COLECȚIA
RARITAS

Anatole France

REVOLTA ÎNGERILOR

EDITURA MEDRO

ANATOLE FRANCE

Revolta îngerilor
La révolte des anges

în românește de virgil bulat
editura dacia cluj-napoca 1978

Coperta de ELENA STĂNESCU

ANATOLE FRANCE
LA REVOLTE DES ANGES
Paris, Calmann-Levy, editéurs, 1914

Toate drepturile asupra acestei sersiuni sunt rezervate

Varianta ianuarie 2016

CAPITOLUL I

Cuprinzând în câteva rânduri istoria unei familii franceze, din 1789 până în zilele noastre.

În umbra bisericii Saint-Sulpice, reședința d'Esparvieu își înalță cele trei etaje austere între o curte înverzită de mușchi și o grădină micșorată din timp în timp de construcțiile tot mai înalte, tot mai apropiate, și în care doi castani își mai înalță creștetele ofilite. Aici a trăit, între 1825 și 1857, marele bărbat al familiei, Alexandre Bussart d'Esparvieu, vice-președinte al Consiliului de Stat sub guvernul din Iulie, membru al Academiei de Științe morale și politice, autor al *Eseului asupra instituțiilor civile și religioase ale popoarelor*, în trei volume in-octavo, lucrare din păcate neterminată.

Acest eminent teoretician al monarhiei liberale lăsă drept moștenitor al sângelui, averii și gloriei sale pe Fulgence-Adolphe Bussart d'Esparvieu, care fu senator sub al doilea Imperiu, își mări substanțial patrimoniul cumpărând terenuri pe care avea să treacă Bulevardul împărătesei și pronunță un discurs remarcabil în favoarea puterii vremelnice a papilor.

Fulgence avu trei fii. Cel mare, Marc-Alexandre, intrat în armată, făcu acolo o splendidă carieră: se pricepea să vorbească. Al doilea, Gaétan, cum nu dovedise nicio aptitudine deosebită, trăia mai mult la țară, vâna, creștea cai, făcea muzică și pictură. Al treilea, René, menit din copilărie magistraturii, își dădu demisia din funcția de substitut

pentru a nu contribui la aplicarea decretelor Ferry[1] asupra congregațiilor; și mai târziu, văzând că sub președinția domnului Fallieres[2] revin zilele lui Decius și Dioclețian[3], își puse știința și zelul în slujba Bisericii persecutate.

Din vremea Concordatului de la 1801 și până în ultimii ani ai celui de-al doilea Imperiu, toți membrii familiei d'Esparvieu merseră regulat la liturghie, pentru a da exemplu. În sinea lor sceptici, considerau religia drept un mjiloc de guvernare. Domnii Marc și René, primii din stirpea lor, vădiră semnele unei devoțiuni sincere. Generalul, pe când mai era colonel, își pusese regimentul sub patronajul Sfintei Inimi și practica religia cu o fervoare care sărea în ochi chiar și pentru un militar, deși se știe că pietatea, fiică a Cerului, a ales ca loc preferat pe pământ inima generalilor celei de a treia Republici. Credința își are însă vicisitudinile ei. Sub vechiul regim, poporul era credincios; nobilimea deloc, nici burghezia învățată. Sub primul Imperiu, armata se dovedise, de sus până jos, ireverențioasă la culme. Astăzi, poporul nu crede în nimic. Burghezia vrea să creadă, și reușește uneori, așa cum reușiră domnii Marc și René d'Esparvieu. În schimb, domnul Gaétan, fratele lor, gentilom de țară, nu izbuti defel; era agnostic, după cum se spune în societate pentru a nu folosi odiosul termen de liber cugetător. Și se și declara agnostic, în ciuda bunei-cuviințe care pretinde ca așa ceva să se treacă sub tăcere. Există în secolul în care ne aflăm atâtea feluri de a crede și de a nu crede, încât istoricii viitorului greu se vor putea descurca. Noi înșine însă ne descurcăm mai

[1] Jules Ferry (1832—1893), în calitatea sa de ministru al Instrucțiunii publice, a obținut laicizarea, gratuitatea și obligativitatea învățământului. [*Notele din acest volum aparțin, cu o singură excepție, traducătorului.]*

[2] Armand Fallières (1841—1931), președinte al Republicii Franceze între 1906—1913, continuă politica anticlericală inițiată de Jules Ferry și de primul ministru între 1902—1905, Emile Combes – expulzarea congregațiilor, separarea bisericii de stat etc.

[3] Decius, împărat roman între 248—251, și Dioclețian, împărat între 284—305, au încercat să dea un suflu nou vechii credințe în zei și au înăsprit prigoana împotriva creștinilor în care vedeau o forță centrifugă, dăunătoare unității și puterii statului.

bine în ce privește situația religiilor pe timpul lui Symmaque și Ambrozie[4]?

Creștin fervent, René d'Esparvieu rămânea puternic atașat ideilor liberale pe care strămoșii i le transmiseseră ca pe o sacră moștenire. Constrâns să lupte împotriva republicii atee şi iacobine, încă se mai proclama republican. Și în numele libertății cerea independența și suveranitatea bisericii. Pe vremea marilor dezbateri asupra Separării religiei de stat și a certurilor prilejuite de Inventarierea averilor bisericești, sinodurile episcopale și adunările credincioșilor se țineau în casa lui.

În timp ce se reuneau în marele salon verde cei mai autorizați șefi ai partidului catolic, prelați, generali, senatori, deputați, ziariști, când toate sufletele de față se întorceau spre Roma cu blândă supunere sau cu o ascultare constrânsă, și în timp ce dl d'Esparvieu, rezemându-și cotul de marmora șemineului, opunea dreptului civil dreptul canonic protestând elocvent împotriva spolierii Bisericii Franței, două antice figuri neclintite și mute scrutau moderna adunare; la dreapta căminului, pictat de David[5], în vestă și cu pantalon de abà, se afla Romain Bussart, plugar din Esparvieu, cu un aer colțuros, parcă zeflemitor. Avea motivele lui să râdă: om cumsecade, întemeiase averea familiei cumpărând bunuri de-ale Bisericii. La stânga, pictat de Gérard[6], în ținută de gală garnisită cu ordine, putea fi văzut fiul țăranului, baronul Emile Bussart d'Esparvieu, prefect al Imperiului și mare referendar al sigiliului Franței sub Carol X, mort în 1837 ca administrator al parohiei sale și cu versulețele nostime din *La Pucelle*

[4] Quintus Aurelius Symmaque (340—410), orator și consul roman, apărător al păgânismului într-o celebră dispută cu Ambrosius, episcop de Milano, reformator al bisericii, ulterior canonizat.

[5] Louis David (1748—1825), celebru pictor francez, întemeietorul scolii neoclasice, membru al Convenției în timpul Revoluției franceze, apoi pictorul lui Napoleon *(Jurământul Horațiilor*, *Marat murind*, *Încoronarea lui Napoleon)*.

[6] François Gérard (1770—1837), pictor francez elev al lui David, portretist de talent și autor al celebrei pânze *Bătălia de la Austerlitz*.

d'Orleans[7] pe buze.

René d'Esparvieu se căsătorise în 1888 cu Marie-Antoinette Coupelle, fiica baronului Coupelle, proprietarul oțelăriei din Blainville (Haute-Loire). Doamna René d'Esparvieu prezidează, din 1903, asociația mamelor creștine. Acești soți perfecți, măritându-și fiica mai mare în 1908, mai păstrau încă în juru-le trei copii, o fată și doi băieți.

Léon, cel mai mic, în vârstă de șase ani, își avea camera alături de acelea ale mamei și surorii lui, Berthe. Maurice, băiatul mai mare, locuia într-un mic pavilion compus din două încăperi și aflat în fundul grădinii. Tânărul bărbat dispunea aici de o libertate care-i făcea viața de familie suportabilă. Era băiat destul de chipeș, elegant fără prea multă fandoseală; surâsul discret, care-i ridica doar un colț al buzelor, nu era lipsit de farmec.

La douăzeci și cinci de ani, Maurice avea înțelepciunea Eclesiastului. Îndoindu-se că omul ar avea ceva de câștigat din toată cazna pe care o îndură sub soare, nu-și făcea niciodată griji. Din cea mai fragedă copilărie, acest descendent de familie bună studie cum să evite studiul, și numai rămânând străin de instruirea din școală devenise doctor în drept și avocat la Curtea de apel.

Nu pleda, nici nu făcea procedură. Nu știa nimic, de nimic nu voia să știe, conformându-se geniului său căruia nu-i supraîncărca prin nimic agreabila-i micime, și fericitu-i instinct îl sfătuia să înțeleagă mai degrabă puțin decât prost.

Cerul îl înzestrase pe Maurice, după expresia dlui abate Patouille, cu binefacerile unei educații creștinești. Din copilărie credința i-a fost inoculată prin pilde domestice, iar când absolvi colegiul și se însorise la Școala de drept, găsi întreaga știință a doctorilor, virtuțile confesorilor și constanța femeilor temeinic statornicite în căminul părintesc. Admis în viața socială și politică pe vremea marii persecuții a Bisericii Franței, Maurice nu prejudicie prin absență nicio manifestație a tineretului

[7] Epopee satirică (1771) în care Voltaire despoaie de caracterul ei superstițios și mistic legenda Jeannei d'Arc.

catolic; lucră la baricadele din parohia sa în timpul tulburărilor prilejuite de Inventarierea averilor bisericești, și împreună cu ceilalți tovarăși deshămă caii arhiepiscopului alungat din palatul său. Totuși arătă în aceste împrejurări un zel moderat: nu fu văzut niciodată în primele rânduri ale eroicei formații care ațâța soldații la o glorioasă nesupunere și care împroșca agenții fiscului cu necuviințe și insulte.

Își făcea datoria, nimic mai mult, și dacă în timpul marelui pelerinaj din 1911 se distinse printre brancardierii de la Lourdes, există temeiuri să se creadă că a făcut-o de dragul doamnei de la Verdelière, căreia îi plac bărbații robuști. Abatele Patouille, prietenul familiei și profund cunoscător al sufletelor, știa că Maurice aspira doar cu moderație spre martiriu. Îi reproșa felul călduț de a fi și odinioară îl trăsese de urechi zicându-i licheluță. Dar cel puțin Maurice rămânea credincios. În rătăcirile tinereții, credința îi scăpă intactă pentru că nici nu se atinsese vreodată de ea. Nicicând nu-i cercetase măcar un punct. Nu cântărise mai atent ideile morale care domneau în societatea din care făcea parte. Le lua așa cum îi erau date: iată de ce se arăta în toate circumstanțele un om perfect, onest, ceea ce n-ar fi izbutit să facă dacă ar fi meditat asupra fundamentului moravurilor. Era iritabil, coleric, avea simțul onoarei și și-l cultiva cu grijă. Nu era nici ambițios, nici fudul. Asemeni celor mai mulți dintre francezi, nu-i plăcea să cheltuiască; n-ar fi dăruit nimic femeilor dacă ele n-ar fi știut să-l constrîngă la asta. Crezând că le disprețuiește, de fapt le adora și prea era senzual din fire ca să-și dea seama. Ceea ce nu se știa despre el și el însuși ignora profund, ceea ce totuși s-ar fi putut ghici după o mică licărire umedă care scânteia uneori în frumoșii săi ochi de un cafeniu limpede, era faptul că putea fi tandru și prietenos; altfel, în comerțul obișnuit al vieții, destul de cusurgiu.

CAPITOLUL II

În care se vor afla informaţii utile despre o bibliotecă unde se vor petrece curând evenimente stranii.

Ahtiat să cuprindă întreaga sferă a cunoștințelor omenești și dornic să dea geniului său enciclopedic un simbol concret și un cadru pe măsura mijloacelor lui pecuniare, baronul Alexandre d'Esparvieu își formase o bibliotecă din trei sute șaizeci de mii de volume, atât tipărituri cât și manuscrise, și al cărei fond principal provenea de la benedictinii din Ligugé[8].

Printr-o clauză specială a testamentului său, baronul prescrisese moștenitorilor ca după stingerea lui să mărească biblioteca prin tot ce apărea mai de seamă în științele naturale, morale, politice, sociale, filozofice și religioase. Indicase sumele care se cuveneau rezervate din moștenire acestui scop și îl însărcinase pe fiul mai mare, Fulgence-Adolphe, de a proceda la amintita dezvoltare. Cu respect filial, FulgenceAdolphe îndeplini dorințele exprimate de ilustru-i tată.

După ce muri, imensa bibliotecă, reprezentând, mai mult decât partea ce revenea unui moștenitor, rămase neîmpărțită între cei trei fii și cele două fiice ale senatorului, și lui René d'Esparvieu, căruia îi reveni locuința din strada Gananciere, i se încredință păstrarea bogatei colecții. Amândouă surorile sale, doamnele Paulet de Saint-Fair și Ouissart, cerută în mai multe rânduri lichidarea acestui bun considerabil și care nu aducea niciun câștig. Dar René și Gaétan răscumpărară partea celor două co-moștenitoare, și biblioteca fu salvată. René d'Esparvieu se strădui chiar să o dezvolte, conform intențiilor fondatorului. Însă din an în an micșoră numărul și

[8] Comună din arondismentul Poitiers, lângă care sfântul Martin a fondat în anul 361 prima mănăstire franceză catolică, ulterior benedictină.

importanța achizițiilor, considerând că producția intelectuală din Europa era în scădere.

Cu toate acestea, Gaétan continuă să o îmbogățească pe cheltuiala lui cu noi lucrări publicate atât în Franța cît și în străinătate, pe care el le socotea bune, și nu-i lipsea judecata, deși frații săi refuzau să admită că ar avea măcar un dram. Grație acestui curios pierde-vară, colecțiile baronului Alexandre fură ținute aproape la zi.

Biblioteca d'Esparvieu rămâne și astăzi în teologie, în jurisprudență și în istorie una din cele mai frumoase biblioteci particulare din întreaga Europă. Poți studia aici fizica sau mai bine zis fizicile cu toate ramurile lor, iar dacă asta îți dă ghes, metafizica sau metafizicile, adică tot ce e legat de fizici și care n-are alt nume, atât e de cu neputință să desemnezi printr-un substantiv ceea ce n-are pic de substanță și nu e decât vis și iluzie. Poți admira aici filozofii procedând la soluționarea, disoluționarea și rezoluționarea absolutului, la determinarea indeterminatului și la definirea infinitului. Întâlnești de toate în adunătura asta de biblii și biblioare sacre sau profane, până la cel mai nou și elegant pragmatism.

Alte biblioteci se fălesc cu o mai mare abundență de legături venerabile prin vechime, ilustre prin proveniență, suave prin fibra și nuanțele pielii, prețioase prin arta auritorului care a întipărit feroneriile în plasă, în dantelă, în arabescuri, în înfloriituri, în embleme, în steme, și care, cu dulcea lor scânteiere, încântă ochii savanți; alte biblioteci pot cuprinde un mai mare număr de manuscrise ornate de o pensulă venețiană, flamandă ori de Touraine, sau de fine și vii miniaturi. Niciuna n-o întrece însă pe aceasta în ediții și frumoase și bune, din autori vechi sau moderni, sacri sau profani.

Poate fi găsit aici tot ceea ce ne-a rămas din antichitate; toți părinții bisericii, apologiștii și decretaliștii, toți umaniștii renașterii, toți enciclopediștii, toată filozofia, toată știința.

Asta l-a făcut pe cardinalul Merlin să spună, când a catadixit să o viziteze:

— Nu există om care să aibă capul suficient de zdravăn pentru a stăpâni întreaga știință îngrămădită în rafturile astea. Din fericire, nu-i câtuși de puțin necesar.

Monseniorul Cachepot, care adesea lucra în bibliotecă pe când era vicar de Paris, obișnuia să spună:

— Văd aici destule în stare să facă mai mulți Thomas d'Aquino și câțiva Arius, dacă spiritele mu și-ar fi pierdut antica lor ardoare spre bine și rău.

Fără îndoială, manuscrisele constituiau cea mai de seamă bogăție a imensei colecții. Găseai printre ele scrisori inedite din corespondența lui Gassendi[9], a părintelui Mersenne[10], a lui Pascal[11], care aruncau noi lumini asupra secolului 17. Și e de neiertat să uiți bibliile ebraice, talmudurile, tratatele rabinice tipărite sau în manuscris, textele arameice și samaritene pe piele de oaie ori pe tăblițe de sicomor, în sfârșit toate acele exemplare străvechi și prețioase, adunate din Egipt și Siria de celebrul Moïse de Dina și pe care Alexandre d'Esparvieu le-a achiziționat cu puțină cheltuială, când savantul în ebraistică veni la Paris să moară de bătrânețe și de mizerie.

Biblioteca esparviană ocupa al doilea etaj al vechii locuințe. Lucrările socotite de un interes mediocru, precum cărțile de exegeză protestantă din secolele 19 și 20, donate de dl Gaétan, erau exilate fără legături în adâncimea infinită a polițelor de sus. Catalogul și suplimentele lui nu alcătuiau mai puțin de optsprezece volume in-folio. Acest ghid era ținut la zi, iar biblioteca – într-o ordine perfectă.

---

[9] Pierre Gassendi (1592—1655), teolog și matematician francez, adversar al filosofiei lui Aristotel și Descartes, și partizan al unei morale epicureene întemeiată pe plăcerea serenității.

[10] Marin Mersenne (1588—1648), savant francez (a măsurat viteza sunetului), autor al *Armoniei universale*, prieten și corespondent al lui Descartes.

[11] Blaise Pascal (1622—1662) savant, filosof și scriitor francez, autor al unor numeroase lucrări de matematică, fizica gazelor și lichidelor etc. Convertit la jansenism, atacă iezuitismul în celebrele sale *Provinciale* – eseuri cu un deosebit rol în modernizarea limbii franceze literare.

Domnul Julien Sariette, arhivar paleograf care, sărac și modest, dădea lecții pentru a-și ține zilele, la recomandarea arhiepiscopului de Agra, deveni în 1895 preceptor al tânărului Maurice și aproape concomitent conservator al bibliotecii esparviene. Înzestrat cu o metodică putere de lucru și cu răbdarea obstinației, dl Sariette clasificase el însuși toate piesele acestui vast corp. Sistemul conceput și aplicat de el avea un asemenea grad de complexitate – cotele pe care le stabilea cărților se compuneau din atâtea litere majuscule și minuscule, latinești și grecești, din atâtea cifre arabe și romane însoțite de asteriscuri, de duble asteriscuri, de triple asteriscuri, de acele semne care exprimă în aritmetică puterile și rădăcinile – încât studierea tuturor acestora ar fi costat mai multă muncă și mai mult timp decât ar fi necesar pentru perfecta învățare a algebrei, și, cum nu se găsi nimeni care să acorde aprofundării acestor simboluri obscure orele mai util folosite în descoperirea legilor numerelor, dl Sariette rămase unicul capabil să se descurce în clasificările sale și deveni un lucru pentru totdeauna imposibil să descoperi fără ajutorul său cartea de care aveai nevoie, printre cele trei sute șaizeci de mii de volume încredințate lui în pază. Acesta fu rezultatul strădaniei sale. Departe de a se plânge, custodele încerca, dimpotrivă, o vie satisfacție.

Dl Sariette își iubea biblioteca. O iubea cu o pasiune geloasă. În fiecare dimineață sosea la ora șapte și, instalându-se la un masiv birou de acaju, cataloga. Fișele scrise de mâna lui umpleau cartoteca monumentală ridicată alături și pe care o împodobea un bust de ghips, reprezentându-l pe Alexandre d'Esparvieu cu părul în vânt, privirea sublimă, având asemeni lui Chateaubriand pata ca o labă de iepure pe marginea urechii, gura rotunjită, pieptul gol. Când bătea de amiază, dl Sariette ieșea să prânzească pe strâmta și întunecoasa stradă a Rățuștelor, în mica iaurgerie „Patru Episcopi", frecventată odinioară

de Baudelaire, Theodore de Banville[12], Charles Asselineau[13], Louis Menard[14] și un grand de Spania care tradusese *Misterele Parisului* pe limba conchistadorilor. Și rațele care se bălăceau atât de drăgălaș pe vechiul blazon tăiat în piatră ce dăduse nume străzii, îl recunoșteau pe dl Sariette. Se întorcea la bibliotecă exact după trei sferturi de ceas, și nu mai ieșea decât la șapte seara, pentru a se așeza la „Patru Episcopi" în fața cinei frugale, încoronată de un compot din prune uscate. În fiecare seară, după cină, prietenul său, Michel Guinardon, căruia toată lumea îi spunea moș Guinardon, pictor decorator și restaurator de tablouri, care lucra pentru biserici, își părăsea mansarda de pe strada Prințesei și apărea la „Patru Episcopi" să-și ia cafeaua și lichiorurile și să-și facă împreună cu prietenul său partida de domino. De o aspră vânjoșenie și plin de vlagă, moș Guinardon era mai bătrân decât s-ar crede: îl cunoscuse pe Chenavard[15]. Adept al unei castități fanatice, deplângea tot timpul necurățeniile neopăgânismului într-un limbaj de o obscenitate formidabilă. Îi plăcea să vorbească. Dl Sariette îl asculta bucuros. Moș Guinardon își întreținea prietenul mai ales despre Capela îngerilor de la Saint-Sulpice, ale cărei zugrăveli se scorojeau pe alocuri și pe care avea să le restaureze când o da Domnul, căci, după Separarea bunurilor, bisericile nu mai aparțineau decât lui Dumnezeu și nimeni nu-și asuma nici măcar spesele celor mai urgente reparații. Dar moș Guinardon nu pretindea nicio renumerare:

— Mihail este patronul meu, și am o datorie anume a mea față de Sfinții îngeri.

---

[12] Theodore de Banville (1823—1891), poet și dramaturg francez reprezentativ pentru a doua generație romantică.

[13] Charles Asselineau (1821—1874), erudit francez; autor printre altele al *Infernului bibliofilului* și al unei monografii – *Baudelaire, viața și opera sa*.

[14] Louis Menard (1822—1901), chimist și poet francez, autor al *Reveriilor unui păgân mistic*.

[15] Paul Marc Joseph Chenavard (1807—1895), pictor francez care a lu crat în atelierele lui Ingres și Delacroix. I s-a încredințat pictarea, în frescă, a *Istoriei lumii*, la Panthéon.

După partida de domino, pipernicitul domn Sariette și moș Guinardon, cel robust ca un stejar, pletos ca un leu și înalt ca un sfânt Christophe, plecau pălăvrăgind alături prin piața Saint-Sulpice cufundată în noaptea blândă ori vijelioasă. Dl Sariette se ducea de-a dreptul acasă, spre marea mâhnire a pictorului care era și limbut, și noctambul.

A doua zi dimineața, când bătea de șapte, dl Sariette se instala în bibliotecă și continua catalogările. Când apărea cineva, dl Sariette îi arunca de dincolo de birou o privire de Meduză, temându-se ca nu cumva vizitatorul să ceară împrumut vreo carte. Ar fi vrut, prin acea privire, să prefacă în stană de piatră nu numai magistrații, oameni politici, ori prelații care, bizuindu-se pe familiaritatea lor cu stăpânul casei, cereau vreo lucrare, ci chiar și pe dl Gaétan, binefăcătorul bibliotecii, care împrumuta câteodată cine știe ce vechitură licențioasă ori eretică, bună de răsfoit în zilele ploioase de la țară, chiar pe doamna René d'Esparvieu când venea să caute o carte de citit bolnavilor din spitalul patronat de ea, sau pe însuși dl d'Esparvieu, care totuși se mulțumea de obicei cu *Codul Civil* sau cu Dalloz[16]. Împrumutând cea mai neînsemnată cărțulie, îi smulgeai sufletul. Pentru a-i refuza până și pe cei îndreptățiți să-i ordone, Dl Sarietite inventa o mie de minciuni, ingenioase ori legate cu ață albă și nu se da înlături nici de la a-și calomnia administrația, nici de la a vădi neglijență declarând rătăcit ori pierdut un volum pe care cu o clipă înainte îl mânca din ochi, îl strângea la inimă. Și când în cele din urmă era obligat să împrumute o carte, o relua din mâinile solicitantului de douăzeci de ori înainte de a se despărți de ea.

Tremura tot timpul ca nu cumva vreunul din obiectele lăsate în grija lui să se rătăcească. Păstrător a trei sute șaizeci de mii de volume, avea neîncetat trei sute șaizeci de mii de motive de panică. Uneori, scăldat într-o sudoare rece, se trezea noaptea urlând de groază pentru

[16] Désiré Dalloz (1795—1869), faimos jurisconsult francez și autor at unor lucrări de drept.

că văzuse în vis un gol pe raftul unuia din dulapuri.

I se părea monstruos, nedrept și dezolant ca o carte să-și părăsească vreodată locul. Nobila-i avariție era exasperantă pentru dl René d'Esparvieu, care, neînțelegând virtuțile perfectului său bibliotecar, îl trata drept maniac bătrân. Dl Sariette habar n-avea de această nedreptate; dar ar fi fost gata sa înfrunte cea mai crudă dizgrație, să îndure dispreț și insulte numai și numai să-și salveze neatins depozitul. Datorită asiduității, vigilenței și zelului lui – sau, pentru a spune totul într-un singur cuvânt, grație dragostei sale – biblioteca d'Esparvieu n-a pierdut o singură filă sub administrația lui, în timpul celor șaisprezece ani care se împliniră la 9 septembrie 1912.

CAPITOLUL III

În care se pătrunde în mister.

În seara acelei zile, la ora șapte, după ce reașeză ca de obicei în rafturile lor cărțile care fuseseră scoase și după ce se convinse că lăsa totul în perfectă ordine, dl Sariette părăsi biblioteca și încuie ușa răsucind de două ori cheia în broască.

Cină ca de obicei la „Patru Episcopi”, citi ziarul *Crucea* și se întoarse pe la zece în mica sa locuință din strada Privirii. Om simplu de felul său, n-avea nici griji deosebite, nici presentimente; somnul îi fu liniștit. În dimineața următoare, pătrunzând la șapte fix în anticamera bibliotecii, își scoase redingota cea bună conform obiceiului zilnic, luă din dulapul îngropat în zid deasupra lavaboului o redingotă veche și o îmbrăcă. Apoi trecu în cabinetul de lucru în care, de șaisprezece ani, șase zile din șapte lucra la catalogări sub sublima privire a lui Alexandre d’Esparvieu și, dispus să-și facă obișnuita trecere în revistă a sălilor, intră în prima și cea mai mare, cuprinzând Teologia și Religiile în dulapuri vaste pe ale căror cornișe se înșirau busturile de ghips patinat cu bronz ale poeților și oratorilor antichității. Două sfere enorme împodobeau deschizăturile ferestrelor, configurând pământul și cerul. Însă la primul pas pe care-l făcu, dl Sariette se opri năucit, neputându-se îndoi de ceea ce vedea și totodată nevenindu-i a crede. Pe postavul albastru al mesei de lucru se zăreau cărți împrăștiate în dezordine, unele puse de-a latul, altele cu cotorul în aer. Niște in-quarto formau o coloană șubredă. Două dicționare grecești pătrundeau unul în celălalt alcătuind o singură făptură, mai monstruoasă decât cuplurile umane ale divinului Platon. Un in-folio cu marginile aurite căsca, lăsând vederii trei dintre filele sale rușinos îndoite la colțuri.

Ieșind după câteva clipe din adânca-i stupoare, bibliotecarul se

apropie de masă și recunoscu în îngrămădeala haotică cele mai prețioase din bibliile sale ebraice, grecești și latine, un talmud unic, tratate rabinice în tipărituri și manuscrise, texte arameice și samaritene, suluri de sinagogă – în sfârșit, cele mai prețioase monumente ale Israelului îngrămădite, prăbușite, deschise ca o rană.

Dl Sariette se găsea în prezența unui lucru cu neputință de înțeles, și totuși făcea eforturi să și-l explice. Cu câtă grabă ar fi îmbrățișat ideea că dl Gaétan era autorul acestei respingătoare dezordini, el care n-avea principii și care, datorită funestei sale dărnicii față de bibliotecă, își permitea să o scotocească la sânge în timpul șederilor sale la Paris. Dar dl Gaétan tocmai călătorea prin Italia. După câteva clipe de meditație, dl Sariette presupuse că, târziu, după plecarea sa, dl René d'Esparvieu luase cheile de la Hippolyte, valetul său, care de douăzeci și cinci de ani îngrijea încăperile de la al doilea etaj și de la mansardă. Dl René d'Esparvieu nu lucra niciodată noaptea și nu citea în ebraică; însă, gândea dl Sariette, poate că dl René va fi condus sau va fi trimis în încăpere vreun preot ori vreun călugăr hierosolymittan[17], savant orientalist consacrat exegezei sacre și aflat în trecere prin Paris. Dl Sariette se mai întrebă dacă dl abate Patouille, care avea unele curiozități intelectuale și obiceiul de a îndoi filele, nu s-a repezit asupra tuturor acelor texte biblice și talmudice într-o subită ardoare de a descoperi sufletul lui Sem[18]. Stătu în cumpănă un moment dacă nu cumva însuși bătrânul Hippolyre, bătrânul valet, după ce desprăfuise și măturase biblioteca un sfert de secol, pe încetul otrăvit de colbul savant, și devenit prea curios, nu-și va fi îngropat ochi și rațiune sub raza lunii din acea noapte, pierzându-și sufletul printre semnele acelea indescifrabile. Dl Sariette merse până la a concepe că tânărul Maurice, ieșind de la cerc sau de la cine știe ce întrunire naționalistă, ar fi putut să smulgă cărțile evreiești din lăcașul lor, aruncându-le grămadă, din

[17] Călugăr aparținând vreunei mănăstiri creștine din Ierusalim.

[18] Fiul mai mare al lui Noe. Considerat întemeietorul neamurilor semite.

ură pentru anticul Iacov și noua sa posteritate, căci tânărul acesta de familie bună se proclama antisemit și nu frecventa decât evrei antisemiți ca și el. Însemna să acorde prea multă atenție ipotezei; dar spiritul dlui Sariette, neputându-și afla tihna, rătăcea printre presupunerile cele mai extravagante. Nerăbdător să descopere adevărul, zelosul paznic al cărților îl chemă pe valet.

Hippolyte nu știa nimic. Interogat la rândul lui, portarul nu putu furniza niciun indiciu. Din personalul de servici, nimeni nu auzise nimic. Dl Sariette coborî în cabinetul dlui René d'Esparvieu care îl primi în halat și cu bonetă de noapte, îi ascultă relatarea cu aerul omului serios care e plictisit cu fleacuri, și îl concedie cu câteva cuvinte străbătute de o milă crudă:

— Nu te necăji și fii sigur, bunul meu domn Sariette, că în dimineața aceasta cărțile se aflau acolo unde le-ai lăsat ieri.

Dl Sariette reîncepu și refăcu de douăzeci de ori ancheta, nu descoperi nimic, și-l încolți o neliniște care îi răpi somnul. A doua zi, pătrunzând la șapte dimineața în sala busturilor și sferelor, găsi totul în ordine și lăsă să-i scape un suspin de ușurare. Apoi, dintr-o dată inima începu să-i bată mai-mai să se spargă; zări culcat pe o policioară a șemineului un modern in-octavo broșat, închis deasupra cuțitului din lemn de buxus cu care i se tăiaseră paginile. Era o disertație asupra a două versiuni juxtapuse ale Genezei, care, exilată la mansardă de dl Sariette, nu-și mai părăsise niciodată locul, nimeni din anturajul dlui d'Esparvieu neavând curiozitatea să facă distincția între partea redactorului monoteist și acea a redactorului politeist în alcătuirea celei dintâi dintre cărțile sacre.

Cartea purta cota R<3214 VIII/2 .

Și spiritul dlui Sariette fu pe neașteptate zguduit de penibila descoperire că nici numerotarea cea mai savantă cu te poate face să găsești o carte care a dispărut de la locul ei.

Timp de o lună, masa din sala cea mare fu găsită zilnic

supraîncărcată de cărți. Greaca și latina se învălmășeau cu ebraica. Dl Sariette se întrebă dacă harababura nocturnă nu era isprava unor răufăcători care se strecurau prin lucarnele acoperișului ca să fure piese rare și prețioase. Dar nu descoperi nicio urmă de efracție și, în ciuda celor mai minuțioase cercetări, nu remarcă niciodată să fi dispărut vreun lucru. O tulburare cumplită îi invadă creierul și se întrebă dacă nu cumva vreo maimuță din împrejurimi cobora de pe acoperiș prin șemineu ca să se distreze imitând munca de cercetare. Maimuțele, medita el, reproduc cu abilitate acțiunile omenești. Cunoscând moravurile acestor animale mai ales din picturile lui Watteau[19] și Chardin[20], și le imagina, în arta de a imita un gest ori un comportament, asemănătoare Arlechinilor, Scaramușilor, Zerlinelor sau doctorilor din comedia italiană; le și vedea mânuind paleta și pensulele, pisând droguri în creuzete, sau răsfoind lângă athanor un vechi tratat de alchimie. Or, într-o dimineață nefericită, zărind o întinsă pată de cerneală pe una din filele celui de-al treilea volum din biblia poliglotă, legată în marochin albastru ornat cu armele contelui Mirabeau[21], nu se mai îndoi că o maimuță era autorul nelegiuirii. Maimuța mimase că ia note și răsturnase călimara. Trebuie ca era vorba de maimuța unui savant.

Pătruns de idee, dl Sariette studie cu grijă topografia cartierului cu scopul de a circumscrie exact insulița de imobile în care se ridica reședința d'Esparvieu. Apoi colindă tuspatru străzile înconjurătoare, întrebând la fiecare poartă dacă nu se află vreo maimuță în casă. Interogă portari și portărese, servitoare, spălătorese, un pantofar, o

[19] Antoine Watteau (1684—1721), prin grația desenului și transparența miluitului din scenele sale câmpenești și galante a influențat pictura franceză a sec. 18. *(Îmbarcarea pentru Insula Cytera*, *Gilles*, *Indiferentul* ș.a.)

[20] Jean-Baptiste Chardin (1699—1779), supranumit marele realist al sec. 18. Pictor al unor cunoscute naturi moarte, portrete, scene de gen și pasteluri *(Femeia cu provizii*, *Baloanele de săpun*, *Toaleta de dimineață* etc.)

[21] Honoré-Gabriel Riqueti, conte de Mirabeau (1749—1791), om politic francez, cu vederi progresiste, ajuns președinte al Adunării Constituante la 1791.

fructărească, un geamgiu, niște vânzători de librărie, un preot, un legător de cărți, doi paznici de noapte, copii, și îndură mulțimea de caractere și varietatea stărilor de spirit pe care le cunoaște unul și același popor; căci răspunsurile primite nu se asemănau deloc: avu parte de aspre și de plăcute, de grosolane și de stilate, de simple și de înțepătoare, de întortocheate și de concise, și chiar de unele mute. Dar de animalul atâta căutat nu izbuti să afle nici cât negru sub unghie când, în gangul unei vechi clădiri din strada Servandoni, o fetiță roșcovană cu fața parcă tăvălită în tărâțe, care păzea loja portarului, îi dădu mult așteptatul răspuns:

— Avem aici o maimuță, a domnului Ordonneau. Ați dori s-o vedeți?...

Și fără să mai scoată o vorbă, conduse bătrânul într-o remiză din fundul curții. Acolo, pe niște paie încinse amestecate cu zdrențele unei cuverturi, prins înitr-un lanț care-i strângea mijlocul, dârdâia un macac tânăr. Nu era mai mare decât un copil de cinci ani. Fața-i lividă, fruntea zbârcită și buzele subțiri exprimau o tristețe ucigătoare. Maimuța înălță spre vizitator privirea încă vioaie a inșilor ei galbeni. Apoi, cu o mână pipernicită, uscată, apucă un morcov, îl duse la gură pentru ca îndată să-l și arunce. După ce îi privi o clipă pe vizitatori, surghiunitul își întoarse fața, ca și cum nu mai aștepta nimic nici de la oameni, nici de la viață. Se făcu ghem apucându-și între palme un genunchi și nu se mai clinti; doar din când în când o tuse uscată îi zguduia pieptul.

— El e Edgar, spuse fetița. E de vânzare, știți?...

Dar bătrânul amant al cărților, care se înarmase cu mânie și ură convins că va da peste batjocoritoru-i dușman, monstrul maliției, antibibliofilul, rămânea acum descumpănit, întristat, copleșit în fața micii făpturi fără putere, fără bucurii și fără dorințe. Își recunoscu eroarea, tulburat de chipul acela aproape omenesc, pe care tristețea și suferința îl umanizau încă și mai mult:

— Iertare, făcu el înclinându-și capul.

CAPITOLUL IV

Care, în concizia-i plină de forţă, ne aruncă la hotarele lumii sensibile.

Se scurseră două luni; cum harababura nu înceta, dl Sariette se gândi la francmasoni. Ziarele pe care le citea erau pline de crimele lor. Dl abate Patouille îi considera capabili de cele mai negre mașinații criminale și era convins ci plănuiau, împreună cu evreii, ruina totală a societății creștine.

Ajunși acum în culmea puterii, ei dominau toate marile instituții ale Statului, conduceau Camerele parlamentului, cinci dintre ai lor erau miniștri și ocupaseră cu totul palatul Elysee. După ce asasinaseră nu demult un președinte al Republicii[22] din cauza patriotismului său, făceau acum să dispară complicii și martorii execrabilului act de înaltă trădare. Puține zile se scurgeau fără ca Parisul îngrozit să nu afle știrea unei noi și misterioase crime pusă la cale de Loji. Erau adevăruri care nu puteau fi puse la îndoială. Dar prin ce mijloace pătrundeau în bibliotecă? Dl Sariette nu putea să priceapă. Ce voiau să săvârșească acolo?

De ce îi preocupa antichitatea sacră și începuturile Bisericii? Ce urzeli nelegiuite puneau la cale? Un văl de nepătruns acoperea înfricoșătoarele lor uneltiri. Simțind ațintiți asupră-i ochii fiilor lui Hiram[23], catolicul arhivist căzu bolnav de spaimă.

După ce își reveni cât de cât, hotărî să petreacă noaptea în chiar locul unde se săvârșeau îngrozitoarele mistere și să-i surprindă asupra faptului pe dibacii și temuții săi vizitatori.

---

[22] În realitate, inginerul Marie François Sadi Carnot, președinte al Republicii Franceze din 1887, a fost asasinat în 1894, la Lyon, de către anarhistul Caserio.

[23] Regele Tyrului (969—935 î.e.n.); i-a furnizat lui Solomon cei mai pricepuți meșteri zidari și materialele pentru templul din Ierusalim.

Șubred de felul lui și cu un psihic neliniștit, dl Sariette era din născare tributar fricii. În 8 ianuarie, pe la nouă seara, în timp ce orașul adormea sub învârtejirea viscolului, după ce aprinse un foc zdravăn în sala împodobită cu busturile poeților și filozofilor din vechime, bibliotecarul se înfundă în fotoliul de lângă colțul șemineului, acoperindu-și genunchii cu o pătură. Pe măsuța pusă alături se aflau o lampă, o cană cu cafea neagră și un revolver împrumutat de la tânărul Maurice. Încercă să citească ziarul *Crucea*, dar rândurile îi jucau în fața ochilor. Atunci își ațintì privirea asupra spațiului din față, nu văzu nimic altceva decât întunericul, nu auzi nimic altceva decât vântul, și adormi.

Când se trezi, focul murise; lampa, stinsă, răspândea o miasmă acră; în jurul lui, întunericul era populat de pete lăptoase și licăriri fosforescente. Crezu că zărește ceva agitându-se pe masă. Pătruns de teamă și frig până-n măduva oaselor, dar susținut de o hotărâre mai tare decât frica, se ridică, se apropie de masă și își trecu mâinile pe deasupra postavului. Nu se vedea nimic: până și luminițele dispăruseră; dar iată că simți sub degete un in-folio larg deschis; vru să-l închidă; cartea i se împotrivi, apoi făcu un salt și aplică trei lovituri strașnice în creștetul imprudentului bibliotecar. Dl Sariette se prăbuși leșinat...

De atunci, lucrurile luară o întorsătură și mai proastă. În număr mai mare ca oricând cărțile își părăseau raftul, și uneori era cu neputință să le pună la loc: dispăreau. Dl Sariette constată zilnic noi pierderi. Bollandiștii[24] erau desperecheați, treizeci de volume exegetice lipseau. Bibliotecarul deveni de nerecunoscut; capul i se făcuse cât pumnul și galben ca o lămâie; gâtul i se lungise peste măsură, umerii îi căzuseră; hainele pe care le purta păreau spânzurate de un cui. Nu mai mânca și la iaurgeria celor „Patru Episcop!”, cu ochii înecați de tristețe și capul aplecat, fixa fără să vadă farfuria în care, într-o zeamă tulbure, îi pluteau prunele. Nu-l auzi pe moș Guinardon în sfârșit anunțând că va

[24] Continuatorii operei iezuitului Jean Bolland (1596—1665), care a început vasta culegere intitulată *Acta sanctorum*.

restaura picturile lui Delacroix[25] de la Saint-Sulpice.

Dl René d'Esparvieu răspundea sec rapoartelor alarmante ale nefericitului conservator:

— Cărțile acestea sunt numai rătăcite, nu pierdute; caută-le bine, domnule Sariette, caută-le bine și le vei găsi.

Și în spatele bătrânului murmura:

— Bietul Sariette s-a cam șubrezit în ultima vreme.

— Mi se pare, adăuga abatele Patouille, că mintea îi părăsește rafturile căpățânii.

[25] Eugène Delacroix (1798—1863), pictor celebru, considerat șef al școlii romantice franceze, autor al unor vestite fresce de la Louvre, Camera deputaților, Biserica Saint-Sulpice și al unor pânze ca *Dante și Virgiliu în infern*, *Scene din masacrele de la Scio*, *Libertatea conducând poporul* etc.

CAPITOLUL V

În care Capela Îngerilor de la Saint-Sulpice oferă prilejul unor reflecţii asupra artei şi teologiei.

Capela Sfinților Îngeri, aflată la dreapta intrării în biserica Saint-Sulpice, dispărea înapoia unui paravan de scânduri. Dl abate Patouille, dl Gaétan, dl Maurice, nepotul său, și dl Sariette intrară unul după celălalt prin ușa scundă tăiată în paravan, și îl găsiră pe moș Guinardon cățărat pe platforma din vârful unei scări rezemate de *Heliodor*. Înarmat cu tot soiul de ingrediente și unelte, bătrânul artist introducea o pastă alburie în crăpătura care-l tăiase în două pe marele preot Onias. Zéphyrine, modelul preferat al lui Paul Baudry[26], Zéphyrine care-și împrumutase frumoasele cosițe blonde și umerii de sidef atâtor Magdalene, Margarete, silfide și ondine, acea Zéphyrine care, după cum se zvonea, fusese iubită de împăratul Napoleon III – își arăta la piciorul scării claia de păr încâlcit, fața pământie, privirea scămoșată, bărbia înflorită în peri lungi, mai bătrână decât moș Guinardon cu care își împărțea zilele de mai bine de o jumătate de veac. Aducea, într-un paner, dejunul pictorului.

Cu toate că, prin fereastra prinsă între nervuri de plumb și zăbrelită, lumina zilei pătrundea oblic și rece, culorile lui Delacroix scânteiau, iar carnația oamenilor și a îngerilor săi rivaliza strălucit cu mutra congestionată a lui moș Guinardon, care se ridica deasupra unei coloane a bisericii. Aceste picturi murale din Capela îngerilor, luate în zeflemea și batjocorite odinioară, intrate acum în tradiția clasica, se

[26] Paul Baudry (1828—1886), pictor francez, a decorat foaierul Operei și a executat fresce la Curtea de casație și castelul Chantilly.

alăturaseră în nemurire capodoperelor lui Rubens[27] și Tintoretto[28].

Bătrânul Guinardon, bărbos și pletos, semăna cu Timpul ștergând lucrările Geniului. Gaétan, înspăimântat, îi strigă:

— Aveți grijă, domnule Guinardon, aveți grijă. Nu răzuiți prea tare.

Pictorul îl liniști:

— Nu vă temeți, domnule d'Esparvieu. Eu nu pictez în maniera asta. Arta mea e mai înaltă. Lucrez ca un Cimabue[29], un Giotto[30], un Beato Angelico[31], dar nu ca un Delacroix. Zugrăveala asta prea e încărcată de opoziții și de contraste pentru a da cu adevărat o impresie de sfințenie. E drept că Chenavard spunea că artei creștine îi place pitorescul, însă Chenavard era o pramatie lipsită de smerenie, un nelegiuit și un necredincios... Vedeți, domnule d'Esparvieu: eu umplu crăpătura, lipesc la loc solzii scorojelilor. Și asta-i totul... Stricăciunile datorate unei lăsări a zidului sau, mai degrabă, unei zguduiri seismice sunt circumscrise într-un spațiu foarte restrâns. Vopseaua asta de ulei și de ceară, întinsă pe un grund bine uscat, e mai rezistentă decât s-ar crede. L-am văzut pe Delacroix muncind la lucrarea asta. Focos dar neliniștit, modela febril, ștergea, încărca mereu strat peste strat; mâna lui puternică avea stângăcii de copil; totul e făcut cu măiestria geniului și cu lipsa de experiență a școlarului. E o adevărată minune că mai

---

[27] Petrus Paulus Rubens (1577—1640), celebru pictor flamand a cărui personalitate a marcat puternic întreaga pictură flamandă a sec. 17. *(Coborârea de pe cruce*, *Răpirea fiicelor lui Leucip*, *Lupta lui Hercule cu leul din Nemeea)*.

[28] Iacopo Robusti zis Tintoretto (1518—1594), celebru pictor renascentist venețian, autor al unui însemnat număr de lucrări cu subiect mitologic și religios *(Suzana în baie*, *Veneția regina mărilor* ș.a.)

[29] Giovanni Cimabue (1240—1302), cel mai de seamă dintre așa-ziși „primitivi" italieni, profesor al lui Giotto.

[30] Giotto di Bondone (1266—1337), pictor și arhitect italian care, prin bogăția viziunii, prin descoperirile din domeniul perspectivei, poate fi considerat unul din întemeietorii picturii moderne *(Viața sfântului Francisc*, *Scene din viața lui Crist* etc.).

[31] Guido di Pietro, zis il Beato sau Fra Angelico (1385—1455), maestru al școlii florentine și unul din cei mai mari creatori de iconografie creștină.

ține.

Bravul pictor tăcu și reîncepu să umple crăpătura.

— Cât de clasică și de tradițională este compoziția aceasta! spuse Gaétan. Odinioară se vedeau în ea numai noutăți surprinzătoare. Astăzi recunoaștem o multitudine de vechi formule italiene.

— Pot să-mi permit luxul de a fi drept, am destule motive, spuse bătrânul din înaltul semeței lui scări. Delacroix a trăit în vremea blasfemiei și a nelegiuirii. Pictor de decadență, nu i-au lipsit nici mândria, nici măreția. Valora mai mult decât epoca. Dar îi lipsea credința, simplitatea inimii, puritatea. Ca să vadă și să picteze îngeri, i-ar fi trebuit virtutea îngerilor și a primitivilor italieni, virtutea supremă pe care eu, cu ajutorul lui Dumnezeu, am practicat-o cât am putut mai bine – castitatea.

— Taci odată, Michel, ești un porc ca toți ceilalți!

Așa strigă Zéphyrine, devorată de gelozie, pentru că își văzuse chiar în dimineața aceea amantul sărutând-o pe scară pe fiica vânzătoarei de pâine, fetișcana aia de Octavie, nespălată și luminoasă ca o logodnică de Rembrandt[32]. Amorezată la nebunie de Michel în frumoasele zile de multă vreme apuse, dragostea nu se stinsese deloc în inima Zéphyrinei.

Moș Guinardon primi măgulitoarea insultă cu un surâs repede ascuns în barbă, ridicându-și ochii către cerul pe care arhanghelul Mihail, teribil în platoșă azurie și coif roșu, țâșnea dintre razele gloriei sale.

În timpul ăsta, dl abate Patouille, ținându-și pălăria pavăză împotriva luminii crude care cădea din fereastră, îi examină succesiv pe Heliodor biciuit de îngeri, pe sfântul Mihail învingătorul demonilor și pe Iacob luptându-se cu Îngerul.

---

[32] Rembrandt Harmenszoon Van Rijn (1606—1669), pictor și gravor, cel mai de seamă reprezentant al renașterii olandeze. Bogăția coloritului și arta clarobscurului îl situează printre marii maeștri ai lumii (*Rondul de noapte*, *Pelerinii din Emaus*, *Lecția de anatomie*, *Logodnica evreică* etc.).

— Totul e foarte frumos, murmură el în cele din urmă, dar de ce pictorul a înfățișat pe aceste ziduri numai îngeri furioși? Oricât m-aș uita prin capelă, văd numai soli ai mâniei cerești, numai demnitari ai răzbunării divine. Dumnezeu vrea să fie temut; dar de asemenea se vrea și iubit. Ar fi o încântare să găsești pe-aici și trimiși ai îndurării și păcii. Să-l vezi pe serafimul care a purificat buzele profetului; pe sfântul Rafael, redând vederea bătrânului Tobias; pe Gabriel, care vesti Mariei taina întrupării; pe îngerul care l-a eliberat pe sfântul Petru din lanțuri; heruvimii care au purtat trupul mort al sfintei Ecaterina în vârful Muntelui Sinai. Și mai cu seamă ar fi plăcut să-i poți contempla pe îngerii păzitori pe care Dumnezeu îi dă tuturor oamenilor, botezați ori nu. Fiecare îl avem pe al nostru, însoțindu-ne fiecare pas, alinându-ne, întărindu-ne. Ce mângâiere ar fi să poți admira aici, în capelă, duhurile acestea încântătoare, cu chipuri pline de farmec!

— Deh! Domnule abate, trebuie să te pui în locul lui, replică Gaétan. Delacroix n-avea duhul blândeței. Tata Ingres[33] nu se sfia să spună că pictura acestui mare om miroase a pucioasă. Uitați-vă la îngerii aceștia, de o frumusețe pe cât de strălucită, pe atât de sumbră, androginii aceștia mândri și sălbateci, adolescenții aceștia cruzi care ridică asupra lui Heliodor vergile răzbunătoare, sau tânărul și misteriosul atlet care atinge șoldul patriarhului...

— Ssst! făcu abatele Patouille, acesta nu apare în Biblie drept un înger ca toți ceilalți; dacă e un înger, e îngerul creator, Fiul etern al Domnului. Mă surprinde că venerabilul paroh de la Saint-Sulpice, care i-a încredințat domnului Delacroix decorația capelei, nu i-a atras atenția că lupta simbolică a patriarhului cu cel care nu și-a spus numele a avut loc într-o noapte adâncă, și că subiectul nu se află câtuși de puțin la locul său aici, întrucât el prefigurează întruparea lui Iisus Cristos. Până și cei mai buni artiști se pot rătăci când nu primesc noțiuni de iconografie creștină din partea unui ecleziast autorizat.

[33] Dominique Ingres (1780—1867), pictor francez elev al lui David, și faimos prin puritatea desenului *(Apoteoza lui Homer, Baia turcească)*.

Instituțiile artei creștine au constituit obiectul a numeroase lucrări pe care dumneavoastră le cunoașteți fără îndoială, domnule Sariette.

Dl Sariette holba ochi lipsiți de priviri. Dimineața aceasta era a treia de după aventura nocturnă din bibliotecă. Interpelat însă de venerabilul eoleziast, își adună gândurile și răspunse:

— În această materie se poate consulta rodnic Molanus, *De historia sacrarum imaginum et picturarum*[34], în ediția dată de Noël Paquot, Louvain, 1771, apoi cardinalul Fréderic Borromée, *De Pictura Sacra*, și iconografia lui Didron; dar aceasta din urma lucrare trebuie citită cu precauție.

Cuvântând astfel, dl Sariette reintră în tăcere. Medita la umilita-i bibliotecă.

— Dimpotrivă, reluă abatele Patouille, pentru că era necesar să se afle în această capelă și un exemplu al sfintei mânii îngerești, trebuie să-l aprobăm pe pictor că, asemenea lui Rafael[35], i-a înfățișat pe trimișii cerului pedepsindu-l pe Heliodor. Însărcinat de Seleucus, regele Siriei, să fure comorile închise în Templu, Heliodor fu lovit de un înger împlătoșat în aur și călărind un cal magnific împodobit. Alți doi îngeri îl bătură cu vergile. El căzu la pământ, cum ni-l arată aici domnul Delaoroix, și îl învălui întunericul. Este și drept, și salutar ca aventura lui să fie înfățișată spre exemplu comisarilor republicani de poliție și agenților lipsiți de credință ai fiscului. Vor exista totdeauna Heliodori, dar să se știe: de fiecare dată când vor pune mâna pe bunul Bisericii, care este bunul sărmanilor, fi-vor loviți cu vergile și orbiți de îngeri. Aș dori ca această pictură, sau, încă mai bine, sublima compoziție pe aceeași temă a lui Rafael să fie gravată miniatural în toate culorile și

---

[34] *Despre istoria chipurilor și picturilor sfinte* (în lat., în orig.).

[35] Aluzie la *Izgonirea lui Heliodor din templu*, una din pânzele genialului pictor renascentist Raffaello Sanzio (1483—1520). Printre capodoperele sale, caracterizate prin echilibru armonios, clasic, prin precizia desenului și delicatețea și transparența coloritului, se numără și *Școala din Atena*, *Madona sixtină*, *Sfânta familie*, *Psibe*, *Parnasul*, *Frumoasa grădinăreasa*.

distribuită ca premii în școli.

— Unchiule, spuse tânărul Maurice căscând, chestiile astea-s cam pocite. Îmi plac mai mult Matisse[36] și Metzinger[37].

Cuvintele lui căzură pe neașteptate, și moș Guinardon profetiză din vârful scării:

— Numai primitivii au întrezărit cerul. Nu găsești frumosul decât între-secolele 13 și 15. Anticul, impurul antic, care și-a înrădăcinat vătămătoarea influență asupra spiritelor din secolul 16, a inspirat poeților și pictorilor gânduri criminale, imagini necuviincioase, necurățenii oribile și porcării. Toți artiștii Renașterii au fost niște porcoși, și nici Michelangelo[38] nu face excepție.

Apoi, văzându-l pe Gaétan gata să plece, moș Guinardon luă un aer bonom și îi suflă confidențial:

— Domnule Gaétan, dacă nu vă temeți să urcați cele cinci etaje până la mine, treceți pe la bârlogul meu; am două-trei pânzulițe de care aș vrea să mă scap și care ar putea să vă intereseze. Lucru bun, franc, cinstit. Vă voi arăta printre altele un Baudouin[39] mititel, crocant și piperat de-ți lasă gura apă.

Odată încheiat discursul, Gaétan plecă și, pe când cobora treptele bisericii și cotea pe strada Prințesei, avându-l la îndemână pe moș Sariette, îi mărturisi cum ar fi mărturisit oricărei ființe umane, unui copac, unui felinar cu gaz, unui câine ori umbrei lui indignarea pe care

---

[36] Henri Matisse (1869—1954), pictor francez, principal reprezentant al fovismului (*Dansul*, *Atelierul roșu*, *Bluză românească*, *Femeie în fața ferestrei)*.

[37] Jean Metzinger (1883—1956), pictor francez și autor, împreună cu Gleizes, al primului tratat *Despre Cubism* (1912).

[38] Michelangelo Buonarroti (1475-1564), artist întruchipând aspirația renascentistă spre universalitate – sculptor, pictor, arhitect, inginer militar și poet. Printre capodoperele sale sculpturale se numără *David*, *Moise*, *Pietá*, *Mormântul lui Lorenzo de Medici* etc. Ca pictor, este autorul celebrelor fresce din Capela Sixtină.

[39] Pierre Antoine Baudouin (1723—1769), pictor francez lucrând în genul lui Boucher, celebru prin subiectele libertine ale guașelor sale— *Confesionalul* (care a provocat scandal), *Fructul amorului secret*, *Pericolul ședерii între patru ochi* etc.

i-o inspirau teoriile estetice ale bătrânului pictor:

— Ce ne-a mai îndrugat la verzi și uscate moș Guinardon, cu arta lui creștină și cu primitivii lui! Tot ce concepe pictorul despre cer e luat de pe pământ: Dumnezeu, Fecioara, îngerii, sfinții, sfintele, norii, lumina. Pe când făcea schițe pentru vitraliile de la capela din Dreux, bătrânul Ingres lucră cu mină de plumb, după model, un nud academic fin și pur, care poate fi văzut printre multe altele la muzeul Bonnat din Bayonne. Și scrise tata Ingres în josul paginii, ca nu cumva să uite: *„Domnișoara Cécile, picioare și coapse admirabile."* Și ca să facă din domnișoara Cecile o sfântă din paradis, îi puse o rochie, o mantie, un voal, obligând-o astfel la o rușinoasă decădere, pentru că țesăturile de Lyon și de Geneva nu fac doi bani pe lângă mătasea vie și tânără, împurpurată de un sânge curat; pentru că și faldurile celei mai iscusite draperii sunt vrednice de dispreț dacă le compari cu liniile unui trup frumos, și în sfârșit pentru că veșmântul este, pentru o carnație nubilă și ademenitoare, o nemeritată rușine și cea mai vătămătoare dintre umiliri.

Și Gaétan, călcând neglijent prin băltoacele înghețate de pe strada Garancière, continuă:

— Moș Guinardon e un idiot vătămător. Hulește antichitatea, sfânta antichitate, vremurile în care zeii erau buni. Ridică în slăvi o epocă în care pictorul și sculptorul au fost obligați să învețe din nou totul. În realitate, creștinismul a fost potrivnic artei, prin aceea că n-a favorizat studiul nudului. Arta înseamnă reprezentarea naturii, iar natura prin excelență înseamnă corpul uman, înseamnă nudul.

— Dați-mi voie, dați-mi voie susură moș Sariette. Există o frumusețe spirituală și, ca să zic așa, interioară, pe care, de la Fra Angelico și până la Hippolyte Flandrin[40], arta creștină...

Dar fără să asculte o vorbă măcar, Gaétan își arunca impetuoasele-i cuvinte pietrelor de pe bătrâna stradă și norilor care, grei de zăpadă,

[40] Pictor francez, elev al lui Ingres, autor al unor tablouri religioase academice dar lipsite de strălucire.

treceau pe deasupra capului:

— Asupra primitivilor nu poți pronunța o judecată de ansamblu, căci nu se aseamănă deloc între ei. Bătrânul ăsta nebun încurcă totul. Cimabue e un bizantin corupt. Giotto lasă să se ghicească un geniu puternic, dar nu știe să modeleze și face ca un copil același cap tuturor personajelor lui. Primitivii italieni au grație și voioșie pentru că sunt italieni. Cei din Veneția posedă instinctul culorii frumoase. Dar în definitiv meșteșugarii aceștia delicați mai mult decorează și auresc decât pictează. Beato Angelico al vostru are fără-ndoială inima și paleta prea blânde pentru gustul meu. În ce-i privește pe flamanzi, asta-i altă mâncare de pește. Flamanzii au mână, și prin splendoarea lucrăturii îi egalează pe lăcuitoni chinezi. Tehnica fraților Van Eyck[41] e minunată. Cu toate că n-aș putea descoperi în *Adorația Mielului* acel farmec și acel mister atâta lăudate. Totul e tratat în panoul lor cu o implacabilă perfecțiune, dar totul apare vulgar ca sentiment și crâncen de urât. Memling[42] poate că e tulburător; dar nu creează decât pirpirii și estropiați, iar sub bogatele, grelele și dizgrațioasele rochii ale fecioarelor lui ghicești nuduri lamentabile. N-am așteptat ca Rogier van der Wyden[43] să-și spună Roger de la Pasture și să devină francez pentru a-l prefera lui Memling. Acest Rogier sau Roger este mai puțin neghiob; în schimb e mai lugubru, și fermitatea tușei acuză puternic în pânzele sale mizeria formelor. Ce aberație stranie să-ți placă figurile

[41] Jan van Eyck (1390—1441), reprezentant de frunte al renașterii flamande, autor de scene religioase și vestit portretist *Margareta*, *Omul cu tichia albastră* ș.a.). Fratele său, Hubert, este coautor al unora din creațiile sale, ca în cazul polipticului *Adorației mielului mistic* de la catedrala Sint-Bavo, din Gand.

[42] Hans Memling (1433—1494), celebru pictor flamand, supranumit pentru grația și coloritul pânzelor sale „Fra Angelico al Nordului” *(Judecata de apoi*, *Relicvariul Sfintei Ursula*, *Bărbat citind*, *Sibila Sambetha)*.

[43] Pictor flamand (1400—1464), stabilit ulterior la curtea ducilor de Ilurgundia. Arta compoziției și coloritul tablourilor sale au influențat sensibil arta flamandă (Memling i-a fost elev).

astea parcă ieșite din Postul Mare când există picturile lui Leonardo[44], Tițian[45], Correggio[46], Velasquez[47], Rubens, Rembrandt, Poussin[48] Prud'hon[49]! Fără glumă, așa ceva ține de sadism!...

În timpul acesta, în spatele estetului și al bibliotecarului pășeau fără grabă dl abate Patouille și Maurice d'Esparvieu. Dl abate Patouille, de obicei puțin înclinat să facă teologie cu laicii, de fapt nici măcar cu clericii, antrenat totuși de farmecul subiectului, îi expunea tânărului Maurice sfânta menire a îngerilor păzitori pe care dl Delacroix, într-un mod atât de nelalocul lui, i-a exclus din compozițiile sale. Și pentru a-și exprima încă mai bine părerea asupra acestor existențe sublime, dl abate Patouille împrumuta din Bossuet[50] întorsături, expresii, fraze întregi pe care le învățase pe dinafară ca să le plaseze în predicile sale, căci era foarte atașat tradiției.

— Da, fiule, spunea el, da, Dumnezeu ne-a așezat în preajmă spirite tutelare. Ele vin să ne încarce cu darurile sale; ele se întorc încărcate

[44] Leonardo da Vinci (1452—1519), reprezintă, alături de Michelangelo prin excelență spiritul universal renascentist. S-a afirmat ca pictor, sculptor, arhitect, inginer, literat. Geniul său dăruie picturii capodopere ca *Mona Lisa Gioconda*, *Cina cea de taină*, *Madona în grotă* ș.a.

[45] Tiziano Vecello (1490—1576), celebru pictor renascentist italian excelând în tratarea unor subiecte mitologice *(Venus din Urbino*, *Danae*, *Bacanală)* ca și în portrete mistice *(Magdalena)* sau laice *(la Bella)*.

[46] Antonio Allegri, zis Correggio (1489—1534), pictor italian celebru prin cutezanța perspectivelor aeriene *(Domul din Parma)*, ca și prin senzualitatea pânzelor cu subiect mitologic (*Somnul Antiopei*, *Leda* etc.).

[47] Diego Velasquez (1599—1660), cel mai de seamă pictor spaniol și unul din marii coloriști ai lumii. A excelat mai cu seamă în portrete *(Don Antonio el Ingles*, *Femeie cu evantai*, *Infanta Mărgărită de Austria* etc.).

[48] Nicolas Poussin (1594—1665), celebru în epocă prin pânzele cu subiect mitologic și pastoral *(Polifem*, *Tancred* și *Erminia*, *Păstorii din Arcadia)*.

[49] Pierre-Paul Prud'hon (1758—1823), supranumit „Correggio al francezilor", portretist și pictor de subiecte mitologice (*Răpirea Psychei* etc.).

[50] Jacques Benigne Bossuet *(1627*—1704), episcop catolic și scriitor francez, autor aii unor celebre *Predici* și *Orații funebre* care au contribuit la modernizarea limbii franceze literare.

cu vrerile noastre. Aceasta le e menirea. La orice oră, în orice clipă, ele sunt gata să ne ajute, păzitori mereu neobosiți și plini de elan, sentinele totdeauna de veghe.

— Fără-ndoială, domnule abate, murmură Maurice, preocupat să găsească un fericit artificiu prin care să miște iubirea mamei sale și astfel să obțină o anume sumă de bani de care avea neapărată nevoie.

CAPITOLUL VI

În care moş Sariette îşi regăseşte comorile.

A doua zi dimineața, dl Sariette intră fără să bată în cabinetul dlui René d'Esparvieu. Înălță brațele către cer; părul rar îi sta măciucă, iar ochii i se holbaseră de groază. Dezvălui, bâlbâindu-se, dezastrul: un foarte vechi manuscris al lui Flavius Josephus[51], șaizeci de volume de toate formatele, apoi inestimabila bijuterie – un *Lucrețiu*[52], ediție rară, însemnată cu armele lui Philippe de Vendome, Mare Egumen al Franței, și adnotată de mâna lui Voltaire – un manuscris al lui Richard Simon[53] și corespondența lui Gassendi cu Gabriel Naudé[54], conținând două sute treizeci și opt de scrisori inedite – toate dispăruseră. De data aceasta, proprietarul bibliotecii se alarmă. Urcă în grabă în sala filozofilor și a sferelor, unde odată ajuns constată cu propriii săi ochi întinderea pagubei. În mai multe rafturi se căscau goluri largi. Căută la întâmplare, deschise dulapuri descoperind măturі, cârpe, bombe contra incendiilor, răscoli cu lopățica în focul de cărbuni, scutură redingota cea bună a dlui Sariette spânzurată de cuierul lavaboului, și, descurajat, contemplă vidul lăsat de portofoliile lui Gassendi. De o

[51] Istoric și militar evreu (aprox. 37—100 e.n.), participant la răscoala din *66* e.n. împotriva dominației romane. Stabilit apoi la Roma, scrie câteva lucrări printre care *Războiul iudaic* și *Antichități iudaice* (în 20 de cărți).

[52] Este vorba de una din cărțile preferate ale lui Anatole France – *De rerum natura (Poemul naturii)*, scrisă de poetul și filosoful materialist Titus Lutretius Carus (99—55 î.e.n.) și prezentând o viziune atomist-epicureică asupra lumii.

[53] Richard Simon (1638—1712), teolog și exeget, autor al unei *Istorii critice a Vechiului Testament* care, prin raționalismul său, a făcut scandal în epocă, fiind considerată de Bossuet „îngrămădire de necuviințenii și redută a libertinajului".

[54] Gabriel Naudé (1600—1653), medic și bibliotecar al lui Mazarin. A scris lucrarea cu caracter bibliografic *Păreri pentru întemeierea unei biblioteci.*

jumătate de secol, întreaga lume a savanților reclama în gura mare publicarea acestei corespondențe. Dl René d'Esparvieu n-a răspuns acestei dorințe universale, neconsimțind nici să-și asume o sarcină atât de grea, nici să o treacă altora. Cum constatase în aceste scrisori multe temerități în gândire și un număr de pasaje mai libertine decât putea suporta pietatea secolului 20, preferase să păstreze inedită corespondența; se simțea însă răspunzător de acest depozit în ochii țării sale și ai civilizației universale.

— Cum ai putut lăsa să ți se fure o asemenea comoară? îl întrebă cu severitate pe dl Sariette.

— Cum am putut lăsa să mi se fure o asemenea comoară, răspunse nefericitul bibliotecar; domnule, dacă cineva mi-ar deschide pieptul, ar găsi întrebarea aceasta gravată în inima mea.

Fără să-l emoționeze teribilele cuvinte, dl d'Esparvieu reluă cu o mânie reținută:

— Și n-ai descoperit niciun indiciu care să te pună pe urma hoțului, domnule Sariette? N-ai nicio bănuială, nici cea mai vagă idee despre felul în care s-au petrecut lucrurile! N-ai văzut, n-ai auzit, n-ai observat și n-ai aflat nimic? Recunoaște că așa ceva este de neconceput. Gândește-te, domnule Sariette, gândește-te la consecințele posibile ale acestui furt nemaipomenit, săvârșit sub ochii dumitale. Un document inestimabil pentru istoria spiritului uman dispare. Cine l-a furat? Pentru ce a fost furat? În folosul cui? Cei care au pus mâna pe el știu bine, fără-ndoială, că nu-l pot plasa în Franța. Vor merge să-l vândă în America, în Germania. Germania este avidă de astfel de documente literare. Dacă această corespondență a lui Gassendi cu Gabriel Naudé ajunge la Berlin, dacă savanții germani o publică, ce dezastru, mai mult, aș spune, ce scandal! Nu ți-a trecut deloc prin minte, domnule Sariette?

Sub lovitura unei blamări cu atât mai crude cu cât el însuși și-o adresa, dl Sariette rămase prostit, fără să scoată o vorbă.

Și dl d'Esparvieu își înmulțea reproșurile acerbe:

— Și dumneata nu încerci nimic, nu imaginezi nicio soluție pentru regăsirea acestor bogății inestimabile! Cercetează, domnule Sariette, mișcă-te, pune-ți inteligența la contribuție. Scopul merită toată osteneala.

Ieșind, dl d'Esparvieu aruncă bibliotecarului o privire de gheață.

Dl Sariette căută cărțile și manuscrisele pierdute în toate locurile pe unde le mai căutase de o sută de ori și unde era cu neputință să se afle, până și în lada cu cărbuni ori sub perinița rotundă, de piele, din fotoliul său, și coborî în virtutea obișnuinței când bătu de amiază. La picioarele scării își întâlni fostul elev, pe Maurice, cu care schimbă un salut. Dar nu mai vedea oamenii și lucrurile decât ca prin ceață.

Nemângâiatul conservator al bibliotecii era deja în vestibul, când Maurice îl chemă:

— Domnule Sariette, ca să nu uit, pune să se scoată odată cărțoaiele care au fost înghesuite în pavilionul meu.

— Ce cărțoaie, Maurice?

— N-aș putea să spun, domnule Sariette; dar e acolo o grămadă de chestii în ebraică, roase de cari, și o claie de hârțoage vechi. Mă încurcă. Nici nu mai poți să te întorci prin anticameră.

— Cine ți le-a pus acolo?

— La naiba, habar n-am.

Și tânărul porni sprinten către sufragerie, întrucât deja se anunțase de câteva clipe dejunul.

Dl Sariette alergă la pavilion. Maurice spusese adevărul. Vreo sută de volume se aflau îngrămădite pe mese, pe scaune, pe dușumea. La această priveliște, împărțit între bucurie și teamă, copleșit de surpriză și tulburare, fericit de regăsirea comorii sale pierdute și temându-se să n-o piardă iarăși, rând pe rând omul cărților gânguri ca un sugar și țipă ascuțit ca un zănatec. Recunoștea bibliile sale ebraice, vechile talmuduri, foarte vechiul său manuscris al lui Llavius Josephus, scumpele lui scrisori ale lui Gassendi către Gabriel Naude, și cea mai prețioasă dintre bijuteriile sale – *Lucrețiul* cu armele marelui egumen

al Franței și adnotată de mâna lui Voltaiire. Râdea, plângea, săruta marochinurile, legăturile în piele de vițel, în pergament de oaie, velimurile subțiri din piele de vițel sacrificat înainte de naștere, tartajele de lemn garnisite cu ținte. Pe măsură ce Hippolyte, valetul, aducea câte un braț de cărți în bibliotecă, dl Sariette le așeza pios, cu mâna tremurândă, la locul lor.

CAPITOLUL VII

De un destul de viu interes şi de o moralitate care va fi, sper, foarte gustată de majoritatea cititorilor, pentru că ea se formulează prin următoarea dureroasă exclamaţie: «Încotro mă târăşti, gândire?» şi pentru că un adevăr îndeobşte admis chiar spune că este nesănătos să meditezi şi că adevărata înţelepciune este de a nu te gândi la nimic.

Toate cărțile erau din nou reunite sub mâinile pioase ale dlui Sariette. Dar fericita împreunare nu avea să dăinuiască decât un moment. În noaptea următoare, douăzeci de volume părăsiră dulapurile și, printre ele, *Lucrețiul* egumenului Vendome. Într-o săptămână, toate vechile texte ebraice și grecești ale celor două testamente se reîntoarseră în pavilionul lui Maurice. Și în luna care urmă, părăsindu-și noapte de noapte rafturile, luau la fel de misterios același drum. Altele dispărură nu se știe unde.

Când i se relatau noile întâmplări tenebroase, dl d'Esparvieu se mărginea să observe fără bunăvoință:

— Sărmanul meu domn Sariette, toate acestea sunt foarte ciudate, foarte ciudate, într-adevăr.

Și când dl Sariette îșI dădu cu părerea că ar trebui depusă o plângere sau să fie înștiințat comisarul de poliție, dl d'Esparvieu izbucni:

— Ce-mi propui, domnule Sariette? Să divulg secretele casei, să fac zarvă!... Nici să nu te gândești la așa ceva!... Am inamici, și mă laud cu asta: cred că i-am meritat. Dacă m-aș putea plânge de ceva, e că sunt

atacat cu nemaipomenită violență în propriul meu partid de regaliștii fervenți care sunt buni catolici, aș vrea s-o cred, dar foarte răi creștini... În sfârșit, sunt iscodit, supravegheat, pândit, și dumneata, dle Sariette, îmi propui să ofer malignității ziariștilor un mister comic, o aventură burlescă, în fine, o afacere în care amândoi ne-am dovedit demni de milă. Vrei, deci, să mă acoperi de ridicol?...

La capătul acestei întrevederi, cei doi domni convenire să schimbe toate încuietorile bibliotecii. S-au întocmit devize și fură aduși lucrători. Timp de șase săptămâni, reședința d'Esparvieu răsună de dimineața până seara de loviturile ciocanelor, de șuieratul burghiurilor, de scrâșnetul pilelor. În sala filozofilor și sferelor se aprinseră focuri, și un miros de ulei încins întorcea pe dos stomacul celor din casă. La ușile sălilor și dulapurilor, vechile închizători care alunecau fără zgomot fură înlocuite cu altele, capricioase și nărăvașe. Se instalară numai închizători cu combinații, lacăte cu cifru, zăvoare de siguranță, drugi de protecție, lanțuri, avertizoare electrice. Toate fieroteniile astea inspirau teamă. Capacele metalice scânteiau și zarurile se opinteau scrâșnit. Pentru a deschide fiecare sală, dulap ori sertar trebuia să cunoști un cifru pe care numai dl Sariette îl știa. Își umpluse capul de cuvinte bizare, de cifre nesfârșite, și se încurca în atâtea criptograme, numere pătrate, cubice, triunghiulare. Nu mai putea deschide nici uși, nici dulapuri, dar le găsea în fiecare dimineață larg deschise, iar cărțile risipite, învălmășite, șterpelite. Într-o noapte, un sergent de stradă ridică dintr-un șanț de pe strada Servandoni o broșură a lui Salomon Reinach asupra identității dintre Barrabas și Iisus. Cum purta ex librisul bibliotecii d'Esparvieu, el o aduse proprietarului.

Fără a se mai osteni să-l informeze pe bibliotecar, dl d'Esparvieu hotărî să-l consulte pe unul dintre prietenii săi magistrați, un bărbat demn de încredere, domnul des Aubels, consilier la Curtea de justiție, și care instruise mai multe afaceri importante. Era un omuleț rotofei, foarte roșu, foarte chel, cu craniul lustruit ca o bilă de biliard. Îmtr-o

dimineață apăru în bibliotecă, prefăcându-se că venise în calitate de bibliofil, însă curând dovedi că nu se pricepea deloc la cărți. Pe cînd toate busturile filozofilor antici se oglindeau în cerc pe craniul său, puse câteva întrebări insidioase dlui Sariette, care se tulbură și roși. Căci nevinovăția e promptă în a se tulbura. De atunci, dl des Aubels bănui cu tărie că dl Sariette e autorul șterpelelilor pe care tot el le denunța cu oroare, și se gândi să-i caute fără întârziere complicii. Cât privește mobilurile, magistratul nu-și bătea capul: mobiluri se găsesc totdeauna. Dl des Aubels propuse dlui René d'Esparvieu ca un agent de la prefectura poliției să supravegheze cu discreție reședința.

— Voi face să vi se dea Mignon. E un excelent slujitor, acționează cu atenție și prudență.

A doua zi de dimineață, de la ora șase, Mignon se plimba prin fața reședinței d'Esparvieu. Cu capul vârât între umeri, cu perciunii răsuciți în cârlig ivindu-i-se de sub borurile înguste ale melonului, ochios, cu o uriașă mustață de un negru mat, cu mâini și picioare gigantice, în fine, cu o înfățișare de neuitat, se plimba metodic din dreptul celei mai apropiate dintre marile coloane cu cap de berbec care decorau reședința de la Sordière și până la capătul străzii Garancière, înspre altarul bisericii Saint-Sulpice și domul Capelei Fecioarei. De atunci, nimeni nu mai putu nici ieși, nici intra în reședința d'Esparvieu fără să se simtă pândit în toate mișcările, și până și în gânduri. Mignon era un adevărat fenomen, dotat cu calități pe care natura le refuză tuturor celorlalți oameni. Nu mânca, nu dormea: la orice oră din zi și din noapte, pe ploaie și vânt, se afla în fața reședinței și nimeni nu scăpa radiumului privirilor sale. Te simțeai străbătut dintr-o parte într-alta, cu oasele scoase la iveală – mai rău decât în pielea goală: scheletic. Era treabă de-o clipă; agentul nici măcar nu se oprea, ci își continua eterna plimbare. Așa ceva nu se mai putea suporta. Tânărul Maurice amenință că nu se mai întoarce sub acoperișul părintesc dacă mai era astfel radiografiat. Mama și sora lui, Berthe, se plângeau de acea privire penetrantă care ofensa casta modestie a sufletului lor.

Domnișoara Caporal, guvernanta tânărului Léon d'Esparvieu, încerca o jenă indicibilă. Dl René d'Esparvieu, depășit, nu mai trecea peste propriu-i prag fără să-și tragă pălăria pe ochi pentru a evita raza iscoditoare, și fără să-l trimită la dracu' pe moș Sariette, principiu și cauză ale întregului rău. Obișnuiții casei, precum abatele Patouille și unchiul Gaétan, se arătau rar, vizitatorii își întrerupseră vizitele, furnizorii ezitau să-și aducă marfa, mașinile marilor magazine abia îndrăzneau să oprească. Dar supravegherea cauză cele mai grave dezordini în rândul personalului de serviciu. Valetul dlui René, temându-se să se mai întâlnească după-amiaza, sub ochiul poliției, cu nevasta cizmarului pe când aceasta lucra singură acasă, găsi slujba insuportabilă și își anunță stăpânul că pleacă; Odile, camerista doamnei d'Esparvieu, nemaiîndrăznind ca de obicei, după ce se culca stăpâna, să-l introducă în mansarda ei pe Octave, cel mai chipeș dintre vânzătorii librăriei vecine, deveni tristă, supărăcioasă, nervoasă, își trăgea de păr stăpâna la pieptănat, îi vorbea insolent, și începu să-i facă avansuri dlui Maurice; bucătăreasa, madam Magloire, femeie serioasă, în vârstă de cincizeci de ani, nemaiprimind vizitele lui Auguste, chelner la negustorul de vinuri din strada Servandoni, și nemaiputând îndura o privațiune atât de contrară temperamentului său, înnebuni subit, servi la masa stăpânilor un iepure crud și anunță că papa o cerea în căsătorie.

În fine, după două luni de supraomenească asiduitate, contrară tuturor legilor cunoscute ale vieții organice și condițiilor esențiale economicii animale, neobservând nimic anormal, agentul Mignon își încetă supravegherea și se retrase fără un cuvânt, refuzând orice gratificație. În bibliotecă, dănțuiala cărților continua cu și mai multă ardoare.

— E cât se poate de bine, spuse dl des Aubels. Pentru că nimeni nu intră, nici nu iese, răufăcătorul se află în casă.

Magistratul socoti că va putea descoperi criminalul și fără interogatorii sau percheziții. Îmtr-o bună zi dădu dispoziții ca la miezul

nopții să se presare cu un strat de praf de talc dușumeaua bibliotecii, treptele scării, aleea din gradină care ducea la pavilionul dlui Maurice și antreul pavilionului. A doua zi dimineața, dl des Aubels, asistat de un fotograf de la prefectura poliției și întovărășit de dl René d'Esparvieu și dl Sariette, sosi să ia amprentele. Nu se găsi nimic în grădină (vântul suflase praful de talc) și nimic mai mult în pavilion. Crezând – spunea el – că e vorba de o farsă, Maurice înlăturase pulberea albă cu măturică de la șemineu. Adevărul e că șterse urma lăsată, de botinele cameristei Odile. Pe scară și în bibliotecă se descoperi din loc în loc amprenta foarte ușoară a unui picior gol, care părea că plutise prin aer, coborând numai după lungi intervale și fără sa apese, în total se găsiră cinci urme de felul acesta. Cea mai distinctă se afla în sala busturilor și sferelor, pe marginea mesei unde fuseseră îngrămădite cărțile. Fotograful prefecturii prinse amprenta în câteva clișee.

— Iată ceva mai cumplit decât toate de până acum, murmură dl Sariette.

Dl des Aubels își disimula rău surpriza.

Trei zile mai târziu, serviciul antropometrie al prefecturii înapoie clișeele trimise spre analiză cu mențiunea că urma nu exista în fișele sale. În aceeași seară, după cină dl René arătă fotografiile fratelui său Gaétan, care le examină cu o profundă atenție și, după o lungă tăcere:

— Cred și eu că n-au așa ceva la prefectură, strigă el; e piciorul unui zeu ori al unui atlet antic. Planta tălpii care a imprimat urma aceasta este de o perfecțiune necunoscută raselor și climatelor știute de noi. Ea dezvăluie degete de o eleganță delicată, un călcâi divin.

René d'Esparvieu strigă la rându-i că fratele său e nebun.

— E poet, suspină doamna d'Esparvieu.

— Unchiule, spuse Maurice, cred că te-ai îndrăgosti de piciorul acesta dacă vreodată l-ai întâlni.

— Asta a fost soarta lui Vivant Denon, care l-a însoțit pe Bonaparte în Egipt, răspunse Gaétan. Denon găsi la Teba, într-un hipogeu violat de arabi, un picioruș mumificat, de o uluitoare frumusețe. Îl contemplă

cu o fervoare extraordinară: „este piciorul unei femei tinere, visa el, al unei prințese, al unei ființe fermecătoare; niciun fel de încălțări nu i-au alterat formele perfecte.” Denon le admiră, le adoră, le iubi. Un desen după piciorușul acestei mumii poate fi găsit în atlasul călătoriei lui Denon în Egipt, care, pentru a nu merge mai departe, ar putea fi răsfoit colo sus, dacă moș Sariette ar permite vreodată să i se răsfoaiscă un singur volum din bibliotecă.

*

Câteodată, Maurice se trezea în tăria nopții, părându-i-se că aude în camera vecină zgomot de file întoarse sau plesnetul înfundat al unor tartaje căzând pe parchet.

Într-o dimineață, întorcându-se de la cerc după o noapte de ghinion, pe când își căuta în fața pavilionului cheile rătăcite prin buzunare, urechea îi prinse distinct un glas oare suspina:

— Cunoaștere, unde mă duci? Unde mă târăști, gândire?

Dar, pătrunzând înăuntru, nu văzu pe nimeni și își spuse că îi țiuiseră urechile.

CAPITOLUL VIII

În care este vorba de dragoste; lucru care va place, căci o poveste fără dragoste e ca sângeretele fără muştar: searbădă.

Nimic nu-l intriga pe Maurice. Nu căuta să descopere cauzele ascunse ale lucrurilor și trăia liniștit, în lumea aparențelor. Fără a tăgădui adevărul etern, el urmărea, lăsându-se în voia dorințelor, numai formele zădărniciei.

Mai puțin înclinat decât majoritatea tinerilor din generația lui spre sporturi și spre exerciții violente, Maurice rămânea inconștient atașat vechii tradiții erotice a rasei. Dintotdeauna francezii au fost cei mai galanți dintre bărbați și ar fi fost supărător ca ei să piardă acest avantaj. Maurice îl păstra; nu era îndrăgostit de nicio femeie, dar iubea să iubească – pentru a folosi cuvintele sfântului Augustin. După ce aduse un cuvenit omagiu trainicei frumuseți și artelor secrete ale doamnei de la Verdelière, gustase dezmierdările grăbite ale unei tinere artiste lirice, pe nume Luciole; acum suporta fără bucurie perversitățile elementare ale cameristei Odile și adulația lăcrimoasă a frumoasei doamne Boittier. Și simțea un gol enorm în inimă. Or, într-o miercuri, intrând în salonul în care mama sa primea doamnele – cele mai multe austere și lipsite de atracție, laolaltă cu domni bătrâni, sau foarte tineri – Maurice o remarcă în acest cadru intim pe doamna des Aubels, soția distinsului consilier al Curții, pe care dl René d'Esparvieu îl consultase zadarnic asupra furturilor misterioase din bibliotecă. Doamna des Aubels era tânără; Maurice o găsi frumoasă, și nu fără motiv. Gilberte fusese modelată de Geniul Speciei și niciun alt Geniu nu se asociase acestei opere. Așa se face că totul în ea inspira dorința, și nimic din formele sau esența ei nu îndemna sufletul spre alte sentimente. Ideea care face să graviteze lumile dădu ghes tânărului

Maurice să se apropie de această ființă delicioasă. Iată de ce îi oferi brațul pentru a o conduce spre masa de ceai. Și când Gilberte fu servită, el îi spuse:

— Am putea să ne aranjăm amândoi. Ți-ar conveni?

Vorbea în felul acesta, potrivit convenienței moderne, spre a evita complimentele fade și ca să cruțe unei femei plictiseala de a asculta una din acele vechi declarații care, neconținând decât lucruri vagi și nelămurite, nu comportă niciun răspuns exact și precis. Și, profitând de împrejurarea că pentru câteva clipe îi putea vorbi în taină doamnei des Aubels, îi făcu propuneri stăruitoare și zorite. După cât se poate socoti, Gilberte era mai degrabă făcută să inspire dorința decât s-o încerce ea însăși. Cu toate acestea simțea prea bine că menirea ei era să iubească, și-o urma bucuros și cu plăcere. Maurice nu-i displăcea în mod special. L-ar fi preferat orfan, știind din experiență cât e uneori de decepționant să iubești un tânăr de familie bună.

— Vrei? făcu el în chip de concluzie.

Ea se prefăcu a nu înțelege și, suspendându-și cu o mână nemișcată bucățica de pateu la marginea buzelor, îl fixă pe Maurice cu ochi mirați.

— Ce? întrebă ea.

— Știi foarte bine ce.

Doamna des Aubels coborî privirea, bău o gură de ceai și nu răspunse nimic, pentru că pudoarea nu-i era încă învinsă.

Maurice îi șopti totuși, luându-i ceașca goală din mâini:

— Sâmbătă, la ora cinci, în strada Romei numărul 126, la parter, ușa din dreapta, sub gang: bate de trei ori.

Doamna des Aubels ridică spre fiul gazdei o privire severă și liniștită, apoi reveni cu pași siguri în cercul doamnelor oneste, cărora dl senator Le Fol le explica tocmai funcționarea clocitoarelor artificiale din colonia agricolă Sfânta Iuliana.

*

Sâmbăta următoare, în parterul de pe strada Romei, Maurice o aștepta pe doamna des Aubels. Aștepta degeaba. Nicio mânuță nu se ivi în gang ca să bată de trei ori la ușă.

Și Maurice se dezlănțui în imprecații la adresa absentei, gratificând-o în sinea lui cu mârțoagă și cămilă. Așteptarea înșelată și dorințele frustrate îl făceau nedrept. Căci doamna des Aubels, pentru a nu fi venit unde nu promisese că va merge, nu merita asemenea epitete. Însă judecăm faptele oamenilor după plăcerea sau mâhnirea pe care ni le provoacă.

Maurice nu reapăru în salonul mamei sale decât la două săptămâni după intima discuție de lângă masa de ceai. Ajunse târziu, când doamna des Aubels se și afla acolo de o jumătate de ceas. O salută rece, se așeză departe de ea și își compuse mina celui care ascultă cu atenție.

— ...Vrednici unul de celălalt, rostea un glas bărbătesc și plăcut, cei doi adversari erau întocmai clădiți ca lupta să fie nesigură și teribilă. Generalul Bol, de o tenacitate nemaipomenită, ramânea, ca să zic așa, bine înfipt în pământ. Generalul Milpertuis, înzestrat cu o agilitate supraomenească, manevra cu o rapiditate năucitoare în jurul adversarului de neclintit. Bătălia continua cu o îndârjire teribilă. Eram cu toții îngroziți...

Era generalul d'Esparvieu, care povestea marile manevre de toamnă doamnelor palpitânde. Vorbea cu măiestrie și plăcere. Trasând apoi o paralelă între metoda franceză și metoda germană, el le defini caracterele distinctive, reliefă meritele uneia ca și ale celeilalte cu o înaltă imparțialitate, neezitând să afirme că amândouă prezintă avantaje. Mai întâi făcu să apară Germania ducând de nas Franța, în ochii doamnelor surprinse, dezamăgite, tulburate, ale căror fețe cuprinse de umbră se alungiră. Dar puțin câte puțin, pe măsură ce războinicul descria mai precis ambele metode, cea franceză apăru mai suplă, elegantă, viguroasă, plină de grație, de spirit, de voioșie, pe când cea germană se întrevedea greoaie, stângace și timidă. Încetul cu

încetul, fețele doamnelor se rotunjiră și se limpeziră, într-un zâmbet vesel. Pentru a întări încrederea acestor mame, soții, surori și amante, generalul le aduse la cunoștință că noi, francezii, suntem în stare să folosim metoda germană când ne avantajează, în timp ce germanii nu dispun de mijloace ca să poată aplica metoda franceza.

Acestea fiind spuse, generalul fu tras deoparte de domnul le Truc de Ruffec, care tocmai fonda o societate patriotică, „Scrima pentru toți”, în scopul (el spunea: în scopul) de a regenera Franța și de a-i asigura superioritatea asupra tuturor adversarilor. Societatea înrola copiii încă din leagăn, și domnul le Truc de Ruffec oferi președinția de onoare generalului d’Esparvieu.

În timpul acesta, Maurice se arăta atent la conversația pe care o bătrână doamnă foarte blândă o avea cu abatele Lapetite, duhovnicul asociației pentru doamne „Sfântul Sânge”. Bătrâna doamnă, greu încercată în ultima vreme de dolii și boli, dorea să știe de ce oamenii sunt nefericiți în lumea aceasta și îl întrebă pe abatele Lapetite:

— Cum vă explicați flagelele care bântuie omenirea? De ce atâtea epidemii de ciumă, foamete, inundații, cutremure?

— E nevoie ca Domnul să ne reamintească de el din timp în timp, răspunse abatele Lapetite cu un surâs celest.

Maurice se arătă viu interesat de discuție. Apoi păru fascinat de doamna Fillot-Grandin, femeie tânără și destul de proaspătă, dar a cărei inocență cam simplă îi răpea toată savoarea frumuseții, toată picanteria carnației. O prea bătrână doamnă, acră și stridentă, care etala în veșminte sărăcăcioase din lână neagră orgoliul unei mari doamne din lumea finanțelor creștine, strigă ascuțit:

— Ei bine, scumpa mea doamnă d’Esparvieu, ați avut deci neplăceri; ziarele au vorbit în cuvinte voalate de furturi, de înstrăinări din bogata bibliotecă a domnului d’Esparvieu, de scrisori sustrase.

— Ah! făcu doamna d’Esparvieu, dacă ar trebui să crezi tot ce spun ziarele!...

— În fine, scumpă doamnă, v-ați regăsit comorile. Totul e bine când

se sfârșește cu bine.

— Colecțiile se află în perfectă ordine. Nu lipsește nimic.

— Biblioteca e instalată la etajul de sus, nu-i așa? întrebă tânăra doamnă des Aubels, arătând un neașteptat interes pentru cărți.

Doamna d'Esparvieu îi răspunse că biblioteca ocupa întreg etajul doi, iar cărțile mai puțin prețioase fuseseră instalate la mansardă.

— N-aș putea să o vizitez puțin?

Stăpâna casei răspunse ca nimic nu era mai ușor. Își chemă fiul:

— Maurice, duceți-vă să faceți onorurile bibliotecii pentru doamna des Aubels.

Maurice se ridică și fără să pronunțe un singur cuvânt urcă la al doilea etaj, urmând-o pe doamna des Aubels. Făcea pe indiferentul, dar în sinea lui jubila, căci nu se îndoia că Gilberte simulase dorința de a vedea biblioteca numai pentru a se întreține cu el între patru ochi. Și, afectând în continuare indiferența, își făgădui să-și reînnoiască propunerile care, de astă dată, n-aveau să-i mai fie refuzate.

Sub bustul romantic al lui Alexandre d'Esparvieu, îi întâmpină în tăcere umbra scundă a unui bătrân livid, cu ochi găunoși și cu o expresie de groază resemnată și calmă.

— Nu te deranja, domnule Sariette, spuse Maurice; îi arăt eu doamnei des Aubels biblioteca.

Maurice și doamna des Aubels trecură în marea sală unde, pe tuspatru pereții, se ridicau dulapurile pline de cărți, împodobite cu busturile date cu bronz ale poeților, filozofilor și oratorilor antichității. Totul se odihnea într-o perfectă ordine, care părea să nu fi fost nicicând tulburată dintru începuturi. Atâta că se zărea, în locul încă în ajun ocupat de un manuscris inedit al lui Richard Simon, o gaură neagră. În timpul acesta, dl Sariette pășea fără zgomot, pal, nedeslușit și mut în apropierea tinerei perechi.

Maurice, aruncându-i doamnei des Aubels o privire încărcată de reproș:

— Zău, n-ai prea fost drăguță!

Ea îi făcu semn că bibliotecarul îl putea auzi. Maurice o liniști:

— Nu-i da atenție. E moș Sariette. S-a tâmpit cu totul.

Și repetă:

— Nu, n-ai fost deloc drăguță. Te-am așteptat; n-ai venit. M-ai făcut nefericit.

După un moment de tăcere în timpul căreia se putea auzi cânteoul trist și domol al astmei în bronhiile bătrânului Sariette, Maurice reîncepu cu tărie:

— N-ai dreptate.

Ea:

— Apropo de ce?

— De a nu te aranja cu mine.

— Încă te mai gândești la asta?

— Bineînțeles!

— Era deci serios?!

— Tot ce poate fi mai serios!

Mișcată de încrederea pe care el i-o inspira printr-un astfel de sentiment sincer și constant, și socotind că se apărase destul, Gilberte îi acordă lui Maurice ceea ce îi refuzase cu cincisprezece zile înainte.

Se strecurată în firida unei ferestre, în spatele enormei sfere cerești pe care se zăreau gravate semnele zodiacului și figurile constelațiilor, și acolo, cu privirea fixată asupra Leului, Fecioarei și Balanței, în prezența unei mulțimi de biblii, dinaintea operelor Părinților greci și latini, sub chipurile lui Homer, Esehil, Sofocle, Euripide, Herodot, Tucidide, Socrate, Platon, Aristotel, Demostene, Cicero, Vergiliu, Horațiu, Seneca și Epictet, își promiseră amândoi iubire și se sărutară prelung.

Imediat după, doamna des Aubels își aminti că mai avea de făcut niște vizite și că trebuie să plece în grabă: căci dragostea n-o făcuse să-și piardă cu totul grija pentru reputația sa. Abia ajunsese pe palier împreună cu Maurice, când auziră un strigăt răgușit și îl zăriră pe dl Sariette năpustindu-se pe scară în neștire, țipând:

— Opriți-l! Opriți-l! L-am văzut cum și-a luat zborul!... A ieșit singur din raft... A traversat încăperea... Uite-l! Uite-l! Coboară scara... Opriți-l... A trecut prin ușa de la parter...

— Cine? întrebă Maurice.

Dl Sariette privea prin fereastra palierului și murmura plin de oroare:

— Traversează grădina!... Intră în pavilion!... Opriți-l!... Opriți-l!

— Dar pe cine? întrebă din nou Maurice. Pentru numele lui Dumnezeu, pe cine?

— Flavius Josephus al meu! strigă dl Sariette. Opriți-l!...

Și se prăbuși greoi pe spate.

— Vezi bine că-i nebun, se adresă Maurice doamnei des Aubels în timp ce-l ridica pe nefericitul bibliotecar.

Puțin cam palidă, Gilberte mărturisi că i se păruse și ei că vede zburând ceva în direcția arătată de bietul om. Maurice nu văzuse nimic, dar simțise ceva ca o pală de vânt.

Îl lăsă pe dl Sariette în brațele lui Hippolyte și ale femeii de serviciu, care alergaseră la zarvă.

Bătrânul avea o tăietură la cap.

— Cu atât mai bine, spuse femeia de serviciu. Rana asta poate că l-a scutit de-o dambla.

Doamna des Aubels își dădu batista pentru a potoli sângerarea și recomandă o compresă cu arnică.

CAPITOLUL IX

În care se arată că, după cum spunea un bătrân poet grec, „nimic nu e mai dulce ca Afrodita cea de aur”.

Cu toate că trecuseră șase luni împlinite de când o avusese pe doamna des Aubels, Maurice încă o mai iubea. La drept vorbind, îi despărțiseră frumoasele zile de vară. Lipsindu-i banii, el fusese nevoit să-și însoțească mama în Elveția, apoi să rămână în familie, la castelul d’Esparvieu. Gilberte își petrecuse vara la mama ei, la Niort, iar toamna, împreună cu soțul, pe o mică plajă normandă. Așa se face că se întâlniseră cu totul abia de patru-cinci ori. De când iarna, prielnică amanților, îi reunise din nou în oraș sub mantia-i de ceață, Maurice o primea de două ori pe săptămână în micul lui apartament din strada Romei, unde nu venea nimeni altcineva. Nicio femeie nu-i inspirase sentimente atât de constante, atât de fidele. Ceea ce îi sporea plăcerea era tocmai faptul că se credea iubit. Nutrea convingerea că Gilberte nu-l înșală nu pentru că ar fi avut vreun motiv să creadă astfel, ci pentru că i se părea și drept și firesc ca ea să se mulțumească doar cu el. Cel mai mult îl supăra că ea se lăsa mereu așteptată, și adesea întârzia la întâlniri destul de mult.

Or, sâmbătă 30 ianuarie, de pe la patru, galant înveșmântat într-o pijama înflorată, Maurice o aștepta pe doamna des Aubels în cămăruța roz, așezat lângă focul limpede din cămin și fumând un trabuc oriental. Visă mai întâi cum s-o îmtâmpine cu sărutări uluitoare și îmbrățișări nemaiîntâlnite. Scurgându-se un sfert de ceas, cugetă la niște reproșuri afectuoase dar grave. Apoi, după un ceas de așteptare înșelată, își promise să o întâmpine cu o adversitate rece.

În sfârșit ea apăru, proaspătă și parfumată.

— Nu merita să te mai obosești, i se adresă el cu amărăciune în

timp ce ea lăsa pe masă manșonul, sacul de mână, și își scotea voaleta dinaintea dulapului cu oglindă.

Gilberte îl asigură pe scumpul ei iubit că niciodată nu-și făcuse atâta sânge rău, și abundă în scuze pe care el le respingea îndărătnic. Dar de îndată ce ei îi dădu prin minte să tacă, el nu-i mai adresă reproșuri: nimic nu-l mai distrăgea acum de la dorința pe care i-o inspira simpla ei prezență.

Făcută să placă și să farmece, ea se dezbrăca fără ezitări, ca femeie ce știe că e convenabil să fie goală și decent să-și arate frumusețea. El o iubi întâi cu posaca furie a celui căzut pradă Necesității, stăpâna oamenilor și a zeilor. Sub o aparență plăpândă, Gilberte dispunea de tăria de a suporta loviturile inevitabilei zeițe. Apoi el o iubi într-o manieră mai puțin fatală, urmând sfaturile eruditei Venus și potrivit capriciilor iscusitului Eros. Vigorii lui naturale i se adăugară atunci invențiile unui spirit dedat plăcerilor lubrice, așa precum se înfășoară lăstarul de viță în jurul suliței Bacantelor. Văzând că ei îi plac jocurile, el le prelungi, căci e în firea amanților să caute satisfacerea obiectului iubirii. După care amândoi căzură într-o moale și mută toropeală.

Perdelele erau trase; camera se învăluia într-o umbră caldă în care dansau licăririle tăciunilor. Trupuri și cearșafuri păreau fosforescente; oglinzile dulapului și ale șemineului se umpleau de limpezimi misterioase. Rezemându-și cotul în pernă și obrazul în palmă, Gilberte medita cu glas tare. Un mic bijutier, om de încredere și foarte inteligent, îi arătase o brățară fermecător de drăguță, din perle și safire, care valora o avere și putea fi luată pe mai nimica toată. I-o dase o cocotă aflată la mare strâmtoare și nevoită să se descotorosească repede de ea. Era o ocazie cu care nu te întâlnești în fiecare zi, și ar fi fost păcat să le scape.

— Nu vrei s-o vezi, scumpule? I-aș putea cere bijutierașului să mi-o încredințeze.

Maurice nu refuză de-a dreptul propunerea. Dar era vizibil că fermecătoarea brățară nu-l interesa deloc.

— Când bijutierașii dau peste un asemenea chilipir, replică el, îl păstrează pentru ei, nu-i fac pe clienți să profite. Dealtminteri, bijuteriile n-au căutare. Femeile bine nu mai poartă. Toată lumea e cu trup și suflet pentru sporturi, și bijuteria e dușmanul sporturilor.

Așa glasul în pofida adevărului Maurice, pentru că dăruindu-i de curând prietenei sale o haină de blană, nu se grăbea să-i facă un nou cadou. Fără a fi avar, se uita pe ce cheltuie banii. Părinții nu-i alocau o rentă prea mare, și datoriile creșteau cu fiecare zi. Satisfăcând prea prompt dorințele prietenei sale, se temea să nu pricinuiască apariția altora, încă mai vii. Ocazia i se părea mai puțin grozavă decât Gilbertei, și la urma urmei voia să aibă el inițiativa propriei dărnicii. În sfârșit, își mai spunea că dacă făcea prea multe cadouri, nu mai putea fi sigur că e iubit pentru el însuși.

Doamna des Aubels nu încercă din cauza acestei atitudini nici dezamăgire, nici surprindere: era blândă și cumpătată; cunoscând bărbații, socotea că trebuie luați așa cum sunt, că în marea lor majoritate nu prea dăruie bucuroși, și că o femeie trebuie să se priceapă să-i facă darnici.

Aprins brusc în stradă, un bec cu gaz lumină deschizăturile perdelelor.

— Șase și jumătate, spuse ea, trebuie să mă îmbrac.

Îmboldit de bătaia de aripă a timpului care trecea, Maurice simți trezindu-i-se dorințele și revenindu-i forțele. Albă și radioasă ostie, cu capul răsturnat, privirea în stingere, buzele întredeschise, pierdută, Gilberte lăsa să-i scape o răsuflare prelungă, când, dintr-o dată, ridicându-se din mijloc, scoase un țipăt înfricoșat:

— Ce-i asta?

— Stai liniștită, zise Maurice, reținând-o în brațe.

În starea în care se afla, nici prăbușirea cerului nu l-ar fi făcut să se sinchisească. Dar, dintr-un salt, ea îi scăpă. Ghemuită între pat și perete, eu ochii plini de groază, arătă cu degetul o figură apărută într-un ungher al încăperii, între șemineu și dulapul cu oglindă. Apoi,

nemaiputând suporta vedenia, și gata-gata să leșine, ea își ascunse fața în mâini.

CAPITOLUL X

Care depăşeşte cu mult în cutezanţă imaginaţia lui Dante şi Milton.

Întorcându-și în fine capul, Maurice văzu apariția și, dându-și seama că mișcă, fu la rându-i cuprins de teamă. În timpul acesta, Gilberte își revenea; își închipui că ceea ce abia deslușise era vreo metresă pe care amantul său o ascunsese undeva, în încăpere. La gândul unei asemenea trădări, aprinsă de mânie și necaz, fierbând de indignare și măsurând cu privirea pretinsa rivală, țipă:

— O femeie!... Și încă una goală!... Mă primești într-o cameră în care ți-aduci femeile, iar când sosesc, nici măcar n-au timp să se îmbrace. Și tu care-mi reproșezi că vin prea târziu. Ai o nerușinare...! Hai, mișcă, fă-ți pipița să se cărăbănească... Ascultă, dacă vroiai să ne ai pe amândouă laolaltă, trebuia cel puțin să mă întrebi dacă-mi convine...

Maurice, holbându-și ochii și căutând pe dibuite un revolver care nu fusese niciodată pus acolo, pe măsuța de noapte, suflă la urechea prietenei sale:

— Taci odată! Nu e o femeie... Nu i se văd deloc... dar mi se pare că e mai degrabă un bărbat.

Ea își ascunse iarăși ochii cu mâinile și urlă și mai dihai:

— Un bărbat! De unde-a ieșit? Un hoț!... Un asasin... Ajutor! Ajutor! Maurice, omoară-l! Omoară-l!... Aprinde lumina... Nu! N-aprinde!

În gând, ea se jurui să aprindă o lumânare Sfintei Fecioare dacă scapă cu bine din primejdie. Îi clănțăneau dinții.

Vedenia făcu o mișcare.

— Nu te apropia! strigă Gilberte. Nu te apropia!

Se oferi să arunce hoțului tot ce avea pe măsuță în bani și bijuterii, dacă acesta accepta să nu se miște.

Printre uluiri și spaime, îi trecu prin minte că probabil soțul ei,

ascunzându-și bănuielile, a pus să fie urmărită, a tocmit martori și l-a prevenit pe un comisar de poliție. Într-o clipită, întrezări limpede un lung și dureros viitor: izbucnirea unui scandal monden, disprețul prefăcut, lașa lepădare a prietenelor ei, îndreptățită batjocură a lumii bune, căci, în sfârșit, e ridicol să te lași prinsă. Văzu divorțul, pierderea rangului și situației sale. Văzu existența strâmtă și amărâtă pe care ar fi dus-o la mama ei, unde nimeni nu-i va face curte, căci bărbații fug de femeile care nu le dau siguranța unei situații conjugale. Și pentru ce toate acestea? Pentru ce ruina, dezastrul? Pentru o prostie, pentru un fleac. Astfel cuvântă, într-o străfulgerare, conștiința Gilbertei des Aubels.

— Nu vă temeți, doamnă, se auzi o voce foarte dulce

Ea se mai liniști puțin și găsi tărie să întrebe:

— Cine ești dumneata?

— Sunt un înger, răspunse vocea.

— Ce spui?...

— Sunt un înger; sunt îngerul păzitor al lui Maurice.

— Mai spune o dată!... înnebunesc... Nu înțeleg.

Fără să înțeleagă mai mult, Maurice era indignat. Potrivindu-și pijamaua, sări din pat și iată-l, ca acoperit cu flori, înarmat cu un papuc în mâna dreaptă, schiță un gest amenințător și spuse aspru:

— Ești un necioplit... Fă-mi plăcerea și ieși pe unde-ai venit.

— Maurice d'Esparvieu, reluă glasul cel dulce, Acela pe care îl adorați drept creatorul vostru a rânduit pe lângă fiecare credincios un înger, cu menirea de a-l îndruma și păzi: este părerea constantă a Părinților Bisericii: ea se întemeiază pe mai multe texte din Scriptură; Biserica o admite în totalitatea ei, fără să arunce totuși anatema asupra celor care au o opinie contrară. Aveți în fața voastră unul din acești îngeri – al vostru, Maurice. Am fost însărcinat să veghez asupra curățeniei voastre și să vă apăr castitatea.

— Se poate, replică Maurice; dar cu siguranță nu ești om de lume. Un om de lume nu-și permitea să dea buzna într-o încăpere tocmai

când... în sfârșit, la ce naiba te învârți pe aici?

— Am luat înfățișarea pe care o vezi, Maurice, pentru că fiind nevoit să acționez de-acum înainte printre oameni, trebuia să mă fac asemănător lor. Duhurile cerești posedă facultatea de a se putea învești într-o formă de aparență care le face vizibile și sensibile. Această formă este reală pentru că este aparentă, și pentru că nu există pe lume alte realități decât aparențele.

Acum liniștită, Gilberte își potrivea părul pe frunte.

Îngerul continuă:

— Duhurile cerești își aleg, după voie, un sex sau altul, sau amândouă deodată. Dar n-ar putea să se deghizeze în orice moment după cum le dictează capriciul ori fantezia. Metamorfozele lor sunt supuse unor legi fixe, pe care nu le-ați putea înțelege. Așa se face că nici nu vreau, nici n-aș putea să mă transform sub ochii și spre amuzamentul vostru sau al meu, în leu, tigru, muscă sau aschie de sicomor, după pilda acelui tânăr egiptean a cărui istorie fu descoperită într-un mormânt, ori încă și mai și în măgar, cum făcu Lucius ungându-se cu pomada tinerei Fotis. Înțelepciunea mea a fixat dinainte ora apariției mele printre oameni; nimic n-ar putea-o nici grăbi, nici întârzia.

Nerăbdător să se dumirească, Maurice întrebă pentru a doua oară:

— Mă rog, dar ce „învârți" pe aici?

Unindu-și vocea cu aceea a amantului:

— Într-adevăr, ce cauți aici? întrebă doamna des Aubels.

Îngerul răspunse:

— Omule, pleacă-ți urechea; femeie, ascultă-mi glasul! Vă voi dezvălui o taină de care depinde soarta universului. Ridicându-mă împotriva Celui pe care îl socotiți creatorul tuturor văzutelor și nevăzutelor, eu pregătesc revolta îngerilor.

— Îți arde de glumă, spuse Maurice, care era credincios și nu suporta să fie luate în derâdere cele sfinte.

Dar îngerul, cu mustrare în glas:

— Ce te face să crezi, Maurice, că sunt ușuratic și că mă pierd în vorbe deșarte?

— Haida, de! făcu Maurice ridicând din umeri, doar nu cumva o să te revolți împotriva…

Arătă plafonul, neîndrăznind să încheie.

Dar îngerul:

— Nici n-ați auzit pomenindu-se că fiii Domnului s-au și răzgândit și că în cer s-a dat o mare bătălie?

— E multă vreme de-atunci, spuse Maurice trăgându-și ciorapii.

Atunci îngerul:

— S-a mai întâmplat înainte de facerea lumii. Dar de atunci nimic nu s-a schimbat în ceruri. Natura îngerilor nu se deosebește astăzi de aceea care a fost la început. Și ce-au făcut odinioară, pot face din nou acum.

— Nu! Nu e cu putință: ar fi împotriva credinței. Dacă ai fi un înger, un înger bun, cum pretinzi, nu ți-ar veni ideea nesupunerii față de creatorul tău.

— Te înșeli, Maurice, și autoritatea Părinților Bisericii te condamnă. Origen întărește în omeliile lui că și îngerii cei buni sunt supuși greșelii, că păcătuiesc în fiecare zi și cad din cer ca muștele. Poate te simți ispitit să-l recuzi pe acest Părinte (dacă mi-e-ngăduit să-i spun astfel), în ciuda profundei lui cunoașteri a Scripturilor, pe motiv că este exclus din Canonul Sfinților. În cazul ăsta îți voi reaminti capitolul din *Apocalips*, în care îngerii din Efes și Pergam sunt mustrați că și-au păzit prost Biserica. Vei pretexta fără îndoială că îngerii despre care vorbește apostolul sunt de fapt episcopii celor două orașe, că el le spune îngeri datorită dregătoriei lor. Se prea poate, și sunt de acord. Dar ce vei opune, Maurice, opiniei atâtor doctori și pontifi care învață cu toții că îngerii sunt supuși schimbării de la bine la rău? Tocmai asta susține sfântul Ieronim, în a sa *Epistolă către Damasc*…

— Domnule, spuse doamna des Aubels, te rog, retrage-te.

Dar îngerul nu-i dădu câtuși de puțin atenție, continuând:

— ...Sfântul Augustin, *Despre adevărata religie*, capitolul XIII; sfântul Gregorie, *Morale*, capitolul XXIV; Isidor...

— Domnule, lasă-mă să mă îmbrac; sunt grăbită.

— ...*Despre binele suprem*, cartea întâi, capitolul XII; Bède, *Despre Iov*...

— Domnule, te rog...

— ...capitolul VIII; Damaschin, *Despre Credință*, cartea II, capitolul III. Sunt, cred eu, autorități cu suficientă greutate; și nu-ți mai rămâne, Maurice, decât să-ți recunoști greșeala. Ceea ce te-a indus în eroare este că n-ai ținut seama de natura mea, care e liberă, activă și schimbătoare, ca a tuturor îngerilor, și că ai avut în vedere numai favorurile și harurile de care mă orezi copleșit. Lucifer n-a avut parte de mai puține: și totuși s-a revoltat.

— Dar dumneata, de ce te revolți? De ce? întrebă Maurice.

— Isaia, răspunse copilul luminii, Isaia întrebase înaintea voastră: *„Quomodo cecidisti de coelo, Lucifer, qui mane oriebaris?”* [55]. Mai citește câte ceva, Maurice! Înaintea tuturor timpurilor, îngerii se ridicară penitru stăpânirea cerului. Cel mai frumos dintre serafimi s-a revoltat din orgoliu. În ce mă privește, știința este aceea care mi-a insuflat generoasa dorință de a mă dezrobi. Aflându-mă în preajma dumitale, într-o casă care adăpostește una din cele mai vaste biblioteci din lume, am prins gustul lecturii și dragostea pentru studiu. În vreme ce, obosit de eforturile vieții dumitale grosiere, te cuprindea un somn greu, înconjurându-mă de cărți eu studiam, meditam asupra textelor, când într-o sală a bibliotecii, sub chipurile marilor oameni ai antichității, când în fundul grădinii, în anticamera pavilionului.

La aceste cuvinte, tânărul d’Esparvieu izbucni în râs și începu să dea zdravăn cu pumnul în pernă – semn sigur de ilaritate imposibil de stăpânit.

— Ha, ha, ha! Vasăzică dumneata șterpeleai din biblioteca lui papă,

[55] Cum ai căzut din cer, Luceafăr strălucitor, fiu al zorilor? (Isaia, cap. 14, vers. 12 – în lat., în original.)

înnebunindu-l pe bietul moș Sariette. Știi: s-a tâmpit de-a binelea.

— Ocupat, făcu îngerul, să-mi formez o inteligență suverană, nu m-am prea sinchisit de ființa asta inferioară; și când i-a trecut prin minte să pună stavilă cercetărilor mele, să-mi tulbure lucrările, l-am pedepsit pentru inoportunitatea sa.

Așa se face că într-o noapte de iarnă, în sala filozofilor și sferelor l-am pocnit în cap cu o carte grea, nu glumă, pe care încerca să o smulgă mâinilor mele nevăzute. Mai ieri, ridicând cu braț viguros alcătuit dintr-o coloană de aer condensat un prețios manuscris de Flavius Josephus, îi pricinuii imbecilului o asemenea spaimă, că se năpusti urlând pe palier și (ca să împrumut o expresie robustă din Dante Alighieri) căzu precum un trup mort cade. Fu răsplătit, cu dărnicie, căci dumneavoastră, doamnă, i-ați dat, spre oblojirea rănii sângerânde, batista voastră parfumată... Dacă mai țineți minte, era în ziua în care, în spatele sferei cerești, ați schimbat cu Maurice o lungă sărutare.

— Domnule! făcu încruntând din sprânceană doamna des Aubels ultragiată, nu-ți permit să...

Dar se opri îndată, socotind că nu era momentul să se arate prea pretențioasă în privința respectului.

Îngerul continuă netulburat:

— Mă decisesem să examinez fundamentele credinței. M-am apucat mai întâi de monumentele iudaismului și am citit toate textele ebraice.

— Deci știi ebraica! strigă Maurice.

— Ebraica e limba mea natală: multă vreme în Rai nu s-a vorbit decât astfel.

— Aha! Ești evreu! Ar fi trebuit să-mi dau seama după lipsa dumitale de tact.

Fără a găsi de cuviință să-i dea atenție, îngerul reluă cu vocea lui melodioasă:

— Am pătruns antichitatea orientală, Grecia și Roma, am devorat

teologii, filozofii, fizicienii, geologii, naturaliștii. Am cunoscut, am cugetat, mi-am pierdut credința.

— Cum? Nu crezi în Dumnezeu?

— De crezut, cred – pentru că existența mea depinde de a lui și pentru că dacă el nu mai este, eu însumi cad în neant. Cred așa cum silenele și menadele credeau în Dionisos, și penLtru aceleași motive. Cred în Dumnezeul evreilor și al creștinilor. Dar neg că el ar fi creat lumea; cel mult, a pus rânduială într-o mică parte din ea, și tot ce-a atins poartă pecetea spiritului lui nesocotit și brutal. Nu cred că ar fi veșnic ori nemărginit, căci e absurd să concepi o existență care să nu fie finită în spațiu și timp. Îl cred mărginit, chiar foarte mărginit. Nu mai cred că ar fi Dumnezeul unic; multă vreme el însuși n-a crezut-o: la început a fost politeist. Abia mai târziu, propria-i trufie și lingușelile adoratorilor îl făcură monoteist. Are puțină continuitate în idei; e mai puțin puternic decât s-ar crede. Și, pentru a spune totul, nu e atât un dumnezeu, cât un demiurg neștiutor și îngâmfat. Cei care, ca și mine, îi cunosc adevărata fire îi spun Ialdabaoth.

— Cum ai zis?

— Ialdabaoth.

— Ce înseamnă asta, Ialdabaoth?

— Ți-am spus-o: e demiurgul pe care, în orbirea voastră, îl adorați ca pe unicul dumnezeu.

— Ești nebun! Nu te sfătuiesc să-i vinzi o gogoașă ca asta abatelui Patouille.

— N-am nicio nădejde, dragă Maurice, să pot străpunge groasele neguri din mintea ta. Află numai că-l voi înfrunta pe Ialdabaoth cu nădejdea că-l voi învinge.

— Crede-mă, nu vei reuși.

— Lucifer i-a zguduit tronul și o vreme victoria fu nedecisă.

— Care-i numele dumitale?

— Abdiel pentru îngeri și sfinți, Arcadie pentru oameni.

— Ei bine, sărmane Arcadie, regret că te văd luând-o razna. Dar

mărturisește că-ți râzi de noi. Aș mai înțelege, la nevoie, să părăsești cerul pentru o femeie. Dragostea poate împinge la cele mai mari nerozii. Dar n-o să mă faci niciodată să cred că dumneata, care ai văzut dinainte-ți chipul lui Dumnezeu, ai aflat abia pe urmă adevărul, din hârțoagele lui moș Sariette. Nu, așa ceva n-o să-mi între niciodată în cap!

— Dragul meu Maurice, și Lucifer a stat față în față cu Dumnezeu, și cu toate acestea n-a mai consimțit să-l slujească. Cât despre ce fel de adevăr e acela care poate fi găsit în cărți: e un adevăr care face să ne dăm seama cum nu sunt lucrurile, fără ca vreodată să ne facă să descoperim cum sunt. Și a fost deajuns acest biet crâmpei de adevăr ca să-mi dovedească faptul că Acela în care credeam orbește nu este vrednic de crezare, și că și oameni și îngeri au fost înșelați de minciunile lui Ialdabaoth.

— Nu există niciun fel de Ialdabaoth. Există numai Dumnezeu. Haide, vino-ți în fire, Arcadie! Renunță la smintelile, la nelegiuirile dumitale, dezincarnează-te, fă-te din nou numai spirit și reia-ți slujba de înger păzitor. Întoarce-te la datorie. Eu, unul, te iert, cu condiția să nu te mai arăți niciodată.

— Aș vrea să-ți fac pe plac, Maurice. Simt pentru dumneata un pic de tandrețe, căci am o inimă slabă. Dar soarta mă-ndeamnă de-acum înainte spre ființele capabile să gândească și să acționeze.

— Domnule Arcadie, spuse doamna des Aubels, te rog, retrage-te. Mă jenează oribil să mă găsesc doar în cămașă între doi bărbați. Crede-mă, zău, nu sunt obișnuită.

CAPITOLUL XI

Cum îngerul, înveşmântat în boarfele unui sinucigaş, îl văduvi pe Maurice de cerescul lui păzitor.

Așa cum sta ghemuită în vârful patului, genunchii ei netezi licăreau în umbră, ivindu-se de sub cămașa scurtă, ușoară; cu brațele încrucișate acoperindu-și sânii, Gilberte abandona privirilor doar umerii plini, rotunzi, și părul de flăcări, teribil de încâlcit.

— Liniștește-te, doamnă, răspunse apariția; situația dumitale nu e atât de scabroasă precum spui: nu te afli în fața a doi bărbați, ci numai a unui bărbat și a unui înger.

Ea examina străinul cu ochi care, scrutând umbrele, se neliniștiră din pricina unui oarecare indiciu vag, însă nu mediocru, și întreba:

— Domnule, e oare absolut sigur că dumneata ești înger?

Apariția o rugă să nu se mai îndoiască și dădu lămuriri precise asupra originii sale:

— Există trei ierarhii de duhuri cerești, compuse fiecare din câte nouă coruri; prima cuprinde Serafimii, Heruvimii și Scaunele; a doua – Stăpâniile, Domniile și Puterile; a treia – Începătoriile, Arhanghelii și Îngerii propriu-ziși. Eu aparțin celui de al nouălea cor din a treia ierarhie.

Doamna des Aubels, păstrându-și temeiurile îndoielii, dădu glas măcar unuia:

— Nu ai aripi.

— De ce-aș avea, doamnă? Sunt oare obligat să mă aseamăn îngerilor de pe agheasmatarele voastre? Mesagerii cerului nu-și încarcă totdeauna umerii cu vâslele astea de pene, care bat în cadență unda văzduhurilor. Heruvimii pot fi neînaripați. N-aveau deloc aripi nici cei doi preafrumoși îngeri care pe trecură o noapte neliniștită în casa

lui Lot, asediată de o trupă de orientali. Nu! Amândoi păreau întru totul asemănători unor bărbați și pulberea drumului le acoperea picioarele, pe care patriarhul le spală cu o mână pioasă. Vă invit să observați, doamnă, că, după știința metamorfozelor organice întemeiată de Lamarck și Darwin, aripile păsărilor s-au transformat succesiv în membre anterioare la patrupede și în brațe la primate. Și poate-ți aduci aminte, Maurice, că, printr-un destul de supărător fenomen atavic, bona englezoaică, miss Kat, care gusta o vie plăcere să te pălmuiască peste poponeață, avea brațele aidoma aripilor unei orătănii. S-ar putea spume, așadar, că o ființă care posedă în același timp brațe și aripi este un monstru și că aparține teratologici. Avem în rai heruvimi sau cherubi cu înfățișarea unor tauri înaripați; dar acestea-s născocirile greoaie ale unui Dumnezeu nu prea artist. Și totuși este adevărat, cât se poate de adevărat că Victoriile templului Athena Niké de pe Acropole sunt frumoase și cu brațe, și cu aripi; cât se poate de adevărat că Victoria din Brescia este încântătoare cu brațele întinse și lungile ei aripi căzând pe șolduri puternice. Știința de a crea monștri armonioși, iată unul din miracolele geniului grec. Grecii nu se înșelau niciodată. Modernii se-nșeală totdeauna.

— În fine, spuse doamna des Aubels, nu ai aerul unui spirit pur.

— Cu toate acestea, doamnă, sunt unul, dacă vreodată a existat așa ceva. Și nu se cade ca tocmai dumneata, care ai fost botezată, să te îndoiești. Mulți Părinți, ca de pildă sfinții Justinian, Tertulian, Origen și Clement din Alexandria credeau că îngerii nu sunt pur spirituali, ci posedă un trup format dintr-o materie subtilă. Sfântul Augustin e de părere că îngerii au un trup care răspândește lumină. Opinia aceasta a fost respinsă de Biserică; prin urmare, sunt Spirit. Dar ce este Spiritul și ce-i materia? Odinioară erau opuse, ca formând cele două contrarii; și iată că acum știința voastră omenească tinde să le reunească, socotindu-le două aspecte ale unuia și aceluiași lucru. Ea afirmă că totul pornește din etherul în care se întoarce totul, că singură mișcarea transformă undele cerești în pietre și metale, și că atomii

răspândiți în spațiul infinit alcătuiesc, prin vitezele diferite ale orbitelor lor, toate substanțele lumii sensibile...

Dar doamna des Aubels nu-l mai asculta; o preocupa un gând și, pentru a fi cu conștiința împăcată, întrebă:

— De când te afli aici?

— Am sosit odată cu Maurice.

Ea clătim din cap:

– Frumos, n-am ce spune!

Dar îngerul continuă cu o cerească serenitate:

— Totul în univers nu-i decât cercuri, elipse, hiperbole, și aceleași legi care conduc astrele guvernează și firul acesta de praf. Prin mișcările originare și native ale substanței sale, trupul meu e spirit; dar el poate încorpora, după cum vedeți, starea materială schimbând ritmul elementelor care-l compun.

Acestea fiind spuse, îngerul se așeză într-un fotoliu, peste ciorapii negri ai doamnei des Aubels.

Undeva bătu un orologiu:

— Dumnezeule, e șapte! strigă Gilberte. Ce-o să-i spun soțului meu? Mă știe la ceaiul din strada Rivoli. În seara asta cinăm la familia de la Verdèliere. Pleacă-odată mai repede, domnule Arcadie. Trebuie să mă îmbrac: nu pot pierde nicio secundă.

Îngerul răspunse că și-ar face o datorie din a se supune doamnei des Aubels dacă ar fi în măsură să se arate decent în public, însă nu putea să-și imagineze cum să apacă-n lume fără niciun veșmânt.

— Dacă aș ieși gol pe stradă, adăugă el, aș ofensa un popor legat de obișnuințe străvechi pe care nu le-a pus niciodată sub semnul îndoielii. Aceasta e temelia moravurilor. Odinioară, îngerii revoltați ca și mine se arătau creștinilor sub înfățișări grotești și ridicole, negri, încornorați, părоși, codați, cu picioare în furculiță și uneori cu o față omenească la spate. Curată neghiobie!... Ajunseseră de râsul oamenilor de gust, nu înfricoșau decât femeile bătrâne și copiii, și încă fără niciun folos.

— E drept, nu poate ieși așa cum este, aprecie cu nepărtinire

doamna des Aubels.

Maurice aruncă solului ceresc pijamaua și papucii. Ca îmbrăcăminte de oraș, nu era destul. Gilberte își zori iubitul să alerge numaidecât în căutarea unor haine. El se gândi să-i ceară portarului. Ea reacționă violent pentru a-l hotărî să renunțe. E-o imprudență nebunească, susținea ea, să amesteci niște portari într-o asemenea afacere.

— Ai vrea, țipă ea, să știe că…

Arătă spre înger și nu-și isprăvi vorba.

Tânărul d'Esparvieu alergă în căutarea unui negustor de haine.

În vremea asta Gilberte, neputând să mai întârzie fără să prilejuiască un oribil scandal monden, aprinse lumina și se îmbrăcă în fața îngerului. O făcu fără să se simtă stânjenită, căci știa să se adapteze împrejurărilor și își imagină că într-o întâlnire nemaipomenită, care amestecă cer și pământ într-o confuzie de nedescris, nu e mare lucru dacă mai scurtezi din pudoare. De altfel se știa bine făcută și cu desuuri scurtate după ultimul răcnet al modei. Cum apariția se abținea, din discreție, să îmbrace pijamaua lui Maurice, la lumina lămpilor Gilbertei îi fu imposibil să nu observe că bănuielile îi erau întemeiate și că îngerii într-adevăr posedă o înfățișare omenească. Curioasă să afle dacă acea aparență era iluzorie sau reală, ea îl întrebă pe fiul luminii dacă îngerii sunt ca maimuțele, cărora, pentru a iubi femeile, nu le lipsesc decât banii.

— Da, Gilberte, răspunse Arcadie, îngerii pot iubi muritoarele. O arată și Scriptura. În cartea a șaptea a *Genezei*[56] stă scris: „Când au început oamenii să se înmulțească pe fața pământului și li s-au născut fete, fiii lui Dumnezeu văzură că fetele oamenilor erau frumoase; și din toate și-au luat de neveste pe acelea pe care și le-au ales".

Dintr-o dată, Gilberte se lamentă:

— Dumnezeule! N-o să-mi pot prinde niciodată rochia: se încheie la spate!

[56] Vădită eroare de tipar în textul ediției franceze. De fapt e vorba de cap. 6, versetul 12.

Când Maurice intră în încăpere, găsi îngerul îngenuncheat, legând pantofii femeii adultere.

După ce luă de pe masă manșonul și sacul de mână:

— N-am uitat nimic? Nu... făcu Gilberte. Bună seara, domnule Arcadie, bună seara, Maurice... Da, zău! Chiar că n-am să uit ziua de azi!

Și dispăru ca un vis.

— Ține, făcu Maurice aruncând îngerului o legătură de boarfe.

Cum zărise în vitrina unui negustor de vechituri niște veșminte ponosite zăcând de-a valma printre clarinete și clisopompe, cumpărase pentru nouăsprezece franci boarfele bietului copleșit de rușine, oare, după ce se îmbrăcase în negru, se sinucisese. Cu o maiestate înnăscută, îngerul luă veșmintele și se îmbrăcă. Purtate de el, hainele căpătară o neașteptată eleganță.

Făcu un pas către ușă.

— Așadar mă părăsești, îi spuse Maurice. Te-ai hotărât definitiv? Tare mă tem că într-o zi ai să-ți regreți amar nesăbuința.

— Nu trebuie să privesc înapoi. Adio, Maurice.

Maurice îi strecură timid în palmă cinci ludovici.

— Adio, Arcadie.

Dar pe când îngerul trecea pragul, în chiar momentul în care nu i se mai zări prin deschizătura ușii decât călcâiul ridicat, Maurice îl chemă înapoi:

— Arcadie!... Nici nu mi-a trecut prin minte!... Nu mai am înger păzitor!

— Așa e, Maurice, nu mai ai.

— Atunci ce-o să se întâmple cu mine? Fiecare are nevoie de un înger păzitor. Spune-mi: nu te pasc niciun fel de neajunsuri însemnate, nicio primejdie, când n-ai?

— Înainte de a-ți răspunde, Maurice, te-aș întreba dacă vrei să-ți vorbesc potrivit credinței dumitale, care a fost și a mea, potrivit învățăturilor Bisericii și ale ritului catolic, ori potrivit filozofiei

naturale?

— Puțin îmi pasă mie de filozofia ta naturală! Răspunde-mi conform religiei în care cred și pe care o profesez, în care vreau să trăiesc și să mor.

— Ei bine, dragul meu Maurice, pierderea îngerului dumitale păzitor te va lipsi probabil de unele ajutoare spirituale, de anumite haruri cerești. Îți arăt care este referitor la asta opinia constantă a Bisericii. Îți vor lipsi o prezență, un sprijin, o întremare spirituală care te-ar fi călăuzit și întărit pe calea mântuirii. Vei avea mai puțină tărie să eviți păcatul. Deși oricum deja n-aveai prea multă. În sfârșit, în ce privește cele ale spiritului, rămâi fără vigoare și fără bucurie. Adio, Maurice. Când ai s-o mai vezi pe doamna des Aubels, te rog salut-o din partea mea.

— Pleci?

— Adio.

Arcadie dispăru, iar Maurice, adâncit într-un fotoliu, rămase multă vreme cu capul în mâini.

CAPITOLUL XII

În care se arată cum îngerul Mirar, aducând izbăviri şi alinări în cartierul Champs-Elysées din Paris, văzu o cântăreaţă de café-concert, pe nume Bouchotte, şi o iubi.

Pe străzile scăldate într-o ceață roșcată străpunsă ici-colo de lumini galbene și albe, unde caii scoteau caiere fumurii de aburi iar farurile automobilelor tăiau repezi brazde, îngerul își începu alergătura și, intrat în valurile negre ale pietonilor care se scurgeau fără încetare, traversă orașul de la nord la sud, până pe bulevardele pustii de pe malul stâng. Nu departe de vechile ziduri de la Port-Royal, un mic restaurant își aruncă seară de seară în stradă lumina tulbure a geamurilor aburite. Oprindu-și aici pașii, Arcadie pătrunse în sala care emana miasme grase, încinse, atât de plăcute nenorociților răzbiți de foame și frig. Dintr-o aruncătură de ochi, observă nihiliști ruși, anarhiști italieni, refugiați, conspiratori, răzvrătiți din toate țările – bătrâne capete pitorești de pe care plete și barbă curg precum torentele și cascadele de pe stânci, fețe tinere de o asprime virginală, priviri sumbre și neîmblânzite, irișii palizi, de o blândețe nesfârșită, fețe torturate, și într-un colț două rusoaice, una răpitor de frumoasă, alta hidoasă, amândouă aidoma în egala lor indiferență față de frumusețe ca și față de urâțenie. Dar nezărind defel chipul pe care îl căuta, căci îngeri nu se aflau defel în încăpere, Arcadie luă loc la o măsuță de marmură rămasă liberă.

Sub împunsăturile foamei, îngerii mănâncă asemeni animalelor terestre, iar hrana, transformată de căldura digestivă, se identifică substanței lor celeste. Văzând trei îngeri sub stejarii din Mature,

Abraham le dădu plăcinte frământate de Sara, un vițel întreg, unt și lapte, și ei se ospătară. Primindu-i în casa lui pe cei doi îngeri, Lot puse să fi se coacă azime, și ei se ospătară. Arcadie primi de la un chelner slinos un biftec îndărătnic ca o talpă veche, și el se ospătă. Pe când visa la dulcea desfătare, la tihnă, la delicioase studii părăsite-acum, la grele sarcini asumate, la chinuri, oboseli, și la primejdiile care-și pregătea, adânc se întrista în suflet iar inima-i se tulbura.

Pe când își termina modesta cină, un tânăr cu înfățișare sărăcăcioasă și veșminte subțirele intră în încăpere și, după ce cuprinse cu privirea mesele, se apropie de înger și îl salută pe numele de Abdiel, pentru că era el însuși duh ceresc.

— Eram sigur, Mirar, că vei apare la chemarea, mea, răspunse Arcadie adresându-se și el îngerescului său frate cu numele pe care acesta îl avusese odinioară în cer.

Dar memoria lui Mirar tot pe acolo se pierduse, de când arhanghelul plecase din slujba Domnului. Pe pământ, se numea Théophile Belais, și, pentru a-și câștiga pâinea, ziua dădea lecții de muzică unor copilași, iar seara cânta la vioară prin spelunci.

— Deci tu erai, dragă Abdiel! replică Teofil; iată-ne dar împreună în lumea asta tristă!… Sunt fericit să te revăd. Și totuși te plâng, căci ducem aici o viață tare aspră.

Dar Arcadie:

— Prietene, exilul tău va lua sfârșit. Am planuri mari: vreau să ți le dezvălui și să te fac părtașul lor.

Și după ce comandă două cafele, îngerul tutelar al tânărului Maurice își destăinui ideile și intențiile; îi povesti cum odată ajuns pe pământ, începuse cercetări puțin obișnuite pentru spiritele cerești și aprofundase teologiile, cosmogoniile, sistemele lumii, teoriile materiei, experimentele moderne asupra transformării și pierderii energiei. Studiind natura, spunea el, o descoperise în perpetuă

contradicție cu învățăturile Stăpânului pe care îl servea. Și acest senior avid de lingușeli, pe care multă vreme îl adorase, îi apărea acum ca un tiran ignorant, stupid și crud. Îl renegase, îl afurisise și ardea de nerăbdare să-l înfrunte. Planul său era să pună iar la cale revolta îngerilor. Dorea războiul, spera în victorie.

— Dar înainte de toate, adăugă el, trebuie să ne cunoaștem propriile forțe și pe acelea ale vrăjmașului.

Iată de ce își întreba colegul dacă Ialdabaoth are dușmani, numeroși și puternici pe pământ.

Teofil ridică spre fratele său o privire surprinsă. Părea că nu înțelege cuvintele care îi erau adresate.

— Scump compatriot, răspunse el, am răspuns invitației tale, pentru că venea din partea unui vechi tovarăș; dar nu-mi dau seama ce aștepți de la mine, și mă tem că nu te voi putea ajuta cu nimic. Eu, unul, nu fac politică: nu mă erijez deloc în reformator. Nu sunt asemeni ție un spirit revoltat, un liber cugetător, un revoluționar. În adâncul sufletului, rămân fidel creatorului meu ceresc. Încă îmi venerez Domnul pe care nu-l mai slujesc și plâng după frumoasele zile când, întinzându-mi aripile laolaltă cu mulțimea copiilor luminii, formam o roată de flăcări în jurul tronului său slăvit. Numai dragostea, dragostea profană, m-a despărțit de Dumnezeu. Am părăsit cerul ca să urmez o fiică a oamenilor. Era frumoasă și cânta prin localuri de café-concert.

Se ridicară. Arcadie îl întovărăși pe Teofil, care locuia în celălalt capăt al Parisului, în colțul pe care-l făcea bulevardul Rochechouart cu strada Steinkerque. Pe când treceau prin străzile pustii, iubitul cântăreței își povesti dragostea și necazurile.

Prăbușirea sa, care se consumase cu doi ani în urmă, fusese fulgerătoare. Aparținând celui de al optulea cor din ierarhia a treia, avea misiunea să ducă iertarea de păcate pentru credincioșii care mai

dăinuie în număr mare în Franța, în special printre ofițerii superiori din armata de uscat și din marină.

— Într-o noapte de vară, povesti el, pe când coboram din ceruri pentru a împărți alinări, întăriri sufletești și morți ușoare la mai multe persoane pioase din cartierul l'Etoile, deși obișnuiți cu luminile nemuritoare, ochii mei fură orbiți de florile de foc cu care era presărată splendoarea Champs-Elysees-ului. Candelabrele uriașe, care marcau sub arbori intrările în cafenele și restaurante, dădeau frunzișului scânteierea prețioasă a smaraldului. Lungi ghirlănzi de perle luminoase înconjurau localurile-grădină în care se înghesuiau o mulțime de bărbați și femei dinaintea unor orchestre vesele, ale căror acorduri urcau nedeslușit până la urechile mele. Noaptea era caldă, aripile începuseră să-mi ostenească. Mă coborâi într-un café-concert și mă așezai, nevăzut, printre auditori. Chiar atunci, pe scenă apăru o femeie învești mântată într-o rochie scurtă, din paiete. Luminile rampei și machiajul care-i acoperea fața lăsau să i se distingă doar privirea și surâsul. Trupul îi era numai mlădiere și voluptate. Cântă și dansă… Arcadie, mie-mi plăcuseră dintotdeauna muzica și dansul; dar vocea răscolitoare și mișcările insinuante ale acelei creaturi mă aruncară pradă unei tulburări necunoscute. Pălii, roșii, ochii mi se împăienjeniră, limba mi se uscă în gură; nu puteam să mă mai mișc din loc.

Și Teofil povesti gemând cum, stăpânit de dorința pe care i-o inspira acea femeie, nu se mai înălțase la cer, ci, luând chip de bărbat, trăi viața pământenilor, căci este scris: „în vremea aceea, fiii lui Dumnezeu văzură că fetele oamenilor erau frumoase".

Deși înger căzut, pierzându-și odată cu inocența dreptul de a-l vedea pe Dumnezeu, Teofil își păstrase totuși naivitatea. Îmbrăcat în niște vechituri șterpelite de pe tejgheaua unui telal israelit, plecase în căutarea celei pe care o iubea: o chema Bouchotte și stătea într-o mică

locuință din Montmartre. Se aruncă la picioarele ei și-i spuse că e adorabilă, că are o voce delicioasă, că o iubește la nebunie, că pentru ea renunță la familia și patria lui, că este muzician și n-are nici cu ce să-și astâmpere foamea. Mișcată de atâta tinerețe, candoare, mizerie și dragoste, ea îl hrăni, îl îmbrăcă și-l iubi.

După lungi și penibile demersuri, el găsi totuși niște lecții de solfegiu și câștigă ceva bani pe care îi aduse prietenei sale fără a păstra ceva pentru sine. Din ziua aceea, ea nu-l mai iubi. Îl disprețuia pentru cât de puțin câștiga și nu-și mai ascunse indiferența, lehamitea și dezgustul. Îl copleșea cu reproșuri, ironii și ocări; totuși îl păstra pentru că făcuse menajuri și mai proaste cu alții, pentru că era obișnuită cu gâlcevile domestice și pentru că, la urma urmei, ducea în afara casei o existență foarte ocupată, foarte serioasă și foarte dură, ca artistă și femeie. Teofil o iubea ca în prima noapte și suferea.

— Se surmenează, spuse el cerescului său frate, și asta îi face firea dificilă; dar sunt sigur că mă iubește. Sper ca în curând să-i pot oferi mai multă bunăstare.

Și îi vorbi îndelung despre o operetă la care lucra și pe care spera să o impună unui teatru parizian. Libretul i-l dăduse un tânăr poet. Era istoria Alinei, regina Golcondei, scrisă după o povestire din secolul 18.

— Am presărat în ea, adăugă Teofil, o mulțime de melodii, doar din adâncurile inimii îmi țâșnește numai muzică. Inima mea e un izvor nesecat de cântece. Din nefericire, azi au trecere aranjamentele savante, compozițiile întortocheate. Mi se reproșează că aș fi prea fluid, prea limpede, că nu-mi colorez destul stilul, că nu pretind armoniei destule efecte puternice și contraste viguroase. Armonia, armonia!… Fără îndoială, are meritele ei; dar nu spune nimic inimii. Numai melodia ne transportă, ne farmecă și ne-aduce pe buze și-n priviri surâsul și lacrimile.

Spunând aceste cuvinte, își surâse și se plânse pe sine. Apoi reluă

emoționat:

— Sunt o fântână de melodii. Dar orchestrația – asta da, scârboșenie curată. În Rai, știi bine, Arcadie, nu cunoșteam dintre instrumente decât harfa, psalterionul și orga hidraulică.

Arcadie îl asculta cu o ureche distrată. Se gândea la proiectele care-i umpleau sufletul și făceau să-i crească inima.

— Cunoști ceva îngeri revoltați? își întrebă tovarășul. În ce mă privește, nu cunosc decât unul, prințul Ișstar, cu care am schimbat câteva scrisori și care s-a oferit să-și împartă cu mine mansarda până îmi voi găsi un adăpost în orașul ăsta, unde am impresia că locuințele sunt foarte scumpe.

De alți îngeri revoltați, Teofil habar n-avea. Când întâlnea un duh decăzut și cu care fusese odinioară camarad, îi strângea mâna, căci era fidel prieteniei. Câteodată îl vedea pe prințul Ișstar. Dar îi evita pe toți acei îngeri răutăcioși care îl șocau prin violența opiniilor și ale căror discuții îl adormeau.

— Vasăzică, nu mă aprobi? întrebă impetuosul Arcadie.

— Prietene, eu nici nu te aprob, nici nu te condamn. Nu înțeleg nimic din ideile care te agită. Și nu cred c-ar fi bine pentru un artist să facă politică. Are destule pe cap ocupându-se de artă.

Își iubea meseria și avea nădejde să răzbească într-o zi, dar moravurile teatrului îl umpleau de dezgust. Nu credea să aibă norocul de a-și vedea piesa jucată decât luându-și unul, doi sau poate trei colaboratori care, fără să fi scris o notă, aveau să semneze și să împartă beneficiile cu el. Curând Bouchotte nu va mai găsi angajamente. Când se prezenta într-o bombă oarecare, directorul începea prin a o întreba câte procente pretinde în afacere. Toate astea erau, după Teofil, moravuri foarte triste.

CAPITOLUL XIII

În care o auzim pe frumoasa arhanghelă Zita expunându-şi superbele-i planuri şi în care vedem aripile lui Mirar mâncate de viermi într-un dulap.

Discutând astfel, cei doi îngeri ajunseră pe bulevardul Rochechouart. Zărind o braserie care arunca pe drum, în ceață, o lumină aurie, Teofil își aminti dintr-o dată de arhanghela Ithuriel, care, sub aparența unei femei frumoase și sărace, locuia într-o mizeră odaie mobilată pe Colină și venea în fiecare seară la braserie să citească ziarele. Muzicianul o întâlnea adesea aici. Numele ei era Zita. În ce-l privește, nu avusese niciodată curiozitatea să cunoască opiniile acestei arhanghele. Dar cum trecea drept nihilistă rusă, el credea că este răzvrătită și atee asemeni lui Arcadie. Auzise vorbindu-se despre ea lucruri stranii: se spunea că ar fi androgină și că principiul activ și principiul pasiv reunindu-se în ea într-un echilibru stabil, ea alcătuia o ființă perfectă, care-și găsea în sine o deplină și constantă satisfacție, ființă nefericită în fericirea ei de a ignora dorința.

— Dar, adăugă Teofil, mă îndoiesc serios de toate astea. Eu o cred femeie și supusă iubirii ca tot ce respiră în univers. Și apoi a fost surprinsă într-o zi purtându-se ca o amantă cu un țăran robust.

Propuse deci tovarășului său să îl prezinte Zitei.

Cei doi îngeri o găsiră singură, citind. La apropierea lor, ridică doi ochi mari, din al căror aur lichid țâșneau scântei. Sprâncenele ei formau cuta aceea severă care se vede pe fruntea lui Apollo pythianul; nasul desăvârșit cobora în linie dreaptă; buzele strânse imprimau feței întregi o grimasă trufașă. Păru-i sălbatic, cu răsfrângeri de flacără, se răsucea sub o pălărie neagră, care purta neglijent resturile jumulite ale unei păsări de pradă; hainele îi atârnau, întunecate și fără formă. Își

sprijinea bărbia într-o mână mică, puțin cam neîngrijită.

Arcadie, care odinioară auzise vorbindu-se de acest puternic arhanghel, îi arăta o înaltă stimă și deplină încredere, îi expuse fără întârziere progresele făcute de spiritul său pe calea cunoașterii și libertății, îi relată nopțile de veghe din biblioteca d'Esparvieu, lecturile filosofice, studierea naturii, lucrările de exegeză, mânia și disprețul pe care le încercase descoperind minciunile demiurgului, exilul voluntar printre oameni și felul în care plănuia să aţâțe revolta în ceruri. Gata să îndrăznească orice împotriva crudului stăpân pe care îl urmărea cu neîmpăcată ură, el își exprimă adânca bucurie de a întâlni în Ithuriel un spirit capabil să-l povățuiască și să-l susțină în marea întreprindere.

— Nu s-ar putea spune că ai îmbătrânit de-a binelea în revoltă, făcu Zita surâzând.

Totuși nu se îndoia nici de sinceritatea, nici de tăria hotărârii arătate de el și-l felicită pentru temeritatea lui intelectuală.

— Asta-i cea mai mare lipsă a poporului nostru, spuse ea: nu gândește.

Și adăugă aproape imediat:

— Dar cu ce s-ar putea ascuți inteligențele într-o țară în care clima e dulce și traiul ușor? Până și aici, unde nevoia pune la încercare spiritele, nimic nu-i mai rar ca o ființă care gândește.

— Cu toate acestea, replică îngerul păzitor al lui Maurice, oamenii au creat știința. Trebuie neapărat să o facem să pătrundă în cer. Când îngerii vor poseda noțiuni de fizică, de chimie, de astronomie, de fiziologie, când studiul materiei îi va face să întrevadă universuri într-un atom și cât un atom miriadele de sori, când se vor vedea pierduți între cele două infinituri, când vor cântări și măsura aștrii analizându-le substanța, calculându-le orbita, ei vor ajunge la convingerea că acești monștri se supun unor forțe pe care niciun spirit nu le poate defini, sau că fiecare uriaș astral își are demonul lui local, dumnezeul lui indigen; și vor pricepe că dumnezeii lui Aldebaran, Betelgeuse și Sirius sunt mai mari decât Ialdabaoth. Când apoi vor arunca o privire

pătrunzătoare asupra micii lumi de care rămân legați și, săpând scoarța pământului, vor observa evoluția lentă a florelor, a faunelor, asprele începuturi ale omului din adăposturile de sub stânci și din așezările lacustre, care n-a avut alt Dumnezeu decât pe el însuși, când vor fi descoperit că, uniți prin legăturile universalei înrudiri cu plantele, cu animalele, cu oamenii, ei au îmbrăcat succesiv toate formele vieții organice, de la cele mai simple și grosolane, pentru a ajunge în sfârșit cei mai frumoși copii ai Soarelui – atunci își vor da seama că Ialdabaoth, demon obscur într-o minusculă lume pierdută în spațiu, îi înșală cumplit pretinzându-i ieșiți din neant la cuvântul său, că minte zicându-și Cel Nemărginit, Cel Veșnic și Atotputernic, și că, departe de a fi creat universurile, el nu le cunoaște nici numărul, nici legile; își vor da seama că el e asemenea oricăruia dintre ei, îl vor urî și, scuturând tirania, îl vor azvârli în gheena în care i-a aruncat pe cei care prețuiau mai mult decât el.

— S-ar putea să ai dreptate! făcu Zita suflând fumul țigării... Totuși aceste cunoștințe, pe care mizezi în eliberarea cerurilor, n-au nimicit sentimentul religios pe pământ. În țările unde au fost alcătuite și unde se învață aceste fizici, chimii, astronomii, geologii pe care le crezi capabile să izbăvească lumea, creștinismul și-a păstrat aproape întregul său imperiu. Dacă aceste cunoștințe pozitive au o atât de slabă influență asupra credințelor omenești, nu e deloc probabil ca ele să exercite una mai mare asupra opiniilor îngerilor, și nimic nu e mai puțin sigur decât eficacitatea propagandei prin știință.

Arcadie strigă:

— Cum? Tăgăduiești că știința a dat lovituri de moarte Bisericii? Cum e cu putință? Biserica judecă altfel decât dumneata. De știința aceasta, despre care crezi că n-are putere asupră-i, Biserica se teme, dovadă că a proscris-o. Ea îi condamnă expozeurile, de la dialogurile

lui Galilei[57] și până la micile manuale ale domnului Aulard[58]. Și nu fără motiv. Altădată, pe când acumula tot ce însemna măreție și gândirea umană, Biserica guverna trupurile odată cu sufletele și impunea prin foc și sabie unitatea supunerii. Astăzi, puterea ei nu mai e decât o umbră, și elita spiritelor s-a desprins de ea. Iată starea la care a redus-o știința!

— Poate, replică frumoasa arhanghelă, dar cît de lent! Cu ce pendulări! Și cu prețul câtor eforturi, câtor sacrificii!

Zita nu condamna cu totul propaganda științifică; dar nici nu aștepta din parte-i rezultate grabnice și sigure. Socotea că nu se pune problema luminării îngerilor, ci aceea a eliberării lor. După părerea ei, asupra unor indivizi, oricare ar fi aceștia, nu se poate exercita o acțiune puternică decât trezindu-le pasiunile și făcând apel la interesele lor.

— Să-i convingem pe îngeri că se vor acoperi de glorie răsturnând tiranul și că vor fi fericiți odată ajunși liberi, iată cel mai eficace lucru pe care îl putem încerca; și în ce mă privește, mă străduiesc din toate puterile. Nu-i deloc ușor, desigur, pentru că împărăția cerurilor constituie o autocrație militară în care nu există o opinie publică. În ciuda acestor fapte, nu-mi pierd speranța că voi izbuti să formez acolo un curent de idei. Fără să mă laud, nimeni nu cunoaște mai bine ca mine diferitele clase ale societății îngerești.

Aruncându-și țigara, Zita rămase un timp pe gânduri, apoi – în zarva bilelor de fildeș care se ciocneau pe masa biliardului, a clinchetului de pahare, a glasurilor jucătorilor anunțându-și punctele, a răspunsului monoton al chelnerilor la chemările clienților – arhanghela enumeră întregul popor al glorioaselor duhuri.

— Nu trebuie să ne bizuim pe Domnii, Stăpânii și Puteri, care

[57] Galileo Galilei (1564—1642), matematician, fizician și astronom italian. Alături de Copernic a demonstrat că Pământul nu constituie centrul universului, ci e doar o planetă, teză care punea sub acuză cosmogonia teologică.

[58] Obscur autor catolic de lucrări științifice de popularizare.

compun mica burghezie celestă. Nu trebuie să ți-o mai descriu, căci cunoști tot atât de bine ca mine egoismul, josnicia și lașitatea clasei mijlocii. În ce-i privește pe marii demnitari, miniștri, generali – Scaunele, Heruvimii, Serafimii, – îi știi doar: vor lăsa lucrurile în voia lor. Să fim noi cei puternici, și vor trece de partea noastră. Căci dacă autocrații nu se lasă răsturnați cu ușurință, nu ignoră faptul că, odată înfrânți, toate forțele pe care le conduc li s-ar întoarce împotrivă. Ar fi bine să prelucrăm armata. Oricât de credincioasă ar fi, se va lăsa ademenită de o abilă propagandă anarhistă. Dar cel mai mare și constant efort trebuie să-l îndreptăm spre îngerii din categoria dumitale, Arcadie, îngerii păzitori care sălășluiesc pe pământ într-un atât de mare număr. Ei ocupă cele mai de jos trepte ale ierarhiei, majoritatea sunt nemulțumiți de soarta lor și, mai mult sau mai puțin, contaminați de ideile secolului.

Zita se și înțelesese deja cu îngerii păzitori din Montmartre[59], Glignancourt[60], Filles-du-Calvaire[61]. Concepuse planul unei vaste Asociații a spiritelor de pe pământ, în vederea cuceririi cerului.

— Pentru îndeplinirea acestei misiuni, preciză ea, m-am stabilit în Franța. Nu că aș avea prostia de a mă crede mai liberă într-o republică decât într-o monarhie. Dimpotrivă, nu există țară în care libertatea personală să fie mai puțin respectată ca în Franța. Dar poporul de-aici este indiferent în materie de religie; iată pentru ce nicăieri în altă parte nu m-aș simți mai liniștită.

Ea îl îndemnă pe Arcadie să-și consacre eforturile aceluiași scop, după care se despărțiră în fața braseriei, pe când obloanele de tablă coborau huruind pe vitrine.

— Înainte de toate, spuse Zita, trebuie să faci cunoștință cu grădinarul Nectarie. O să te conduc într-o zi la casa lui câmpenească.

Teofil, care dormise în tot timpul discuției, își rugă stăruitor

[59] Cartier, în Paris.

[60] Suburbie pariziană.

[61] Mănăstire și pension pentru fetele din familii înstărite.

prietenul să urce până la el să fumeze împreună o țigară. Locuia la doi pași, în colțul străduței Steinkerque, care se zărea coborând în bulevard.

Arcadie avea s-o cunoască pe Bouchotte; și cu siguranță, o să-i placă.

*

Urcară cinci etaje. Bouchotte încă nu se întorsese. Pe pian se afla o cutie de sardele deschisă. Niște ciorapi roșii se încolăceau pe fotolii.

— E cam strâmt aici, dar drăguț, spuse Teofil.

Și, privind prin fereastra deschisă deasupra nopții roșietice, pline de lumini:

— De-aici se vede Sacré-Coeur.

Cu mâna pe umărul lui Arcadie, repetă de câteva ori:

— Mă bucur că te-am întâlnit.

Apoi trăgându-l pe vechiu-i tovarăș de glorie în culoarul bucătăriei, puse jos sfeșnicul, scoase din buzunar o cheie cu care deschise un dulap în perete și, ridicând o pânză, descoperi două mari aripi albe.

— Vezi, spuse el, le-am păstrat. Din când în când, vin și mă uit la ele când rămân singur, și asta îmi face bine.

Și își șterse ochii înroșiți.

După câteva clipe de tulburată liniște, apropiind lumânarea de penele lungi care pe alocuri se jupuiseră din tecile lor:

— Sunt mereu mai roase, murmură el.

— Trebuie să presari piper, făcu Arcadie.

— Am pus, răspunse oftând îngerul muzician. Am pus piper, camfor, săruri. Dar nu ajută la nimic.

CAPITOLUL XIV

Ni-l arată pe heruvimul care lucrează întru fericirea umanităţii şi se termină cum nu te-ai aştepta, prin minunea flautului.

În prima noapte de după întruparea sa, Arcadie merse să se culce la îngerul Iștar, într-o mansardă de pe strâmta și întunecata stradă Mazarine, care clocește la umbra bătrânului Institut de France. În așteptarea lui, Iștar măturase sub un perete retortele sparte, vasele crăpate, cioburile de sticlă, resturile de cuptor care îi compuneau mobilierul și își aranjase pe lespezi catrafusele pe care urma să se culce, rezervând musafirului patul său de campanie cu saltea de paie.

Ca înfățișare, spiritele cerești se deosebesc între ele după ierarhia și corul cărora aparțin, ca și după propria-le fire. Toți sunt frumoși; însă în chip felurit, și nu toți arată privirii rotunjimile moi și râzătoarele gropițe ale unor trupuri de copii, în care se oglindesc reflexe de sidef și licăriri rumene. Nu toate duhurile se împodobesc cu eterna adolescență de un farmec ambiguu pe care arta greacă în declin l-a fixat în cele mai dezmierdate dintre murmurele ei, și pe care de atâtea ori, pictura creștină a redat-o timid în icoane atenuate, voalate. Unele au bărbia încălzită de o barbă stufoasă și membre hrănind mușchi atât de viguroși, de parcă sub piele li s-ar încolăci șerpi. Unele nu poartă deloc aripi, altele au două, patru ori șase; există duhuri formate numai din aripi împerecheate, iar altele, nu mai puțin ilustre, au înfățișarea unor monștri superbi, aidoma Centaurilor din legendă; pot fi văzute și duhuri în chip de care vii, ori de roți de foc. Membru al celei mai înalte ierarhii cerești, Iștar aparținea corului heruvimilor sau cherubilor, care îi au deasupra lor numai pe serafimi. Ca toate duhurile din ordinul său, el avea odinioară în ceruri un cap bărbos, împodobit cu coarne, deasupra unui trup de taur înaripat și purtând sub șale atributele unei

fecundități generoase. Mai masiv și mai viguros decât oricare animal terestru, stând ridicat și cu aripile desfăcute, el acoperea cu umbra-i șaizeci de arhangheli. Astfel era Ișstar în patria lui: strălucind de putere și blândețe. Inima îi era cutezătoare și sufletul plin de bunăvoință. Încă nu demult își mai iubea seniorul, pe care-l credea bun și îl servea cu credință. Dar, tot stând de pază pe pragul Stăpânului, mereu îi zbura gândul la pedepsirea îngerilor răzvrătiți și la blestemarea Evei. Avea un fel de a se gândi lent și profund. Când, după un lung șir de veacuri, se convinse că, odată cu universul, Ialdabaoth zămislise și răul și moartea, Ișstar încetă să-l mai iubească și să-l servească. Dragostea i se preschimbă în ură, venerația în dispreț. Îi strigă scârba în față și fugi pe pământ.

Luând formă omenească, deși redus la mărimea fiilor lui Adam, mai păstră câteva din însușirile primei sale naturi. Cu ochi mari, bulbucați, nas coroiat, buze groase încadrate de o barbă neagră coborându-i în bucle negre pe piept, reamintea de cherubii tabernacolului lui Iahvéh, pe care ni-i redau cu destulă fidelitate taurii din Ninive. Pe pământ purta, ca în cer, numele de Ișstar și, cu toate că era lipsit de vanitate, dezbărat de orice fel de prejudecăți sociale, datorită unei imense nevoi de a se arăta în toate privințele sincer și neprefăcut, își declara ilustrul rang în care nașterea îl așezase în ierarhia cerească și, traducând în franțuzește titlul său de cherub printr-unul echivalent, cerea să fie numit prințul Ișstar. Refugiat printre oameni, îl cuprinsese o arzătoare iubire pentru ei. În așteptarea ceasului eliberării cerurilor, proiecta mântuirea unei umanități reînnoite și se zorea să desăvârșească ruina acestei rele lumi spre a ridica din cenușa ei, în sunete de liră, cetatea radioasă a bucuriei și iubirii. Chimist în slujba unui negustor de îngrășăminte, trăia din te miri ce, colabora la ziare anarhiste, lua cuvântul la întruniri publice și reușise, ca antimilitarist, să fie condamnat la câteva luni de închisoare.

Ișstar îl primi cordial pe fratele său Arcadie, încuviință ruperea acestuia de partida crimei și îl puse la curent cu coborârea a vreo

cincizeci de copii ai cerului care acum formau aproape de Val-de-Grâce[62] o colonie impregnată de cea mai bună stare de spirit.

— Plouă cu îngeri la Paris, spuse el râzând. Nu trece zi fără să ne cadă pe cap vreun demnitar al sfântului palat; curând Sultanul Norilor nu va mai avea ca viziri și gărzi decât pe mititelele funduri-goale din colivia-i personală.

Legănat de fericitele noutăți, Arcadie adormi plin de speranță și voie bună.

Se trezi cu noaptea-n cap și-l zări pe prințul Ișstar aplecat asupra cuptoarelor, retortelor și baloanelor sale de sticlă. Prințul Ișstar lucra pentru fericirea umanității.

*

În fiecare dimineață, deșteptându-se, Arcadie îl afla pe prințul Ișstar împlinindu-și opera de bunătate și iubire. Când ghemuit, cu capul în mâini, cherubul murmura încetișor niște formule chimice, când ridicându-se cât era de lung, asemeni unui întunecat stâlp de nouri, cu capul, brațele și tot pieptul scos pe fereastră, așeza pe acoperiș oala de fontă de teama unei percheziții mereu iminente. Pătruns de o imensă milă pentru mizeriile lumii în care era surghiunit, sensibil, poate, la zvonurile răspândite în jurul numelui său, îmbătat de propria-i virtute el exersa apostolatul omenesc și, neglijându-și misiunea pe care și-o propusese căzând pe pământ, nu se mai gândea la dezrobirea îngerilor. Arcadie, care, dimpotrivă, nu dorea altceva decât să se întoarcă învingător într-un cer cucerit, îi reproșă cherubului că și-a uitat patria. Cu un hohot sălbatec și naiv, prințul Ișstar mărturisi că nu-i prefera pe îngeri oamenilor.

— Dacă mă străduiesc să ridic Franța și Europa, răspunse el fratelui ceresc, e pentru că se ivesc zorii care vor vedea triumfând revoluția socială. E o plăcere să semeni în pământul ăsta adânc arat. Trecând de

[62] Mănăstire pariziană ridicată între 1645—1665 la ordinul Anei de Austria, ulterior transformată în spital și clinică militară.

la feudalitate la monarhie și de la monarhie la oligarhia financiară, francezii vor trece ușor și de la oligarhia financiară la anarhie.

— Ce eroare, replică Arcadie, să crezi în mari schimbări înfăptuite peste noapte în ordinea socială a Europei! Vechea societate e încă tânără în putere și forță. Mijloacele de apărare de care dispune sunt formidabile. Proletariatul, dimpotrivă, abia schițează o organizare defensivă și aduce în luptă doar slăbiciune și confuzie. În patria noastră cerească, lucrurile merg cu totul altfel: sub o aparență imuabilă, totul e putred; ajunge o opintire de umăr ca să răstorni acel edificiu neatins de miliarde de secole. Administrație veche, armată veche, finanțe vechi – toate acestea sunt mai măcinate decât autocrația rusă ori persană.

Și prietenosul Arcadie îl imploră pe cherub să zboare mai întâi în ajutorul fraților lui, mai nenorociți în norii molateci, în sunetele țiterelor, între cupele cu vin paradiziac, decât oamenii aplecați deasupra pământului avar; căci oamenii râvnesc dreptatea, pe când îngerii se desfată în nedreptate. Îl conjură să purceadă la eliberarea Prințului luminii și a tovarășilor lui fulgerați, la reînălțarea lor în onorurile de demult.

Ișstar se lăsă convins. Promise să pună blândețea persuasivă a cuvintelor și excelentele formule ale explozivelor sale în serviciul revoluției cerești. O promitea solemn.

— Mâine, spuse el.

Și a doua zi își continuă propaganda amtiimperialistă la Issy-les-Moulineaux[63]. Asemenea titanului Prometeu, Ișstar iubea oamenii.

Obligat să facă față tuturor necesităților cărora le este supusă rasa lui Adam, Arcadie se trezi fără mijloacele trebuitoare satisfacerii lor. Cherubul mijloci să fie angajat într-o tipografie de pe strada Vaugirard, unde îl cunoștea pe contramaistru. Grație inteligenței lui cerești,

[63] Comună în departamentul Seine, arondismentul Sceaux, nedezvoltată industrial pe vremea când Anatole France își scria romanul. Transpare clar intenția autorului de a ridiculiza acțiunile anarhistului Ișstar.

Arcadie știu curând să culeagă litera și în scurtă vreme deveni un bun zețar.

După ce întreaga zi și-o petrecea în atelierul zgomotos stând în picioare, cu matrița în mâna stângă și culegând cu repeziciune din casetă micile semne de plumb, în ordinea cerută de copia prinsă în *visorium*, Arcadie se spăla pe mâini la pompă, apoi cina într-o cârciumioară, cu ziarul deschis dinainte, pe marmura mesei.

Cum încetase să mai fie invizibil, nu se mai putea strecura în biblioteca d'Esparvieu și nu-și mai potolea la acest izvor inepuizabil arzătoarea lui sete de învățătură. Seara mergea să citească la biblioteca Sainte-Genevieve, pe ilustra colină a studiilor; aici însă nu dispunea decât de cărți prea puțin rare, jegoase, acoperite cu adnotări ridicole și cu multe pagini smulse.

Vederea femeilor îl tulbura, amintindu-i de doamna des Aubels și de genunchii ei netezi, strălucind în patul răvășit. Și cu toate că era chipeș, cum n-avea bani și purta haine de lucru, nu-l iubea nimeni. O frecventa pe Zita și-i plăcea întrucâtva să se plimbe împreună duminica pe drumeagurile prăfuite oare mărginesc gropile pline de iarba grasă din preajma fortificațiilor. Pășeau alături pe lângă cârciumi de mahala, grădini de zarzavaturi, bolți acoperite cu verdeață, expunând și discutând cele mai vaste planuri puse vreodată la cale pe pământ; și, uneori, la margine de bâlci, orchestra căluților de lemn acompania cuvintele lor care amenințau cerul.

Adesea, Zita repeta:

— Ștar e cinstit, dar e un naiv. Crede în bunătatea ființelor și lucrurilor. Purcede la nimicirea vechii lumi, sprijinindu-se pe anarhia spontană în strădania de a crea ordine și armonie. Dumneata, Arcadie, crezi în știință; îți imaginezi că oamenii și îngerii sunt capabili să înțeleagă, în timp ce ei nu sunt făcuți decât pentru a simți. Află că nu obții nimic de la ei adresându-te inteligenței: trebuie să vorbești intereselor și patimilor lor.

*

Arcadie, Ișstar, Zita și alți trei-patru îngeri conjurați se întâlneau uneori în mica locuință a lui Teofil, unde Bouchotte le servea ceaiul. Fără să știe că erau îngeri rebeli, ea îi ura instinctiv și se temea de ei ca reflex al unei educații creștine cândva poate primite, deși serios neglijate. Îi plăcea numai prințul Ișstar, găsindu-l cumsecade și de o distincție naturală. Acesta deșela divanul, desfunda fotoliile și, ca să-și noteze ceva, smulgea filelor de partitură câte un colț pe care-l înghesuia în vreunul din buzunarele ticsite de broșuri și cărți. Muzicianul privea cu strângere de inimă cum manuscrisul operetei sale, *Alina*, *regina Golcondei*, rămânea astfel ciuntit cu totul. De asemenea, prințul obișnuia să-i încredințeze lui Teofil tot felul de mașinării, substanțe chimice, fierotenii, alice, pulberi, lichide, care răspândeau o duhoare infectă. Teofil le încuia cu grijă în dulapul în care-și păstra aripile, deși depozitul acesta îl neliniștea.

Arcadie suporta dureros disprețul pe care i-l arătau tovarășii săi rămași fideli. Când îl întâlneau în misiile lor sfinte, îi arătau în treacăt o ură plină de cruzime, sau o milă încă mai crudă decât ura.

Mergea în vizită la câțiva dintre îngerii revoltați pe care i-i recomandase Ișstar și de obicei era bine primit. Dar de îndată ce le vorbea de cucerirea cerului, aceștia nu-și ascundeau jena și neplăcerea pe care le-o cauza. Arcadie își dădu seama că nu doreau să fie stânjeniți în gusturi, în treburi, în tabieturi. Judecata lor strâmbă și îngustimea de spirit îl șocau, iar dușmăniile și pizma pe care le arătau unii altora îi răpeau orice speranță de a-i vedea asociați operei comune. Observând cât de mult exilul deprimă caracterele și strâmbă inteligența, simțea că-i cedează curajul.

Mărturisindu-și descurajarea într-o seară, pe când discuta cu Zita, frumoasa arhanghelă îi spuse:

— Haide să-l vedem pe Nectarie, Nectarie are secretele lui, capabile să vindece tristețea și oboseala.

Îl duse în pădurea Montmorency și se opri în pragul unei căsuțe albe, aflată lângă o grădină de legume pustiită de iarnă, în care pe fondul întunericului licăreau geamurile serelor și învelitorile crăpate folosite la pepeni.

Nectarie deschise ușa musafirilor și după ce liniști lătratul masivului buldog care păzea grădina, îi conduse în încăperea joasă, încălzită de o sobă de faianță. Pe o scândură de brad, sprijinită de peretele spoit cu var, printre cepe și semințe, se odihnea un flaut gata să se îmbie buzelor. Pe o masă rotundă de nuc se zăreau o ulcică de gresie cu tutun, o pipă, o sticlă cu vin și câteva pahare. Grădinarul oferi câte un scaun de pai fiecăruia dintre oaspeți, așezându-se la rându-i pe un taburet de lângă masă.

Era un bătrân robust; o claie de păr cărunt și stufos îi împodobea capul; avea fruntea boltită, nasul cârn, fața rumenă, barba neîmblânzită. Dogul masiv se întinse la picioarele stăpânului, își așeză pe labe botul negru și scurt, și închise ochii. Grădinarul turnă oaspeților vin. Și după ce băură schimbând câteva cuvinte, Zita i se adresă lui Nectarie:

— Te rog, cântă-ne puțin din flaut. Vei bucura inima prietenului pe care l-am adus.

Bătrânul nu se lăsă mult rugat. Își apropie de buze tubul din lemn de buxus, grosolan de parcă l-ar fi fasonat el însuși, și preludie câteva fraze stranii. Apoi se desfășură în melodii bogate, în care trilurile scânteiau asemeni unor diamante și perle rostogolite pe catifea. Sub degete iscusite și animată de un suflu creator, țeava rustică răsuna ca un flaut de argint. Nu scotea sunete prea ascuțite, și timbrul se păstra mereu egal și pur. Părea că se aud în același timp privighetoarea și Muzele, întreaga natură și tot ce omenește e mai plăcut. Și bătrânul își dezvăluia, orânduia și dezvolta gândurile într-un discurs muzical plin de grație și de îndrăzneală. Făcea sa glăsuiască Iubirea, Teama, Certurile zadarnice, Râsul triumfător, limpezimile liniștite ale Inteligenței, săgețile Spiritului țintuind cu vârfurile lor de aur monștrii

Ignoranței și Urii. Glăsuiau de asemenea Bucuria și Durerea aplecându-și spre pământ capetele lor gemene, și Dorința care zămislește lumile.

Noaptea întreagă se auzi flautul lui Nectarie. Steaua ciobanului urca pe orizontul pal. Zita, îmbrățișându-și genunchii cu mâinile împreunate, și Arcadie, cu fruntea în mâini și buzele întredeschise, ascultau amândoi în neclintire. O ciocârlie care se trezi într-un câmp nisipos din apropiere, atrasă de sunetele proaspete, se ridică sprinten în văzduh, rămase câteva clipe nemișcată și coborî apoi drept spre grădina muzicantului. Vrăbiile din vecinătate, părăsind crăpăturile vechilor ziduri, se lăsară în stol pe pervazul ferestrei prin care se revărsau sunete mai plăcute încă decât grăunțele de orz și ovăz. O gaiță, ieșind pentru întâia oară din pădure, își strânse pe ramura unui cireș desfrunzit aripile-i de safir. În fața unei răsuflători, un șobolan negru, voinic, șiroind de apa grasă din canal, proptit pe labele dinapoi își ridică a mirare labele scurte din față și degetele subțiri. Un șoarece de câmp, localnic al grădinii, se aținea lângă el. Coborât de pe streașină, motanul casei, care moștenise de la strămoșii lui sălbatici blana cenușie, coada inelată, șalele puternice, curajul și mândria, împinse cu botul ușa întredeschisă, se apropie cu pași muți de flautist și, așezându-se grav, își înălță urechile zdrențuite în bătălii nocturne. Pisica albă a băcanului îl urmă, adulmecând văzduhul sonor, apoi, cu spinarea făcută arc și închizându-și frumoșii ochi albaștri, ascultă vrăjită. O mulțime de șoareci apăruți în goană de sub dușumele îi înconjurau fără să se teamă de colți ori de gheare, împreunându-și pe piept, cu voluptate, lăbuțele trandafirii. Departe de pânzele lor, cu piciorușele cuprinse de freamăt, păianjenii se buluciseră, fermecați, pe tavan. O mică șopârlă cenușie, care se prelinsese pe prag, încremeni fascinată, iar în pod ai fi putut zări cum liliacul, agățat de gheare cu capul în jos și pe jumătate trezit acum din somnul lui iernatic, se legăna în ritmul nemaipomenitului flaut.

CAPITOLUL XV

În care îl vedem pe tânărul Maurice regretându-şi până şi în braţele amantei îngerul pierdut, şi în care îl ascultăm pe dl abate Patouille respingând ca deşănţată şi păcătuind prin trufie orice idee despre o nouă revoltă a îngerilor.

Se împlineau cincisprezece zile de când îngerul se arătase în garsoniera din strada Romei. Pentru întâia oară, Gilberte sosise înaintea lui Maurice la întâlnitre. Maurice era întunecat, Gilberte morocănoasă. În ochii lor, firea își reluase trista-i monotonie. Privirile pe care și le aruncau fără tragere de inimă, se întorceau mereu spre ungherul dintre dulapul cu oglindă și fereastră, unde se înfiripase nu demult forma pală a lui Arcadie, și care acum nu mai arăta decât ere tonul albăstrui al tapetului.

Fără să-l numească (nu era nevoie), doamna des Aubels întrebă:

— Nu l-ai mai văzut?

Încet și trist, Maurice clătină capul de la dreapta la stânga și de la stânga la dreapta.

— Ai aerul că-ți pare rău după el, reîncepu doamna des Aubels. Mărturisește totuși: te-a speriat îngrozitor și pe urmă te-a șocat cu necuviința lui.

— E drept, n-a fost cuviincios, făcu Maurice fără niciun resentiment.

Așezată în mijlocul patului, pe jumătate goală, cu bărbia rezemată de genunchi și cuprinzându-și în brațe picioarele, ea își cercetă amantul cu ascuțită curiozitate.

— Ia zi-i, Maurice, nu-ți mai spune nimic să mă vezi așa singură?... Ai nevoie de un înger care sa te inspire. Ce păcat, la vârsta ta!...

Maurice se prefăcu a nu înțelege și întrebă grav:

— Ascultă, Gilberte, tu simți prezența îngerului tău păzitor?

— Eu? Nici pomeneală! Nu m-am gândit niciodată că aș avea un... Și cu toate astea, nu-mi lipsește credința. În primul rând, cei care n-au sunt ca animalele. Și la urma urmei, nu poți fi cinstită fără credință: e imposibil!

— Ei bine, da, asta așa e! zise Maurice cu ochii pe dungile violete ale pijamalei lui fără flori; când ai îngerul tău, nici măcar nu te gândești la el. Și când nu-l ai, te simți foarte singur.

— Atunci îți pare rău după...

— Vreau să spun că...

— Ba da, ba da! Îți pare rău... Ei bine, scumpule, nu-i cine știe ce nenorocire să pierzi un înger păzitor ca ăsta. O, nu! Nu făcea prea multe parale Arcadie al tău. În seara aia de pomină, în timp ce tu cumpărai vechiturile, el nu mai sfârșea să-mi încheie rochia și i-am simțit bine mâna care mă... În fine, să nu crezi nu știu ce.

Maurice aprinse o țigară și rămase pe gânduri. Mai stătură la taclale trecând de la cursa ciclistă de șase zile la velodromul de iarnă și de la salonul de aviație la cercul automobilistic din Bruxelles, dar nu găsiră nimic amuzant în toate astea. Atunci încercară să facă dragoste, oricum o distracție mai la îndemână și care îi absorbi îndeajuns, dar chiar în momentul în care ar fi trebuit să vădească o atitudine mai participantă și sentimente de mai mare reciprocitate, Gilberte strigă într-o neașteptată tresărire:

— Doamne, Maurice, ce tâmpenie să-mi spui că îngerul meu păzitor mă vede. Nu-ți poți închipui cât mă deranjează gândul asta!

Descumpănit, Maurice își invită puțin cam brutal iubita la reculegere. Ea însă declară că are principii care o împiedică să accepte ideea unei partide în patru cu niște îngeri.

*

Maurice dorea fierbinte să-l revadă pe Arcadie și nu se mai gândea la nimic altceva. Își reproșa amar că îl lăsase la plecare să-și piardă

urma și reflecta zi și noapte la mijlocul de a-l regăsi.

La noroc, introduse în mica publicitate a unui mare cotidian un anunț conceput astfel: „Maurice lui Arcadie. Revino.” Zilele treceau, dar Arcadie nu mai revenea.

*

Într-o dimineață, pe la șapte, Maurice se duse la Saint-Sulpice să asculte liturghia dlui abate Patouille, apoi, când preotul ieși din sacristie, îl abordă rugându-l să-i acorde o clipă. Coborâră împreună treptele bisericii și se plimbară sub cerul limpede jur împrejurul fântânii celor Patru Episcopi. În ciuda conștiinței sale tulburate și a dificultății de a face demn de crezare un caz atât de extraordinar, Maurice povesti cum, arătându-i-se, îngerul său păzitor îi anunțase hotărârea funestă de a se despărți de el și de a pune la cale o nouă revoltă a slăvitelor duhuri. Și tânărul d’Esparvieu îi ceru respectabilului ecleziast să-i arate ce cale ar fi de urmat pentru regăsirea cerescului său protector căruia nu-i mai putea suporta absența, și pentru a readuce îngerul la sânul credinței creștine. Dl abate Patouille răspunse cu afectuoasă mâhnire că de bună seamă scumpul lui fiu visase, că lua drept realitate o nălucire bolnavă și că nu e îngăduit să crezi că îngerii cei buni s-ar putea răzvrăti.

— Oamenii își închipuie, adăugă el, că pot trăi nepedepsiți o viață de desfrâu și risipă. Se înșală. Abuzul plăcerilor corupe inteligența și tulbură puterea de judecată. Diavolul pune stăpânire pe simțurile păcătosului spre a pătrunde în sufletul lui. El te-a amăgit, Maurice, cu momeli vulgare.

Maurice susținu că nu era câtuși de puțin victima unei năluciri, că nu visase, ci-l văzuse cu ochii lui și îl ascultase cu urechile lui pe îngerul păzitor. Stărui:

— Domnule abate, o doamnă care se găsea atunci în preajma mea, și pe care n-are rost s-o numesc, de asemenea l-a văzut și ascultat. Și, mai mult, ea a și simțit degetele îngerului care se... care se rătăciseră

sub... în sfârșit, ea le-a simțit vă rog să mă credeți, domnule abate, nimic mai adevărat, nimic mai real, nimic mai sigur decât această apariție. Îngerul era blond, tânăr, foarte frumos. Pielea-i curată arăta în umbră ca scăldată de o lumină lăptoasă. Vorbea cu un glas blând și pur.

Abatele îl întrerupse cu aprindere:

— Fie numai și-atât, fiule, și tot ar dovedi că ai visat. După părerea tuturor demonologilor, îngerii răi au un glas răgușit, scrâșnind ca o broască ruginită; chiar atunci când sunt în stare să dea chipului lor aparența unei oarecari frumuseți, tot nu reușesc să imite vocea curată a spiritelor bune. Faptul acesta, atestat prin numeroase mărturii, e demn de toată încrederea.

— Dar l-am văzut, domnule abate! S-a așezat gol-goluț într-un fotoliu, pe o pereche de ciorapi negri. Ce trebuie să vă spun mai mult?

Abatele Patouille nu păru deloc zguduit de această declarație:

— Ți-o repet, fiule, nălucirile astea funeste, visele astea zămislite din suflet profund tulburat trebuie legate de starea jalnică a conștiinței dumitale. Și cred că pot să-mi dau seama de împrejurarea ocazională care a făcut să se poticnească spiritul dumitale șovăitor. Astă-iarnă, aflându-te într-o proastă dispoziție, ai venit împreună cu domnul Sariette și cu unchiul dumitale Gaétan să vizitați în biserica aceasta Capela îngerilor, pe atunci în reparație. Cum ziceam atunci, niciodată nu poți aminti destul artiștilor legile artei creștine; niciodată nu le poți impune suficient respect pentru Sfânta Scriptură și pentru interpreții ei autorizați. Domnul Eugene Delacroix nu și-a supus tradiției geniul năvalnic. N-a făcut decât cum l-a tăiat capul și în capela aceasta a lucrat picturi mirosind a pucioasă – pentru a relua o expresie cunoscută – compoziții violente, înfricoșătoare, care, departe de a aduce în suflete pacea, reculegerea, liniștea, le aruncă într-un fel de zbucium plin de spaime. Îngerii de-aici arată fețe ațâțate: trăsăturile lor sunt sălbatice și întunecate. Mai să zici că Lucifer și tovarășii săi pun la cale revolta. Ei bine, fiule, lucrând asupra spiritului dumitale

deja slăbit și zdruncinat prin tot felul de necumpătiri, imaginile astea i-au cauzat tulburarea căreia îi e pradă.

Maurice protestă:

— Oh! Nu, domnule abate, nu, nu! Să nu credeți că m-au tulburat picturile lui Eugène Delacroix. Nici măcar nu le-am privit. Arta asta mi-e cu totul indiferentă.

— În sfârșit, dragul meu fiu, crede-mă: nu e nimic adevărat, nimic real în tot ce mi-ai povestit. Îngerul dumitale păzitor nu ți s-a arătat.

— Dar, domnule abate, reluă Maurice căruia mărturia simțurilor îi inspira deplină încredere, l-am văzut legând pantofii unei doamne și trăgându-și pantalonii unui sinucigaș!...

Și bătând cu piciorul în asfalt, Maurice luă de martori pentru adevărul spuselor sale cerul, pământul, întreaga natură, turlele de la Saint-Sulpice, zidurile marelui seminar, fântâna celor Patru Episcopi, toaleta publică, chioșcul pentru trăsuri și taxiuri și chioșcul stației de autobuz, copacii, trecătorii, câinii, vrăbiile, florăreasa și florile ei.

Abatele se grăbea să încheie convorbirea:

— Rătăcire, zădărnicie, închipuire sunt toate, fiul meu. Ești creștin, gândește ca un creștin. Un creștin nu se lasă amăgit de arătări deșarte. Credința îl apără de ademenelile celor mai presus de fire, iar el lasă liberilor cugetători credulitatea. Oameni creduli, nu glumă, liber cugetătorii! Și nu se află gogoașă pe care să nu-i faci s-o înghită. Dar creștinul poartă o armă care risipește amăgirile drăcești: semnul crucii. Liniștește-te, Maurice, nu ți-ai pierdut îngerul păzitor. El veghează mereu asupra dumitale. De dumneata depinde să nu-i faci veghea nici prea grea, nici prea penibilă. Rămas bun, Maurice. O să se schimbe vremea, simt cum mă înjunghie degetele de la picioare.

Și ținând breviarul sub braț, dl abate Patouille se îndepărtă șchiopătând cu o demnitate care prevestea un episcop.

*

În aceeași zi, rezemați de parapetul care mărginește scara Colinei,

Arcadie contempla împreună cu Zita fumurile și pâcla care se ridicau deasupra nesfârșitului oraș.

— Poate oare cuprinde mintea, făcu Arcadie, toate durerile și suferințele unui mare oraș? Cred că dacă un om ar ajunge să și le zugrăvească, atât de copleșitoare ar fi oroarea viziunii, că ar cădea trăsnit.

— Și totuși, răspunse Zita, tot ce respiră în gheena asta iubește viața. Iată marele mister!

— Nenorociți câtă vreme trăiesc, îi îngrozește gândul că pot înceta să existe; nu caută în dispariție o consolare; nici măcar nu văd în ea un prilej de odihnă. Necugetarea îi face să se teamă până și de neant: l-au populat cu fantome. Și iată câte fantome – clopotnițe, domuri și săgeți care străpung ceața, toate dominate de câte-o cruce scânteietoare!... Culmea e că oamenii îl venerează pe demiurgul care le-a hărăzit o viață mai rea decât moartea și o moarte mai rea decât viața.

Zita rămase multă vreme pe gânduri, apoi spuse:

— Trebuie să-ți fac o mărturisire, Arcadie. Nu căutarea unei justiții mai drepte, nici năzuința spre o lege mai înțeleaptă l-au grăbit pe Ithuriel pe pământ. Ambiția, gustul intrigii, iubirea bogățiilor și onorurilor îmi făceau insuportabilă tihna din cer și ardeam de dorința de a mă contopi cu neliniștita rasă a oamenilor. Venii aici și, cu ajutorul unei arte neștiute aproape tuturor îngerilor, știui să-mi fac un astfel de trup că, schimbându-mi după plac sex și vârstă. Îmi îngădui cunoașterea celor mai deosebite și uluitoare destine. De sute de ori m-am bucurat de un rang ilustru printre stăpânii vremii – regi ai aurului și prinți ai semințiilor. Nu-ți voi dezvălui, Arcadie, faimoasele nume pe care le-am purtat; află numai că am domnit prin științe, prin arte, putere, bogăție și frumusețe în toate națiunile lumii. În fine, călătorind acum câțiva ani prin Franța sub înfățișarea unei celebrități străine, pe când rătăceam într-o seară prin pădurea Montmorency, am auzit un flaut care dădea glas mâhnirilor cerului. Cântecul lui dureros și pur mi-a sfâșiat sufletul. Nu auzisem până atunci nimic atât de frumos. Cu

ochii plini de lacrimi, sugrumată de suspine mă apropia! Și văzui la marginea unui luminiș un bătrân aidoma unui faun, care sufla într-un fluier țărănesc. Era Nectarie. Mă aruncai la picioarele lui, îi sărutai mâinile, buzele dumnezeiești, și fugii...

De atunci, simțind nimicnicia mărețiilor omenești, obosită de neantul tumultuos al străduințelor pământești, umilită de uriașa mea zbatere zadarnică, și dând un țel mai înalt ambiției mele, îmi ridicai ochii către sublima patrie și-mi promisei să mă întorc în ea ca eliberatoare. Îmi părăsii titlurile, numele, averea, prietenii, mulțimea adulatorilor și devenii obscura Zita, care conspiră în sărăcie și singurătate la dezrobirea cerurilor.

— Am ascultat și eu flautul lui Nectarie, spuse Arcadie. Dar în definitiv cine-i grădinarul acesta bătrân care dă unei țevi grosolane de lemn un glas capabil de atâta tulburare, atâta frumusețe?

— O vei afla curând.

CAPITOLUL XVI

Care-i aduce rând pe rând în scenă pe Mira ghicitoarea, pe Zéphyrine şi pe fatalul Amédée, şi care ilustrează prin înfricoşătoarea pildă a dlui Sariette spusa lui Euripide, cum că Jupiter ia minţile acelora pe care vrea să-i piardă.

Dezamăgit că n-a putut aduce lumină cunoștințelor religioase ale unui ecleziast reputat pentru luminarea sa, și părăsindu-l speranța de a-și regăsi îngerul pe căi ortodoxe, Maurice se gândi să recurgă la științele oculte, așa că hotărî să consulte o ghicitoare. Fără îndoială, s-ar fi adresat doamnei de Thèbes; dar o cercetase deja cu ocazia primelor necazuri în dragoste și ea îi răspunse cu atâta înțelepciune, încât n-o mai crezu vrăjitoare. Mai degrabă ar fi recurs la clarviziunea unei somnambule la modă, madam Mira.

I se citaseră numeroase exemple grăitoare pentru extraordinara perspicacitate a acestei ghicitoare; în ciuda ei, era însă nevoie ca madam Mira să dispună de un obiect purtat ori atins de cel absent, asupra căruia se concentrau privirile ei translucide. Căutând niscai obiecte atinse de înger după multnefericita lui întrupare, Maurice își aduse aminte că, în frumoasă-i nuditate paradiziacă, Arcadie se așezase în încăpătorul fotoliu pe care se răsfățau ciorapii negri ai doamnei des Aubels, și că apoi o ajutase pe această doamnă să se îmbrace. Maurice ceru Gilbertei măcar unul din talismanele pretinse de ghicitoare. Dar Gilberte nu mai găsi niciunul, exceptând cazul de a fi considerată ea însăși unul din aceste talismane. Căci față de dânsa îngerul se arătase extrem de indiscret și prea agil pentru a-i putea preveni totdeauna întreprinderile.

Ascultându-i mărturisirea care nu-l făcea totuși să afle nimic nou,

Maurice se înfurie pe înger, îl blagoslovi cu numele celor mai abjecte animale și jură să-i tragă câteva picioare în spate, dacă acesta din urmă se va găsi vreodată la îndemâna piciorului său. Curând însă furia i se întoarse împotriva doamnei des Aubels: o acuză că a provocat insolențele pe care acum le denunța, și cuprins de mânie o descrise sub toate simbolurile zoologice ale nerușinării și perversității. În inima lui, iubirea pentru Arcadie se aprinse iarăși, mai arzătoare, mai pură ca oricând, și cu brațele întinse, îngenunchind, tânărul abandonat își chemă îngerul cu lacrimi în ochi și suspinul pe buze.

Într-una din nopțile de insomnie, lui Maurice îi dete prin gând că vreuna din cărțile răsfoite de înger înainte de apariție ar putea servi ca talisman. Iată de ce urcă într-o dimineață în bibliotecă, dându-i bună ziua dlui Sariette care cataloga sub privirea romantică a lui Alexandre d'Esparvieu. Dl Sariette surâdea, pal ca un mort. Acum când nicio mână invizibilă nu-i mai răscolea cărțile aflate în păstrarea sa, acum când totul în bibliotecă își regăsise rânduiala și tihna, dl Sariette era fericit. Dar puterile îi slăbeau cu fiecare zi; nu mai rămânea din el decât o umbră ușoară și împăcată.

Murim în plină fericire de vechile nefericiri.

— Domnule Sariette, îți mai aduci aminte de vremea când cărțoaiele dumitale, în fiecare noapte răscolite, învălmășite, trambalate, tăvălite, rostogolite, năruite, ajungeau de-a valma până-n rigola din strada Palatinului? Ferice vremuri! Ia arată-mi-le, domnule Sariette, pe acelea care au fost mai mult hărțuite.

Aceste cuvinte îl aruncară pe dl Sariette într-o stupoare posacă, și Maurice trebui să le repete de vreo trei ori ca să se facă înțeles de bătrânul bibliotecar, care arătă în cele din urmă un foarte vechi talmud din Ierusalim, ca fiind adesea manipulat de mâinile invizibile. De asemenea, o evanghelie apocrifă din secolul 3, compusă din douăzeci de file de papirus, își părăsise în numeroase rânduri locul;

corespondența lui Gassendi părea și ea să fi fost mult răsfoită.

— Dar, adăugă dl Sariette, cartea pe care fără îndoială o cerceta de preferință misteriosul vizitator este un mic *Lucrețiu* legat în marochin roșu, cu armele lui Philippe de Vendome, Mare Egumen al Franței, cu note-autograf de Voltaire, care, după cum se știe, frecventa în tinerețea lui mănăstirea Temple[64]. Cumplitul cititor care mi-a dat atâtea griji nu renunța în ruptul capului la acest *Lucrețiu*, făcând din el, ca să zic așa, cartea sa de căpătâi. Avea gust, căci este-un juvaer. Dar, vai! Monstrul i-a lăsat la pagina 137 o pată de cerneală, pe care toată arta chimiștilor nu va fi poate în stare s-o șteargă.

Și dl Sariette scoase un suspin adânc. Deja regreta că vorbise prea mult, când tânărul d'Esparvieu ceru să i se înmîneze acel prețios *Lucrețiu*. Zadarnic pretextă gelosul conservator că volumul se afla în reparație, la legător și deci nu-i putea fi înmânat. Printr-un singur semn, Maurice dădu de înțeles că la el așa ceva nu prinde. Pătrunse hotărât în sala filozofilor și sferelor, și așezându-se într-un fotoliu rosti:

— Aștept.

Dl Sariette îi propuse o altă ediție din poetul latin. Erau, spunea el, altele, mai corecte ca text și, în consecință, mai potrivite pentru studiu. Îi oferi *Lucrețiul* lui Barbou, *Lucrețiul* lui Constelier, sau, încă și mai la-ndemână, o traducere franceză. Se putea alege între aceea a baronului des Coutures, poate puțin cam veche, cea a lui La Grange, cea a colecțiilor Nisard și Panckouke, și două versiuni deosebit de elegante, una în versuri, cealaltă în proză, datorate și una și alta dlui de Pongerville, membru al Academiei franceze.

— N-am nevoie de nicio traducere, strigă plin de măreție Maurice. Dă-mi *Lucrețiul* egumenului Vendome.

Dl Sariette se apropie cu încetineală de dulapul în care era încuiat

[64] Veche mănăstire fortificată a templierilor, construită în sec. 12 și distrusă în 1811. Philippe de Vendome (1655—1727), mare prior al Franței și locotenent general distins în luptele de la Namur, Steinkerque, în Italia și Catalonia, primea în reședința sa din mănăstire pe oamenii de litere ai vremii.

juvaerul. Cheile zăngăniră în mâna tremurătoare; el le apropie de broască, apoi le îndepărtă ca ars și-i oferi lui Maurice vulgarul *Lucrețiu* din colecția Garnier.

— E foarte maniabil, zâmbi el încurajator.

Când însă numai tăcerea răspunse ofertei, trebui să consimtă că orice împotrivire era zadarnică; scoase încet cartea din raft și, după ce se asigură că nu se afla niciun fir de praf pe postavul mesei, o depuse tremurând în fața strănepotului lui Alexandre d'Esparvieu.

Maurice se apucă de răsfoit și ajungând la pagina 137 contemplă pata, care era de cerneală violetă și mare cât un bob de mazăre.

— Da, iată, spuse moș Sariette, care nu pierdea din ochi cartea, iată urma lăsată pe *Lucrețiu* de monștrii aceia invizibili...

— Cum, domnule Sariette, erau deci mai mulți? strigă Maurice.

— Nu-mi dau seama. Nu știu însă dacă am dreptul să fac să dispară pata aceasta care, asemeni mâzgăliturii de cerneală făcută de Paul-Louis Courier[65] pe un manuscris florentin constituie, ca să zic așa, un document literar.

Abia pronunțase bătrânul aceste cuvinte, că răsună clopoțelul ușii de la intrare și din sala vecină răzbi mare zarvă de pași și de glasuri. Sariette alergă într-acolo și se izbi de metresa lui moș Guinardon, bătrâna Zéphyrine care, cu părul zbârlit ca un cuib de vipere, cu fața arzândă, cu pieptul săltat furtunos, cu pântecul cât o dună de puf groaznic zgâlțâită de vijelie, se sufoca de durere și de furie. Și printre oftaturi, suspine, gemete și o mie de alte sunete care, plăsmuite de trupu-i, compuneau întreaga hărmălaie ce sporește pe lume emoția ființelor și zarva întâmplărilor:

— Și-a luat tălpășița, monstrul! strigă ea. A-ntins-o cu aia! Și-a strâns tot calabalâcul și m-a lăsat singură, numai c-un franc și șaptezeci în pungă!...

Și povesti multă vreme, încâlcit, că Michel Guinardon a părăsit-o ca

[65] Scriitor francez (1772—1825), celebru prin pamfletele scrise împotriva Restaurației, prin volumul *Lettres* și prin valoroase traduceri.

să trăiască undeva cu Octavie, fiica vânzătoarei de pâine. Și vomă împotriva trădătorului valuri de injurii:

— Un om pe care l-am ținut cu banii mei cinzeci de ani și mai bine. Că avui ceva parale la viața mea, și relații frumoase și de toate. L-am scos din mizerie, și uite cum mă răsplătește! Curat ca lacrima, prietenul dumitale, ai? Un trântor! Trebuia să-l îmbrac ca pe un țânc, bețivanul!... Un om de nimica. Nu-l cunoști încă, dom'le Sariette... I-un falsificator. Face câți Giotto vrei, da, Giotto și Fra Angelico și Greco, la marea viteză, dom'le Sariette, ca să-i vândă negustorilor de tablouri, și Fragonarzi și Baudouini, uite-așa!... Un dezmățat, care nu crede în Dumnezeu!... Și asta-i ăl mai rău, dom'le Sariette, că fără frica lui Dumnezeu...

Multă vreme Zéphyrine se revărsă în invective. Și când i se tăie răsuflarea, dl Sariette i-o luă înainte ca s-o îndemne să se liniștească și să revină pe calea nădejdii. Guinardon o să se întoarcă: nu poți uita cincizeci de ani de armonie și unire...

Cuvintele acestea blajine iscară noi furori și Zéphyrine jură că nu va uita niciodată afrontul suferit, că monstrul nu mai avea ce căuta la ea. Și dacă ar veni vreodată să-și ceară iertare în genunchi, l-ar lăsa până l-ar înțepeni frigul la picioarele ei.

— Nu înțelegi, dom'le Sariette, că-l disprețuiesc, că-l urăsc, că mă dezgustă?

De șaizeci de ori dădu glas acestor mândre sentimente și de șaizeci de ori jură că nu voia să-l mai primească pe Guinardon, că n-avea ochi să-l vadă nici măcar pictat.

Dl Sariette nu se încumetă câtuși de puțin să înfrunte o hotărâre care, judecând după gravitatea plângerilor, o socotea de neclintit. Nu o blamă câtuși de puțin pe Zéphyrine, dimpotrivă, o aprobă chiar. Deschizând abandonatei zări mai curate, el îi zugrăvi cât de fragile sunt sentimentele omenești, o îndemnă la renunțare și-o povățui la pioasă resemnare în voia Domnului.

— Pentru că, într-adevăr, prietenul dumneavoastră este atât de

nevrednic de afecțiune…

Nu reuși să spună mai mult. Zéphyrine se aruncase asupră-i și-l zgâlțâia cu furie de gulerul redingotei.

— Nevrednic de afecțiune, strigă ea sufocându-se, Michel nevrednic de afecțiune!… Așa, băiețel? Găsește-mi atunci altul mai prietenos, mai vesel, mai isteț, altul care să fie ca el mereu tânăr, mereu… Nevrednic de afecțiune! Se vede de la o poștă că habar n-ai de dragoste, boșorog bătrân!…

Profitând de faptul că moș Sariette era astfel foarte ocupat, tânărul d'Esparvieu strecură în buzunar micul *Lucrețiu* și trecu dinadins prin fața zguduitului bibliotecar, făcându-i cu mâna un discret semn de adio.

Înarmat cu talismanul dorit, alergă în piața Ternes la madam Mira, care îl primi într-un salon zugrăvit în roșu și auriu, unde n-ai fi descoperit nici urmă de bufniță ori broască rîioasă, ori de altă unealtă a vechii magii. Într-o rochie ca pruna și cu părul pudrat, deși trecută de cumpăna vieții, madam Mira arăta foarte bine. Vorbea cu eleganță și se lăuda că descoperă lucrurile tainice recurgând numai la știință, filosofie și religie. Ea pipăi legătura de marochin și, închizând aproape cu totul ochii, măsură printre pleoape titlul latin și blazoanele din care nu înțelegea nimic. Obișnuită să primească drept indiciu inele, batiste, scrisori, șuvițe de păr, nu putea pricepe cărui fel de persoană putea să-i aparțină această carte ciudată. Cu mașinala abilitate a obișnuinței, își ascunse surpriza reală sub haina uneia prefăcute:

— Straniu, murmură ea, straniu!… Nu disting prea bine… Văd o femeie…

Pronunțând acest cuvânt magic, iscodi pe furiș ce efect produce și citi pe fața solicitatorului său o dezamăgire neașteptată. Observând că apucase pe-o pistă falsă, schimbă imediat ținta oracolului:

— Dar iată, se șterge văzând cu ochii… Straniu… straniu… Zăresc neclar o formă șovăielnică, o ființă de nedefinit…

Și convingându-se dintr-o aruncătură de ochi că de data asta i se

sorbeau cuvintele, se tot întinse asupra ambiguității persoanei, asupra ceții care o învăluia.

Treptat, viziunea se preciza pe nesimțite ochilor lui madam Mira, care, pas cu pas, nuni mai slăbi urma.

— Un mare bulevard... o piață cu o statuie... o stradă pustie, o scară. E-aici, într-o cameră albăstrie... e-un bărbat tânăr, fața i-e palidă și îngrijorată. Există lucruri pe care, se pare, le regretă și pe care nu le-ar mai face dacă ar mai fi de făcut...

Dar prezicerea ceruse un prea mare efort. Oboseala o împiedică pe ghicitoare să-și continue transcendentele-i investigații. Își epuiză ultimele puteri recomandând stăruitor celui care o consulta să rămână în strânsă comuniune cu Dumnezeu, dacă dorea să regăsească ceea ce pierduse și să reușească în încercările sale.

La plecare, Maurice lăsă un ludovic pe șemineu și o luă din loc emoționat, tulburat, convins că madam Mira poseda calități supranaturale, din păcate însă insuficiente.

Ajuns la capătul scării, își reaminti că lăsase micul *Lucrețiu* pe masa pythiei și, la gândul că bătrânul maniac nu va supraviețui pierderii cărțuliei, urcă înapoi după ea. Revenit sub acoperișul părintesc, se trezi față în față cu o umbră urgisită. Era moș Sariette care, cu glas tânguitor ca vântul de noiembrie, își cerșea *Lucrețiul*. Maurice îl trase neglijent din buzunarul pardesiul ui:

— Nu te pierde cu firea, domnule Sariette. Uite-l pe cutărică al dumitale!

Strângând la piept juvaerul regăsit, bibliotecarul plecă să-l depună încetișor pe postavul albastru al mesei, chibzuind la o ascunzătoare sigură pentru comoara la care ținea cu avariție și croind planuri demne de un zelos conservator. Dar care dintre noi se poate făli că e înțelept? Prevederea omenească e mărginită, iar prudența – fără încetare zădărnicită. Loviturile sorții sunt ineluctabile: nimeni nu-și poate ocoli destinul. Nu există nici povață, nici precauție care să poată înfrânge fatalitatea. Nefericiții de noi, forța aceasta oarbă, care conduce aștrii și

atomii, compune din propriile noastre metehne ordinea universală! Nenorocirea noastră e necesară armoniei lumilor!

Ziua în cauză era destinată legătorului, pe care curgerea anotimpurilor îl aducea aici de două ori pe an, sub semnul Berbeculuî și sub acela al Cumpenei. În ziua aceea, încă de dimineață dl Sariette pregătea teancul destinat legătorului: așeza pe masă cărțile broșate achiziționate recent, socotite vrednice de a fi legate sau măcar cartonate, și de asemenea pe acelea al căror veșmânt avea nevoie de o reparație, tuturor indicându-le detaliat soarta. La cinci precis, bătrânul Amédée, slujbaș la Léger-Massieu, legătorul din strada Abației, se prezentă la biblioteca d'Esparvieu și, după o dublă verificare operată de dl Sariette, vrăfui teancurile de cărți într-o pânză căreia îi înnodă cele patru colțuri, săltând-o pe umăr; apoi îl salută pe bibliotecar cu un

— Bună seara la toată lumea!

Și coborî scara.

Lucrurile se petrecuseră și de data aceasta ca de obicei. Dar găsind *Lucrețiul* pe masă, Amédée îl puse cu bună-credință în legătura de pânză și-l luă împreună cu celelalte cărți, fără ca dl Sariette să observe. Bibliotecarul părăsi sala sferelor și filosofilor, uitând cu totul de cartea a cărei lipsă îi provocase de-a lungul zilei o atât de chinuitoare neliniște. Adică exact ceea ce niște judecători severi i-ar reproșa drept o șubrezire a geniului său. Însă n-ar fi mai bine, oare, să spunem că așa a vrut destinul, că acel ceva numiit întâmplare, și care de fapt alcătuiește ordinea din natură, săvârși faptul acesta imperceptibil, ale cărui consecințe aveau să pară înfricoșătoare judecății oamenilor? Dl Sariette se duse să cineze la iaurgeria celor *Patru Episcopi*, unde își citi ziarul *Crucea*. Era liniștit și senin. Numai a doua zi, pătrunzânid în salia sferelor și filozofilor își aminti de *Lucrețiu*, și, nevăzându-l pe masă, îl căută peste tot fără să-i dea de urmă. Nu-i trecu prin minte că Amédée ar fi putut să-l ia din nebăgare de seamă. Cugetul îi sugeră că e vorba de întoarcerea invizibilului vizitator și îl cuprinse o mare

tulburare.

Deslușind zarvă pe palier, nefericitul conservator deschise ușa și îl zări pe micul Léon care, gătit cu un chipiu galonat și strigând „Vive la France!”, azvârlea cârpele, periile și ceara de parchet ale lui Hippolyte asupra unor dușmani imaginari. Pentru jocurile lui războinice, copilul prefera palierul acesta oricărui alt colț din casă și, uneori, de aici se fofila în bibliotecă. Brusc, dl Sariette bănui că el luase *Lucrețiul* pentru a-l face proiectil și i-l ceru eu glas amenințător. Copilul negă că s-ar fi atins de el, și atunci dl Sariette recurse la promisiuni.

— Léon, dacă mi-aduci cărțulia roșie, am să-ți dau ciocolată.

Și copilul rămase pe gânduri. Iar seara, când dl Sariette coborî scara, îl întâlni pe Léon care-i spuse:

— Poftim cartea!

Și întinzându-i un album cu poze ferfeniță, *Povestea Nătărăului*, îi ceru ciocolata.

Câteva zile mai târziu, Maurice primi prin poștă prospectul unei agenții de detectivi, condusă de un fost funcționar al prefecturii de poliție, promițând rapiditate și discreție. La adresa indicată, tânărul găsi un bărbat mustăcios, posomorât și grijuliu, care îi ceru un avans și promise să caute persoana dorită.

Fostul funcționar al prefecturii îi scrise curând iarăși, pentru a-l anunța că începuse niște investigații foarte costisitoare și pentru a-i cere un nou avans. Maurice nu mai acordă niciun avans și hotărî să facă el însuși cercetări. Își închipui, nu fără oarecare temeinicie, că îngerul era nevoit să caute tovărășia celor săraci, pentru că nu avea bani, ca și tovărășia exilaților de toate națiile, revoluționari ca și el. Scotoci prin camerele mobilate de la Saint-Ouen, la Chapelle, Montmartre, bariera Italiei, scotoci prin cocioabele în care se doarme înghesuit ca sardelele, prin cabaretele în care se mănâncă numai burtă și prin cele în care pentru trei parale ți se servește un amestec de resturi, prin pivnițele halelor și la moș Momâie.

Maurice vizită restaurantele unde luau masa nihiliștii și anarhiștii;

întâlni aici femei îmbrăcate bărbătește, bărbați îmbrăcați femeiește, adolescenți întunecați și sălbatici, octogenari cu ochi albaștri și cu râs de copil. Observă, puse întrebări, fu luat drept spion, primi de la o foarte frumoasă femeie o lovitură de cuțit, dar chiar în dimineața următoare își continuă cercetările prin cabarete, camere mobilate, case de toleranță, tripouri, bârloguri de coate-goale, prin speluncile și tavernele de mahala din preajma fortificațiilor, printre samsarii de vechituri și printre apași.

Văzându-l palid, sleit de puteri, tăcut, maica-sa fu cuprinsă de frământare:

— Trebuie să-l căsătorim, zicea ea. Păcat că domnișoara de la Verdelière n-are o zestre mai frumoasă.

Abatele Patouille nu-și mai ascunse îngrijorarea:

— Băiatul ăsta, spuse el, trece printr-o criză morală.

— Mai degrabă îmi vine să cred, răspunse domnul d'Esparvieu, că e sub influența cine știe cărei femeiuști. Ar trebui să-i găsim o ocupație care să-l absoarbă și să-i măgulească amorul propriu. Aș putea face să fie numit secretar al Comitetului pentru conservarea bisericilor de țară, sau avocat consultant al Sindicatului instalatorilor sanitari catolici.

CAPITOLUL XVII

În care aflăm că Sofar, tot atât de însetat de aur ca şi Mammon, preferă patriei sale cereşti Franţa, pământ binecuvântat al Casei de Economii şi al Creditului, şi care dovedeşte odată mai mult că acela care are avere se teme de orice schimbare.

În vremea asta, Arcadie ducea o viață obscură și harnică. Lucra la o tipografie din strada Sfântul Benoît și locuia într-o mansardă din strada Mouffetard. Când tovarășii săi începură o grevă, el părăsi atelierul și-și consacră zilele de răgaz unei acțiuni de propagandă atât de fericit duse, încât câștigă de partea revoltei peste cincizeci de mii de îngeri păzitori care, așa cum bine judecase Zita, nemulțumiți de situația lor mizeră, se adăpaseră la idelie secolului. Dar îi lipseau banii, deci și libertatea, și nu-și putea folosi cum ar fi vrut timpul pentru instruirea fiilor cerului. Tot din lipsă de bani, prințul Ișstar confecționa mai puține bombe decât ar fi trebuit și mai puțin frumoase. Fără-ndoială, continua să prepare multe explozibile mici, de buzunar. Umpluse cu ele apartamentul lui Teofil, și nu trecea zi fără să uite altele pe câte o banchetă de cafenea. Însă o bombă elegantă, ușor de mânuit, comodă, și care poate distruge câteva clădiri mari, costă între douăzeci și douăzeci și cinci de mii de franci. Și prințul Ișstar nu poseda decât două de felul acesta. Dornici în egală măsură să-și procure ceva capital, Arcadie și Ișstar se duseră să solicite fonduri unui financiar celebru, Max Everdingen, care conduce, așa cum știe toată lumea, cel mai mare așezământ de credit din Franța și din lume. Se știe mai puțin însă că Max Everdingen nu s-a născut din femeie și că este înger căzut. Și totuși, acesta este adevărul. În cer se numea Sofar și păzea comorile lui Ialdabaoth, mare amator de aur și de pietre prețioase. În exercițiul

funcțiunii, Sofar contractase pentru bogății o pasiune care nu putea fi satisfăcută într-o societate nedispunând nici de bursă, nici de bănci. Inima îi era mistuită de o arzătoare iubire pentru dumnezeul evreilor, căruia îi rămase fidel evi fără număr. Dar la începutul secolului 20 din era creștină, aruncându-și din înaltul firmamentului ochii asupra Franței, descoperi că sub numele de republică țara aceasta se constituise într-o adevărată plutocrație, și că, sub aparențele unei guvernări democratice, înalta finanță exercita o putere suverană, fără niciun fel de supraveghere sau de control. Din acel moment, șederea în Empireu îi deveni insuportabilă. Aspira spre Franța ca spre o patrie a pământului făgăduinței, și punând într-o zi mâna pe toate pietrele prețioase cu care se putea încărca, se pogorî pe pământ stabilindu-se la Paris. Îngerul acesta hrăpăreț făcu aici afaceri strașnice. După ce se întrupă, fața lui nu mai păstră nimic ceresc; reproducea în toată puritatea sa profilul fiilor lui Sem, și-i puteai admira ridurile și cutele care brăzdează fața bancherilor și pe care le găsești de altfel la cântăritorii de aur ai lui Quentin Matsys[66]. Începuturile i-au fost umile, norocul insolent. Se însură cu o femeie urâtă și amândoi se putură recunoaște în copiii lor ca într-o oglindă. Reședința baronului Max Everdingen, care se ridică pe înălțimile Trocadéro, se revarsă de-a dreptul de atâtea relicve ale Europei creștine.

Baronul îi primi pe Arcadie și Ișar în cabinetul său de lucru, care constituie una din cele mai simple încăperi ale reședinței. Plafonul e ornat cu o frescă de Tiepolo[67], scoasă dintr-un palat din Veneția. În cabinet poate fi văzut biroul regentului Philippe d'Orléans, alături de dulapuri, vitrine, tablouri, statui.

Arcadie, plimbându-și privirea pe pereți:

— Cum se face oare – o, frate al meu, Sofar – că având încă o inima

[66] Quentin Matsys, Massys sau Metzys (1465 sau 1466—1530), pictor religios flamand și cunoscut portretist.

[67] Giambattista Tiepolo (1696—1770), celebru pictor și gravor venețian, remarcându-se prin inventivitatea compozițiilor și printr-un colorit luminos.

israelită, nesocotești în așa hal porunca Dumnezeului tău care a zis: „Să nu-ți faci chip cioplit”? Căci văd aici un Apolo de Houdon[68], o Hebe de Lemoine[69] și mai multe busturi de Caffieri[70]. Și ca Solomon la bătrânețe – o, tu, fiu al lui Dumnezeu – așezi în locuința ta idoli de-ai națiilor străine; ce altceva sunt, la urma urmei, această Venus de Boucher, acest Jupiter de Rubens, nimfele astea datorând penelului lui Fragonard dulceața de coacăze care le scaldă fesele surâzătoare? Și numai în vitrina asta, Sofar, păstrezi sceptrul sfântului Ludovic[71], șase sute din perlele colierului împrăștiat al reginei Marie-Antoinette[72], pelerina imperială a lui Carol Quintul[73], tiara cizelată de Ghiberti[74] pentru papa Martin V Colonma, sabia lui Bonaparte… Și mai știu eu ce încă?…

— Fleacuri! făcu Max Everdingen.

— Dragul meu baron, spuse prințul Ișstar, ai până și inelul pe care Carol cel Mare l-a pus în degetul unei zâne și care se crezuse pierdut… Dar să ne întoarcem la treburile noastre. Prietenul meu și cu mine am venit să-ți cerem bani.

---

[68] Jean-Antoine Houdon (1741—1828), cunoscut sculptor francez, autor al unor remarcabile lucrări concepute în spiritul armoniei clasice.

[69] Jean-Baptiste Lemoine (1704—1778), sculptor francez, autor al unoi lucrări cu subiect mitologic și mai cu seamă de busturi.

[70] Familie de sculptori italieni. Câțiva dintre aceștia și-au exersat arta la Paris, Jean-Jacques Caffieri remarcându-se în mod deosebit pentru busturile sale.

[71] Ludovic IX sau Ludovic cel Sfânt (1214—1270), rege al Franței între 1226—1270, realizând centralizarea puterii în statul feudal francez și reorganizând justiția, armata, sistemul monetar.

[72] Marie-Antoinette de Lorraine (1755—1793), soția lui Ludovic XVI, regină a Franței din 1774. A devenit repede nepopulară prin opoziția tranșantă față de orice fel de reforme sociale. Îndemnându-și soțul să se opună Revoluției, a fost și ea decapitată în 1793.

[73] Carol V sau Carol Quintul (1500—1558), ambițios rege al Spaniei și împărat al Germaniei, Flandrei, Austriei, care a purtat în 30 de ani numeroase campanii împotriva Franței lui Francisc I.

[74] Lorenzo Ghiberti (1378—1445) arhitect, sculptor și pictor florentin, autor, printre altele, al celor două celebre porți – a Baptisteriului din Florența și a Paradisului.

— Mă gândeam eu, răspunse Max Everdingen. Toată lumea cere bani, dar din rațiuni diferite. Pentru ce-mi cereți bani?

Prințul Ișstar răspunse de-a dreptul:

— Ca să facem revoluție în Franța.

— În Franța, repetă baronul, în Franța?... Ei bine, pentru asta n-am să vă dau bani: puteți fi siguri.

Arcadie nu ascunse că s-ar fi așteptat din partea unui frate ceresc la mai multă dărnicie și la un mai generos sprijin.

— Planul nostru, spuse el, e vast. Îmbrățișează cer și pământ. A fost hotărât în toate amănuntele. Vom face mai întâi revoluția socială în Franța, în Europa, pe întreaga planetă; apoi vom muta războiul în cer și vom instala acolo o democrație pașnică. Dar pentru a birui citadelele cerului, pentru a răsturna Muntele Stăpânului, pentru a lua cu asalt Ierusalimul ceresc, ne trebuie o armată imensă, o cantitate enormă de materiale, bombe formidabile, electrofoare de o putere încă necunoscută. Nu avem resursele necesare pentru a ne procura astfel de mijloace. Revoluția în Europa se poate face cu mai puțină cheltuială. Intenția noastră este de-a începe cu Franța.

— Sunteți nebuni, strigă baronul Max Everdingen, niște nebuni, și niște imbecili! Ascultați-mă: n-a mai rămas nici măcar o singură reformă de înfăptuit în Franța. Totul e-aici perfect, definitiv, de neschimbat. Pricepeți: de neschimbat!

Și pentru a da mai multă putere spuselor lui, baronul Everdingen izbi de trei ori cu pumnul în biroul Regentului.

— Punctele noastre de vedere diferă, glăsui blând Arcadie. Și eu cred, asemeni prințului Ișstar, că totul trebuie schimbat în țara asta. Dar la ce bun să ne certăm? Și-apoi e prea târziu. Am venit să-ți vorbim – o, frate al meu, Sofar – în numele celor cinci sute de mii de duhuri cerești hotărâte să înceapă mâine revoluția universală.

Baronul Everdingen strigă că sunt niște descreierați, că el n-o să dea un sfanț, că e o crimă și o nebunie să lovești în cel mai minunat lucru din lume, în lucrul care făcea pământul mai frumos decât cerul:

finanțele.

Era poet și profet: inima îi vibră de un entuziasm sfânt: descrise Casa franceză de Economie, virtuoasa Economie, Economia castă și pură asemeni fecioarei din Cântarea Cântărilor, venind dintr-un adânc de provincie, în fotă țărănească, să aducă logodnicului care o așteaptă, vânjosul și arătosul Credit, comoara dragostei sale. Și înfățișă Creditul, bogat prin dărnicia soației lui, vărsând asupra tuturor popoarelor universului torente de aur, care prin ele însele, și sub chipul a mii de firișoare invizibile, revin mai abundente încă pe binecuvântatul pământ din care au țâșnit.

— Prin Economie și Credit, Franța a devenit noul Ierusalim care-și împrăștie razele asupra tuturor națiunilor Europei, și regii pământului vin să sărute picioarele ei rumene. Și asta vreți voi să distrugeți! Sunteți niște nelegiuiți și niște pângăritori!

Astfel grăi îngerul financiar. O harfă nevăzută îi acompania glasul și ochii lui aruncau fulgere.

În timpul acesta, rezemat nonșalant cu cotul de biroul Regentului, Arcadie desfășură sub privirile baronului hărți ale solului, subsolului și cerului parizian, având însemnate cu cruci roșii punctele în care bombe aveau să fie simultan detonate în pivnițe și catacombe, aruncate asupra căilor publice, lansate de o flotilă de aeroplane. Toate stabilimentele financiare, și în special banca Everdingen împreună cu sucursalele ei, erau marcate cu cruci roșii.

Financiarul ridică din umeri:

— Haida de! Nu sunteți decât niște prăpădiți și niște vagabonzi, hăituiți de toate polițiile din lume. N-aveți un sfanț. Cu ce să fabricați toate bombele astea?

În chip de răspuns, prințul Ișstar trase din buzunar un mic cilindru de aramă pe care îl întinse grațios baronului Everdingen.

— Vedeți, întrebă el, fleacul acesta de cutiuță? Ar fi de-ajuns să-i dau drumul pe dușumea, ca să transform pe loc într-o mână de cenușă fumegândă clădirea asta vastă, cu locuitorii ei cu tot, provocând

totodată un incendiu care să mistuie întregul cartier Trocadéro. Am zece mii ca asta; și fabric trei duzini pe zi.

Financiarul îl invită pe cherub să-și pună bomba în buzunar, și pe un ton împăciuitor:

— Ascultați-mă, prieteni. Apucați-vă de pe acum să faceți revoluție în cer și lăsați lucrurile așa cum sunt aici, în țara asta. O să vă semnez un cec. Veți putea să vă procurați tot materialul de care aveți nevoie în atacarea Ierusalimului ceresc.

Și baronul Everdingen se și apucă să combine în minte o magnifică afacere cu electrofoare și furnituri de război.

CAPITOLUL XVIII

Începe povestirea grădinarului, în cursul căreia se vor vedea desfăşurându-se destinele lumii într-un discurs tot atât de vast şi măreţ în viziunile lui pe cât Discursul asupra istoriei universale al lui Bossuet este strâmt şi trist în ale sale.

Grădinarul îi așează pe Arcadie și pe Zita în fundul livezii, sub un umbrar înveșmântat în viță sălbatică.

— Arcadie, spuse frumoasa arhanghelă, poate ca Nectarie o să-ți destăinuie astăzi ceea ce arzi de nerăbdare să știi. Roagă-l să vorbească.

Arcadie îl rugă și, lăsându-și pipa, bătrânul Nectarie începu cu aceste cuvinte:

— L-am cunoscut: era cel mai frumos dintre Serafimi. Strălucea de inteligență și îndrăzneală. Inima lui largă se umplea de toate virtuțile oare se nasc din orgoliu: sinceritate, curaj, statornicie în restriște, speranță obstinată. În vremea aceea de dinaintea vremurilor, el își avea lăcașul în cerul boreal pe care scânteiază cele șapte stele magnetice, într-un palat de diamant și de aur, fremătând veșnic în fâlfâit de aripi și cânturi de slavă. Din înaltul Muntelui său, Iahvé îl pizmuia pe Lucifer.

Știți amândoi prea bine: îngerii, ca și oamenii, simt încolțind în ei iubirea și ura. Capabili uneori de hotărâri generoase, ei se supun prea ades intereselor, și frica îi face să cedeze. Pe-atunci, ca și azi, cea mai mare parte dintre ei se vădeau incapabili de cugetări înalte, și teama față de Domnul alcătuia întreaga lor virtute. Lucifer, care nutrea nespus dispreț pentru josnicie, desconsidera gloata asta de spirite

domestice, veșnic târâte în jocuri și sărbători. Dar celor animați de o minte cutezătoare, de un suflet neliniștit, celor înflăcărați de o neîmblânzită dragoste de libertate, le oferea o prietenie pe care ei i-o întorceau cu venerație. Aceștia părăseau cu grămada Muntele Stăpânului și aduceau Serafimului omagiile pe care Celălalt le voia doar pentru sine.

Eram rânduit printre Stăpânii, și numele meu de Alaciel nu era lipsit de glorie. Pentru a-mi îndestula spiritul chinuit de o nesățioasă sete de a cunoaște și înțelege, observam natura lucrurilor, cercetam proprietățile pietrelor, văzduhului și apelor, căutam legile oare cârmuiesc materia brută sau subtilă, și după lungi meditații am înțeles că universul nu se formase deloc așa cum pretinsul lui creator se străduia să ne facă să credem; am descoperit că tot ceea ce există, există numai din sine și nu din capriciul lui Iahvé, că lumea își este sieși autoare și că spiritul își este sieși Dumnezeu. De atunci îl disprețuii pe Iahvé pentru șarlataniile lui și îl urâi pentru că se arăta potrivnic a tot ce socoteam bun și demn de a fi dorit: libertatea, curiozitatea, îndoiala. Sentimentele acestea mă apropiară de Serafim. Îl admirai, îl îndrăgii: trăii în lumina lui. Când în sfârșit s-a vădit că trebuie ales între el și Celălalt, mă alăturai partidei lui Lucifer și nu mai cunoscui altă ambiție decât să-l slujesc, altă dorință decât să-i împărtășesc soarta.

Când războiul deveni inevitabil, el îl pregăti cu neobosită vigilență și uzând de toate resursele unui spirit chibzuit. Prechimbâind Scaune și Stăpânii în Chalybi și Ciclopi, din munții ce-i mărgineau imperiul extrase fierul, pe care îl prefera aurului, și căli arme în cavernele cerului. Apoi adună în câmpiile pustii ale septentrionului miriade de duhuri, le înarmă, le instrui, le antrenă în arta războiului. Cu toate că fu pregătită în taină, întreprinderea era prea vastă pentru ca dușmanul să nu fie curând înștiințat. Se poate spune că dintotdeauna o prevăzuse și se temuse de ea, căci își făcuse din lăcaș o citadelă, din cetele de îngeri o miliție și își dădu sieși numele de Dumnezeul Oștirilor. Își pregăti trăsnetele. Mai bine de jumătate din copiii

cerurilor îi rămâneau oredincioși; vedea strângându-se în juru-i sumedenie de suflete supuse și inimi răbdătoare. Arhanghelul Mihail, care nu știa ce-i frica, luă conducerea trupelor docile.

De îndată ce-și văzu armata pe punctul de a nu mai crește, nici de a trebui să se mai oțelească, Lucifer o îndreptă fără întârziere asupra dușmanului și, făgăduindu-le îngerilor săi bogăția și slava, se avântă în fruntea lor spre Muntele care poartă pe creasta sa tronul domniei universului. Trei zile pârjolirăm cu zborul nostru eteratele plaiuri. Deasupra capetelor ne fluturau stindardele negre ale revoltei. Iată că Muntele Stăpânului apăru trandafiriu în zarea răsăritului și șeful nostru îi măsură cu privirea întăriturile strălucitoare. Sub zidurile de safir se rânduiau șirurile dușmane care, – în timp ce noi mărșăluiam împlătoșați în bronz și fier, scânteiau de atâta aur și pietre prețioase. Flamurile lor albastre și roșii fluturau în vânt și fulgere se aprindeau în vârful lăncilor. Curând armatele nu mai fură despărțite decât de un interval îngust, o fâșie de pământ netedă și goală, a cărei vedere îi făcea să se cutremure până și pe cei mai viteji la gândul că aici, într-o sângeroasă încleștare, se vor împlini sorții.

Îngerii, precum știți, nu mor niciodată. Dar cînd bronzul, fierul, vârful de diamant sau sabia de foc le sfâșie corpul subtil, simt o durere mai crudă decât pot încerca oamenii, căci carnea le e mai delicată, iar dacă vreun organ esențial este distrus, cad inerți, se descompun lent, se resorb în nebuloase și insensibili, risipiți, plutesc îndelungate ere prin eterul rece. Și când în sfârșit își recapătă conștiința odată cu forma, nu-și mai regăsesc întreaga memorie a vieții lor trecute. Precum e și firesc, îngerii se tem de suferință și până și cei mai viteji se tulbură la gândul că pot ajunge lipsiți de lumină și de dulcea amintire. Dacă ar fi altfel, rasa îngerească n-ar mai cunoaște nici frumusețea luptei, nici gloria sacrificiului. Cei care luptară în Empireu înainte de începutul timpurilor, pentru sau împotriva Dumnezeului Oștirilor, s-ar fi dedat fără onoare la încăierări viclene, și n-aș putea, copiii mei, să vă spun cu îndreptățit orgoliu: „Am fost și eu acolo”.

Lucifer dădu semnalul și se aruncă în luptă cel dintâi. Ne năpustirăm asupra dușmanului, siguri că-l vom distruge deîndată și că vom cuceri din primul avânt sfânta cetate. Soldații Dumnezeului pizmaș, mai puțin focoși dar nu mai puțin dârji ca ai noștri, rămaseră neclintiți. Arhanghelul Mihail îi comanda cu calmul și hotărârea unei inimi mari. De trei ori am încercat să le frângem rândurile, care, de trei ori, înfruntară piepturile noastre de fier cu vârfurile de foc ale lăncilor lor, capabile să străpungă și cele mai tari platoșe. Cu milioanele căzură slăvitele trupuri. În sfârșit, aripa noastră din dreapta sparse aripa stângă a dușmanului și văzurăm spatele Începătoriilor, Puterilor, Stăpâniilor, Domniilor, Scaunelor care fugeau lovindu-se dinapoi cu călcâiele, în timp ce îngerii din al treilea cor, zburând năuciți pe deasupra, îi acoperau cu o ninsoare de pene amestecată cu o ploaie de sânge. Alunecam în urmărirea lor pe sfărâmături de care și resturi de arme, grăbindu-le sprintena goană... Dintr-o dată, o furtună de țipete ne umple de mirare auzul, se umflă și se apropie grea de urlete disperate și strigăte triumfătoare: aripa dreaptă a dușmanului, Arhanghelii uriași ai Prea înaltului se năpustiseră asupra flancului nostru stâng, rupându-l. A trebuit să părăsim fugarii și să sărim în ajutorul propriilor trupe intrate în debandadă. Prințul nostru zboară într-acolo și cumpănește din nou lupta. Dar aripa stângă a dușmanului pe care n-o nimicisem în derută, nemaisimțindu-se înghesuită de lănci și săgeți, prinde curaj, se întoarce și iarăși ne înfruntă.

Căderea nopții opri bătălia într-un moment îndoielnic. În timp ce, sub ocrotirea umbrei lăsate din văzduhul liniștit, străbătut când și când de gemetele răniților, tabăra se odihnea, Lucifer pregătea cea de a doua zi. Înaintea zorilor, trâmbițele sună deșteptarea. Războinicii noștri surprind dușmanii la ceasul rugăciunii, îi împrăștie și purced la o lungă măcelărire. Când toți fură doborâți sau puși pe fugă, Arhanghelul Mihail, rămas doar cu o mână de tovarăși cu patru aripi de flăcări, încă mai rezista izbirii unei armii fără de număr. Dădeau înapoi fără a înceta să ne înfrunte cu piepturile, și Mihail încă mai arăta o față netulburată.

Soarele făcuse a treia parte din drum când începurăm cățărarea pe Muntele Domnului. Anevoios urcuș: sudoarea ne șiroia de pe frunți, lumina arzândă orbea. Împovărate de fier, aripile noastre de pene nu ne mai puteau purta; dar speranța ne dădea aripi care ne înălțau iar. Cu brațu-i de raze scânteind tot mai sus, frumosul Serafim ne arăta calea. Toată ziua ne cățărarăm pe muntele trufaș, care se-nveșmântă spre seară în azur, trandafiriu și opal. Oștirea stelelor, ivită pe boltă, părea că răsfrânge armele noastre. O tăcere nesfârșită plutea deasupra capetelor. Deodată, pe cerul invadat de bezne țâșniră fulgere. Trăsnetul bubuie și din înaltul muntelui înnourat, cade focul ceresc. Pe coifurile și pe platoșele noastre curg șiroaie de flăcări și scuturile ni se sfarmă sub săgețile trase de mâini nevăzute. În uraganul de foc, Lucifer își păstrează semeția. Zadarnic tunetul îl izbește cu îndoită putere: rămâne în picioare, sfidându-și încă dușmanul. În cele din urmă, zguduind muntele, trăsnetul ne prăbuși amestecați claie peste grămadă cu stânci uriașe de rubine și safire, și ne rostogolirăm inerți, pieriți, de-a lungul unui răstimp căruia nimeni n-a putut să-i măsoare întinderea.

Mă trezii între bezne tânguitoare. Și când ochii mi se obișnuită cu întunericul des, zării în juru-mi tovarășii de arme zăcând cu miile în nisipurile de pucioasă peste care treceau licăriri livide. Privirile nu-mi arătară decât roci sulfuroase, cratere fumegânde, smârcuri otrăvite. Munți de gheață și mări de tenebre închideau orizontul. Un cer de plumb ne apăsa frunțile. Și atât de copleșitoare era oroarea locului, că, ghemuindu-ne cu coatele pe genunchi și fața în pumni, adânc jelirăm.

Dar curând, ridicându-mi ochii, zării Serafimul înălțându-se în fața mea ca un turn. Pe strălucirea lui dintâi, durerea își arunca întunecata și minunata ei podoabă.

— Fraților, ni se adresă el, se cuvine să ne bucurăm și să ne veselim, căci iată-ne descătușați din robia cerului. Aici suntem liberi, și mai mult prețuiește libertatea în iad decât sclavia în ceruri[75]. Nu suntem

[75] Better to reign în Hell, than serve în Heav'n. *Paradise Lost*, book I, v. 254. [Notă

câtuși de puțin înfrânți, de vreme ce ne rămâne voința de a învinge. Prin noi s-a zguduit tronul Zeului pizmaș; prin noi se va prăbuși. Sculați-vă, prieteni, sus inimile!

Numaidecât, la ordinele lui grămădirăm munți peste munți și ridicarăm pe creste mașinării care aruncară stânci aprinse asupra lăcașurilor divine. Armia cerească se tulbură și din plaiurile slavei țâșniră gemete și strigăte de groază. Credeam deja că ne vom întoarce biruitori în înalta noastră patrie; dar Muntele Domnului se încoronă de fulgerări și trăsnetul, căzând asupra fortăreței noastre, o preschimbă în pulbere.

După noul dezastru, Serafimul rămase o bucată de vreme pe gânduri, cu capul în mâini. Apoi își arătă chipul înnegrit. Acum era Satan, mai măreț încă decât Lucifer. Îngerii credincioși se adunară în juru-i.

— Prieteni, ne spuse, dacă încă n-am învins înseamnă că nu suntem nici vrednici, nici capabili. Să cugetăm la ce anume ne-a lipsit. Nu poți domni asupra Firii, nu poți dobândi imperiul Universului, nu poți ajunge Dumnezeu decât prin cunoaștere. Trebuie să cucerim trăsnetul; iată la ce se cuvine să lucrăm fără de tihnă. Or, nu curajul orb (nimeni În ziua aceea n-avu mai mult curaj decât voi) ne va preda săgețile dumnezeiești, ci numai studiul și gândirea. În locurile astea mute în care am căzut, să cercetăm, să medităm asupra cauzelor tăinuite în lucruri. Să observăm natura; să o urmăm cu nestinsă ardoare și dor cuceritor; să ne străduim să-i pătrundem măreția infinită, și infinitul unui fir de praf. Să știm când este stearpă și când fecundă; cum zămislește căldura și frigul, bucuria și durerea, viața și moartea; cum contopește și cum divizează elementele, cum produce aerul subtil pe care-l respirăm, și stâncile de diamant sau de safir de pe care am fost prăbușiți, și focul divin care ne-a înnegrit, și gândul înalt care ne frământă spiritul. Sfâșiați de răni adânci, arși de flăcări și gheață, să mulțumim destinului care a avut grijă să ne deschidă ochii,

Anatole France.]

și să ne bucurăm de ce ne-a dăruit ursita. Căci numai prin durerea pe care ne-o dădu întâia întâlnire cu natura, azi suntem îndemnați să o cunoaștem și să o îmblânzim. Când natura ni se va supune, vom fi Dumnezei. Dar chiar de-ar fi ca pentru totdeauna ea să ne ție ferecate tainele-i, să ne refuze armele, să ne ascundă secretul trăsnetului, încă ar trebui să ne felicităm pentru cunoașterea durerii, căci ea ne dezvăluie sentimente noi, mai prețioase și mai plăcute decât toate celelalte încercate în beatitudinea eternă, pentru că ne insuflă iubirea și mila, daruri necunoscute cerurilor.

Aceste cuvinte ale Serafimului ne primeniră inimile și ni le deschise spre noi speranțe. O imensă dorință de a cunoaște și de a iubi ne umplu piepturile.

În vremea asta, se năștea Pământul. Sfera sa imensă, nebuloasă, din ceas în ceas se strângea și se întărea. Apele-i care hrăneau alge, polipi coraliferi, scoici, și purtau flotele ușoare ale nautililor, nu-l mai acopereau în întregime; ele își săpară albii și iată apărând continente acolo unde în noroiul călduț se târau monștri-amfibii. Apoi munții se acoperită de păduri și fel de fel de rase de animale începură să pască iarba, mușchii, ciorchinii arbuștilor și ghinda stejarilor.

Apoi pe caverne și pe adăposturile de sub stânci puse stăpânire acela care a știut cu ajutorul unei pietre ascuțite să străpungă animalele sălbatice și să-i depășească în șiretenie pe străvechii băștinași ai pădurilor, câmpiilor și munților. Omul își începu anevoios domnia. Era slab și gol. Părul rar îl apăra rău de frig. Mâinile i se terminau prin unghii prea firave pentru a se lupta cu gheara fiarelor, dar poziția degetului mare, opusă celorlalte, îi permitea să apuce cu ușurință cele mai diferite obiecte și îi dădea agerime în schimbul forței. Fără să se deosebească esențial de restul animalelor, se dovedi mai înzestrat decât oricare altul să observe și să compare. Cum scotea din gâtlej sunete diferite, născoci să arate printr-o anume inflexiune a glasului fiecare din obiectele care îi impresionau atenția, și suita de sunete felurite îl ajută să-și fixeze și să-și comunice ideile. Soarta sa

vitregă și spiritul lui neliniștit inspirară simpatie îngerilor învinși, care întrezăreau în el o cutezanță asemănătoare cu a lor și germenii acelei, mândrii, cauză propriei lor suferinți și glorii. Veniră în număr mare să locuiască în preajma omului acest pământ tânăr, unde aripile îi purtau cu atâta ușurință. Le făcu plăcere să-i ascută istețimea și să-i ațâțe geniul. Îl învățară să se îmbrace în pieile sălbăticiunilor și să rostogolească pietre înaintea cavernelor pentru a nu permite intrarea tigrilor și ursilor. Îl deprinseră să facă să țâșnească flacăra frecând un băț în frunze uscate și să păstreze pe vatra căminului focul sacru. La inspirația demonilor născocitori, el îndrăzni să treacă fluviile cu trunchiuri de arbori, arse și scobite; inventă roata, râșnița și plugul; brăzdarul sfâșie pământul într-o rană fecundă și sămânța oferi celor care o zdrobeau o hrană dumnezeiască. Modelă vase din argilă și ciopli cremenea în unelte variate. În sfârșit, locuind printre oameni, le ușurarăm viața și îi instruirăm. Nu totdeauna le eram vizibili; dar seara, la răspântii, ne arătam sub înfățișări adesea bizare și stranii, alteori auguste și fermecătoare, luând după voie chipul vreunui monstru al pădurilor sau al apelor, al unui bărbat venerabil, copil frumos ori al unei femei îmbietoare în șolduri. Uneori se mai întâmpla să-i luăm peste picior în cântecele noastre, sau să le punem inteligența la încercare zeflemisindu-i mușcător. Unora dintre noi, cu un umor mai turbulent, le plăcea să necăjească femeile și copiii, dar totdeauna eram gata să venim în ajutorul acestor frați inferiori nouă.

Sub îngrijirea noastră, inteligența li se extinse destul pentru a cuprinde eroarea și pentru a concepe false raporturi între lucruri. Întrucât presupuneau că legături magice unesc imaginea și realitatea, acoperiră cu desene de animale pereții peșterilor și crestară în fildeș simulacre de reni și mamuți, crezând că astfel puteau să-și asigure prada pe care acestea o reprezentau. Veacuri după veacuri se scurseră cu infinită încetineală peste începuturile geniului lor. Le trimiteam în vis gânduri bune, inspirându-i cum să îmblânzească armăsarii, să castreze taurii, să deprindă câinii la paza mieilor. Creară familia, apoi

tribul. Într-o zi, unul din triburile lor rătăcitoare fu atacat de niște vânători feroci. Îndată bărbații tineri ai tribului alcătuiră din care o incintă, închizând înăuntrul ei femeile, copiii, bătrânii, boii, avutul, și din înaltul carelor loviră cu pietre ucigătoare în atacatori. Astfel fu întemeiată prima așezare. Născut în păcat și sortit omuciderii, după legea lui Iahvé, omul își căli în lupte inima și pentru cele mai înalte virtuți ale sale rămase îndatorat războiului. Sfinți cu propriu-i sânge sacra iubire de patrie, care (în caz că omul și-ar fi urmat până la capăt destinul) urma să cuprindă pașnic întregul pământ. Unul de-ai noștri, Dedal[76], dărui omului barda, nivela, pânza de corabie. Astfel făcurăm viața muritorilor mai puțin aspră, mai puțin dificilă. Ridicară pe lacuri sate din stuf, în care putură gusta o tihnă propice meditației și necunoscută celorlalți locuitori ai pământului, iar când izbutiră să-și astâmpere foamea fără eforturi prea mari, le aprinserăm în piepturi dragostea pentru frumos.

Apoi înălțară piramide, obeliscuri, turnuri, statui colosale surâzând semețe și trufașe, născociră simboluri pentru geneză, învățând să ne cunoască ori măcar să ne bănuie prezența, oamenii încercară pentru noi teamă și prietenie. Cei mai înțelepți dintre ei ne iscodeau cu sfântă oroare, reflectând asupra învățăturilor noastre. În recunoștința lor, popoarele Greciei și Asiei ne consacrară pietre, arbori falnici, ori păduri umbrite, ne oferiră victime, ne înălțară imnuri; îmtr-un cuvânt, în ochii lor eram zei și ne botezară Horus, Isis, Astarteea, Zeus, Pallas, Cybelle, Demeter, Triptolemes[77]. Satan era adorat sub felurite nume – Dionisos[78], Evan, Iacchos și Leneea. Când hotăra să li se înfățișeze,

[76] Inventator și arhitect legendar grec, constructor al labirintului în care a fost închis Minotaurul. Închis tot acolo și Dedal împreună cu fiul său Icar, cei doi s-au salvat zburând cu ajutorul unor aripi din pene și ceară.

[77] Nume ale unor zeități (sau personaje mitologice) egiptene, feniciene și grecești.

[78] Zeu al vinului și bucuriei la vechii greci. Mama sa, Semele, fiica regelui Caduros a fost sedusă de Zeus și apoi ucisă de acesta prin trăsnet înainte de vreme. Zeus l-a adăpostit pe Dionisos în propria-i coapsă până la naștere, apoi fiul său l-a sprijinit cu vitejie în lupta împotriva titanilor. Un motiv în plus ca Nectarie să-l identifice pe Lucifer tocmai cu Dionisos

dezvăluia întocmai atâta frumusețe și putere câtă puteau concepe oamenii. Ochii săi aveau dulceața toporașilor de prin păduri; pe buze îi lucea rubiniul rodiilor deschise; un puf mai moale decât catifeaua piersicii îi dezmierda obrajii și bărbia; pletele blonde, împletite ca o diademă și înnodate șăgalnic în creștet, i le strângea o cunună de iederă. El fermeca fiarele fioroase și, pătrunzând în codrii fără fund, atrăgea toate duhurile sălbatice, tot ce se cățăra în copaci ivind dintre crengi o pupilă neîmblânzită, toate ființele violente și temătoare hrănite cu poame amare și în al căror piept păros bătea o inimă barbară, jumătate-oamenii pădurilor, împărtășiți de el în ale bunăvoiei și harurilor, și care îl urmau beți de bucurie și frumusețe. El sădi vița de vie și-i învăță pe muritori să strivească ciorchinii, ca să curgă vinul. Falnic și întru toate binefăcător, străbătu lumea urmat de un nesfârșit alai. Spre a-l însoți, luai înfățișarea unui capriped: doi muguri de cornițe îmi împungeau fruntea; nasul mi-era cârn și urechile ascuțite la vârfuri; doi glanzi, cum au caprele, mi se legănau sub bărbie; pe șale îmi fremăta o coadă de țap, iar picioarele mi se sfârșeau într-o unghie neagră, despicată, care lovea pământul în cadență.

Dionisos străbătea lumea în marșu-i triumfal. Trecui cu el prin Lydia, prin câmpiile Frygiei, prin arzătoarele întinderi ale Persiei, prin Mezia zbârlită sub brume, prin fericita Arabie și bogata Asie, căreia marea îi scălda înfloritoare cetăți. Înainta într-o cvadrigă trasă de lei și lincși, în zvon de flaute, chimvale și tobe anume născocite pentru misterele sale. Bacantele, Thyadele și Menadele[79], încinse cu ferigi pestrițe, își agitau toiegele împletite cu iederi. În alai Dionisos purta după sine Satirii, a căror veselă ceată eu o conduceam, Silenii, Panii, Centaurii. Pașii lui iveau flori și roade, lovind în stânci toiagu-i făcea să țâșnească limpezi izvoare.

La vremea culesului din vii, vizita Grecia; și sătenii îi alergau în

(sau cu Bachus, corespondentul său latin).

[79] Preotese fecioare ale lui Dionisos. Sub euforia vinului, Bacantele deveneau lubrice, Menadele erau cuprinse de un extaz furios, iar Thyadele dănțuiau dezlănțuit.

îmtâmpiinare vopsiți cu seve roșii sau verzi, cu fața acoperită de măști din lemn, scoarță ori frunze, închinând cupe de lut și săltând în dansuri aţâţătoare. Femeile lor, imitându-le pe însoțitoarele Zeului, cu coroniţe din ramuri de salcie, își prindeau șoldurile mlădioase în piei de pui de căprioară sau de iezi. Fecioarele frământau făina în prăjituri, își atârnau la gât ghirlănzi de smochine și la procesiuni purtau Simbolul Falic în panere mistice. Și podgorenii cei mânjiți cu drojdie de vin, care își mînau în picioare caretele, întrecându-se în zeflemea și invective cu trecătorii, inventară tragedia.

Desigur, nu moțăind la marginea unei fântâni, ci doar prin muncă aspră Dionisos învățase cum se cultivă plantele, silindu-le apoi să producă fructe savuroase. Și pe când punea la punct arta de a transforma neciopliții locuitori ai pădurii într-o rasă prietenă lirei și supusă legilor drepte, nu o dată fruntea-i arsă de entuziasm fu umbrită de melancolie sau de un întunecat delir. Dar profunda sa știință și prietenia pentru oameni îl făcură să treacă peste toate stavilele. O, dumnezeiești zile! O, încântători zori ai vieții! Puneam la cale bacanale pe culmile pletoase ale munților, și pe bălaiul țărm al mării Naiade și Oreade[80] se prindeau în jocurile noastre. Când ne apropiam, Afrodita[81] ieșea din spuma valului să ne surâdă.

[80] Naiadele – duhuri mitologice ale apelor, iar Oreadele ale munților.

[81] După una din legendele mitologice, Afrodita, zeița frumuseții și a iubirii (la romani – Venus) s-ar fi născut din apele mării.

CAPITOLUL XIX

Continuarea povestirii.

Când oamenii învățaseră să cultive pământul, să stăpânească turmele, să înconjoare cu ziduri citadelele sfinte și să-i recunoască pe zei după frumusețea lor, m-am retras în dulcele ținut înconjurat de codri deși, pe care-i scaldă Stymphalul, Olbiosul, Erymanthul și orgoliosul Gratis umflat de apele înghețate ale Styxului[82], și acolo, într-o vale plină de prospețime, la picioarele unei coline plantate cu arbusieri, măslini și pini, sub un pâlc de platani și plopi argintii, pe malul unui pârâiaș ce curge cu murmur blând între tufișuri de fistic – acolo cântam păstorilor și nimfelor imnuri despre nașterea lumii, despre obârșia focului, a subtilului aer, a apei și a pământului. Le povesteam cum hălăduiseră primii oameni mizeri și goi prin păduri, înainte ca iscusiții demoni să-i fi învățat artele, le istoriseam thiasele[83] Zeului și cum se credea că Semele cea sedusă de Zeus îi fu mamă lui Dionisos, pentru că gândirea lui binevoitoare se născuse din trăsnet.

Acest neam plăcut între toate în ochii demonilor, fericele neam al grecilor, nu-și descoperise fără trudă temeiurile bunei orânduiri și măiestria artelor. Primul lor templu fu o colibă din ramuri de laur; prima imagine a zeilor, un trunchi de copac; primul altar, o piatră grosolană, pătată de sângele Ifigeniei[84]. Dar în scurtă vreme înălțară înțelepciunea și frumusețea pe culmi neatinse de niciun alt popor până la ei, și de care nimeni nu s-a mai apropiat după aceea. De unde

---

[82] Nume legendare ale fluviilor care mărginesc Câmpurile Elizee, ultimul având ca afluent Styxul – frontieră spre tărâmul umbrelor.

[83] Astfel erau numite atât asociațiile religioase consacrate unor zeități, asociații care aveau preoți și preotese proprii, cât și ceremoniile lor rituale.

[84] Fiica lui Agamemnon și a Glitemnestrei, sacrificată de tatăl său pentru a-i îndupleca pe zei să dea vânt prielnic flotei pornite împotriva Troiei.

crezi că provine, Arcadie, minunea aceasta fără pereche pe lume? Cum de a putut hrăni pământul sacru al Ioniei și Atticei floarea aceasta neasemuită? Pentru că n-a oferit sălaș nici sacerdoțiului, nici dogmei, nici revelațiilor și pentru că grecii nu-l cunoscură pe dumnezeul pizmei. Din propriu-i geniu și din propriia-i frumusețe Elenul își făcu zei, și când ridica privirea spre cer, propriu-i chip și-l regăsea acolo. Concepu toate după propria-i măsură și dădu templelor sale proporții perfecte: totul era numai grație, armonie, măsură și înțelepciune; totul se dovedea demn de nemuritorii care-și aveau acolo sălașul și care, sub nume fericite și desăvârșiite înfățișări, întruchipau geniul omului. Coloanele care susțineau grinzile de marmoră, frizele și cornișele aveau în ele ceva omenesc prin care inspirau venerație, și pe alocuri puteai admira, ca la Atena sau Delphi, tinere răpitor de frumoase susținând, robuste și surâzătoare, antablamentele clădirilor publice și ale templelor. O, strălucire, armonie, înțelepciune!

Dionisos hotărî să călătorească în Italia, unde era numit Bachus de către popoarele dornice să-i celebreze misterele. Urcai în corabia lui împodobită cu lăstari de viță și acostai sub privirile celor doi frați ai frumoasei Elena[85] la gura galbenului Tibru. De pe acum, la sfatul Zeului, locuitorii Latiumului învățaseră să nuntească vița de vie cu ulmii cei tineri.

Îmi plăcu să-mi fac sălașul la poalele munților Sabini, într-o vâlcea umbrită de frunziș și udată de izvoare limpezi. De pe pajiști, culegeam verbină și nalbă. Măslinii cei palizi, care-și răsuceau pe povârnișul colinelor trunchiurile pline de scorburi, îmi dăruiau fructele lor onctuoase. Acolo mă străduii să-i instruiesc pe localnicii cu capete cam pătrate, care n-aveau ca grecii, o minte născocitoare, dar care aveau inimă tare, suflet perseverent, și-i venerau pe zei. Vecinul meu, un soldat de țară, timp de cincisprezece ani urmase încovoiat sub povară

[85] Castor și Pollux, fii ai lui Zeus și ai Ledei, frați ai frumoasei Elena. Purtați în cer după moarte, alcătuiră Constelația Gemenilor. Roma însăși se năștea sub semnul gemenilor, prin Romulus și Remus.

vulturul roman peste mări și țări, și văzuse cum o iau la goană dușmanii poporului-rege. Acum își mâna de-a lungul brazdei cei doi boi roșcați, cu steluță albă în fruntea dintre coarnele depărtate. În timpul acesta, sub streașină de paie a colibei, casta și grava lui nevastă zdrobea usturoiul într-o piuliță de bronz și fierbea bobul pe piatra sacră a vetrei. Iar eu, prietenul său, așezat sub un stejar din apropiere, îi înveseleam cu sunetul flautului roboteala și surâdeam copilașilor săi care, la ceasul când soarele spre asfințit lungește umbra, se întorceau din pădure încărcați cu snopi de lăstari. La poarta grădinii în care înfloreau crinul și talpa-ursului veșnic verde, iar perii și lămâii se pârguiau, un Priap cioplit dintr-un trunchi de smochin amenința furii cu nemaipomenitul lui membru, și trestiile pe care vântul le agita deasupra capului său înspăimăratau păsările hoațe. Când venea vremea lui Crai nou, piosul colon aducea larilor încoronați cu mirt și rozmarin drept ofrandă un pumn de sare și altul de orz.

I-am văzut crescând copiii, apoi pe copiii copiilor lui, păstrând în inimă cucernicia dintâi și neuitând nici să aducă jertfe pentru Bachus, Diana, Venus, nici să verse vin curat și să presare flori în apa fântânilor. Dar, cu încetul, decăzură din perseverența și simplitatea de demult. Îi auzii gemând când șuvoiul umflat de ploi abundente îi silea să ridice un dig pentru apărarea ogorului părintesc: vinul aspru din Sabina[86] le obosea delicatul cer al gurii. Se duceau să bea vinuri grecești în taverna vecină și uitau de trecerea ceasurilor privind cum dănțuie, sub umbrarul de viță, cântăreața din flaut, care-și unduia iscusit în clinchetul clopoțeilor șoldurile netede. Colonii petreceau dulci răgazuri în murmurul frunzișului și al pâraielor, dar vedeai printre plopi, la marginea Căii Sacre[87], ridicându-se morminte semețe, statui, altare și huruitul carelor se înteți pe dalele uzate. Un altoi de cireș, adus de un

[86] Vechi stat de pe teritoriul Italiei antice, având Picenum-ul la nord și Latium-ul la sud. De aici erau originare Sabinele răpite de supușii lui Romulus.

[87] Licență poetică; în realitate, monumentele se ridicau pe Via Apia, care numai în preajma Capitoliului devenea Via Sacra.

veteran, ne vesti depărtatele cuceriri ale unui consul[88], și ode[89] cântate la liră ne înștiințară de victoriile Romei, stăpâna lumii.

Toate ținuturile străbătute de Dionisos, transformând pretutindeni ființele sălbatice în oameni și ivind în calea Menadelor sale fructe și holde, respirau acum pacea romană. Pruncul alăptat de Lupoaică, soldat și lucrător de terasamente, prieten al popoarelor învinse, croia drumuri de pe malul Oceanului învăluit în cețuri și până pe povârnișurile râpoase ale Caucazului; în toate orașele se ridicau temple lui August și Romei, și cu atâta tărie credea tot universul în dreptatea latină, că în trecătorile Tesaliei sau pe malurile împădurite ale Rinului, aproape strivit sub povara samavolniciei, sclavul mai găsea putere să strige „Cezar!”. Dar de ce trebuie, oare, ca pe bulgărul acesta nefericit de lut și de apă, totul să fie sortit ofilirii și morții, iar cele mai frumoase lucruri să fie și cele mai trecătoare? O, fermecătoare fiice ale Greciei! O, Știință, Înțelepciune, Frumusețe – zeități prielnice, cum vă lăsați furate de un somn letargic încă înainte de a îndura să fiți necinstite de barbarii care, în hățișurile nordului și în stepele pustii, gata să vă ia cu asalt, deja încalecă pe deșelate căluții lor lățoși!

Scumpe Arcadie, pe când legionarul tenace își ridica tabăra pe malurile Phasului[90] și Tanaisului[91], femeile și preoții Asiei și ai monstruoasei Africi invadară Cetatea Eternă și-i tulburară cu seducția lor pe fiii lui Remus[92]. Până atunci, persecutorul demonilor născocitori, Iahvé, nu era cunoscut în lumea pe care pretindea că o crease decât

---

[88] Lucius Licinius Lucullus (106—57 î.e.n.), consul și general roman aduce în Europa cireșul după înfrângerea lui Mitridate VI, regele Pontului.

[89] Aluzie la cunoscutele *Ode* ale lui Horațiu, care le-a compus după strălucita revanșă romană asupra părților.

[90] Fluviu din vechea Colchidie, la sud de Caucaz. Astăzi, fluviul poartă numele de Rion.

[91] Veche denumire a Donului.

[92] Fratele legendarului Romulus, primul rege al Romei, și întemeietor, alături de acesta, al Cetății Eterne.

de câteva triburi siriene prăpădite, multă vreme crude asemeni lui și mereu târâte din robie în robie[93]. Profitând de pacea romană, care asigura peste tot libertatea comerțului și a călătoriilor și încuraja schimburile de produse și de idei, bătrânul zeu puse la cale cu neobrăzare cucerirea Universului. Nu era de altfel singurul care să încerce așa ceva. Odată cu el, o mulțime de alți zei, demiurgi, demoni, precum Mithra, Thamuz, buna Isis, Eubulos[94] planuiau să pună mâna pe lumea pacificată. Dintre toți, cel mai puțin pregătit să învingă părea Iahvé. Ignoranța, cruzimea, fastul, luxul lui asiatic, disprețul pentru legi, capriciul de a se face nevăzut nu-i puteau decât jigni pe elenii și latinii care primiseră lecții de la Dionisos și Muze. Simțind el însuși că nu era capabil să câștige inimile unor oameni liberi și cu cugetul civilizat, recurse la viclenie. Pentru a putea ademeni sufletele, născoci o fabulă care, fără să fie la fel de ingenioasă ca miturile cu care împodobisem spiritul discipolilor noștri antici, putea totuși impresiona inteligențele debile, aflate din belșug în tot locul. Iahvé proclamă că întrucât oamenii păcătuiseră cu toții împotriva sa prin săvârșirea unei crime, o crimă ereditară, trebuiau să-i poarte osânda atât în viața lor prezentă, cât și în cea viitoare (căci muritorii își imaginează nebunește că viața lor poate fi prelungită în infern); și vicleanul zeu vesti că și-a trimis propriu-i fiu pe pământ spre a răscumpăra cu sângele său datoria oamenilor. Nu se poate crede că o jertfă poate răscumpăra un păcat și e și mai puțin de crezut că nevinovatul ar putea plăti pentru vinovat. Suferințele unui nevinovat nu compensează nimic și nu fac decât să adauge un rău altui rău. Cu toate acestea, se găsiră nefericiți care să-i venereze pe Iahvé și pe fiul său ispășitor, și care să-i vestească tainele drept cea mai mare dintre minuni. Ar fi trebuit să ne așteptăm la nebunia asta. Nu-i văzusem oare pe oameni, când încă

[93] Aluzia vizează de fapt vechile triburi nomade ale păstorilor evrei pe anticul teritoriu al Siriei, și care au fost duse în repetate rânduri în robie. Două, mai cu seamă reține atenția: robia babiloniană și cea egipteană.

[94] Divinități ale Persiei și Egiptului antic.

erau nenorociți și goi, prosternându-se înaintea tuturor nălucirilor fricii, și decât să urmeze sfaturile demonilor voitori de bine, mai degrabă supunându-se poruncii demiurgilor cruzi? Prin viclenie, Iahvé prinse sufletele ca într-o plasă. Dar nu spre slava lui trase foloasele jinduite. Nu el, ci fiul său primi venerația oamenilor, și tot fiul dete nume noului cult. El însuși rămase aproape ignorat pe pământ...

CAPITOLUL XX

Continuarea povestirii.

Noua superstiție se întinse mai întâi în Siria și Africa; ea ajunse în porturi, unde forfotea o plebe imundă, și pătrunse în Italia molipsind la început curtezanele și sclavii, făcând apoi progrese rapide printre săracii orașelor. Mult timp satele nu fură stingherite. Ca pe vremuri, țăranii închinau Dianei un pin pe care-l stropeau în fiecare an cu sângele unui mistreț tânăr, își făceau Larii prielnici prin sacrificarea unei scroafe, lui Bachus, binefăcătorul oamenilor, îi aduceau ofrandă un ied de o albeață imaculată și, dacă erau prea săraci, tot găseau cel puțin pentru protectorii căminului, viei și ogorului un pic de vin și de făină. Le arătasem că era deajuns să atingă altarul cu o mână curată, și că zeii se bucură și de o ofrandă modestă. În timpul acesta, împărăția lui Iahvé era vestită bezmetic în sute de locuri. Creștinii ardeau cărțile, dărâmau templele, incendiau orașele, se dedau la pustiiri până și în deșert. Acolo, mii de nenorociți întorcându-și asupra lor înșiși furiile, își sfâșiau coastele cu bice ferecate în fier. Și de pe întreg pământul gemetele victimelor de bunăvoie se înălțau spre Dumnezeu în chip de osanale. Adăpostul meu umbrit nu putea scăpa multă vreme furiei acestor smintiți.

În vârful colinei oare domina pădurea de măslini zilnic înveselită de sunetele flautului meu, încă din timpul primilor ani ai păcii romane se ridicase un mic templu de marmoră, rotund asemeni colibelor strămoșești. Pereți n-avea; pe o temelie înălțată în șapte trepte, creșteau în cerc șaisprezece coloane cu volute de talpa-ursului, sprijinind o cupolă de țigle albe. Cupola adăpostea o statuie a lui Amor încordindu-și arcul, cioplită de un sculptor atenian. Copilul părea că respiră; de pe buzele sale irupea veselia; toate membrele îi erau armonioase și suple. În ce mă privește, cinsteam această imagine a

celui mai puternic dintre zei, și-i învățasem pe săteni să-i aducă ofrandă o cupă împodobită cu verbină, plină cu vin de doi ani.

Într-o zi, pe când mă aflam așezat ca de obicei la picioarele Zeului, născocind zicători și cântece, iată că se apropie de templu un necunoscut fioros, cu barba nețesălată, și urcă dintr-un salt treptele de marmoră, urlând cu o veselie feroce:

— Piei, otrăvitor de suflete, și piară odată cu tine nelegiuita bucurie și frumusețe!

Abia rosti cuvintele că și trase de la brâu o bardă, pe care o ridică asupra Zeului. Îi prind brațul, îl răstorn și îl strivesc sub unghiile mele din corn.

— Demonule, îmi strigă el cu o întunecată cutezanță, lasă-mă să nărui idolul și n-ai decât să mă ucizi după aceea.

Nu-i împlinii cumplita rugăminte, ci apăsându-i cu toată greutatea pieptul pe care-l auzeam trosnind sub genunchi, îl sugrumai pe nerușinat.

Pe când rămase țeapăn, cu fața vânătă și limba spânzurând, la picioarele Zeului surâzător, plecai să mă purific la izvorul sacru. Părăsind mai apoi acele meleaguri căzute pradă creștinilor, străbătui Galiile până pe malurile linei SaÔne, unde Dionisos adusese odinioară vița de vie. Dumnezeul creștinilor nu fusese încă vestit acelor fericite neamuri. Socotindu-l frumos, adorau un fag rotat ale cărui venerate crengi se aplecau până la pământ și de ele spânzurau bentițe aspre de lână. Mai venerau un izvor sacru, și depuneau chipuri modelate din lut într-o peșteră umedă. Cașuri minuscule și străchini cu lapte erau oferite Nimfelor de prin păduri și din munți. Dar curând un apostol al tristeții le fu trimis de noul Dumnezeu. Era mai uscat decât o știucă afumată. Deși vlăguit de posturi și veghe, propovăduia cu înfocată ardoare nu știu ce fel de taine mohorâte. Iubea suferința, și o credea binefăcătoare: mânia lui hărțuia tot ce era frumos, ispititor și vesel. Copacul sfânt se prăbuși sub securea lui. Ura Nimfele pentru că prea erau frumoase, le copleșea cu afurisenii când șoldurile lor rotunde

licăreau seara prin frunzișuri, și nu putea suferi nici flautul meu melodios. Bietul amărât era convins că există formule în stare să pună pe fugă demonii fără de moarte care sălășluiau în peșterile răcoroase, în fundul codrilor și pe crestele munților. Credea că ne poate birui cu câteva picături de apă deasupra căreia mormăise câteva cuvinte și însăilase câteva gesturi.

Ca să se răzbune, Nimfele i se arătau în toiul nopții și aprindeau în el o arzătoare dorință, pe care secătura o socotea criminală; apoi ele fugeau dezghiocând râsete cristaline peste câmpuri, în vreme ce victima li se zvârcolea cu șalele arse prin frunzele culcușului. Așa își râd divinele Nimfe de cei care se schingiuie pe sine, așa își bat joc de cuvioșii meschini și de slinoasa lor castitate.

Apostolul nu putu face tot răul pe care l-ar fi vrut, pentru că propovăduia unor cugete simple, docile firii, și pentru că majoritatea oamenilor e de o asemenea mediocritate, că nu rămân cu mare lucru din principiile ce li se inculcă. Pădurícea în care locuiam aparținea unui gal din neam de senatori care mai păstra o rămășiță din poleiala latină. Iubea o tânără sclavă pe care o eliberase și cu ea împărțea patul de purpură brodată cu narcise. Sclavii îi cultivau via și grădina pe când el, ca poet și imitându-l pe Ausonius, o cânta pe Venus biciuindu-și fiul cu trandafiri. Cu toate că era creștin, îmi oferea lapte, fructe și legume așa cum se cuvenea unui geniu al locului. În schimb, îi încântam ceasurile de răgaz cu sunetele flautului meu și-i trimiteam vise frumoase. Într-adevăr, galii aceștia liniștiți nu prea știau mare lucru despre Iahvé și despre fiul lui.

*

Dar iată că în zare se aprind focuri și în luminișurile pădurilor noastre se așterne cenușa alungată de vânt. Pe drumuri, țăranii înspăimântați mână lungi șiruri de care sau își îndeamnă fără tihnă

turmele. Strigăte de groază se înalță peste sate: „Burgunzii! Burgunzii! …” Se ivește primul cavaler cu lancea în mână, acoperit tot cu bronz lucitor și pletele lungi, roșii, îi cad pe umeri în două împletituri groase. Apoi apar doi, apoi vreo douăzeci, pe urmă cu miile, sălbatici, sângeroși. Masacrează moșnegi, copii, violează până și bătrânele uitate de vreme al căror păr alb li se lipește sub tălpi cu creierii pruncilor. Tânărul meu gal și juna libertă mânjesc în sângele lor culcușul brodat cu narcise. Barbarii ard bazilicile ca să frigă cu ele boi întregi, sparg amforele și vinul îl sorb din noroiul beciurilor inundate. Femeile lor îi întovărășesc, înghesuite pe jumătate goale în carele de război. După ce Senatul, populația orașelor și șefii bisericii pieriră în flăcări, iată-i pe burgunzi sforăind mahmuri sub arcadele Forumului. Și cincisprezece zile mai târziu, puteai să-l vezi pe unul zâmbind în barba-i deasă copilașului pe care, din pragul locuinței, blonda nevastă îl ridică în brațe, pe un altul aprinzându-și forja și izbind cadențat fierul, pe un al treilea, așezat sub un stejar, înconjurat de ai săi cântându-i pe zeii și eroii neamului lor, și pe alții înșirând spre vânzare pietre căzute din cer, coarne de zimbru și amulete. Și vechii locuitori ai ținutului, liniștindu-se încetul cu încetul, ies din pădurile în care se ascunseseră și se apucă să-și înalțe iar coliba incendiată, să-și are ogorul, să-și curețe via. Încep să trăiască din nou; dar vremurile acelea au fost cele mai nenorocite din câte cunoscuse omenirea până atunci. Barbarii înghițiseră Imperiul. Aveau moravuri grosolane, și cum erau stăpâniți de sentimentul răzbunării și al vinovăției, credeau cu strășnicie în răscumpărarea greșelilor. Fabula lui Iahvé și a fiului său le plăcu și îi dădură crezare cu atât mai mult cu cât era propovăduită de romanii pe care îi știau mai învățați decât ei, și cărora le admirau în taină artele și moravurile. Dar vai! Grecia și Roma n-aveau decât moștenitori nătângi. Întreaga știință se pierduse. Așa se face că era o mare scofală să cânți în strană, iar cei care țineau minte câteva fraze din Biblie treceau drept genii uluitoare. Poeți se mai aflau, cam așa cum se mai aflau încă păsări, dar în versurile lor șchiopăta fiecare picior. Despuiați

de onoruri, alungați, urmăriți, sâcâiți, demonii de demult, geniile binevoitoare omului, rămâneau ascunși prin păduri; sau, dacă se mai arătau oamenilor, luau ca să-i țină la respect o înfățișare de spaimă, cu pielea roșie, verde sau neagră, ochi spanchii, gură șuie garnisită cu colți de mistreț, coarne, la spate coadă și câteodată și cu o față omenească pe pântec. Nimfele rămâneau frumoase; dar barbarii, necunoscând niciunul dintre cântătoarele nume purtate de ele odinioară le botezară iele, le atribuiră firi capricioase și gusturi puerile, se temeau de ele și în același timp le îndrăgeau.

Căzusem într-un continuu declin; cu toate astea, nu ne pierdurăm curajul și rămânând mereu bine dispuși, săritori la nevoie, noi furăm în acele vremi cumplite adevărații prieteni ai oamenilor. Dându-ne seama că încetul cu încetul barbarii devin mai puțin întunecați și cruzi, ne străduirăm să stăm de vorbă cu ei, deghizându-ne în fel și chip. Cu mii de precauții și pe ocolite, îi îndemnarăm să nu-l recunoască pe bătrânul Iahvé drept stăpân infailibil, să nu se supună orbește poruncilor sale, să nu se lase înfricoșați de amenințările lui. La nevoie, foloseam șiretlicurile magiei. Îi încurajam neîncetat să cerceteze natura și să caute vestigiile înțelepciunii antice. Oricât de grosolani ar fi fost, războinicii aceștia din nord se pricepeau la unele îndeletniciri mecanice. De asemenea, aveau credința că deslușesc dându-se bătălii în cer; sunetele harfei le storceau lacrimi și poate că aveau o inteligență capabilă să înfăptuiască lucruri mai însemnate decât galii și romanii degenerați, cărora le invadaseră pământurile. Nu cunoșteau nici cioplitul pietrei, nici șlefuirea marmurei; dar aduceau porfire și coloane de la Roma și Ravena; șefii foloseau ca sigiliu câte o gemă gravată de vreun grec în frumoasele zile de odinioară. Ridicau ziduri din cărămizi iscusit așezate în chip de barba-spicului și ajunseseră să construiască biserici destul de plăcute prin cornișele lor susținute de console cu capete amenințătoare și prin capitelurile grele pe care monștri fabuloși se devorau unul pe altul.

Îi instruiam în tainele literelor și ale științelor. Un vicar al

dumnezeului lor, Gerbert[95], luă de la noi lecții de fizică, aritmetică, muzică și se spunea că ne-ar fi vândut sufletul. Veacurile se perindau și moravurile rămâneau sălbatice. Lumea era trecută prin foc și sabie. Urmașii acelui studios Gerbert, nemulțumindu-se să posede numai sufletul (foloasele trase din asta sunt mai puțin sesizabile decât văzduhul), vrură să aibă și trupul. Îl pretindeau în numele monarhiei universale pe temeiul dreptului pe care li-l dăduse un pescar de pe lacul Tiberiada[96]. Unul dintre acei urmași[97] crezu, o clipă, că-l va putea întrece pe greoiul german, succesor al lui August. Dar în cele din urmă spiritualul trebui să cadă la înțelegere cu vremelnicul și neamurile fură sfâșiate între doi stăpâni potrivnici. Popoarele se alcătuiau într-o învălmășeală oribilă. Lumea nu mai cunoștea decât războaie, foamete, exterminări. Cum îi atribuiau dumnezeului lor nenumăratele năpaste care se abăteau asupră-le, îl numeau Prea Bun nu prin antifrază, ci pentru că după ei cel mai bun era acela care lovea mai tare. Ca să-mi acord un plăcut răgaz de studiu în vremurile acelea cumplite, luai o hotărâre care poate surprinde, dar la drept vorbind foarte înțeleaptă.

Între Saône și munții Charolais pe unde pasc boii, se află o colină împădurită care coboară dulce spre niște pajiști udate de un pârâiaș răcoros. Pe acele locuri se ridica o mănăstire vestită în toată creștinătatea. Mi-ascunsei sub un anteriu picioarele despicate și mă făcui călugăr în abația aceea unde am trăit în tihnă, la adăpost de purtătorii de arme care, prieteni ori dușmani, se arătau la fel de inoportuni. Decăzut la vârsta copilăriei, omul trebuia să învețe totul de la început. Vecinul meu de chilie, fratele Luca, studiind moravurile

[95] Gerbert d'Aurillac, papă sub numele de Silvestru II între 999 și 1003. Amator de matematici și astronomie, a fost bănuit de vrăjitorie și astfel apare amintit în legendele legate de anul 1000.

[96] Apostolul Petru, întemeietorul bisericii Romei.

[97] Cum lupta pentru supremație între papalitate și Imperiul Romano-German durează câteva secole, e greu de precizat dacă textul face aluzie la alungarea papei Ioan XII de pe scaunul pontifical în 964 de către Otton I cel Mare (încoronat de același papă în 962), sau, dimpotrivă, la umilirea lui Henric IV la Canossa (1077), de către papa Grigore VII.

animalelor, afirma că nevăstuica procreează prin ureche. În ce mă privește, adunam de pe câmpuri ierburi de leac pentru ușurarea bolnavilor, care până atunci, în chip de tratament, erau atinși cu moaște de sfinți. Asemeni mie, se mai aflau în abație câțiva demoni, pe care îi recunoscui după picioarele lor despicate și după cuvintele binevoitoare. Ne unirăm eforturile pentru a șlefui mintea zgrunțuroasă a călugărilor.

Pe când puștii jucau șotron sub zidurile abației, cuvioșii noștri se dedau la un alt joc, tot atât de zadarnic, iar eu mă amuzam împreună cu ei; căci la urma urmei trebuie să-ți omori cumva timpul și, dacă te gândești bine. Chiar în asta constă unicul rost al vieții. Jocul era un joc de cuvinte care plăcea spiritelor noastre, subtile și necioplite în același timp, înflăcăra școlile filosofilor și tulbura creștinătatea întreagă. Formam două tabere. Una din ele susținea că înainte de a exista mere, existase Mărul; că înainte de a exista papagali, existase Papagalul, că înainte de a exista călugări desfrânați și lacomi, existase Călugărul, Desfrânarea și Lăcomia, că înainte de a exista în lumea asta picioare și funduri, Piciorul în fund se afla din vecii vecilor la sânul Domnului. Tabăra cealaltă răspundea că dimpotrivă, merele i-au dat omului ideea de măr, papagalii ideea de papagal, călugării ideea de călugăr, de lăcomie și de desfrâu, iar lovitura de picior în fund nu existase decât după ce fusese dată și primită. Jucătorii se încălzeau adesea până la încăierare. Făceam parte din a doua tabără, care-mi satisfăcea mai mult rațiunea, și care. E drept, a fost condamnată de Gonciliul din Soissons.

Tot pe vremea aceea, săturându-se să se mai bată numai între ei, vasal contra suzeran, suzeran contra vasal, seniorilor le trecu prin minte să plece să se războiască în Orient. După câte mi-aduc aminte, spuneau că merg să elibereze mormântul fiului lui Dumnezeu. Asta spuneau; dar spiritul lor aventuros și hrăpăreț îi asmuțea să caute pe depărtate meleaguri pământ, femei, sclavi, aur, smirnă și tămâie. Expedițiile acestea – mai trebuie să o spun? — au fost dezastruoase;

dar vulgarii noștri compatrioți aduseră din ele cunoașterea meseriilor și artelor orientale, pe lângă gustul somptuozității. De atunci, ne fu mai puțin greu să-i facem să muncească și să-i îndemnăm pe calea născocirilor. Înălțarărn împreună biserici uluitor de frumoase, cu bolți îndrăzneț frânte în arc, cu ferestre suple ca lanțeta, cu turnuri semețe, acoperișuri în mii de ape, cu săgeți ascuțite care, împlântându-se în cerul lui Iahvé, îi duceau laolaltă rugăciunile umililor și sumețirile orgolioșilor, căci toate, acestea erau opera noastră pe cât era și a mâinilor omenești, și era un spectacol straniu să vezi lucrând la catedrală cot la cot oameni și demoni, fiecare mânuind fierăstrăul, lustruind, potrivind pietrele, dăltuind pe capiteluri și cornișe frunze de urzică, vrejuri de mure, scaieți, caprifoaie și căpșuni, cioplind chipuri de fecioare și sfinți ori imagini bizare de șerpi, pești cu cap de măgar, maimuțe scărpinându-și fesele – în sfârșit, fiecare punând în ceea ce făcea tot geniul său aspru, zburdalnic, sublim, grotesc, umil sau îndrăzneț, și înălțând din toate o cacofonie armonioasă, o cantică răpitoare prin bucuria și durerea ei, un Babel triumfal. La îndemnul nostru, cizelatorii, bijutierii, meșterii în emailuri săvârșiră adevărate minuni, și toate artele somptuoase înfloriră în același timp: mătăsurile de Lyon, tapiseriile de Arras, pânzeturile de Reims, stofele de Rouen. Călărindu-și iapa, negustori iscusiți băteau târgurile ducând viguri de catifele și de brocart, dantele, țesături cu fir, juvaiere, talere de argint și cărți ilustrate. Trupe vesele improvizau scene pe parvisul bisericilor sau în piețele publice și reprezentau după cum îi tăia capul gestele cerului, ale pământului și ale infernului. Femeile se împodobeau cu găteli superbe și făceau vrăji de dragoste. Primăvara, când cerul devenea albastru, nobili și bădărani erau cuprinși de pofta nesățioasă de a zburda pe pajiștile smălțuite cu flori. Muzicantul își acorda lăuta; doamne, cavaleri și domnișoare, burghezi și orășence, țărani și fetișcane, prinzându-se de mâini, porneau să dănțuiască. Dar dintr-o dată Războiul, Foametea și Ciuma intrau în horă și smulgând vioara din mâinile lăutarului, Moartea diriguia pasul jocului. Pârjolul mistuia sate

și cocioabe, oștenii spânzurau în stejarul de la răspântii pe țăranii care nu puteau plăti răscumpărarea, iar de trunchiul copacului legau femeile însărcinate, cărora, noaptea, lupii le devorau fătul din pântce. Bieții oameni își pierdeau mințile. Uneori, odată restabilită pacea și-ntoarse vremurile bune, își părăseau fără niciun temei casele și, sub pintenii unei groaze nebune, alergau în haite, în turme, pe jumătate despuiați, sfârtecându-se cu cârlige de fier și cântând...[98] Nu-i socotesc vinovați pe Iahvé și pe fiul lui de toate relele astea. Multe răutăți se petreceau fără și chiar împotriva vrerii lor. Dar gândirea Bunului Dumnezeu (cum îi spuneau bieții oameni) se vădește fără greș în obiceiul întemeiat de vicarii lui, și statornicit asupra întregii creștinătăți, de a arde, în dangăt de clopote și în cântec de psalmi, bărbații și femeile care, instruiți de demoni, nu se fereau să spună și altora că au păreri ciudate despre acest Dumnezeu.

[98] Aluzia vizează deosebit de frecventele procesiuni flagelatorii organizate în evul mediu de biserica catolică.

CAPITOLUL XXI

Continuarea şi sfârşitul povestirii.

Se părea că știința și gândirea pieriseră pentru totdeauna și că pământul nu avea să mai cunoască nicicând pacea, bucuria și frumusețea.

Dar într-o zi, săpând sub zidurile Romei pământul din marginea unui drum antic, niște muncitori dezgropară un sarcofag de marmură, având pe laturi sculptate imagini ale lui Amor și triumfurile lui Bachus. Odată ridicat capacul, apăru o fecioară a cărei față străluci într-o nemaivăzută prospețime. Cu lungile-i cosițe răsfirate pe umerii albi, surâdea în somn. Un grup de cetățeni cuprinși de înflăcărare ridicară patul funerar și-l duseră în Capitoliu. Mulțimea veni puzderie să contemple nespusa frumusețe a fecioarei romane și rămase fără grai, pândind trezirea la viață a dumnezeiescului suflet pe care-l adăpostea minunea acelei făpturi. În fine, orașul fu atât de adânc tulburat de întâmplare, că papa, temându-se nu chiar fără temei ca nu cumva cine știe ce cult păgân să se nască în preajma luminosului trup, puse într-o noapte să-l fure și să-l îngroape în taină. Zadarnică precauție! Inutile griji! După atâtea veacuri de barbarie, frumusețea antică se arătase o clipă privirii oamenilor: era însă destul ca, adânc săpat în inima lor, chipu-i să le insufle dorința arzătoare de a iubi, de a cunoaște. De atunci steaua Dumnezeului creștinilor începu să pălească și se aplecă spre declin. Corăbieri cutezători descoperiră lumi populate de neamuri numeroase care nu-l cunoșteau pe bătrânul Iahvé, și se bănui că nici acesta nu știa nimic despre ele, de vreme ce nu li se vestise nici el, nici ispășitorul lui fiu. Un canonic polonez[99] dovedi că pământul se mișcă și

[99] Aluzia îl vizează pe astronomul Nicolaus Copernicus (1473—1543), care, infirmând vechea reprezentare a lumii după Ptolemeu, a demonstrat că pământul, departe de a se afla în centrul universului, nu este decât una din numeroasele planete care se rotesc în jurul

se văzu că, departe de a fi creat universul, bătrânul demiurg al lui Israil nici măcar nu-i bănuia alcătuirea. Scrierile filosofilor, oratorilor, juriștilor și poeților antici fură scoase din colbul mănăstirilor și, trecând din mână în mână, insuflară cugetelor dragostea pentru înțelepciune. Întâiul vicar al Dumnezeului pizmei, papa însuși[100] nu mai crezu în Acela pe care îl reprezenta pe pământ. Iubea artele și nu se mai îngriji decât de adunarea statuilor antice și de înălțarea unor clădiri somptuoase potrivit rânduielilor statornicite de Vitruvius[101] și restabilite de Bramante[102]. Începurăm și noi să respirăm ușurați. De pe acum, rechemați din lungul lor exil, adevărații zei se întorceau să locuiască pământul. Regăseau pe meleagurile lui temple și altare. Leon[103], punându-le la picioare inelul papal, cele trei coroane și cheile, le aprindea în taină tămâia ofrandei. De pe acum Polimnia[104] își rezemă iar tâmpla în palmă, reluându-și firul auriu al meditației; de pe acum prin grădini, decentele Grații și Nimfele se prindeau împreună cu Satirii în șiragurile dansului; pământul învăța iarăși ce înseamnă bucuria. Dar – o, năpastă! O, soartă haină! O, eveniment funest! Iată că un călugăr neamț, umflat mai să se spargă de-atâta bere și teologie, se ridică împotriva acestui păgânism în renaștere, îl afurisește, tună și fulgeră împotrivă-i, biruie el singur toți prinții Bisericii, și, răsculând popoarele, le îmbie la o reformă care salvează ceea ce urma să cadă în

---

Soarelui.

[100] Iuliu II (papă între 1503—1513), iubitor al artelor, protector al lui Rafael, Michelangelo, Bramante etc.

[101] Marcus Vitruvius Pollio (sec. I î.e.n.), cel mai de seamă arhitect al Antichității romane, autor al tratatului *De arhitectura* care stabilește o ideală teorie a proporțiilor constructive. Inspirator al arhitecților Renașterii.

[102] Donato Bramante (1444—1514), unul din cei mai vestiți arhitecți ai Renașterii, autor al multor construcții celebre. A alcătuit planurile și a început ridicarea bazilicei San Pietro din Roma.

[103] Leon X (papă între 1513—1521), mare admirator al capodoperelor Antichității, proteguitor al artelor, literaturii și științelor.

[104] Polimnia sau Polyhymnia, muza poeziei lirice și a muzicii.

ruină[105]. În van încercară cei mai iscusiți dintre noi să-i abată atenția de la operă. Un demon subtil, căruia pe pământ i se spune Belzebut, se ținu scai de el, când încurcându-l cu argumentele unei savante controverse, când hărțuindu-l cu farse crude.

Călugărul cel încăpățânat îi azvârli călimara în cap și continuă trista reformare. În sfârșit, ce-ar mai fi de adăugat? Zdravănul cârmaci cârpi, călăfătui, puse pe linia de plutire nava avariată a Bisericii. Iisus Cristos datorează acestui purtător de anteriu mulțumirea de a-și vedea naufragiul animat cu poate mai bine de zece secole. De atunci, lucrurile merseră din rău în mai rău. După mătăhălosul cu comanac, meșter la băut și în zavistii, veni lungul și uscatul doctor din Geneva[106], îmbibat de spiritul bătrânului Iahvé și care se strădui să readucă în lume vremurile detestabile ale lui Iosua[107] și ale judecătorilor Israelului[108], maniac furios la rece, eretic; arzător de eretici[109], cel mai feroce dușman al Grațiilor.

Cei doi apostoli turbați și turbații lor discipoli făcură ca până și demonii asemeni mie, ori chiar diavolii încornorați, să regrete timpul în care Fiul domnea alături de Maica lui Fecioară asupra popoarelor orbite de abia înfăptuita splendoare: dantela de piatră a catedralelor, trandafiriurile scânteietoare ale vitraliilor, frescele viu colorate care depănau o mie de istorii uluitoare, bogatele stofe țesute cu fir, emailurile sclipitoare ale raclelor și relicvariilor, aurăria crucilor și a

[105] Este vorba de Martin Luther (1483—1546), inițiator al Reformei și care, printre altele, îl condamnă pe Leon X pentru „păgânismul” său.

[106] Este vorba de Jean Calvin (1509—1564), întemeietor al calvinismului, cea de a doua mare reformă religioasă pe care o cunoaște evul mediu.

[107] Autoritar șef religios și militar al evreilor după Moise, cuceritor al Canaanului. Învingându-l pe regele Adonisedech, ocupă Ierusalimul.

[108] Conducătorii statului evreu de la moartea lui Josua și până la instituirea regatului, sub Saul.

[109] Apărut în vremea inchiziției, calvinismul a făcut la rându-i excese de intoleranță. Textul face aluzie la celebrul caz al medicului de origine, spaniolă Michel Servet, ars pe rug la Geneva în 1553 datorită insistențelor lui Calvin.

chivoturilor, constelațiile de lumânări din umbra bolților, bubuitul armonios al orgilor. Fără-ndoială, toate acestea nu aduceau nici pe departe cu Parthenonul, ori cu splendorile Panathenee; dar cel puțin râdeau ochilor și inimii; încă mai însemnau frumusețe. Dar reformatorii ăștia blestemați nu pot suferi nimic plăcut ori vesel. Priviți-i cum se cațără în roiuri negre pe portaluri, socluri, frontoane, clopotnițe și cum izbesc cu baroasele lor nătânge în imaginile de piatră pe care demonii le ciopliseră în înțelegere cu maiștrii, în soiul acela de sfinți destul de cumsecade, în sfintele acelea frumușele, în acei tulburători idoli care înfățișează mame fecioare strângându-și sugarii la sân. Căci, ca să fiu drept, un strop de păgânism plăcut tot pătrunsese în cultul Dumnezeului pizmaș. Iar monștrii de eretici își puseseră în cap să stârpească idolatria. Tovarășii mei și cu mine făcurăm tot ce ne-a stat în putere ca să le curmăm îngrozitoarea operă și, în ce mă privește, avui plăcerea să azvârli câteva duzini dintre ei cu capul în jos, de la înălțimea portalurilor și a galeriilor, risipindu-le creierii infecți pe dalele parvisului.

Dar partea mai rea fu că biserica catolică se reformă și ea, devenind mai haină decât fusese vreodată. În dulcea țară a Franței, căpoșii Sorbonei și călugării se înverșunară cu nemaipomenită furie împotriva demonilor inventivi și a oamenilor cu adevărat învățați. Egumenul meu se nimeri să fie unul din cei mai îndârjiți potrivnici ai bunelor scrieri. De câtva timp, veghile petrecute de mine în studiu îl nelinișteau, sau poate că-mi observase unghia despicată de la picior. Fățarnicul îmi scotoci chilia și găsi hârtie, cerneală, cărți grecești abia ieșite de sub tipar și un nai agățat pe perete. Socotindu-mă după aceste semne duh drăcesc, puse să fiu azvârlit într-o celulă unde m-ar fi hrănit cu pâinea groazei și apa plângerii, dacă n-aș fi întins-o la repezeală pe fereastră, căutând adăpost în coclaurii codrilor, printre Nimfe și Fauni.

Pretutindeni rugurile aprinse răspândeau duhoarea cărnii arse. Pretutindeni torturi, cazne, mădulare zdrobite și limbi tăiate. Nicicând spiritul lui Iahvé nu stârnise atâta atroce nebunie. Și totuși, nu zadarnic

ridicaseră oamenii capacul de pe sarcofagul antic, nu zadarnic contemplaseră Fecioara Romană. În miezul nemaipomenitei terori în care papiștași și reformatori se întreceau în violență și cruzime, în mijlocul supliciilor, spiritul uman prindea iarăși putere și curaj. Îndrăznea să privească spre cer, văzându-l acolo nu pe vechiul semit îmbătat de răzbunare, ci pe liniștita și scânteietoarea Venus Urania[110].

Atunci se zămisli o nouă ordine a lumii, atunci începură marile secole. Fără să-l renege public pe zeul înaintașilor lor, mințile luminate se închinară celor doi dușmani de moarte ai săi, Știința și Rațiunea, iar abatele Gassendi îl surghiuni cu blândețe în abisul îndepărtat al cauzelor prime. Demonii făcători de bine, care îi instruiesc și îi îmbărbătează pe nefericiții muritori, inspirară spiritelor alese din acel timp tot felul de discursuri, comedii și istorioare de o desăvârșită artă. Femeile inventară conversația, epistola intimă și politețea; moravurile căpătară o grație și o noblețe necunoscute evurilor dinainte. Unul din cele mai alese spirite din secolul raționalului, prietenosul Bemier[111], îi scria într-o zi lui Saint-Évremont[112]: „Nu e păcat mai mare decât să te lipsești de o plăcere.” Până și numai afirmația asta ar fi de ajuns ca să dovedească propășirea inteligențelor în Europa. Nu că n-ar fi existat din totdeauna epicurieni, dar nu avuseseră conștiința geniului lor ca Bernier, Chapelle[113] și Molière[114]. Până și devoții înșiși începeau să

[110] Venus – zeița romană a frumuseții și iubirii, identificată cu Afrodita din mitologia greacă; Urania, fiică a lui Zeus și Mnemosynei, era. Socotită printre muze patroana astronomiei.

[111] François Bernier (1620—1688) medic și scriitor francez, autor al unui cunoscut memorial, *Voyages*, relatând o lungă călătorie în Orient.

[112] Charles de Saint-Évremont (1614—1703) scriitor satiric francez, autor de pamflete, eseuri, comedii. Pentru spiritul său de frondă a trebuit să se exileze la Londra.

[113] Pseudonim al lui Claude-Emmanuel Luillier (1626—1686), poet liri», francez, cântăreț al bucuriei de a trăi, prieten cu La Fontaine.

[114] Pseudonim al lui Jean-Baptiste Poquelin (1622—1672), celebru dramaturg, considerat părinte al comediei clasice franceze.

înțeleagă natura. Și Racine[115], cât era el de bigot, știa tot atât de bine ca un fizician ateu, de-alde Guy-Patin[116], să lege de starea diferită a organelor pasiunile care-i agită pe oameni.

Chiar și în mănăstire, unde mă reîntorsesem după trecerea vijeliei și care nu adăpostea altceva decât ignoranți și nătângi, un călugăr tânăr, mai puțin nerod decât alții, îmi destăinui că Sfântul Duh vorbește stricat grecește ca să-i umilească pe savanți.

Și totuși teologia și controversa încă bântuiau lumea aceasta rezonabilă. Într-o vale umbroasă din apropierea Parisului, puteau fi văzuți niște singuratici cărora li se spunea „Domnii”; se pretindeau discipoli ai Sfântului Augustin și susțineau cu lăudabilă constanță că Dumnezeul Scripturilor îl lovește pe acela care se teme de el, îl cruță pe acela care-l înfruntă, nu ține niciun fel de socoteală a faptelor și, dacă-i face plăcere, îi poate osândi pe cei care-l slujesc cu mai multă credință; căci judecata lui nu e câtuși de puțin aceeași cu dreptatea noastră, și nepătrunse minților noastre sunt căile lui. Într-o seară, întâlnii pe unul din acești domni în grădina lui, pe când medita între niște straturi de varză și de salată. Îmi înclinai dinainte-i fruntea împodobită cu coarne și-i murmurai prietenește următoarele cuvinte:

— Fie ca bătrânul Iehova să vă aibă în paza lui, domnule? ÎI cunoașteți bine. Oh! Cât de bine îl cunoașteți și cum i-ați mai înțeles caracterul!

Cuviosul văzu în mine un înger al abisului, se crezu damnat, și de groază își dete sufletul.

Secolul următor fu secolul filosofiei. Spiritul analitic se dezvoltă, respectul se pierdu; onorurile trupescului scăzură și spiritul căpătă noi puteri. Moravurile căpătau o distincție necunoscută până atunci. În schimb, călugării din ordinul meu deveneau din ce în ce mai inculți, mai soioși, și mănăstirea nu-mi mai oferea niciun avantaj, acum când

[115] Jean Racine (1639—1699), alături de Pierre Corneille ilustrează tragedia clasică franceză.

[116] Guy-Patin (1601—1672) medic și scriitor satiric francez, vestit pria verva sa.

politețea devenise stăpână în orașe. Nu mai puteam rezista. Aruncându-mie rasa la gunoi, îmi aranjai o perucă pudrată deasupra frunții înmugurite de coarne, îmi ascunsei sub ciorapi albi picioarele de țap și, învârtind un baston, cu buzunarele ticsite de gazete, pornii în lume, frecventând promenadele la modă și arătându-mă cu asiduitate în cafenelele în care se adunau literații. Eram primit în saloane, unde grație unei fericite născociri, fotoliile luau îndată forma șezutului și unde bărbați și femei discutau cu bun simț. Până și metafizicienii vorbeau limpede. Dobândii în oraș o mare autoritate în materie de exegeză și, fără să mă laud, mi se cuvine o bună parte din testamentul părintelui Meslier[117] și din *Biblia explicată* de capelanii regelui Prusiei[118].

Bătrânului Iahvé i se întâmplă, tot cam pe atunci, o pățanie burlescă și crudă. Cu ajutorul unui zmeu, un quaker american[119] îi fură trăsnetul.

Locuiam la Paris și am participat la supeul acela în care s-a vorbit de spânzurarea ultimului popă cu mațele ultimului rege. Franța era în fierbere; izbucni o revoluție înfricoșătoare. Șefii efemeri ai țării răvășite domniră prin groază în mijlocul unor nemaiîntâlnite primejdii. Cei mai mulți dintre ei erau mai puțin cruzi și neiertători decât prinții sau judecătorii înscăunați de Iahvé în regatele pământului; cu toate acestea părură mai feroci, pentru că judecau în numele umanității. Din nefericire, se înduioșau cu ușurință și aveau o sensibilitate mereu impresionabilă. Or, oamenii sensibili se irită lesne și se lasă cuprinși de furie. Erau virtuoși; aveau o conduită etică – altfel spus, concepeau

[117] Jean Meslier (1664—1729) preot de țară și filosof materialist francez. *Testamentul meu*, lucrare publicată postum, critică vehement instituțiile bisericii și ale feudalismului.

[118] Este vorba de Frederic II (1712—1786), rege al Prusiei între 1740— 1786, monarh reprezentativ pentru absolutismul „luminat". Sprijinitor al Științelor, artelor și filosofiei, îl aprecia în mod deosebit pe Voltaire, care a și rămas un timp la curtea sa.

[119] Benjamin Franklin (1706—1790), om de stat, fizician și filosof american, inventatorul paratrăsnetului.

numai obligații morale foarte strict definite și judecau faptele omenești nu după consecințele lor firești, ci conform unor principii abstracte. Dintre toate viciile oare pot pierde un om de stat, excesul de virtute e cel mai funest: împinge la crimă. Ca să poți acționa eficace pentru fericirea oamenilor trebuie să fii superior oricărei morale, așa cum a fost acel divin Iuliu despre care am mai vorbit. Dumnezeu, oricât fu de batjocorit câtva timp, nu avu la urma urmei prea mult de suferit din partea acestor oameni noi. Își găsi protectori printre ei și fu adulat iarăși sub titlul de Ființă supremă. Mai mult, s-ar putea spune că teroarea a provocat o diversiune pe plan filosofic; fu utilă bătrânului demiurg, care făcea impresia că reprezintă ordinea, pacea publică, securitatea personală și a bunurilor.

Pe când libertatea se năștea în furtună, locuiam în foburgul Auteuil și frecventam casa doamnei Helvétius[120], unde își dădeau întâlnire oameni care gândeau liber despre orice. Nimic mai rar, chiar în preajma lui Voltaire. Cutare bărbat, care înfruntă moartea fără să tremure, n-are curajul să exprime o opinie cu totul personală în materie de moravuri. Același respect al umanului, care îl împinge să se lase ucis, îl face să se plece în fața prejudecății comune. Gustam pe atunci conversația lui Volney[121], Cabanis[122] și Tracy[123]. Discipoli ai marelui Condillac[124] legau direct de percepere și senzație originea tuturor cunoștințelor noastre. Își spuneau ideologi, erau cei mai

[120] Soția filosofului enciclopedist Claude-Adrien Helvétius (1715—1771), autor al lucrării *Despre spirit* și apologet al senzualismului absolut.

[121] Constantin de Volney (1757—1820) poet preromantic francez, autor al unor meditații elegiace pe teme istorice, cuprinse în volumul *Ruine*.

[122] George Cabanis (1757—1808) medic francez, discipol al lui Condillac și membru al așa-numitului „grup al ideologilor”.

[123] Antoine Louis Claude, conte Destutt de Tracy (1754—1836), filosof senzualist și raționalist, salvat de Robespierre de la eșafod.

[124] Etienne Bonnot de Condillac (1715—1780), filosof iluminist francez, întemeietor al școlii senzualiste, autor al *Tratatului despre senzații* și al *Logicii*, inspirate de senzualismul materialist al lui Locke.

cumsecade oameni din lume și iritau spiritele vulgare refuzându-le imortalitatea. Căci oamenii de rând, neștiind ce să facă din viața aceasta, jindul au după o alta, care să nu mai cunoască sfârșit. În timpul marii furtuni, mica noastră societate filosofică a cunoscut în umbra tihnită de la Auteuil câteva momente de neliniște, datorită unor patrule ale patrioților. Condorcet[125], marele nostru bărbat, era proscris. Eu însumi părui suspect prietenilor poporului, care, în ciuda înfățișării rustice și a vestei din postav de bumbac, mă credeau aristocrat; mărturisesc că pentru mine cea mai mândră dintre aristocrații este independența gândirii.

Într-o seară, pe când pândeam în pădurea Boulogne driadele licărind prin frunziș și luna ivindu-se încet deasupra orizontului, am fost arestat ca suspect și azvârlit într-o celulă. A fost, desigur, o simplă eroare; dar iacobinii de atunci, după pilda călugărilor cărora le uzurpaseră locul, dădeau o înaltă prețuire supunerii unanime. După moartea doamnei Helvétius, societatea noastră se realcătui în salonul doamnei Condorcet. Bonaparte nu se da în lături să stea uneori cu noi la taifas.

Recunoscând în el un bărbat de seamă, îl crezurăm ideolog de-al nostru. Ne bucuram de o destul de puternică influență în țară. O folosirăm în avantajul lui și îl împinserăm spre Imperiu, crezând că vom putea arăta lumii un nou Marc Aureliu[126]. Contam pe el pentru pacificarea universului: nu ne îndreptăți așteptările, și furăm nedrepți reproșându-i propria noastră amăgire.

Netăgăduit, întrecea cu mult ceilalți oameni prin agerimea minții, prin prefăcătoria de nepătruns și destoinicia acțiunii. Dar ceea ce făcea

[125] Marie Jean Antoine Caritat, marchiz de Condorcet (1743—1794), filosof și om politic francez. A fost președinte al Adunării legislative revoluționare (1791—1792) și membru al Convenției (1793). S-a otrăvit în timpul terorii, pentru a se sustrage eșafodului.

[126] Marcus Aurelius Antoninus (121—180), împărat roman, învingător în numeroase campanii purtate împotriva barbarilor care amenințau imperiul. Celebru pentru înțelepciunea sa stoică și prin pasiunea pentru filosofie și litere.

din el un desăvârșit stăpânitor era tocmai faptul că trăia cu întreaga-i ființă numai momentul, că nu concepea nimic dincolo de imediata și trecătoarea realitate. Avea un geniu vast și superficial. Imensă ca putere de cuprindere dar comună și vulgară, inteligența lui putea îmbrățișa toată umanitatea, dar nu s-o covârșească. Gândea cum gândea oricare grenadir din armata lui, dar gândea cu putere neobișnuită. Iubea jocurile de noroc și îi plăcea să-și încerce șansa împingând pigmeii cu sutele de mii unii contra altora, amuzamente de copil mare cât lumea. Era prea chibzuit ca să nu-l atragă în jocul său pe bătrânul Iahvé, încă puternic pe pământ, și care îi semăna prin caracterul violent și tiranic. Îl amenință, îl flată, îl alintă, îl intimidă. Îl aruncă în închisoare pe papă, căruia îi pretinse cu cuțitul la beregată ungerea ce de la Saul încoace îi face puternici pe regi. Restaura cultul demiurgului, îi înălță *Te Deum*-uri, și prin el făcu să fie recunoscut drept Dumnezeul pământului, cu ajutorul micilor catehisme răspândite în întregul Imperiu, își uniră amândoi tunetele și fu tărăboi, nu glumă.

Pe când distracțiile lui Napoleon răvășeau Europa, noi ne felicitam pentru înțelepciunea de care dădusem dovadă, deși cam întristați, e drept, văzând cum era filosofiei începe prin masacre, chinuri și războaie. Cel mai rău fu când copiii secolului, căzuți în cea mai jalnică sminteală, concepută un creștinism pitoresc și literar care dovedea o debilitate spirituală de-a dreptul incredibilă, pentru a decade în cele din urmă în romantism. Războiul și romantismul – îngrozitoare flagele! Te apuca mila văzându-i cum nutresc o pasiune copilărească și furibundă pentru tobe și puști! Nu pricepeau că războiul, care oțelise inimile și întemeiase așezările oamenilor neștiutori și barbari, până și învingătorului nu-i aduce decât ruină și mizerie, că nu e decât o crimă oribilă, stupidă, acum când popoarele sunt unite prin comunitatea artelor, științelor și negoțului. Europeni nesăbuiți, care nu visează decât să se gâtuie unii pe alții, deși una și aceeași civilizație îi cuprinde și-i unește!

Am renunțat să mai stau de vorbă cu nebunii ăia; m-am retras aici, în sat, făcându-mă grădinar. Piersicile din livadă mi-aduc aminte de pielea însorită a Menadelor. Păstrez pentru oameni aceeași veche prietenie, un pic de admirație și multă milă, și aștept, cultivând ungherul ăsta, ziua aflată încă departe când marele Dionisos va veni urmat de faunii și bacantele sale să învețe din nou pământul ce înseamnă bucuria și frumusețea, și iarăși să-i dăruie vârsta de aur. Atunci voi păși vesel în urma carului său. Dar cine știe dacă în viitorul nostru triumf îi vom mai întâlni pe oameni? Cine știe dacă rasa lor vlăguită nu-și va fi încheiat pe atunci destinul, dacă nu alte ființe se vor ridica pe scrumul și ruina a tot ce-a fost omul și geniul lui? Cine să știe de nu cumva făpturi înaripate vor pune stăpânire pe împărăția pământului? Atunci menirea bunilor îngeri n-ar fi încheiată: ar instrui în arte și în desfătare rasa păsărilor.

CAPITOLUL XXII

În care vedem cum, într-un magazin de antichităţi, criminala fericire a lui moş Guinardon e tulburată de gelozia unei teribile îndrăgostite.

Moș Guinardon (așa cum Zéphyrine arătase în fidela ei relatare d-lui Sariette) își mută pe șest tablourile, mobilele și curiozitățile îngrămădite în podul căruia îi spunea atelierul său din strada Prințesei, și umplu cu ele o prăvălie închiriată pe strada Courcelles unde își stabili și domiciliul, lăsând-o pe Zéphyrine după cincizeci de ani de viață comună fără o saltea, fără o oală, fără un ban, exceptând acel franc și șaptezeci de centime din portmoneul bietei femei. Moș Guinardon deschise un magazin de tablouri vechi și curiozități, instalând-o aici și pe juna Octavie.

Vitrina era arătoasă: puteai vedea acolo îngeri flamanzi cu mantii verzi, în maniera lui Gerard David[127], o Salomee din școala lui Luini[128], o sfântă Barbara din lemn cioplit și pictat în lucrătură franceză, emailuri de Limoges, sticlărie de Boemia și Veneția, ceramică de Urbino; se mai zăreau și dantele în punct englezesc pe care în timpul strălucitoarei sale tinereți Zéphyrine le primise, de-ar fi să-i dai crezare, de la împăratul Napoleon III. Înăuntru, aurituri scânteiau în umbră și puteai deslușI ici și colo creștI, apostoli, patriciene și nimfe. O pânză sta întoarsă cu fața la perete, spre a nu se oferi decât ochiului cunoscătorilor, care sunt rari; era o replică la *Gimblette* a lui

[127] Gerard David (1460—1523), pictor primitiv flamand, apropiat mai întâi ca manieră de școala din Haarlem, apoi de Memling.

[128] Bernardino Luini (născut între 1480—1490, mort în 1532), pictor milanez, elev al lui Leonardo da Vinci. A excelat mai ales în fresce.

Fragonard[129], pictură luminoasă părând că nici nu avusese încă răgaz să se usuce. Așa spunea chiar moș Guinardon. În fundul magazinului, o comodă din lemn liliachiu adăpostea în sertarele ei rarități, guașe de Baudouin, cărți ilustrate din secolul 18, miniaturi.

Pe un șevalet se odihnea sub un văl capodopera, minunea, juvaerul, perla – un Fra Angelico foarte duios în aur, bleu și roz, o *Încoronare a Fecioarei*, pe care moș Guinardon cerea o sută de mii de franci. Pe un scaun Ludovic XV, așezat în fața unei mese de lucru stil Empire având deasupra un vas cu flori, stătea cu o broderie în mână juna Octavie, care, părăsindu-și în chichineața ei din strada Prințesei zdrențele lustruite, nu mai aducea cu un Rembrandt răscopt, ci cu dulcea lumină și limpezimea unui Vermeer din Delft[130], spre bucuria cunoscătorilor care veneau des pe la moș Guinardon. Liniștită și castă, rămânea singură toată ziua în magazin, în vreme ce moșneagul, sub acoperiș, lucra la nu se știe ce misterioasă pictură. Cobora către ora cinci să mai stea la taclale cu obișnuiții casei.

Cel mai asiduu era contele Desmaisons, un bărbat înalt și slab, gălbioios și gârbov. O plasă de peri îi țâșnea sub pomeți din găvanele adânci ale obrajilor, cădea lățindu-se și se resfira în torente de zăpadă pe bărbie și piept. Mereu își clătea prin ea mâna lungă și descărnată, plină de inele de aur. Plângându-și de douăzeci de ani soția răpită în floarea tinereții și frumuseții de tuberculoză, își consacrase viața căutării unor mijloace de comunicare cu lumea morților, și umplerii palatului său singuratic cu pictură proastă. Avea în Guinardon o încredere nemărginită. Dl Blanemesnil, administratorul unui mare așezământ de credit, nu se arăta nici el mai rar în magazin. Era un

[129] Jean Honore Fragonard (1732—1806), faimos pictor francez de scene galante și portretist de talent (*Serbare la Saim-Cloud*, *Scăldătoarele*, *Leagănul*, *Abatele de Saint-Non*, *Sărutul pe furate* ș.a.).

[130] Jan Vermeer (1632—1675) vestit peisagist, pictor de interioare și portretist olandez. A. France face aluzie la *Dantelăreasa*, portretul celebru prin jocurile de lumini și armonia subtilă a coloritului.

bărbat ca la cincizeci de ani, proaspăt și durduliu, nu prea curios în ale artei, mediocru cunoscător – poate – dar atras de juna Octavie, așezată în mijlocul magazinului precum în cușca ei o păsărică de momeală.

Dl. Blanemesnil nu întârzie să înfiripe cu ea un dialog de tâlcuiite semne pe care numai moș Guinardon nu le observa datorită lipsei de experiență, căci bătrânul era încă tânăr în iubirea Octaviei. Dl. Gaétan d'Esparvieu trecea uneori din curiozitate pe la moș Guinardon, pe care-l bănuia a fi un admirabil falsificator.

Dl Le Truc de Ruffec, vestitul spadasin, veni într-o zi la bătrânul anticar și-i destăinui proiectele sale. Dl Le Truc de Ruffec organiza la Palatul Mic o expoziție retrospectivă de arme albe, în folosul operei de Educare a micilor marocani, și cerea lui moș Guinardon să-i împrumute câteva dintre cele mai prețioase piese ale colecției sale.

— Mai întâi ne gândisem, arătă el, să organizăm o expoziție intitulată Crucea și Spada. Asocierea acestor două cuvinte vă ajunge pentru a avea idee de spiritul care ne prezida inițiativa. O cugetare eminamente patriotică și creștină ne îndemnase să reunim spada, simbol al onoarei, și crucea, semn al mântuirii. Acțiunea urma să fie pusă sub înaltul patronaj al ministrului de război și al monseniorului Cachepot. Din nefericire, realizarea ei a întâmpinat dificultăți și trebuie să fie amânată. Pentru moment, organizăm expoziția Spadei. Am redactat o notă care indică sensul acestei manifestări.

Cuvântând astfel, dl Le Truc de Ruffec scoase din buzunar un portofel ticsit de hârtii și, pescuind dintre tot felul de procese-verbale de întruniri sau de păsuiri a datoriilor o bucățică de hârtie mâzgălită în fel și chip:

— Iată, continuă el: „Spada e o fecioară neîmblânzită. E o armă franceză prin excelență. Într-o epocă în care sentimentul național, după o prea lungă eclipsă, radiază mai arzător ca niciodată etc..." Simțiți ideea?...

Și reînnoi cererea vreunei piese mai deosebite care să fie așezată în

fruntea expoziției în folosul micilor marocani, de sub președinția de onoare a generalului d'Esparvieu.

Moș Guinardon se ocupa prea puțin de arme: vindea mai cu seamă tablouri, desene și cărți. Dar nu-l puteai niciodată lua pe neașteptate. Desprinse o spadă lungă cu garda în strecurătoare, gen Ludovic XIII[131] – de fapt teribil de caracteristică pentru vremea lui Napoleon III[132] – și o întinse antreprenorului expoziției, care o contemplă cu oarecare respect, într-o tăcere prudentă.

— Am ceva mai bun, făcu anticarul.

Și trase din partea din dos a prăvăliei, unde zăcea în tovărășia unor bastoane și a unor umbrele, o namilă de spădoi gravată cu flori de crin, într-adevăr regală: era aceea a lui Philippe-Auguste[133], purtată de un actor al Odeonului în reprezentația cu *Agnes de Meranie*, în 1846. Guinardon o țintui cu vârful în dușumea, ca pentru a alcătui o cruce împreunându-și pios mâinile pe brațul gărzii, și părea tot atât de leal ca și spada.

— Puneți-o la vedere în expoziția dumneavoastră. Zgâtia asta de codană merită osteneala. Numele ei e Bouvines.

— Dacă aranjez să se vândă, întrebă dl Le Truc de Ruffec răsucindu-și mustața cât toate zilele, îmi dați un mic comision?...

Câteva zile mai târziu, moș Guinardon arăta cu un aer misterios contelui Desmaisons și dlui Blancmesnil un El Greco recent descoperit, un uluitor Greco[134] lucrat în ultima manieră a maestrului. Reprezenta un sfânt Francesco d'Assisi care, în picioare pe stânca din Alverna, se

[131] Rege al Franței între 1610—1643.

[132] Charles-Louis-Napoleon Bonaparte (1808—1873), împărat între 1851—1870.

[133] Filip II sau Philippe-Auguste Cuceritorul (1165—1223), însemnat rege francez. Învingându-l pe Richard Inimă de leu și pe Ioan fără de țară, a încorporat statului său întreg nordul Franței ocupat de englezi. A înființat prima universitate franceză și a reorganizat administrația, finanțele, justiția și armata.

[134] Domenikos Theotokopoulos, supranumit El Greco (1540—1614), pictor spaniol de origine greacă, celebru prin originalitatea și îndrăzneala desenului său, alungind formele (*Înmormântarea contelui de Orgaz*, *Laocoon*,*Portretul Cardinalului Inchizitor* ș.a.).

înălța către cer ca o coloană de fum și înfigea în îngrămădeala norilor un cap monstruos strâmtat, micșorându-se în depărtare. În sfârșit un adevărat, foarte adevărat, prea adevărat Greco. Cei doi amatori contemplară opera cu atenție, în timp ce moș Guinardon ridica în slăvi tentele de negru profund și expresia sublimă. Înălță brațele în aer pentru a figura un Theotocopuli ca ieșit din mâna lui Tintoretto și depășindu-l cu o sută de coți:

— Era un cast, un pur, un puternic, un mistic, un apocaliptic.

Contele Desmaisons declară că El Greco e pictorul său preferat. În sinea lui, Blancmesnil nu-l admira pe de-a-ntregul.

Ușa se deschise și apăru dl Gaétan, care nu era câtuși de puțin așteptat.

Aruncă o privire asupra sfântului Francisc și exclamă:

— Drace!

Cum dl Blancmesnil, dornic și se instruiască, îl întrebă ce crede despre pictorul acesta atât de admirat astăzi, Gaétan răspunse fără și se lase rugat că nu credea că El Greeo a fost un extravagant și un nebun, cum se credea odinioară; mai degrabă presupunea că un cusur al vederii, de care Theotocopuli era lovit, îl obliga să-și deformeze imaginile.

— Astigmat și atins de strabism, continuă Gaétan, picta ce vedea el, și cum vedea el.

Contele Desmaisons nu accepta cu ușurință o explicație atât de naturală, care, dimpotrivă, plăcea dlui Blancmesnil tocmai prin simplitatea ei.

Ultragiat, moș Guinardon strigă:

— Veți spune, domnule d'Esparvieu, că sfântul Ioan era astigmat pentru că a văzut o femeie înveșmântată în soare și încoronată de stele, cu luna la picioarele ei, ori fiara cu șapte capete și zece coarne, și cei șapte îngeri înveșmântați în in care poartă cele șapte cupe umplute cu mânia Domnului celui viu?

— În definitiv, conchise dl Gaétan, El Greco e admirat pe drept

cuvânt, de vreme ce a avut atâta geniu încât să-și impună viziunea morbidă. De asemenea, torturile la care supune chipul omenesc pot satisface sufletele care îndrăgesc suferința, și acestea din urmă sunt mai numeroase decât se crede.

— Domnule, interveni contele Desmaisons plimbându-și mâna lungă prin barba sa înfloritoare, trebuie să iubim ce ne iubește. Suferința ne iubește și ni se atașează. Trebuie s-o iubim, dacă vrem să suportăm viața; tăria și bunătatea creștinismului constă tocmai în faptul că a înțeles-o... Dar vai! Eu nu sunt credincios, și aceasta mă umple de deznădejde.

Bătrânul își aduse aminte de aceea pe care o plângea de douăzeci de ani, și curând rațiunea îl părăsi, iar gândurile îi urmară fără împotrivire nălucirile nebuniei blânde și triste.

Întrucât studiase, spunea el, științele psihice și practicase cu ajutorul unui medium translucid unele experiențe asupra naturii și duratei sufletului, obținuse rezultate surprinzătoare, care însă nu-l mulțumeau. Ajunsese să vadă sufletul moartei sub înfățișarea unei mase gelatinoase și transparente, dar nereamintindu-i prin nimic forma celei pe care o adorase, încă și mai penibil în experiența de sute de ori repetată era faptul că, înzestrată cu tentacule extrem de subțiri, masa gelatinoasă le punea neîncetat în mișcare potrivit unui ritm în aparență destinat să formuleze semne, dar fără să se poată înțelege sensul acestor mișcări.

De-a lungul întregii povestiri, dl Blancmesnil comunică neîntrerupt cu liniștita, muta, juna Octavie, care-și tot apleca privirile.

Dar Zéphyrine nu se resemna să-și lase iubitul pe mâna unei rivale nedemne. Deseori se învârtea dimineața cu coșnița la subțioară în jurul magazinului de antichități și, furioasă, dezolată, sfâșiată între gânduri contrare, plănuia ba să-i facă necredinciosului pălărie dintr-o oală cu vitriol, ba să i se arunce la picioare, scăldându-i în lacrimi și sărutări mâinile mult iubite. Într-o zi, pe când îl pândea astfel pe acel Michel atât de drag și atât de vinovat, zărind-o prin geam pe juna

Octavie brodind în fața mesei pe care murea un trandafir într-un pahar de cristal, Zéphyrine pătrunse transportată de furie în magazin și își abătu umbrela pe creștetul blond al rivalei zicându-i iapă și scârnăvie. Îngrozită, Octavie o rupse la fugă să caute un agent de poliție, în timp ce Zéphyrine, nebună de durere și iubire, brăzda cu fierul vechii umbrele acea *Gimblette* a lui Fragonard, afumatul sfânt Francisc al Lui El Greco și fecioarele, și nimfele, și apostolii, și făcu țăndări aurițurile lui Fra Angelico, urlând:

— Toate tablourile astea, El Greco, Beato Angelico, Fragonard, Gerard David și Baudouinii, da, și Baudouinii, toate, toate, toate, Guinardon le-a pictat, nenorocitul, pramatia! Și pe Fra Angelico ăsta l-am văzut cum îl zugrăvea pe scândura mea de călcat, și Gerard Davidul făcut pe-o firmă veche de moașă... Porcu' dracului! O să vă spintec, pe fâșneața ta și pe tine, cum spintec pânzele astea murdare!

Și, trăgând de poala hainei un vechi amator de artă care se ascunsese tremurând ca varga în cel mai întunecat cotlon din fundul prăvăliei, ea îl luă de martor al crimelor lui Guinardon măsluitorul și sperjurul. Agenții trebuiră s-o smulgă cu forța din magazinul devastat. Dusă la comisariat și urmărită de o grămadă de lume, Zéphyrine ridică spre cer priviri arzătoare, strigând printre hohote:

— Deci nu-l cunoașteți pe Michel? Dacă l-ați cunoaște, ați înțelege că nu se poate trăi fără el. Michel! E frumos, e bun, e minunat. E ca un zeu, el e dragostea! Îl iubesc, îl iubesc, îl iubesc! Am cunoscut eu bărbați sus-puși, duci, miniștri și chiar mai mari... Niciunul nu era vrednic să curețe de noroi pantofii lui Michel. Oameni buni, dați-mi-l înapoi!

CAPITOLUL XXIII

În care se va vedea ce caracter admirabil are Bouchotte, care rezistă la violenţă, dar cedează la dragoste. Şi să se mai zică pe urmă că autorul e misogin!

Ieșind de la baronul Max Everdingen, prințul Ișstar se duse să mănânce niște stridii și să bea o sticlă de vin alb într-un cabaret din Hale. Pe urmă, cum știa să adauge puterii prudența, plecă la prietenul său Teofil, ca să ascundă în dulapul din perete bombele care-i umpleau buzunarele. Autorul *Alinei*, *regina Golcondei* nu era acasă. Cherubul o găsi pe Bouchotte, care pregătea dinaintea dulapului cu oglindă rolul micii Zigouille. Căci tânăra artistă trebuia să joace rolul principal în opereta *Apașii*, pe atunci în repetiție la un mare music-hall. Personajul, o fată pietroasă, trebuia să atragă prin gesturi obscene un trecător în cursă, reluând mai apoi cu o răutate sadică, în timp ce nenorocitul e legat fedeleș și i se pune căluș, îndemnurile lascive pe care el le urmase. În rolul acesta urma să apară și ca mimă, și ca dansatoare, deci era entuziasmată.

Acompaniatorul tocmai plecase. Prințul Ișstar se așeză la pian și Bouchotte reîncepu lucrul. Mișcările se înfiripau nerușinate și delicioase. N-avea pe ea decât o fustă scurtă și o cămașă a cărei bretea alunecându-i pe brațul drept descoperea o subțioară umbrită și stufoasă ca o grotă sacră din Arcadia; părul i se avânta în toate părțile, în șuvițe roșii ca focul, sălbatece; pielea i se umezise; răspândea un miros de violete și de săruri alcaline, care făcea să palpite nările și cu care ea însăși se amețea. Dintr-o dată, îmbătat de miresmele acestui trup arzând, prințul Ișstar se ridică și, fără să spună un cuvânt, măcar din priviri, o apucă strâns în brațe și o aruncă pe canapea, pe canapeaua cea mică, înflorată, pe care Teofil o cumpărase într-un

magazin celebru, urmând sa plătească o rată de zece franci pe lună un lung șir de ani. Cherubul căzu ca o bucată de stâncă deasupra trupului delicat; respirația îi șuiera ca niște foale de forjă, mâinile enorme i se fixau aidoma unor ventuze pe formele cuprinse. Rugând-o, Ișstar ar fi înduplecat-o pe Bouchotte la o îmbrățișare grăbită dar totuși reciprocă, pe care ea, în starea de tulburare și de ațâțare în care se afla, n-ar fi refuzat-o. Dar Bouchotte era mândră; orgoliu-i sălbatec se trezea la cea dintâi amenințare a unei umiliri. Înțelegea să se dea, nu să se lase siluită. Ceda cu ușurință dragostei, curiozității, milei, ba chiar la mai puțin; dar mai degrabă ar fi preferat să moară decât să cedeze forței. Surpriza i se preschimbă pe dată în furie. Întreaga ei ființă se îndârji împotriva silniciei. Cu unghii făcute mai tăioase încă de mânie, sfâșie obrajii și pleoapele cherubului și, cum era prinsă sub muntele acela de carne, își încordă cu atâta putere arcul coapselor și își destinse atât de ferm resorturile coatelor și genunchilor, încât taurul antropocefal, orbit de sânge și durere, zbură să se izbească de pianul care scoase un geamăt prelung, în timp ce bombele, scăpându-i din buzunare, se rostogoleau pe parchet cu un bubuit de tunet. Și Bouchotte, cu părul răvășit, cu un sân gol, frumoasă și teribilă, făcând să vâjiie vătraiul pe deasupra colosului doborât, strigă:

— Întinde-o frumușel, sau îți crăp ochii!

Prințul Ișstar o-ntinse să se spele la bucătărie și-și cufundă fața însângerată într-o oală de pământ în care se muia niște fasole de Soissons[135], apoi se retrase fără mânie, fără să-i poarte pică, pentru că avea suflet nobil.

Abia ieșise, când soneria se auzi iarăși. Bouchotte chemă zadarnic o bonă absentă, își puse un capot și deschise în persoană. Un tânăr foarte corect îmbrăcat și cu o înfățișare destul de plăcută salută politicos, își ceru scuze că era nevoit să se recomande singur și își

[135] Mic orășel din departamentul Arras vestit pentru culturile de fasole. Localitatea are însă și o deosebită rezonanță istorică, de care A. France se folosește: aici Clovis l-a învins pe Syagrius în 486, și Hugues cel Mare pe Carol cel Simplu în 923.

spuse numele. Era Maurice d'Esparvieu.

Maurice își căuta neobosit îngerul păzitor. Îmbărbătat de speranța pe care i-o dădea disperarea, îl căutase prin cele mai ciudate locuri. Îl ceruse vrăjitorilor, magilor, taumaturgilor care, în cocioabe prăpădite, descoperă inefabilul viitor și care, stăpâni pe toate comorile pământului, poartă pantaloni rupți în spate și nu mănâncă decât tobă de resturi. Cum în ziua aceea fusese să consulte într-o străduță din Montmartre un preot satanic, practician în magie neagră și priceput în farmece, Maurice trecu apoi pe la Bouchotte din însărcinarea doamnei de la Verdèliere, care, trebuind să dea în curând un spectacol în folosul conservării bisericilor de la țară, dorea să o solicite și pe Bouchotte, devenită peste noapte, și fără să se prea știe de ce, o artistă la modă. Bouchotte își instală vizitatorul pe canapeaua cea mică, înflorată; la rugămintea lui Maurice, luă loc alături și tânărul de familie bună îi arătă cântăreței dorința doamnei contese de la Verdèliere; distinsa doamnă dorea ca Bouchotte să cânte de preferință unul din acele cântece apașe care îi delectau atât de mult pe oamenii de lume; din nefericire, doamna de la Verdèliere nu putea oferi decât un onorar foarte modest și cu totul disproporționat față de meritele artistei; dar era vorba de o operă de binefacere.

Bouchotte primi să-și dea concursul și acceptă onorariul redus, cu generozitatea obișnuită a săracilor față de bogați și a artiștilor față de oamenii de lume; Bouchotte era dezinteresată, iar opera de conservare a bisericilor de la țară o preocupa în mod deosebit. Își aduse aminte suspinând și lăcrimând de prima ei comuniune și mărturisi că încă și-acum mai era credincioasă. Când trecea pe lângă vreo biserică simțea nevoia să intre, mai ales seara. Așa se face că nu-i plăcea Republica, pentru că aceasta se străduise să distrugă Biserica și Armata. Dar acum inima i se umplea de bucurie văzând cum renaște sentimentul național. Franța se deștepta, și cel mai mult aplaudate în music-halluri erau cântecele despre dragii noștri soldăței și bunele măicuțe.

În timpul acesta, Maurice respira mireasma părului roșu ca focul, parfumul pătrunzător și subtil al trupului ei, toate sărurile făpturii, și toate îi treziră apetitul. O simțea alături, pe canapeaua cea mică, foarte gingașă și foarte caldă. Complimentă artista pentru frumosul ei talent. Ea îl întrebă ce preferă din repertoriul său. El habar n-avea din ce se compune; îi dădu totuși răspunsuri mulțumitoare; de fapt, i le dictase chiar ea, fără să-și dea seama. Vanitoasă vorbea despre talentul și succesele ei întocmai cum i-ar fi plăcut să se vorbească. Nu se mai oprea ridicându-și în slavă triumfurile; în rest, era candoarea întruchipată. Maurice aduse elogii sincere frumuseții lui Bouehotte, prospețimii chipului și taliei pline de eleganță. Ea atribuia calitatea acestei însușiri faptului că nu-și sulemenea fața niciodată. Cât privește formele, admitea că are deajuns, nimic în plus, și pentru a-și ilustra afirmația își trecu mâinile peste fiecare din contururile încântătorului ei trup, săltându-se puțin pentru a urmări fericele rotunjimi pe care se reașează. Maurice fu profund mișcat.

Ziua se sfârșea; ea vru să aprindă lumina. El o rugă să n-o facă.

Tăifăsuiră mai întâi râzând cu voie bună, apoi intim, foarte blând, un pic languros. Bouehotte avea impresia că-l cunoaște pe dl Maurice d'Esparvieu de multă vreme, și considerându-l un gentilom îi făcu confidențe. Îi spuse că dispunea din naștere de toate calitățile unei soții oneste, dar că avusese o mamă lacomă și lipsită de scrupule. Maurice o readuse pe făgașul aprecierii propriei ei frumuseți și exaltă, prin lingușiri savante, slăbiciunea pe care ea o avea pentru sine. Răbdător și calculat, în ciuda aprinderii care creștea în el, făcu să se nască și să sporească în ființa râvnită râvna de a fi încă mai mult admirată. Capotul se desfăcu și lunecă de la sine, satinul viu al umerilor scânteie în lumina misterioasă a serii. El fu atât de prudent, atât de abil, atât de îndemânatic, încât o făcu să se topească arzândă, pierdută, în brațele sale, înainte de a-și da seama că el nu-i acordase nimic esențial. Își contopiră respirația și murmurele. Iar canapeluța înflorată și le sfârși pe ale ei odată cu ale lor.

Când sentimentele redevenită exprimabile în cuvinte, cu fața ascunsă în scobitura gâtului lui, ea îi șopti că are o piele mai fină chiar decât a ei.

El replică, ținând-o îmbrățișată:

— Ce plăcut e să te strâng așa. Parcă n-ai avea oase.

Ea răspunse închizând ochii:

— Asta-i pentru că te iubesc. Dragostea îmi topește oasele, mă înmoaie toată și mă frăgezește ca pe o pulpă gătită după moda de la Sainte-Menehould[136].

Abia rostise aceste cuvinte, că Teofil intră și Bouchotte îl îndemnă să mulțumească dlui Mauriee d'Esparvieu, care avusese amabilitatea să aducă un frumos onorariu din partea doamnei contese de la Verdèliere,

Muzicianul era încântat să simtă iar desfătarea și pacea căminului după o zi de demersuri zadarnice, de lecții insipide, de decepții și umilințe. I se impuseseră trei noi colaboratori care semnau alături de el opereta și încasau trei sferturi din drepturile de autor; mai mult, i se pretindea să introducă tangoul la curtea Golcondei. Strânse mâna tânărului d'Esparvieu și se nărui extenuat pe canapeluță, căreia, ajunsă de data aceasta la capătul puterilor, i se muiară tuspatru picioarele și căzu grămadă. Și trântit la pământ, îngerul se duse înfricoșat de-a dura pe ceasul, bricheta și portțigaretul căzute din buzunarul lui Maurice, și pe bombele aduse de prințul Ișlar.

[136] Mănăstire de maici în sud-vestul Franței, dispărută în urma unui lung asediu spaniol. Un străvechi dicționar franțuzesc dă următoarea rețetă pentru specialitatea culinară care, printre particularități încă mai laice, dusese departe faima măicuțelor: pulpa se fierbe până se desface de pe os, apoi carnea este scoasă din aspic și pusă la fript într-o tocătură de pătrunjel, usturoi și praz în unt, în sfârșit este răcită, făcută pané, pusă la grătar și servită plutind într-un sos picant.

CAPITOLUL XXIV

Îmbrăţişând avatarurile prin care trecu Lucreţiul priorului de Vendome.

Léger-Massieu, succesor al lui Léger-senior legător pe strada Abației, vizavi de vechea reședință a abaților din Saint-Germain-des-Prés, unde puiesc grădinițele de copii și societățile savante, folosea lucrători excelenți dar puțini și servea fără grabă o clientelă veche, deprinsă să aștepte. La șase săptămâni după ce primise teancul de cărți trimis de dl Sariette, Leger-Massieu încă nu se atinsese de niciuna. Abia după ce trecură cincizeci și trei de zile încheiate, verificând cărțile conform listei întocmite de dl Sariette, legătorul le împărți lucrătorilor. Cum micul *Lucrețiu* cu însemnele priorului de Vendome nu figura pe listă, se bănui că provenea de la un alt client. Și cum nu se găsea menționat pe nicio listă de trimiteri, fu închis într-un dulap, de unde tânărul Ernest, fiul lui Léger-Massieu, îl scoase într-o zi pe furiș și-l strecură într-un buzunar. Ernest era îndrăgostit de o lenjereasă din vecinătate, pe nume Rose. Rose se da în vânt să meargă la țară și să asculte păsărelele ciripind prin păduri. Și pentru a-și procura cele necesare ca s-o ducă într-o duminică să prânzească la Chatou, Ernest cedă *Lucrețiul* contra sumei de zece franci lui moș Moranger, negustor de lucruri de ocazie în strada Sfântul X... care nu era curios să cunoască originea obiectelor achiziționate. Moș Moranger cedă în aceeași zi volumul pentru șaizeci de franci dlui Poussard, librar la domiciliu din foburgul Saint-Germain. Acesta făcu să dispară de pe pagina de gardă timbrul care trăda proveniența acestui exemplar fără pereche și îl vându pe cinci sute de franci dlui Joseph Meyer, amator binecunoscut, care îl cedă pe dată cu trei mii de franci dlui Ardon, librar, care-l oferi imediat marelui bibliofil parizian, dl R...

care îl plăti cu șase mii de franci și îl revându cincisprezece zile mai târziu, cu un frumos beneficiu, doamnei contese de Gorce. Această doamnă, binecunoscută în înalta societate pariziană este ceea ce secolul 17 numea o „curioasă” de tablouri, cărți și porțelanuri; în reședința de pe Avenue d’Iéna păstrează colecții de obiecte de artă care constituie mărturia palpabilă a cunoștințelor variate și a bunului său gust. În luna iulie contesa de Gorce aflându-se în Normandia la castelul său de la Sarville, reședința nelocuită din Avenue d’Iéna primi vizita nocturnă a unui spărgător care, după cum se află, aparținea așa-zisei bande a *Colecționarilor*, hoți specializați în obiecte de arta.

Potrivit constatărilor legale, răufăcătorul se folosi de burlan pentru a urca la primul etaj, apoi încălecă balconul și făcu să sară cu un șperaclu jaluzelele unei ferestre, tăie un ochi de geam, acționă cremona și pătrunse în marea galerie. Acolo, după ce sparse câteva dulapuri, strânse tot ce i se păru mai potrivit, în majoritate obiecte prețioase și de mici dimensiuni – casete de aur, câteva fildeșuri din secolul 14, două bogate manuscrise din 15 și o carte pe care secretarul contesei o descrise drept „un marochin cu blazon” și care nu era altul decât *Lucrețiul* din biblioteca d’Esparvieu.

Vinovatul – după câte se bănuia, un bucătar englez – nu putu fi găsit. Or, la vreo două luni după furt, un bărbat tânăr, elegant, în întregime ras, trecând la lăsarea nopții prin strada Courcelles, îi oferi lui moș Guinardon *Lucrețiul* priorului de Vandome. Anticarul i-l plăti cu o sută de bănuți a zece centime, îl studie, îl socoti interesant și frumos, și îl așeză în comoda din lemn liliachiu în care închidea lucrurile prețioase.

Acestea fură avatarurile prin care trecu, într-un singur anotimp, fermecătorul obiect.

CAPITOLUL XXV

În care Maurice îşi regăseşte îngerul.

După reprezentație, în cabină, Bouchotte își scotea fardul. Bătrânul ei protector, dl Sandraque, intră încetișor, iar după el pătrunse și valul admiratorilor. Fără să se întoarcă, ea îi întrebă ce naiba caută acolo, la ce se holbează ca niște tâmpiți și dacă nu cumva se cred la bâlciul din Neuilly, în baraca papițoaicei-fenomen:

„— Doamnelor și domnilor, băgați zece parale-n pușculiță pentru zestrea domnișoarei și n-aveți decât să-i pipăiți pulpele s marmura, nu alta!” Așa, ai?

Și rotind deasupra cârdului nu prea mare o privire iritată, sa strigă:

— Hai! Afară! Valea!

Expedia pe toată lumea, până și pe iubitul ei de suflet, Teofil, aflat acolo – pal, pletos, blând, trist, miop, absent. Dar recunoscându-l pe micul ei Maurice, Bouchotte surâse. El se apropie, se aplecă peste spătarul scaunului pe care ea ședea, o felicită pentru jocul de scenă și pentru arta interpretării, încheind fiecare laudă cu câte un plescăit și o bezea. Ea nu-l socoti achitat numai prin atâta și cu întrebări reluate, cu solicitări insistente, prefăcut neîncrezătoare, îl obligă să-și repete de două, de trei, de patru ori formulele admirative, iar dacă el se oprea, făcea o mină atât de dezamăgită, încât Maurice era nevoit să le reia fără întârziere de la capăt. Îi venea greu, nepricepându-se la astfel de treburi; dar avea plăcerea să-i privească umerii rotunzi și plini, auriți de lumină și să cerceteze lacom frumosul chip din oglinda toaletei.

— Ai fost delicioasă.

— Într-adevăr?... Chiar o crezi?

— Adorabilă. Divi...

Dintr-o dată, Maurice scoase un strigăt pătrunzător. Ochii săi zăriseră în oglindă o figură apărând în fundul cabinei. Se întoarse

brusc, își deschise larg brațele și se aruncă spre Arcadie, după care îl trase pe coridor.

— Poftim apucături! țipă Bouchotte, sufocată.

Dar, strecurându-se printre o haită de câini savanți și o familie de acrobați americani, tânărul d'Esparvieu era acum departe, târându-și îngerul spre ieșire.

În întunericul și răcoarea bulevardului, beat de bucurie și îndoindu-se încă de fericirea lui:

— Iată-te, spunea el, iată-te! Și te-am căutat atâta amar de vreme, Arcadie, Mirar, sau cum îți place, în sfârșit, te regăsesc! Arcadie, mi-ai luat îngerul păzitor, dămi-l înapoi. Arcadie, mai ții la mine?

Arcadie răspunse că pentru a duce la bun sfârșit misiunea supraangelică pe care și-o impusese, a trebuit să calce în picioare prietenia, mila, iubirea și toate sentimentele care înmoaie inima, dar că, pe de altă parte, noua sa condiție expunându-l la suferință și lipsuri, îl predispunea la afecțiune omenească și că pentru bietul său Maurice nutrea în mod automat prietenie.

— Ei bine, strigă Maurice, oricât de puțin m-ai iubi, întoarce-mi-te, rămâne-mi. Nu mă mai pot lipsi de dumneata. Atâta vreme cât te-am avut alături, nu mi-am dat seama de prezența dumitale. Dar îndată după ce ai plecat, am simțit în mine un gol îngrozitor. Fără dumneata sunt asemeni unui trup lipsit de suflet. Să-ți spun și asta? În micul apartament din strada Romei, alături de Gilberte mă simt singur, te regret, vreau să te văd și să te aud ca în ziua în care m-ai făcut să mă înfurii atâta... Mărturisește că aveam dreptate, și că în ziua aia nu te-ai purtat ca un om de lume. Că dumneata, dumneata de obârșie atât de înaltă, cu un spirit atât de nobil, ai putut comite o asemenea necuviință, e nemaipomenit, dacă stai să te gândești. Doamna des Aubels nu te-a iertat încă. Îți reproșează că ai speriat-o apărând atât de deplasat și că ai fost de o indiscreție insolentă când i-ai încheiat rochia și i-ai legat șireturile de la pantofi. În ce mă privește, am uitat tot. Îmi amintesc doar că ești fratele meu ceresc, sfântul însoțitor al

copilăriei mele. Nu, Arcadie, nu mai trebuie, nu mai poți să te desparți de mine. Ești îngerul meu, ești bunul meu.

Arcadie îi arătă tânărului d'Esparvieu că nu putea fi îngerul tutelar al unui creștin, de vreme ce se aruncase de bunăvoie în abis. Și se pictă în cele mai oribile culori, radie numai ură și mânie – în fine, un adevărat spirit infernal.

— Povești, făcu Maurice surâzând cu ochii plini de lacrimi.

— Din păcate, ideile noastre, destinele noastre, totul ne desparte, tinere Maurice. Dar nu-mi pot înăbuși simpatia pe care o simt pentru dumneata, și candoarea dumitale mă face să te iubesc.

— Nu! suspină Maurice, nu mă iubești. Nu m-ai iubit niciodată. Venind din partea unui frate sau a unei surori, indiferența asta ar fi ceva natural; din partea unui prieten, ar fi ceva banal; din partea unui înger păzitor, e ceva monstruos. Arcadie, ești o ființă respingătoare. Te urăsc.

— Mi-ai fost tare drag, Maurice, și încă îmi mai ești. Îmi tulburi inima pe care o credeam închisă într-un întreit înveliș de bronz; mă faci să-mi dezvălui slăbiciunea. Pe când erai numai un băiețel nevinovat, te iubeam la fel de tandru și mai neprihănit decât guvernanta dumitale englezoaică, miss Kat, care te săruta cumplit de concupiscent. La țară, în anotimpul când coaja platanilor se desprinde în fâșii lungi dezgolind trunchiul de un verde cald, după câte o ploaie care duce la vale nisipul fin pe drumurile în pantă, îți arătam cum să faci din nisip, din fâșii de scoarță, din câteva flori de câmp și din fire de ferigă podețe, colibe de sălbatici, terase și grădini ale lui Adonis care nu dăinuie decât un ceas. În mai, la Paris, împreună ridicam Fecioarei un mic altar și ardeam acolo tămâie a cărei mireasmă, răspândită în toată casa, îi aducea aminte bucătăresei Marcelline de biserica din satul ei, de fecioria pierdută și o făcea să verse șiroaie de lacrimi, iar mamei dumitale îi dădea dureri de cap, copleșită cum era în mijlocul bogățiilor de plictisul comun tuturor fericiților pământului. Când ai intrat la colegiu, m-am interesat de progresele dumitale; cu dumneata

am împărțit lucrul și joaca, împreună meditam asupra arzătoarelor probleme de aritmetică, ori căutam înțelesul de nepătruns al vreunei fraze din Iuliu Cezar. Și ce partide grozave de țurcă ori de fotbal n-am mai tras amândoi! Nu o dată am cunoscut beția victoriei, și tinerii noștri lauri nu erau mânjiți de sânge sau lacrimi. Maurice, am făcut tot ce mi-a stat în putință ca să-ți apăr inocența, dar nu te-am putut împiedica s-o pierzi, la paisprezece ani, în brațele cameristei mamei dumitale. Te-am văzut apoi cu mâhnire iubind femei de tot soiul, de felurite vârste, și nu toate erau frumoase – cel puțin în ochii unui înger. Întristat de spectacol, m-am aruncat în studiu; bogata bibliotecă îmi oferea surse cum rar găsești. Am aprofundat istoria religiilor; restul, îl știi.

— Dar acum, dragul meu Arcadie, conchise tânărul d'Esparvieu, nu mai ai nici poziție, nici situație; ești lipsit de orice fel de resurse. Ești un declasat, un individ fără capătâi. Un vagabond, un coate-goale.

Îngerul răspunse cu un strop de acreală că acum cel puțin era ceva mai bine îmbrăcat ca pe vremea când purta boarfele unui sinucigaș.

Maurice pretextă ca scuză că-și îmbrăcase îngerul gol în boarfele sinucigașului pentru că pe atunci era pornit nu glumă împotriva infidelității lui; dar n-avea niciun rost să se mai întoarcă la trecut ori la învinuiri; singurul lucru potrivit era să chibzuiască asupra hotărârilor care trebuiau luate:

— Arcadie, ce ai de gând să faci?

— Nu ți-am mai spus-o, Maurice? Să lupt împotriva Celui care stăpânește în ceruri, să-l răstorn și să-l pun pe Satan în locu-i.

— N-o să faci una ca asta. Mai întâi, pentru că nu e momentul potrivit. Nu s-a format încă o opinie favorabilă pentru așa ceva. N-ai fi în ritm, cum zice papá. Acum e la modă să fii conservator și autoritar. Guvernarea forte are trecere și curând Președintele Republicii se va întâlni să stea de vorbă cu papa. Nu te mai încăpățâna, Arcadie, doar nu ești atât de rău cât vrei să pari. La urma urmei, ești ca toată lumea: îl adori pe bunul Dumnezeu.

— Cred că deja ți-am arătat, dragul meu Maurice, că Acela pe care voi îl considerați Dumnezeu nu e de fapt decât un demiurg. Habar n-are de existența unei lumi divine superioare lui și se socotește, de bună credință, singurul și adevăratul Dumnezeu. Poți afla din *Istoria Bisericii* a monseniorului Duchesne, volumul I, pagina 162, că demiurgul ăsta orgolios și mărginit poartă numele de Ialdabaoth. Și poate vei da mai multa crezare măcar acestui istoric ecleziast dacă nu dai propriului tău înger. Trebuie să te părăsesc. Adio!

— Rămâi!

— Nu pot.

— N-am să te las să pleci în felul ăsta. M-ai lipsit da îngerul meu păzitor. Tu ești dator să îndrepți paguba pa care mi-ai pricinuit-o. Dă-mi alt înger!

Arcadie obiectă că îi era cu neputință să satisfacă o astfel de cerere. Că, întrucât se certase cu suveranul care repartiza spiritele tutelare, nu putea obține nimic din parte-i.

— Maurice dragă, adăugă el surâzând. Cere-i tu însuți unul lui Ialdabaoth.

— Nu, nu și nu! Nu există niciun Ialdabaoth! strigă Maurice. Tu mi-ai luat îngerul păzitor, tu să mi-l dai înapoi!

— Din păcate, nu pot.

— Nu poți, Arcadie, pentru că ești un revoltat?

— Da.

— Dușman lui Dumnezeu?

— Da.

— Un spirit satanic?

— Da.

— Ei bine! strigă tânărul Maurice, eu voi fi îngerul tău păzitor! Nu te mai părăsesc.

Și Maurice d'Esparvieu îl duse pe Arcadie să mănânce niște stridii la P...

CAPITOLUL XXVI

Deliberarea.

În ziua aceea, convocați de Arcadie și Zita, îngerii răzvrătiți se întruniră la Jonchère, pe malurile Senei, într-o sală de spectacole părăsită și căzută în paragină, pe care prințul Ișstar o închiriase de la un birtaș, pe nume Barattan. Trei sute de îngeri se îngrămădeau pe bănci și în loji. O masă, un fotoliu și niște scaune erau aranjate pe scenă, unde spânzurau zdrențele unui decor câmpenesc. Zugrăviți de mântuială cu flori și fructe mucegăite, crăpate, pereții se scorojeau în plăci. Mizeria vulgară a locului făcea încă mai frapantă măreția pasiunilor care se agitau aici. Când prințul Ișstar ceru adunării să aleagă un prezidiu și să numească mai întâi un președinte de onoare, numele care umplea cosmosul veni în gândul tuturor celor prezenți; dar un respect religios închise gurile. Și după un moment de tăcere, fu ales prin aclamații absentul Nectarie. Invitat să ia loc în fotoliu între Zita și un înger japonez, Arcadie luă îndată cuvântul:

— Fii ai cerului! Prieteni! V-ați descătușat din servitutea cerească; ați scuturat jugul celui căruia i se spune Iahvé, dar căruia trebuie să-i spunem aici pe adevăratul său nume, Ialdabaoth, căci nu el este creatorul lumilor, ci numai un demiurg neștiutor și barbar care, punând stăpânire pe o infimă părticică din univers, a semănat-o cu durere și moarte. Fii ai cerului, vă cer să vă pronunțați: vreți să-l înfruntați și să-l nimiciți pe Ialdabaoth?

Un singur glas în care se uniră toate răspunse:

— Vrem!

Și vorbind mai mulți deodată, jurară să escaladeze muntele lui Ialdabaoth, să răstoarne zidurile de jasp și porfir și să azvârle tiranul cerurilor în întunericul veșnic.

Dar o voce cristalină străbătu zarva sumbră:

— Nelegiuiților, blestemaților, smintiților, cutremurați-vă! Domnul de pe acum întinde asupra voastră temutul lui braț!

Era un înger fidel, care, într-un elan de credință și iubire, invidios pe gloria mărturisitorilor și martirilor, jinduind, asemeni însuși Dumnezeului său, să egaleze omul în măreția jertfei, se aruncase în mijlocul hulitorilor spre a-i înfrunta, a-i demasca și a cădea sub loviturile lor.

Adunarea își întoarse asupră-i mânia unanimă. Cei din apropiere îl pocniră.

El strigă cu glas înalt și pur:

— Slăvit fie Domnul! Slăvit fie Domnul! Slăvit fie Domnul!

Un rebel îl strânse de gât, strivind acolo restul osanalelor. Fu răsturnat și călcat în picioare.

Prințul Ișstar îl adună de pe jos apucându-l cu două degete de aripi și, înălțându-se apoi ca o coloană de fum, deschise un vasisdas la care nimeni altul n-ar fi putut ajunge și-i făcu vânt prin el îngerului credincios. Ordinea fu îndată restabilită.

— Prieteni, reluă Arcadie, acum că ne-am arătat răspicat hotărârea, trebuie să stabilim mijloacele de acțiune și să le alegem pe cele mai bune. Va trebui deci să hotărâți dacă vom ataca dușmanul direct, cu toată puterea, sau dacă n-ar fi mai util ca printr-o îndelungată și tenace propagandă să câștigăm popoarele cerului pentru cauza noastră.

— Război! Război! strigă adunarea.

Și parcă se auzea sunetul trâmbițelor și răpăitul tobelor.

Teofil, pe care prințul Ișstar îl târâse cu forța la adunare, se ridică palid, abătut și spuse cu tulburare în glas:

— Fraților, nu luați în nume de rău cele ce vreau să vă spun. O fac numai din îndemnul prieteniei pe care o nutresc pentru voi. Nu sunt decât un biet muzicant. Dar credeți-mă: planurile voastre se vor sfărâma încă o dată de înțelepciunea divină care a prevăzut totul.

Teofil se așeză în mijlocul huiduielilor și Arcadie reluă:

— Ialdabaoth prevede totul, nu contest. Prevede totul; dar pentru a ne lăsa liberul arbitru, procedează față de noi ca și cum n-ar prevedea absolut nimic. Astfel încât fiecare moment îl surprinde, îl descumpănește; evenimentele cele mai probabile îl iau pe neașteptate. Obligația pe care și-a asumat-o, de a concilia cu prestiința lui libertatea oamenilor și a îngerilor, îl aruncă mereu în dificultăți inextricabile și în teribile încurcături. Nu vede niciodată nimic dincolo de vârful nasului. Nu se aștepta la neascultarea lui Adam și atât de puțin a presimțit nerecunoștința oamenilor, încât avu remușcări că i-a făcut și-i înecă în apele potopului dimpreună cu toate animalele cărora n-avea ce să le reproșeze. Prin orbire, poate fi comparat numai cu Charles X, regele lui preferat[137]. Dacă vom fi cât de cât prevăzători, lesne îl vom surprinde. Cred că reflecțiile acestea ajung pentru liniștea fratelui meu.

Teofil nu răspunse. Îl iubea pe Dumnezeu, dar se temea să nu aibă soarta îngerului fidel.

Pe unul din cele mai învățate spirite ale adunării, Mamon[138], nu-l liniștiră pe de-a-ntregul reflecțiile fratelui său Arcadie.

— Gândiți-vă puțin, spuse acel spirit: Ialdabaoth nu prea are cultură generală, dar e soldat până-n măduva oaselor. Organizarea Raiului e una cu totul militară, întemeiată pe ierarhie și disciplină. Supunerea pasivă este impusă ca lege absolută. Îngerii alcătuiesc o armată. Comparați acest loc cu Câmpiile Elizee pe care vi le înfățișează Virgiliu[139]. În Câmpiile Elizee totul e libertate, rațiune, înțelepciune; fericitele umbre stau la taifas în crânguri de mirt. În cerul lui Ialdabaoth, populație civilă nu există; toată lumea e înregimentată,

[137] Rege al Franței între 1824—1830; exponent al reacțiunii feudale din timpul restaurației, a fost detronat de revoluția din 1830.

[138] Cuvânt arameic desemnând bogăția, averea; desemnând în biblie idolul aurului și personificând mai apoi, prin extensiune, avariția.

[139] Aluzie la *Divina Comedie* a lui Dante Alighieri, în care acesta esta condus pe tărâmurile lumii de dincolo de vestitul poet latin Publiu» Vergilius Maro.

înmatriculată, numerotată. Totul e o cazarmă, un câmp de instrucție. Gândiți-vă!

Arcadie îi răspunse că trebuiau să-și vadă dușmanul sub adevărata lui înfățișare și că organizarea militară a Raiului amintea mai mult de satele de cocioabe ale regelui Gléglé, decât de Prusia marelui Frederic.

— Încă în timpul primei revolte de dinaintea vremilor, spuse el, bătălia a durat două zile și tronul lui Ialdabaoth s-a clătinat. Cu toate acestea, demiurgul birui. Dar cui datorează victoria? Unei furtuni care izbucnise întâmplător în timpul luptei. Abătându-se asupra lui Lucifer și a îngerilor săi, trăsnetul i-a prăvălit înnegriți, sfărâmați. Ialdabaoth își datorează deci victoria trăsnetului. Trăsnetul e singura lui armă. Și abuzează de ea. În mijlocul fulgerelor și a tunetelor și-a făcut cunoscută legea. „Focul merge dinaintea lui” spuse Profetul. Or, Seneca filosoful[140] arăta că, în cădere, trăsnetul este periculos pentru foarte puțini, dar îi înspăimântă pe toți. Remarca aceasta era adevărată pentru oamenii primului secol al erei creștine, dar nu și pentru îngerii secolului 20. Că în ciuda trăsnetului el nu mai este atât de tare, o dovedește teama hidoasă pe care i-a inspirat-o un turn de cărămidă și bitum[141]. Când miriade de spirite celeste, înarmate cu mecanismele pe care știința modernă le pune la dispoziția lor, vor lua cu asalt cerul, credeți, oare, camarazi, că bătrânul stăpân al sistemului solar și îngerii săi înarmați ca pe vremea lui Abraham[142] vor putea să le țină piept? Războinicii demiurgului mai poartă încă și-acum căști de aur și scuturi de diamant. Mihail, cel mai bun dintre căpitanii lui, nu cunoaște altă tactică decât aceea a duelului. A rămas la era carelor de luptă ale faraonilor și nici măcar n-a auzit încă de falangele macedonene ale lui Alexandru cel Mare.

---

[140] Lucius Annaeus Seneca (4 î.e.n. —65 e.n.), filozof latin, reprezentant al stoicismului târziu și autor dramatic celebru prin tragediile *Medeea*. *Troienele*, *Agamemnon*, *Fedra*.

[141] Aluzie la turnul Babel.

[142] Patriarh evreu, una din figurile marcante ale bibliei. Strămoș al israeliților prin fiul său Isaac, născut din căsătoria cu Sara, și al arabilor prin Ismail, fiu născut de Agar.

Și tânărul Arcadie dezvoltă apoi multă vreme o paralelă între cirezile înarmate ale lui Ialdabaoth și milițiile conștiente ale revoluției din 1789. Se puse apoi în discuție problema resurselor pecuniare.

Zita arătă că avea destui bani pentru începerea războiului, că electrofoarele erau deja comandate, că o primă victorie le-ar furniza și mai mult credit.

Discuția se întinse violentă și confuză. În acest parlament angelic, nu altfel decât în sinodurile oamenilor, curseră din belșug cuvinte deșarte. Zarva deveni tot mai vie și izbucni tot mai des cu cât se apropia votul. Se admitea fără discuție ca supremul comandament să aparțină Celui care întâiul ridicase stindardul revoltei. Dar, cum toți aspirau să ajungă locotenenți pe lângă Lucifer, fiecare dintre ei, zugrăvind calitățile războinicului care merita această cinste, își zugrăveau propriul lui portret. Așa se face că Alcor, cel mai tânăr dintre îngerii rebeli, rosti la repezeală următorul discurs:

— Din fericire, în oștirea lui Ialdabaoth, funcțiile de comandă se dau potrivit vechimii. În felul acesta, sunt puține șanse ca ele să aparțină unor mari războinici. Nu prin îndelungată supunere înveți să comanzi, și nu migălind la cele mai mici detalii te pregătești să îmbrățișezi ansambluri vaste. Istoria veche și modernă ne învață că marii căpitani au fost regi ca Alexandru și Frederic, aristocrați ca Cezar și Turenne[143], sau slabi militari, ca Bonaparte. Un om de meserie va fi totdeauna ori inferior, ori mediocru. Prieteni, să ne alegem șefi inteligenți, în floarea puterii. Un bătrân poate că păstrează obișnuința de a învinge; dar trebuie să fii tânăr ca să te impui victoriei.

Alcor fu înlocuit la tribună de un serafim filosof.

— Războiul n-a fost niciodată, începu el, nici știință sigură, nici artă bine definită. Și totuși geniul unui neam ori gândirea unui om s-au făcut simțite. Dar cum să definești calitățile necesare unui general șef din războiul de mâine, când va trebui să țină cont de mai multe mase

[143] Henri de la Tour d'Auvergne, viconte de Turenne (1611—1675), vestit comandant militar în timpul războiului de 30 de ani, mareșal al Franței.

în mișcare decât poate cuprinde inteligența unui om? Cantitatea din ce în ce mai mare a mijloacelor tehnice, multiplicând la infinit cauzele erorii, paralizează geniul șefilor. La un anume grad de dezvoltare al expansiunii militare pe care modelele noastre, europenii, nu sunt departe de a-l atinge, cel mai inteligent și cel mai nepriceput șef ajung să se confunde prin insuficiență. O altă consecință a marilor arme moderne este că legea numărului tinde să se impună cu inflexibilă rigoare. Într-adevăr, e sigur că zece îngeri revoltați valorează mai mult decât zece dintr-ai lui Ialdabaoth; nu e deloc sigur însă că un milion de îngeri revoltați valorează mai mult ca un milion de îngeri de-ai lui Ialdabaoth. În război ca și aiurea, marile numere anihilează inteligența și superioritatea individuală spre folosul unui fel de suflet colectiv foarte rudimentar.

Zgomotul discuțiilor acoperi vocea îngerului filosof, care-și termină discursul în mijlocul indiferenței generale.

Apoi tribuna răsună de chemări la arme și de promisiuni de victorie. Fu celebrată spada care se ridică în apărarea cauzelor drepte. Triumful îngerilor revoltați fu de pe acum de douăzeci de ori celebrat în aplauzele mulțimii cuprinse de delir. Strigăte de „Trăiască războiul!” urcară spre cerurile mute.

În mijlocul însuflețirii, prințul Ișstar urcă pe estradă și dușumeaua gemu sub greutatea lui.

— Tovarăși, spuse el, vreți victoria, și dorința aceasta e cât se poate de naturală. Dar trebuie să fiți putrezi de atâta literatură și poezie ca să o cereți războiului. Ideea de a porni un război nu mai poate intra astăzi decât în creierele unor burghezi abrutizați sau ale unor romantici întârziați.

Ce este războiul? O mascaradă burlescă, în fața căreia se exaltează stupid lirismul ghitariștilor patriotarzi. Dacă Napoleon ar fi fost o inteligență practică, n-ar fi făcut război; dar era un visător îmbătat de Ossian[144]. Strigați: „Trăiască războiul!” Vă hrăniți cu iluzii. Când veți

[144] Bard legendar scoțian din secolul 3, fiu al lui Fingal. Sub numele său, poetul englez

ajunge intelectuali? Intelectualii nu așteaptă forța și puterea de la toate nălucirile care alcătuiesc arta militară – tactică, strategie, fortificații, artilerie și alte baliverne. Nu cred în război, care nu-i decât o fantezie; ei cred în chimie, care este o știință. Posedă arta de a închide victoria îmtr-o formulă algebrică.

Și, trăgânid din buzunar o sticluță pe care o arătă adunării, prințul Ișstar strigă cu un surâs triumfător:

— Victoria? Iat-o!

Macpherson își publică în 1760 ciclul baladelor sale romantice, celebrând vitejia de arme și faptele cavalerești medievale.

CAPITOLUL XXVII

Cuprinzând dezvăluirea unei cauze tainice şi adânci care în atâtea rânduri aruncă imperii contra altor imperii, pregătind ruina învingătorilor şi învinşilor, şi unde cititorul înţelept (dacă există vreunul, fapt de care mă îndoiesc), va medita asupra întemeiatei maxime: „Războiul este o afacere”.

Îngerii se împrăștiară. Așezați pe iarba de la poalele costișelor de la Meudon, Arcadie și Zita contemplări Sena curgând printre sălcii.

— Îu lumea asta, spuse Arcadie, în lumea asta căreia i se zice lume deși e alcătuită mai puțin din lucruri făcute decât din lucruri nefăcute ca lumea, nicio ființă rațională n-ar putea să-și imagineze că e în stare să suprime un singur atom. Ne e îngăduit cel mult să credem că am putea ajunge să modificăm ici și colo ritmul câtorva grupuri de atomi și aranjamentul câtorva celule. Și dacă stai să te gândești bine, la asta se va mărgini și marea noastră întreprindere. Și când vom fi pus pe cel care s-a ridicat împotrivă în locul lui Ialdabaoth, tot nu vom fi făcut mai mult... Zita, răul se află în natura lucrurilor, sau în felul în care sunt orânduite? Iată ce ar trebui să cunoaștem. Zita, sunt adânc tulburat...

— Prietene, răspunse Zita, dacă pentru a porni la acțiune ar trebui să cunoaștem taina firii, n-am mai acționa niciodată. Și nici de trăit nu s-ar trăi, pentru că a trăi înseamnă a acționa. Arcadie, de pe acum îți lipsește hotărârea?

Arcadie o asigură pe frumoasa arhanghelă că era hotărât să azvârle demiurgul în tenebrele eterne.

Pe drum apăru un automobil urmat de o lungă trenă de praf. Se opri în dreptul celor doi îngeri și nasul coroiat al baronului Everdingen apăru prin portieră.

— Bună ziua, cerești prieteni, bună ziua, făcu capitalistul fiu al cerului. Sunt fericit că vă întâlnesc. Am să vă dau o știre importantă. Nu vă lăsați cuprinși de inerție, nu vă lăsați învăluiți de somn: înarmați-vă, înarmați-vă. Ați putea fi surprinși de laldabaoth. Dispuneți pentru război de o întreagă comoară: cheltuiți-o fără zgârcenie. Tocmai am aflat că, în ceruri, arhanghelul Mihail a făcut comenzi masive de trăsnete și de săgeți de arbaletă. Dacă m-ați asculta, v-ați mai procura încă cincizeci de mii de electrofoare. Preiau eu comanda. Salutare, îngeri! Trăiască patria cerească!

Și baronul Everdingen zbură spre malurile înflorite de la Louvencienme, în tovărășia unei frumoase actrițe.

— Să fie-adevărat că a-nceput înarmarea la demiurg? întrebă Arcadie.

— S-ar putea, răspunse Zita, ca acolo, sus, un alt baron Everdingen să aștâțe la înarmări.

Îngerul păzitor al lui Maunice rămase câteva clipe pe gânduri. Apoi murmură:

— Să fim oare jucăria financiarilor?

— Ah! La naiba! făcu frumoasa arhanghelă, războiul e o afacere. Și totdeauna a fost o afacere.

Examinară apoi multă vreme mijloacele prin care puteau să-și execute imensul lor proiect. Cum îndepărtaseră cu dispreț procedeele anarhice ale prințului Ișstar, concepură o formidabilă invazie prin surprindere a împărăției cerurilor cu ajutorul unor miliții entuziaste și bine instruite.

*

Dar birtașul din Jonchère, Barattan, care închiriase îngerilor rebeli sala de spectacol, era un informator al Siguranței. În raportul înaintat prefecturii, denunță membrii acelei întruniri particulare ca pregătind un atentat împotriva unui personaj pe care ei îl zugrăveau ca obtuz și crud, numit *Alabalotte*. După părerea agentului, acesta era un

pseudonim care desemna fie Președintele Republicii, fie Republica însăși. Conspiratorii proferaseră în unanimitate amenințări contra lui *Alabalotte*, iar unul din ei, individ foarte periculos, binecunoscut în cercurile anarhiste, care deja executase câteva condamnări pentru manifeste sau discursuri libertare și care își spune prințul Ișstar sau *Quéroube*, învârtise deasupra capului o bombă de calibru foarte mic, dar constituind, după câte se pare, o mașinărie înfricoșătoare. Pe ceilalți conspiratori Barattan nu-i cunoștea, cu toate că frecventa cercurile revoluționare. Câțiva dintre ei erau foarte tineri, imberbi. Pe doi dintre aceștia, care ținuseră discursuri deosebit de vehemente, îi filase – unul numit Arcadie, domiciliat în strada Sfintei Jacques, și o femeie de moravuri speciale, numită Zita, locuind în Montmartre – amândoi fără mijloace de trai cunoscute.

Afacerea păru Prefectului de poliție destul de serioasă pentru a conferi despre ea înainte de toate cu Președintele Consiliului de Miniștri.

Era pe atunci una din acele perioade specifice climatului celei de a treia Republici, în timpul cărora poporul francez, ahtiat după autoritate, adorând forța, se credea pierdut că nu era îndeajuns guvernat și cerea în gura mare apariția unui salvator al Patriei. Președintele Consiliului fiind și ministru al justiției, nu visa altceva decât să ajungă el salvatorul dorit. Dar pentru aceasta era necesar să existe un important pericol de îndepărtat. Așa că știrea complotului îi fu cât se poate de agreabilă. Îl interogă pe Prefectul poliției asupra caracteristicilor și importanței afacerii. Prefectul poliției arătă că oamenii aceia păreau că dispun de bani, de inteligență, de energie; dar că prea vorbeau mult și erau prea numeroși pentru a putea acționa în secret și în deplin acord. Răsturnat în fotoliul său, ministrul reflecta. Biroul stil Empire din fața lui, tapiseriile vechi care acopereau pereții, pendula și candelabrele din epoca Restaurației[145], tot ce se afla în

[145] Epocă desemnând în istoria Franței sfârșitul perioadei napoleoniene și revenirea pe tron a familiei Bourbon prin Ludovic XVIII (1814—1824) și Carol X (1824—1830).

cabinetul acesta tradițional îi amintea marile principii de guvernare care rămâneau imuabile în perindarea regimurilor – viclenia și cutezanța. După o scurtă meditație, conchise că era necesar să se permită complotului să crească și să prindă formă, că trebuia poate chiar alimentat, ornat, colorat, urmând să fie înăbușit abia când s-ar fi putut trage toate foloasele cu putință.

Deci, recomandă Prefectului poliției să urmărească îndeaproape afacerea, să-i raporteze zi de zi mersul evenimentelor și să se mărginească strict la rolul de informator.

— Mă bizui pe binecunoscuta prudență: observă și nu interveni.

Și ministrul își aprinse o țigaretă. Conta mult ca datorită acestui complot să poată reduce opoziția, să-și consolideze puterea, să o dilueze pe aceea a colegilor, să-l umilească pe Președintele Republicii și să devină mult așteptatul salvator.

Prefectul poliției se angajă să urmeze instrucțiunile ministeriale, promițându-și în sinea lui să nu acționeze decât după cum îl va tăia capul. Puse sub urmărire indivizii semnalați de Barattan și recomandă agenților să nu intervină, orice s-ar întâmpla. Văzându-se filat, prințul Ișstar, care adăuga forței prudența, scoase din jgheabul streșinii bombele ascunse acolo, și sărind din autobuz în metrou și din metrou în autobuz reuși prin cele mai savante ocolișuri să le depoziteze la îngerul muzician.

De fiecare dată când își părăsea locuința din strada Sfântului Jacques, Arcadie găsea la poartă un bărbat din cale afară de distins, cu mănuși galbene și purtând la cravată un diamant mai mare decât Regentul[146]. Străin de toate cele pământești, îngerul rebel nu acordă niciun fel de atenție faptului. Dar tânărul Maurice d'Esparvieu, care-și făcuse o datorie din a-l păzi pe îngerul său păzitor, îl măsură cu neîncredere pe acest gentleman tot atât de asiduu și încă mai vigilent decât dl Mignon, cel care-și plimba odinioară privirile scormonitoare

[146] Celebru diamant (136 carate), cumpărat în 1717 pentru Coroana Franței de prințul Philippe d'Orleans, supranumit Regentul.

prin strada Garancière, de la capetele de berbec ale reședinței de la Sordière și până spre absida bisericii Saint-Sulpice. Cum venea să-l vadă de două-trei ori pe zi pe Arcadie în camera lui mobilată, Maurice îl avertiză de primejdie și-l îndemnă să-și schimbe domiciliul.

În fiecare seară îșI ducea îngerul prin cabaretele de noapte unde cinau în tovărășia „fetelor". Acolo, tânărul d'Esparvieu făcea pronosticuri asupra viitorului meci de box, apoi se străduia să-i demonstreze lui Arcadie existența lui Dumnezeu, necesitatea de a avea o religie și câte frumuseți cuprinde creștinismul, conjurându-l să renunțe la acțiunile lui nelegiuite și criminale din care nu va cuilege decât amărăciune și decepție.

— Căci, în sfârșit, spunea tâmărul apologet, dacă creștinismul ar fi fosit fals, s-ar fi descoperit asta.

Fetele îl aprobau pe Maurice în sentimentele lui religioase și când frumosul Arcadie profera cine știe ce blasfemie într-un limbaj care le era ininteligibil, își astupau urechile făcându-l să tacă, de teamă să nu fie trăsnite odată cu el. Căci ele credeau că Dumnezeu, în atotputernicia și bunătatea lui supremă, răzbunând pe neașteptate injuriile care i se aduceau, era foarte capabil să izbească fără să vrea și nevinovatul dimpreună cu păcătosul.

Câteodată, îngerul și păzitorul său se duceau să ia cina la îngerul muzician. Maurice, căruia acesta îi amintea din când în când că e amantul lui Bouchotte, nu vedea cu ochi buni cum Arcadie își permite față de cântăreață libertăți excesive. Ea i le permitea încă din ziua în care, îngerul muzician punând să fie reparată canapeluța înflorată, Arcadie și Bouchotte se contopiseră imediat pe ea. Maurice o iubea mult pe doamna des Aubels, dar cum un pic o iubea și pe Bouchotte, era cam gelos pe Arcadie, căci, sentiment firesc la oameni și animale, gelozia le cauzează chiar și în forme ușoare o durere perpelitoare. Așa se face că, bănuind adevărul pe care temperamentul lui Bouchotte și caracterul îngerului i-l dezvăluiau îndeajuns, Maurice îl copleșea pe Arcadie cu sarcasme și invective, reproșându-i imoralitatea

apucăturilor. Liniștit, Arcadie îi răspunse că este dificil să supui impulsurile fiziologice unor reguli perfect definite, și că moraliștii întâmpină mari dificultăți în privința unor anume secreții.

— În rest, spuse Arcadie, recunosc bucuros că e aproape imposibilă constituirea sistematică a unei morale naturale. Natura n-are principii. Nu ne furnizează nicio dovadă pentru a crede că viața omenească este vrednică de respect. Indiferentă, natura nu face nicio distincție între bine și rău.

— Prin urmare, vezi că religia e necesară! replică Maurice.

— Morala pretins revelată, reluă îngerul, se inspiră în realitate din empirismul cel mai grosolan. Obișnuința, și numai ea singură, reglează moravurile. Ceea ce prescrie cerul nu este decât consacrarea unor vechi obiceiuri. Legea divină promulgată în decor pirotehnic, pe un Sinai oarecare, nu e nimic altceva decât codificarea unor prejudecăți omenești. Și datorită faptului că moravurile se transformă, religiile care dăinuie multă vreme, așa cum este iudeo-creștinismul, variază în morală.

— În fine, spuse Maurice a cărui inteligență creștea văzând cu ochii, ești de acord cu mine că religia împiedică multe dezordini și multe crime?

— Exceptând cazurile în care nu ne sfătuiește ea însăși *sa* le săvârșim, ca de pildă uciderea Ifigeniei.

— Arcadie, strigă Maurice, când te aud raționând, mă bucur că nu sunt un intelectual.

În vremea asta, aplecat pe claviatura pianului, cu fața acoperită de lungul văl al părului său blond, Teofil își lăsa din înalt mâinile inspirate pe clape, interpretând și vocal partitura întreagă a *Alinei*, *regina Golcondei*.

Prințul Ișstar sosea la aceste reuniuni amicale cu buzunarele pline de bombe și de sticle de șampanie, datorate și unele și altele dărniciei baronului Everdingan. Bouchotte îl primea cu plăcere pe cherub, mai ales de când îl socotea și martor, și trofeu al victoriei pe care o

repurtase pe canapeaua înflorată. Era în fața ei asemeni căpățânii tăiate a lui Goliat în mâna tânărului David. Și îl mai admira pe prinț pentru abilitatea sa de acompaniator, pentru vigoarea-i înfrântă de ea și pentru uluitoarea lui pricepere la băut.

Îrntr-o noapte, pe când tânărul d'Esparvieu îl conducea în mașină pe Arcadie de la Bouchotte la locuința sa de pe strada Sfântul Jacques, sub cerul negru al nopții diamantul spionului străluci ca un far; trei cicliști, reuniți sub razele sale, se îndepărtară la apropierea automobilului în direcții divergente, îngerul nici nu băgă de seamă, dar Maurice trase concluzia că mișcările lui Arcadie interesau unele persoane deosebit de puternice în Stat. Consideră pericolul iminent; hotărârea sa fu numaidecât luată.

A doua zi dimineață, veni să-l ia pe suspect pentru a-l duce în strada Romei. Îngerul se mai afla încă în pat. Maurice îl zori să se îmbrace și să-l urmeze.

— Haide, îi spuse. Casa asta nu mai e sigură. Ești urmărit, într-o zi sau alta vei fi arestat. Vrei să dormi la-nchisoare? Nu. Ei bine, hai! Te voi duce într-un loc sigur.

Spiritul surâse naivului său salvator cu un pic de milă:

— Nu știi, oare, că un înger a sfărâmat porțile închisorii în care era închis Petru, eliberându-l pe apostol? Mă crezi, Maurice, mai slab decât acel frate ceresc și ai impresia că n-aș ști să fac pentru mine însumi ceea ce a făcut el pentru pescarul de pe lacul Tiberiada?

— Nu conta prea mult pe asta, Arcadie. El a făcut-o printr-o minune.

— Sau a făcut-o „ca prin minune", cum afirmă un modern istoric al bisericii. Dar n-are importanță. Te voi urma. Dă-mi voie numai să ard câteva scrisori și să fac un pachet din cărțile de care am nevoie.

Aruncă niște hântii în șemineu, își îndesă câteva volume prin buzunare și își urmă ghidul până la automobilul care-i aștepta nu departe, în fața lui College de France. Maurice se așeză la volan. Urmând prudența cherubului, se lansă în asemenea tururi și

contratururi, în asemenea viraje la mare viteză, că le-ar fi pierdut urma toți cicliștii, oricât de numeroși, oricât de rapizi, avântați pe urmele sale. În fine, după ce au brăzdat orașul în lung și-n lat, se opriră în strada Romei, dinaintea parterului care văzuse apariția îngerului.

Pătrunzând în locuința pe care o părăsise cu optsprezece luni în urmă spre a-și îndeplini misiunea, Arcadie își reaminti ireparabilul trecut și, respirând mireasma Gilbertei, nările îi palpitară. Întrebă ce mai face doamna des Aubels.

— Foarte bine, răspunse Maurice, doar ceva mai plinuță și mult mai drăguță. Încă îți poartă pică pentru indiscreția dumitale de odinioară. Sper că o va ierta într-o zi, după cum și eu am iertat-o, și că-ți va uita conduita jignitoare. Dar încă e foarte pornită împotrivă-ți.

Tânărul d'Esparvieu făcu îngerului onorurile apartamentului în maniera unui om de stirpe aleasă și cu atenția tandră a unui prieten. Îi arătă patul pliant care avea să fie întins în fiecare seară în antecameră și care dimineața avea să fie împins într-o debara minusculă; îi arătă apoi masa de toaletă și garnitura sa, baia, dulapul de lenjerie, comoda, îi dădu îndrumările necesare pentru încălzire și iluminat, îl preveni că portarul va aduce mâncarea și va face curățenie, și-i arătă butonul pe care trebuia să-l apese pentru a-l chema pe acest servitor, în sfârșit, îi spuse că se putea considera ca la el acasă și că putea primi pe cine credea de cuviință.

CAPITOLUL XXVIII

Consacrat unei penibile scene de familie.

Atâta vreme cât Maurice nu avu ca metrese decât femei cinstite, conduita sa nu dădu prilej nici unui fel de reproșuri. Altfel se petrecură lucrurile când începu s-o frecventeze pe Bouchotte. Mama lui, care închisese ochii când fusese vorba de legături condamnabile, e drept, dar elegante și discrete, fu scandalizată aflând că fiul ei se afișa cu o cântăreață. Berthe, sora mai tânără a lui Maurice, aflase în timpul cursului de catehismul perseverenței de aventurile fratelui, și le povestea fără indignare junelor sale prietene. Micul Leon, care tocmai împlinise șapte ani, declară într-o bună zi mamei sale, în prezența mai multor doamne, că atunci când va fi mare o să chefuiască întocmai ca Maurice. Inima de mamă a doamnei René d'Esparvieu se simți profund ulcerată.

Tot pe atunci, un incident domestic dar grav îl alarmă pe dl René d'Esparvieu. Îi fură înmâmate polițe semnate cu propriu-i nume de către fiul său; scrisul nu era falsificat, dar era evidentă intenția de a se da semnătura fiului drept a tatălui; deci, un fals moral. Reieșea de aici că Maurice trăia dezordonat, făcea datorii și era pe punctul de a comite indelicatețe. Capul familiei își consultă soția în această privință. Se conveni ca tatăl să facă fiului o morală aspră, să-i vorbească de sancțiuni riguroase, iar mama să apară după câteva clipe foarte necăjită și blândă, pentru a-l îndupleca spre îngăduință pe tatăl iritat pe bună dreptate. Lucrurile fiind astfel puse la punct, dl René d'Esparvieu își chemă în dimineața următoare fiul în cabinet. Pentru mai multă solemnitate, își îmbrăcase redingota. După acest indiciu, Maurice își dădu seama că întrevederea va fi gravă. Capul familiei, puțin cam palid și cu glas tremurat (era timid), declară că nu mai putea tolera multă vreme dezmățul în care trăia fiul și că pretindea o

schimbare imediată și absolută. Niciun fel de viață ușuratecă, niciun fel de datorii, niciun fel de legături nepotrivite, ci muncă, ordine, relații onorabile.

Maurice i-ar fi răspuns bucuros cu respect tatălui său care, la urma urmei, îi făcuse reproșuri întemeiate. Din nefericire, Maurice era și el un timid, iar redingota cu care dl d'Esparvieu se îmbrăcase pentru o mai demnă exersare a magistraturii domestice părea să interzică orice familiaritate. Maurice păstră o tăcere stângace și care păru insolentă. Tăcerea aceasta îl sili pe dl d'Esparvieu să repete reproșurile, și încă să le repete sub o formă mai drastică. Deschise un sertar al istoricului său birou (era chiar acela la care Alexandre d'Esparvieu își scrisese *Eseul asupra instituțiilor civile și religioase ale popoarelor)* și scoase polițele semnate de Maurice.

— Știi tu, oare, fiule, spuse el, că ai săvârșit un adevărat fals? Pentru a răscumpăra o greșeală atât de gravă…

Chiar în acel moment, după cum fusese înțelegerea, doamna d'Esparvieu apăru în rochie de oraș. Trebuia să întruchipeze îngerul iertării. Rolul, însă, nu i se potrivea nici ca înfățișare, nici ca fire. Era întunecată și aspră. Maurice avea într-însul germenul tuturor virtuților comune și necesare. Își iubea și își respecta mama. Și-o iubea mai mult din datorie decât din înclinație, și respectul său ținea mai degrabă de uzanță decât de sentiment. Doamna René d'Esparvieu avea fața acoperită de bubulițele cuperozei și, cum se pudrase pentru a fi cât mai impozantă în tribunalul domestic, arăta un obraz asemănător zmeurei tăvălite în zahăr. Maurice, care avea gust, nu se putu reține să o găsească urâtă, și încă de o urâțenie un pic respingătoare. Ea îl indispunea, deci, și când reluă, agravându-le, imputările sub care tatăl deja îl copleșise, fiul cel rătăcit întoarse capul pentru a nu lăsa să i se citească pe față iritarea.

Ea continuă:

— Mătușa ta de Saint-Fain te-a întâlnit pe stradă într-o atât de proastă companie, încât ți-e îndatorată că n-ai salutat-o.

La auzul acestor cuvinte, Maurice izbucni:

— Mătușa mea de Saint-Fain! N-are decât să se-arate scandalizată! Toată lumea știe că și-a dat poalele peste cap mai-mai să și le smulgă, și-acum ipocrita asta bătrână ar vrea să…

Dar nu miai continuă. Privirea i se opri pe fața tatălui, care exprima încă mai multă mâhmire decât indignare. Maurice își regretă cuvintele ca pe o crimă odioasă și nu putea concepe cum de-i scăpaseră. Era cât pe ce să izbucnească în lacrimi, să cadă în genunchi implorând iertare, când mama suspină cu ochii în tavan:

— Cu ce ți-am greșit, Doamne, de am adus pe lume un fiu atât de păcătos!

Dezmeticit de parcă i s-ar fi turnat o găleată cu apă rece în cap odată cu cuvintele acestea pe care le socotea afectate și ridicole, Maurice trecu subit de la amara căință la orgoliul delicios al crimei. Se năpusti furios în insolență și revoltă, împroșcând pe nerăsuflate cuvinte pe care o mamă n-ar fi trebuit niciodată să le audă.

— Dacă vrei să ți-o spun deschis, mamă, decât să-mi interzici mie să frecventez o artistă lirică plină de talent și dezinteresată din fire, mai bine ai opri-o pe sora mea mai mare, doamna de Margy să se afișeze în fiecare seară la teatru și în lume cu un individ netrebnic și dezgustător despre care se știe că e amantul ei. La fel de bine ar trebui s-o supraveghezi și pe surioara mea, Berthe, care își scrie epistole obscene contrafăcându-și scrisul, se preface că le descoperă în cartea de rugăciuni, și ți le înmânează cu simulată inocență ca să te alarmeze și să te tulbure. N-ar fi deloc rău, de asemenea, nici dacă l-ai împiedica pe scumpul meu frățior, Leon, să consume (la șapte ani!) până și ultimele violențe asupra domnișoarei Caporal; și ai putea spune și cameristei dumitale sa nu…

— Ieșiți afară, domnule, vă alung din casa aceasta, strivă dl René d’Esparvieu, care, alb de mânie, arătă spre ușă cu un deget tremurător.

CAPITOLUL XXIX

În care se va vedea cum îngerul devenit om se poartă asemeni unui om, adică râvnind la femeia altuia şi trădându-şi prietenul. Capitolul acesta va face să se vădească şi conduita corectă a tânărului d'Esparvieu.

Îngerului îi plăcu de minune noua sa locuință. În cursul dimineții lucra, ieșea după-amiaza, fără să se sinchisească de agenți, și se întorcea la culcare. Ca și în trecut, Maurice o primea pe doamna des Aubels de două-trei ori pe săptămână în camera apariției.

Lucrurile merseră astfel foarte bine până într-o dimineață când Gilberte, care își uitase în seara din ajun micul ei sac de mână, din catifea, pe masa din camera albastră, veni să-l caute și îl găsi pe Arcadie în pijama, savurând întins pe canapea o țigaretă și visând la cucerirea cerurilor. Ea scăpă un țipăt de surpriză:

— Dumneata, domnule!... de-aș fi știut că te găsesc aici, fii sigur că... Venisem să-mi iau sacul de mână, din camera de alături... Îmi dai voie...

Și ea trecu prin fața îngerului cu multă băgare de seamă și foarte repede, de parcă ar fi ocolit o grămadă de jăratec.

În taiorul de culoarea rezedei, doamna des Aubels era în acea dimineață de un farmec fără pereche. Fusta strâmtă îi mula fiecare mișcare, și fiecare pas constituia unul din acele miracole firești care umplu de uluire inimile bărbaților.

Reapăru cu săculețul în mână:

— Încă o dată, îți cer iertare. Eram departe de a-mi închipui că...

Arcadie o rugă să ia loc și să rămână o clipă.

— Nu mă așteptam, domnule, spuse ea, ca tocmai dumneata să-mi faci onorurile apartamentului. Știam cât de mult ine domnul

d'Esparvieu la dumneata; nu mă îndoiam totuși că...

Cerul se întunecă dintr-o dată. O umbră roșietică invadă încăperea. Doamna des Aubels spuse că venise pe jos, din motive de igienă, dar iată, furtuna e pe cale de-a izbucni, întrebă dacă nu i s-ar putea chema o trăsură.

Arcadie se aruncă la picioarele Gilbertei, o cuprinse în brațe ca pe un vas prețios și înșiră cuvinte care, fără să aibă vreun înțeles în ele însele, exprimau prea bine dorința. Ea îi acoperi cu mâinile ochii, gura, strigând:

— Te urăsc!...

Și zguduită de suspine, ceru un pahar cu apă. Se sufoca, îngerul o ajută să-și descheie rochia. Aflată în acest pericol extrem, ea se apără curajos. Zise:

— Nu, nu!... Nu vreau să te iubesc: te-aș iubi prea mult!...

Totuși sucombă.

În dulcea familiaritate care urmă mutualei lor uluiri, ea îi spuse:

— Mă interesam adesea cum îți merge. Știam că frecventezi cabaretele din Momtmartre, că ai fost des văzut cu domnișoara Bouchotte, oare nu-i totuși deloc drăguță, că ai început să fii foarte elegant, să câștigi mulți bani. Nu mă mira. Erai făcut pentru a reuși... În ziua...

Ea arătă cu degetul colțul dintre fereastră și dulapul cu oglindă.

— ...apariției dumitale, m-a șocat că Maurice ți-a dat boarfele unui sinucigaș. Îmi plăceai... Ah, nu pentru frumusețea dumitale! Să nu crezi că femeile sunt atât de sensibile, pe cât se spune, la calitățile exterioare. Altceva ne interesează în dragoste. E-n ea un nu știu ce... În sfârșit, te-am iubit din prima clipă.

Întunericul se făcu încă mai dens.

Ea întrebă:

— Nu-i așa că nu ești înger? Maurice așa crede, dar atâtea mai poate crede Maurice...

Îl cerceta din priviri pe Arcadie, și ochii îi surâseră malițios:

— Mărturisești că ți-ai bătut joc de el și că nu ești înger?

Arcadie răspunse:

— Nu năzuiesc decât să-ți fac plăcere; voi fi totdeauna ceea ce vei dori să fiu.

Gilberte hotărî că nu era înger mai întâi pentru că nu poți fi înger, și apoi din motive mai particulare, oare o îndemnau să țină seama de unele lucruri în legătură cu dragostea. El nu o contrazise și o dată mai mult cuvintele nu fură de ajuns spre a le exprima sentimentele.

Afară ploaia cădea grea și deasă, pe ferestre șiroiau pârîiașe, fulgere luminau perdelele de muselină, tunetul făcea să vibreze geamurile. Gilberte își făcu semnul crucii și rămase ghemuită la pieptul noului amant.

Îi spuse:

— Ai pielea mai albă decât mine.

În chiar clipa în care doamna des Aubels rostea aceste cuvinte, Maurice pătrunse în încăpere. Venea muiat până la piele, surâzător, încrezător, liniștit, fericit, să-l anunțe pe Arcadie că, participând alături de el cu jumătate de sumă la cursele de la Longehamp, din ajun, îngerul câștigase de douăsprezece ori miza.

Surprinzând femeie și înger într-o voluptuoasă dezordine, îl cuprinse furia; mânia îi încordă mușchii gâtului, îi inundă cu sânge fața stacojie și-i îngroșă vinele pe frunte. Se năpusti cu pumnii strânși spre Gilberte, dar se opri brusc.

Mișcarea aceasta întreruptă se transformă în căldură: Maurice fumega. Turbarea nu îl înarmă, ca pe Arhiloc[147], cu un lirism răzbunător. Se mărgini să-i strige infidelei că-i o juncă fecundată.

Între timp, ea își regăsise, odată cu corectarea toaletei, și demnitatea atitudinii. Se ridică plină de pudoare și grație, întorcând spre acuzator o privire care exprima în același timp și virtute ofensată, și iubire oare iartă.

[147] Poet antic grec (cca 712—664 î.e.n.), creator al versului iambic și autor de mușcătoare satire.

Dar cum tânărul d'Esparvieu nu înceta să reverse asupră-i invective grosolane și monotone, se supără la rându-i:

— Ia te uită! Știi că ești bine, iubițel? Ce, eu am umblat după Arcadie al dumitale? Dumneata l-ai adus aici, și încă în ce hal!... N-ai avut decât un gând: să mă arunci în brațele prietenului. Ei bine, domnule, n-ai decât să te iei de gât cu el, eu n-am să-ți fac plăcerea asta.

Maurice d'Esparvieu răspunse fără compiiaații:

— Spală putina, capră!

Și se prefăcu că vrea să o scoată afară cu o lovitură de picior. Arcadie suferea văzându-și amanta atât de rușinos tratată; dar nu socoti că ar avea autoritatea necesară pentru a-i face scene lui Maurice. Doamna des Aubels, care-și păstrase intactă demnitatea, îl țintui pe tânărul d'Esparvieu cu o privire poruncitoare și-i spuse:

— Du-te să-mi cauți o trăsură.

Și o astfel de întâurire au femeile asupra unui suflet de aleasă obârșie, la un popor galant, că tânărul franțuz se duse fără să mai stea pe gânduri la portar, și-i spuse să caute un taxiu. Doamna des Aubels plecă aruncându-i lui Maurice privirea disprețuitoare pe care femeia o datorează bărbatului înșelat, și străduindu-se să dea fiecăreia din mișcările ei un farmec delicios, iar Maurice o privi plecând cu expresia unei indiferențe pe care în realitate nu o încerca. Apoi se întoarse spre îngerul îmbrăcat în pijamaua înflorată pe care el însuși o purtase în ziua apariției, și împrejurarea aceasta, în sine lipsită de importanță, crescu resentimentul gazdei atât de nevrednic trădate.

— Ei bine! făcu el, te poți lăuda că ești un individ demn de tot disprețul. Te-ai purtat abject și absolut inutil. Dacă femeia asta îți plăcea, n-aveai decât să mi-o spui. Oricum, mă obosise. N-o mai doream. Ți-aș fi lăsat-o bucuros.

Vorbea astfel doar ca să-și ascundă durerea, căci o iubea pe Gilberte mai mult decât oricând, și trădarea acestei creaturi îl făcea să sufere profund. Continuă:

— Tocmai aveam de gând să-ți cer să mă scapi de ea. Dar dumneata ți-ai urmat firea josnică; te-ai purtat ca un porc.

Dacă în acel moment solemn Arcadie ar fi rostit un cuvânt din inimă, tânărul Maurice, izbucnind în lacrimi, și-ar fi iertat prietenul și iubita, și tustrei ar fi fost împăcați, fericiți. Dar Arcadie nu se hrănise deloc cu laptele bunătății omenești. Nu suferise niciodată și nu știa să compătimească suferința. Răspunse cu o rece înțelepciune:

— Dragul meu Maurice, necesitatea, care conduce și înlănțuie acțiunile existențelor însuflețite, produce efecte adesea neprevăzute și uneori absurde. Așa am fost împins să-ți displac. Nu mi-ai face niciun fel de reproș, dacă ai stăpâni o temeinică filosofie a naturii; ai ști atunci că voința e doar iluzie, și că afinitățile psihologice sunt tot atât de exact determinate ca și combinațiile chimice și ar putea fi formulate în același chip. Cred că ți-aș putea insufla aceste adevăruri; ar cere însă multă vreme și mult efort, și poate că nu ți-ar aduce seninătatea care te-a părăsit. Deci, e mai bine să plec de aici și...

— Rămâi, făcu Maurice.

Maurice avea un simț foarte exact al obligațiilor sociale. Când se gândea la ele, punea onoarea mai presus de orice. Or, în acel moment, își închipui cu extremă tărie că ultragiul pe care îl suferise nu putea fi spălat decât cu sânge. Ideea aceasta, venind din tradiție, imprimă pe loc atitudinii și limbajului său o noblețe neașteptată;

— Eu sunt acela, domnule, spuse el, care trebuie să părăsească acest apartament spre a nu mai reveni niciodată. Dumneata vei rămâne aici, pentru că ești proscris. Aici vei primi și martorii mei.

Îngerul surâse:

— Îi voi primi, ca să-ți fac plăcere; dar gândește-te, dragă Maurice, că sunt invulnerabil. Chiar când sunt materializate, spiritele celeste nu pot fi atinse de vârful unei spade sau de glonțul unui pistol. Trebuie să ții cont, Maurice, de împrejurarea care-mi asigură într-o înfruntare inegalitatea aceasta fatală, și gândește-te că pentru a refuza să-mi numesc martori n-aș putea argumenta că dispun de o natură cerească;

ar fi fără precedent.

— Domnule, replică urmașul stirpei Bussart d'Esparvieu, ar fi trebuit să te gândești la toate acestea înainte de a mă ofensa.

Și ieși semeț. Dar îndată ce fu afară, se clătină ca un om beat. Încă mai ploua. Merse la voia întâmplării, fără să vadă, fără să audă nimic, târându-și picioarele prin rigole, prin bălțoace, prin noroi. Rătăci multă vreme de-a lungul bulevardelor mărginașe și, vlăguit, căzu în cele din urmă la marginea unui maidan. Era mânjit de noroi până-n creștet; subțiată de lacrimi, mâzga îi mânjea fața; muiate, borurile pălăriei picurau. Un trecător îl luă drept cerșetor și îi aruncă două parale. El culese de pe jos banul de aramă, îl puse cu grijă în buzunarul vestei și plecă să-și caute martorii.

CAPITOLUL XXX

Relatând o afacere de onoare şi unde se va judeca dacă, aşa cum pretinde Arcadie, experienţa greşelilor noastre ne face mai buni.

Terenul duelului îl forma grădina colonelului Manchon, aflată în bulevardul Reginei, la Versailles. Domnii de la Verdelière și le Truc de Ruffec, care-și făcuseră din onoare o practică statornică și îi cunoșteau precis regulile, îl asistau pe Maurice d'Esparvieu. Nu se putea concepe un duel în lumea catolicilor fără dl de la Verdelière și, adresându-se acestui bărbat al spadei, Maurice se conformase uzanței, nu fără oarecare repulsie, căci fusese amantul notoriu al doamnei de la Verdelière; dar dl de la Verdelière nu putea fi considerat soț: era o instituție. Cât îl privește pe dl le Truc de Ruffec, onoarea constituia singura sa profesie cunoscută și unica resursă materială mărturisită; și când răutăcioșii aminteau de asta în lume, erau întrebați ce altă carieră mai frumoasă decât aceea a onoarei ar fi putut parcurge dl le Truc de Ruffec. Martorii lui Arcadie erau prințul Ișter și Teofil. Nu de bună voie și cu inima ușoară lua parte îngerul muzician la această afacere. Avea oroare de orice fel de violență și dezaproba duelurile. Bubuitul pistoalelor, zăngănitul săbiilor îi erau insuportabile și vederea sângelui curgând îl făcea să leșine. Acest blând fiu al cerului refuzase cu încăpățânare să servească drept secund fratelui Arcadie și, pentru a-l hotărî, heruvimul a trebuit să-l amenințe că-i sparge în cap o sticlă de panclastită. În afara luptătorilor, a martorilor și a medicilor, în grădină se mai aflau numai câțiva ofițeri din garnizoana Versaillesuliui și niște ziariști. Cu toate că tânărul d'Esparvieu nu era cunoscut sub altă calitate decât aceea de tânăr din lumea bună, iar Arcadie fusese

ignorat de întreaga planetă, duelul prilejui o mare afluență de curioși; ferestrele caselor din jur erau ticsite de fotografi, reporteri și oameni de lume. Ceea ce ațâțase în mod deosebit curiozitatea era zvonul că în realitate motivul disputei îl constituia o femeie. Câțiva pomeneau numele lui Bouchotte, cei mai mulți o desemnau pe doamna des Aubels. Se observase, de altfel, că duelurile în care dl de la Verdelière era mator atrăgeau tot Parisul.

Cerul era de un albastru mângâietor, toată grădina inundată de trandafiri, o mierlă șuiera pe o creangă. Dl de la Verdelière, care cu un baston de trestie în mână conducea lupta, aduse spadele vârf la vârf și spuse:

— Începeți, domniilor!

Maurice d'Esparvieu atacă prin dublete și prin lovituri repetate cu lama. Arcadie degajă ținând spada în linie. Prima angajare nu dădu rezultate. Martorii avură impresia că dl d'Esparvieu se găsea într-o neplăcută stare de iritabilitate nervoasă și că adversarul se arăta neobosit.

În repriza a doua, iată că Maurice își precipită atacurile, depărtează brațele și își descoperă pieptul. Atacă marșând, aplică o lovitură directă; vârful spadei atinge umărul lui Arcadie. Toată lumea are impresia că e rănit. Dar martorii constata că Maurice e acela care are o zgârietură la încheietura mâinii. Maurice susține că nu simte nimic și după un scurt examen doctorul Quille declară că dl d'Esparvieu, clientul său, poate continua lupta.

După un sfert de ceas de pauză reglementară, duelul e reluat. Maurice atacă violent. Adversarul îl menajează vizibil și, fapt care îl neliniștește pe dl de la Verdelière, pare prea puțin grijuliu la apărare. La începutul reprizei a cincea, un câine sârmos, negru, care intrase în grădină cine știe pe unde, dă buzna dintr-un boschet de trandafiri, pătrunde în spațiul rezervat luptătorilor și, în ciuda loviturilor de bastoane și a strigătelor, trece printre picioarele lui Maurice. Se pare că acesta are brațul îngreunat și că nu se mai avântă decât din umăr

asupra invulnerabilului său adversar. Aplică o lovitură directă și se aruncă singur în spada lui Arcadie, care-i străpunge adânc îndoitura cotului.

Dl de la Verdelière oprește lupta care durase o oră și jumătate. Maurice are impresia unui șoc dureros. E așezat pe o bancă verde, rezemată de un zid acoperit cu glicine. În timp ce chirurgii pansează plaga, el îl cheamă pe Arcadie, întinzându-i brațul rănit. Și când învingătorul întristat de victorie se apropie, Maurice îl îmbrățișează tandru, spunându-i:

— Fii generos, Arcadie, și iartă-mi trădarea ta. Acum că ne-am bătut, pot să-ți cer să te împaci cu mine.

Își strânge plângând prietenul în brațe și-i suflă la ureche:

— Vino să mă vezi și ad-o și pe Gilberte.

Încă fiind certat cu părinții, Maurice puse să fie condus în micul apartament care da în strada Romei.

Abia întins pe patul din camera de culcare ale cărei perdele erau trase ca în ziua apariției, îi văzu apropiindu-se pe Arcadie și Gilberte. Rana începea să-l chinuie serios: temperatura i se ridicase, dar era împăcat, mulțumit, fericit. Plângând, înger și iubită se aruncară la picioarele patului. El le uni mâinile în mâna lui stângă, le zâmbi și dădu fiecăruia o sărutare blândă:

— Sunt acum sigur că nu mă voi mai certa niciodată cu voi doi: n-o să mă mai înșelați, vouă orice vă e cu putință.

Înlăcrimată, Gilberte îi jură lui Maurice că se lăsase indus în eroare de aparențe deșarte, că nu-l înșelase cu Arcadie, că de fapt nu-l înșelase niciodată. Și cuprinsă de marele elan al sincerității, se convinse și pe sine.

— Nu te mai necăji, Gilberte, îi răspunse rănitul. Ce-a fost, a fost. Așa trebuia să se întâmple. Și e bine așa. Gilberte, ai avut dreptate să mă înșeli nedemn, cu cel mai bun prieten și în încăperea asta. Dacă n-ai fi făcut-o, n-am fi astăzi aici toți trei împreună și nu mi-ar fi fost dat să gust cea mai mare bucurie a vieții mele. Oh, Gilberte! Rău faci

negând niște lucruri care au trecut și, la urma urmei, destul de bine.

— Dacă vrei tu, dragule, replică Gilberte cu un pic de amărăciune, nu voi nega. Dar numai ca să-ți facă ție plăcere.

Maurice o făcu să se așeze pe pat și-l rugă pe Arcadie să ia loc în balansoar.

— Dragă prietene, spuse Arcadie, eram inocent. Ma făcui om. Îndată și săvârșii răul. În felul acesta am devenit mai bun.

— Să nu exagerăm, spuse Maurice, miai bine am face un bridge.

Dar abia avu bolnavul trei ași în mână și licită fără atu, că vederea i se împăienjeni; cărțile îi lunecară printre degete, capul îngreunat îi căzu pe perne și Maurice se plânse că îl chinuia o amețeală teribilă. Aproape îndată după aceea, doamna des Aubels plecă să facă niște vizite; ținea să apară neapărat în lume pentru a dezminți prin calm și seninătate zvonurile care circulau despre ea. Arcadie o conduse până la ieșire, aspirându-i cu un sărut mireasma pe care o readuse în camera unde somnola Mauirice.

— Sunt foarte mulțumit, spuse Maurice, că lucrurile s-au petrecut în felul acesta.

— A fost ce trebuia să fie, răspunse duhul. Toți îngerii răzvrătiți ca mine, ca mine s-ar fi purtat față de Gilberte. „Femeile, spuse Apostolul, trebuie să se roage acoperite cu văluri, din pricina îngerilor”. Și astfel cuvântează Apostolul, pentru că el știe că îngerii se tulbură văzându-le frumoase. Abia ajung pe pământ, că și jinduiesc și până la urmă săvârșesc dragostea ca toți muritorii. Îmbrățișarea lor e copleșitoare și delicioasă; posedă secretul unor mângâieri inefabile, care cufundă fiicele oamenilor în abisurile voluptății. Punând pe buzele fericitelor victime o miere pârjolitoare, fac să le curgă prelung în vine torente de flăcări răcoritoare și le lasă frânte, vrăjite.

— Tacă-ți gura, lighioană murdară! strigă rănitul.

— Numai un cuvânt! făcu îngerul. Un singur ouvânt, dragă Maurice, să mă justific și pe urmă te las să te odihnești în liniște. Ca să te conving că nu te duc cu vorba, consultă, dragă Maurice, despre iubirile

îngerilor cu femeile: Justinian, *Apologiile*, tomul I și II; Flavius Josephus, *Antichitățile iudaice*, cartea I, capitolul III; Athenagor, *Asupra Învierii;* Lactențiu, cartea a II-a, capitolul XV; Tertulian, *Asupra vălului fecioarelor;* Marcu din Efes în *Psellus;* Eusebiu, *Pregătirea evanghelică*, tomul V, capitolul IV; sfântul Ambrozie, în lucrarea despre *Noe și Arca*, capitolul V; sfântul Augustin, *Cetatea Domnului*, cartea XV, capitolul XXIII; părintele iezuit Meldonat, *Tratatul demonilor*, pagina 218; Pierre Lebyer, consilier al regelui...

— Fie-ți milă, Arcadie. Mai taci odată! Taci! Taci! Și alungă câinele ăsta, strigă Maurice stacojiu la față, cu ochii holbați, crezând în delir că vede năpustindu-se în pat câinele negru.

Doamna de la Verdelière, care practica toate eleganțele mondene și naționale, era socotită printre cele mai grațioase infirmiere din înalta societate franceză. Veni în persoană să se intereseze de Maurice și se oferi să îngrijească rănitul. Dar, la consemnul hotărât al doamnei des Aubels, Arcadie îi închise ușa în nas. Mărturiile de simpatie curgeau gârlă. Îngrămădite pe o tavă, o mulțime de cărți de vizită iveau nenumărate colțuri îndoite ca niște cornițe. Dl le Truc de Ruffec aduse, printre primii, mărturia simpatiei sale virile și, întinzându-i tânărului d'Esparvieu o mână loială, îi ceru ca de la bărbat de onoare la bărbat de onoare douăzeci și cinci de ludovici pentru achitarea unei datorii de onoare.

— La naiba! Ce să-i faci, dragă Maurice, sunt servicii pe care nu le poți cere oricui!

În aceeași zi, dl Gaétan veni să strângă mâna nepotului. Acesta i-l prezentă pe Arcadie:

— Iată-l pe îngerul meu păzitor unchiule, despre care spuneai că are un picior deosebit de frumos, când i-ai descoperit urma pasului în pudra revelatoare. Mi s-a arătat anul trecut, chiar în camera asta... Nu-ți vine să crezi, nu-i așa?... Și totuși, ăsta-i adevărul!...

Apoi, întorcându-se către duh:

— Ce zici, Arcadie? Abatele Patouille, care este un mare teolog și

bun preot, nu crede că ești înger; iar unchiul Gaétan, care nu mai știe boabă din catehism și n-are niciun fel de religie, nu crede nici el. Te neagă amândoi: unul pentru că are credință, celălalt pentru că n-are deloc. Poți să-ți dai seama din asta că dacă vreodată aș povesti cuiva istoria ta, nimeni n-ar crede-o. De altfel cel căruia i-ar trăsni prin minte să o povestească nu s-ar dovedi de bun gust și n-ar fi deloc apreciat pentru asta. Pentru că, trebuie să mărturisești, nu e una prea grozavă! Te iubesc, dar te judec. De când ai decăzut în ateism, ai devenit un nelegiuit abominabil. Rău înger, rău prieten, trădător și homicid. Asta fiindcă socot că ai dat drumul pe teren câinelui ăluia negru între picioarele mele ca să mă asasinezi.

Îngerul ridică din umeri, adresându-se lui Gaétan:

— Din păcate, domnule, nu mă surprinde să găsesc atât de puțin credit la dumneavoastră: mi s-a spus că v-ați certat cu cerul iudeo-oreștin din care sunt originar.

— Domnule, răspunse Gaétan, nu cred destul în Iehova pentru a crede în îngerii lui.

— Domnule, cel căruia îi spuneți Iehova este în realitate un demiurg ignorant și grosolan, pe care îl cheamă Ialdabaoth.

— În acest caz, domnule, sunt gata să cred în el. Este incult și mărginit: existența lui nu mă deranjează câtuși de puțin. Cum o mai duce?

— Rău! Îl vom răsturna luna viitoare.

— Nu vă lăudați, domnule. Îmi aduceți aminte de cumnatul Cuissart care, de treizeci de ani, e sigur că a doua zi dimineața va auzi că a căzut Republica…

— Vezi, Arcadie? strigă Maurice. Unchiul Gaétan crede ca și mine. Știe că nu vei izbuti.

— Și de ce anume, vă rog, domnule Gaétan, credeți că nu voi izbuti?

— Ialdabaoth al dumneavoastră este încă destul de tare pe lumea asta, dacă nu și în cealaltă. Odinioară era susținut de preoți și de cei care credeau în el. Astăzi se bizuie pe cei care nu cred în el, pe filosofi.

S-a găsit recent un pârlit de profesoraș, pe nume Picrochole, care voia să declare știința în faliment, cu scopul de a ameliora afacerile bisericii. Și mai zilele trecute a fost inventat pragmatismul, expre pentru a face religia ispititoare spiritelor raționale.

— Ați studiat cumva pragmatismul?

— Nici pomeneală! Odinioară, fiind cam frivol, m-am ocupat de metafizică. Îi citeam pe Hegel și Kant. Cu vârsta am devenit mai serios și mă preocupă numai formele sensibile, tot ce impresionează ochiul sau urechea. Arta concentrează omul în totalitatea lui. Restul nu e decât himeră.

Discuția continuă astfel până seara, și se spuseră atâtea obscenități că ar fi putut face să roșească nu numai un cuirasier, ceea ce nu înseamnă mare lucru pentru că adesea cuirasierii sunt caști, ci până și o pariziancă.

Dl Sariette veni de asemenea să-și vadă fostul elev. Când intră în încăpere, apăru și bustul lui Alexandre d'Esparvieu deasupra capului chel al bibliotecarului. Se apropie de pat. Perdelelor albastre, dulapului cu oglindă, șemineului, li se substituiră pe loc dulapurile pline cu cărți din sala sferelor și busturilor, și aerul fu brusc înăbușit de cartoteci, dosare și fișe. Dl Sariette nu se deosebea suficient de biblioteca sa pentru a putea fi închipuit ori măcar văzut fără ea. Bătrânul era mai palid, mai șters, mai vag, mai nălucă decât nălucile pe care le evoca.

Maurice, devenit foarte bun, se arătă sensibil la acest gest de prietenie.

— Ia loc, domnule Sariette, pe doamna des Aubels o cunoști. Ți-l prezint pe Arcadie, îngerul meu păzitor. El e acela care, pe când era invizibil, ți-a jefuit doi ani de zile biblioteca, te-a făcut să pierzi pofta de mâncare și te-a adus la două degete de nebunie. El transporta din sala sferelor în pavilionul meu grămezile de cărți vechi. El a ridicat în ziua aceea sub nasul dumitale nu știu ce hârțoagă prețioasă și te-a făcut să cazi pe scară. Altădată, a luat o broșură a domnuluj Salomon

Reinach și, obligat să iasă odată cu mine (căci nu mă părăsea niciodată, așa după cum am aflat pe urmă), a lăsat-o să cadă în rigola de pe strada Prințesei. Iartă-l, domnule Sariette, n-avea buzunare. Era invizibil. Regret amar, domnule Sariette, că toate cărțoaiele dumitale n-au fost devorate de vreun incendiu ori înecate de vreo inundație. Din cauza lor îngerul meu și-a pierdut capul. S-a făcut om, și nu mai are nici credință, nici lege. Acum eu am ajuns îngerul lui păzitor. Numai Dumnezeu știe cum se vor termina toate astea!

La auzul discursului, fața dlui Sariette căpătă o tristețe nesfârșită, iremediabilă, veșnică, o tristețe de mumie. Sculându-se să plece, dezolatul bibliotecar șopti la urechea lui Arcadie:

— Bietul copil, e bolnav rău; delirează.

Maurice îl chemă pe bătrân:

— Mai stai puțin, domnule Sariette. Ai să faci un bridge cu noi. Ascultă-mi sfatul, domnule Sariette. Să nu faci ca mine, nu te împrieteni cu cine nu trebuie. Altfel, ai să fii pierdut. Nu pleca încă, domnule Sariette, vreau să-ți cer ceva foarte important: când ai să mai vii să mă vezi, adu-mi o carte despre temeinicia religiei; vreau să studiez. Trebuie să-mi readuc îngerul păzitor la credința pe care și-a pierdut-o.

CAPITOLUL XXXI

În care se va admira cu câtă uşurinţă un om onest, timid şi blând poate comite o crimă oribilă.

Profund întristat de încâlcitele spuse ale tânărului Maurice, dl Sariette luă autobuzul și se duse la moș Guinardon, prietenul său, unicul său prieten, singura ființă din lume pe care ar fi vrut s-o vadă și s-o audă. Când dl Sariette intră în magazinul din strada Courcelles, Guinardon era singur și moțăia, tolănit într-un fotoliu străvechi. Sub părul buclat și barba răsfirată i se zărea fața stacojie; firișoare vineții îi brăzdau aripile nasului împurpurat de vinul de Bourgogne. Căci nu mai încăpea putință de tăgadă – moș Guinardon bea. La doi pași de el, pe masa de lucru a junei Octavie, un trandafir se usca de-a binelea într-un pahar cu apa evaporată, iar în coșuleț zăcea o broderie neisprăvită. Juna Octavie părăsea din ce în ce mai des magazinul și dl Blancmesnil nu se mai ivea niciodată în lipsa ei. Motivul era că se întâlneau de trei ori pe săptămână, la ora cinei, într-o casă din apropiere de Champs-Elysees. Moș Guinardon nu știa nimic. Nu-și cunoștea întregul rău, dar suferea din cauza lui.

Dl Sariette strânse mâna vechiului său prieten; nu-l întrebă ce mai face juna Octavie; căci nu recunoștea legăturile care-i uneau pe cei doi. Mai degrabă ar fi vorbit de Zéphyrine, cea atât de crud abandonată și pe care ar fi vrut ca bătrînul să și-o facă soție legitimă. Dar dl Sariette era prudent. Se mulțumi să-l întrebe pe Guinardon cum o mai duce.

— De minune, îl încredință Guinardon, care se simțea bolnav dar afecta vigoarea și sănătatea, de când începuseră să-l părăsească... Slavă Domnului! Mi-am păstrat puterea trupului și spiritului. Sunt cast. Fii cast, Sariette; numai cei curați sunt puternici.

În seara aceea, moș Guinardon scosese din comoda de lemn liliachiu câteva cărți prețioase, pentru a le arăta unui bibliofil distins, dl Victor Meyer; după ce clientul plecase, ațipise fără să le mai pună la loc. Dl Sariette, pe care cărțile îl atrăgeau, le zări pe marmura comodei și se apucă să le examineze curios. Prima pe care o răsfoi fu *La Pucelle*, legată în marochin, ediția cu adăugirea engleză. Fără îndoială, nu-i venea ușor inimii lui franceze și creștine să admire un asemenea text și asemenea ilustrații, dar un exemplar frumos îi părea totdeauna virtuos și pur. Pălăvrăgind mereu foarte afectuos cu Guinardon, luă rând pe rând în mână cărțile pe care anticarul le degusta pentru legăturile lor, pentru stampe, proveniență sau raritate, apoi dintr-o dată scoase un sublim strigăt de bucurie și iubire. Tocmai dăduse peste acel *Lucrețiu* al priorului de Vendome, *Lucrețiul* lui, și-l strânse la inimă.

— În sfârșit, te revăd, suspină el ducându-l la buze.

Moș Guinardon nu înțelese prea bine la început ce vroia să spună vechiul lui prieten; dar după ce acesta declară că volumul făcea parte din biblioteca d'Esparvieu, că lui îi aparținea, lui Sariette, și că îl va lua fără să mai recurgă la niciun fel de formalități, trezindu-se pe de-a-ntregul, anticarul se ridică în picioare și declară categoric că volumul lui îi aparținea, lui Guinardon, că îl cumpărase cum se cuvine și încă scump și că nu-l va da decât pe cinci mii de franci bătuți pe muche.

— Nu înțelegi ce-ți spun, replică Sariette: cartea aceasta aparține bibliotecii d'Esparvieu; trebuie să i-o reintegrez.

— Mai pune-ți pofta-n cui!...

— Cartea asta îmi aparține.

— Ești nebun, dragă Sariette.

Observând că într-adevăr bibliotecarul avea un aer rătăcit, îi trase cartea din mâini și încercă să schimbe discuția.

— Ai văzut, Sariette, că porcii ăia vor să spintece palatul Mazarin și să acopere cu nu știu ce așa-zise opere de artă culmea Cetății, locul cel mai măreț, cel mai încântător din Paris? Sunt mai răi ca vandalii, că vandalii distrugeau monumentele antichității, dar nu puneau în locul

lor clădiri scârboase ori poduri nenorocite, cum ar fi podul Alexandre. Și biata noastră stradă Garancière, Sariotte, a căzut pradă barbarilor. Ce-au făcut cu frumosul mascaron de bronz de la fântâna palatină?...

Dar Sariette nici nu voia să asculte.

— Guinardon, nu m-ai înțeles. Ascultă-mă. Cartea asta aparține bibliotecii d'Esparvieu. A fost furată de acolo. Cum? De cine? Nu știu. S-au petrecut în biblioteca asta lucruri teribile. Misterioase. Pe scurt, cartea a fost furată. Cred că nu mai e nevoie să fac apel la înaltul dumitale simț al probității, dragă prietene. Doar nu vrei să treci drept tăinuitor. Dă-mi cartea. O voi restitui domnului d'Esparvieu, care te va despăgubi, poți să fii sigur. Ai încredere în generozitatea lui, și vei proceda întocmai ca omul de lume care ești.

Anticarul surâse cu amărăciune:

— Să am încredere în generozitatea acestui bătrân zgârie-brânză d'Esparvieu, care ar gâtui un purice ca să-l jupoaie de piele! Uită-te la mine, dragă Sariette, și spune-mi dacă am eu mutra unui Jocrisse[148]. Știi foarte bine că d'Esparvieu a refuzat să dea unui negustor de lucruri de ocazie cincizeci de franci pentru portretul lui Alexandre d'Esparvieu, străbunul lui, lucrat de pictorul Hersent, și marele străbun a rămas în bulevardul Montparnasse, vizavi de cimitir, pe taraba unui ovrei, unde vin să se ușureze toți câinii din cartier... Să am încredere în generozitatea domnului d'Esparvieu!... Știi că ai haz?

— Ei bine! Guinardon, mă angajez să-ți dau eu îndemnizația pe care o vor fixa arbitrii. Mă asculți?

— Nu fă pe nababul cu niște ingrați, dragă Sariette. D'Esparvieu ăsta a pus mâna pe știința, pe munca și pe toată viața dumitale pentru un salar pe care l-ar refuza până și un valet. Las-o moartă... De altfel e prea târziu. Cartea a fost vândută...

— Vândută?... Cui? întrebă cu groază Sariette.

— Ce te interesează? N-ai s-o mai vezi, n-ai să mai auzi de ea:

[148] Personaj tradițional în farsa franceză, simbolizând naivitatea neghioabă și credulitatea.

pleacă în America.

— În America! *Lucrețiul* cu blazonul lui Philippe de Vendome, cu note scrise de mâna lui Voltaire! *Lucrețiul* meu. În America!

Moș Guinardon începu să râdă.

— Dragul meu Sariette, mi-aduci aminte de cavalerul des Grieux[149], când află că scumpa lui iubită va fi dusă pe Mississippi. „Scumpa mea iubită, pe Mississippi!..

— Nu, replică Sariette foarte palid, nu, canea asta nu va pleca în America. Se va întoarce, așa cum se cuvine, în biblioteca d'Esparvieu. Guinardon, dă-mi-o!

Pentru a doua oară, anticarul încercă să curme abil conversația care părea să capete o întorsătură urâtă:

— Dragă Sariette, nu mi-ai spus încă nimic despre El Greco ăsta. Nici măcar nu te-ai uitat la el. Și totuși, e admirabil.

Și Guinardon așeză tabloul într-o lumină mai prielnică:

— Uită-te la sfântul Francisc ăsta, sărmanul Domnului, frate lui Iisus; trupul lui ca de funingine se înalță spre cer asemeni fumului unei jertfe plăcute, ca jertfa lui Abel.

— Cartea! făcu Sariette fără să-și întoarcă privirea; Guinardon, dă-mi cartea!

Dintr-o dată, tot sângele urcă în fața lui moș Guinardon: roșu tot și cu vinele de pe frunte umflate, spuse:

— Ajunge!

Și puse *Lucrețiul* în buzunarul vestonului.

Fără să mai stea pe gânduri, moș Sariette tăbărî pe anticar cu neașteptată furie, și, pe cât era de anemic, îl răsturnă pe robustul bătrân în fotoliul junei Octavie.

Amețit și furios, Guinardon îl copleși pe bătrânul maniac cu înspăimântătoare injurii, trimițându-l dintr-un pumn la patru pași, peste *Încoronarea fecioarei*, operă a lui Fra Angelico, care se nărui cu vuiet mare. Sariette se năpusti iar și încercă să smulgă cartea din

[149] Erou din romanul *Manon Lescaut*, al abatelui Prevost (1697—1763).

buzunarul în care fusese ascunsă. Moș Guinardon l-ar fi făcut de data asta grămadă, dacă orbit de sângele care i se urcase la cap n-ar fi izbit alături, în masa la care lucra juna absentă. Sariette se agăță de adversarul uimit, îl țintui răsturnat în balansoar, strângându-l cu mânuțele lui descărnate de gâtul care, deja foarte roșu, deveni stacojiu. Guinardon se zbătu să scape; dar simțind sub ele carnea caldă și moale, degetele mititele ale lui Sariette se încleștară și mai și. O putere neștiută le înfigea în pradă. Guinardon horcăia, o dâră de salivă i se prelinse pe la colțul gurii. Sub apăsare, trupul îi tresărea din când în când; dar tresăriIile deveneau din ce în ce mai sacadate și mai rare. Încetară cu totul. Mâinile ucigașe nu mai voiau să se desprindă. Sariette trebui să facă un efort violent ca să și le smulgă. Îi bubuiau tâmplele. Cu toate acestea, deslușI afară ploaia căzând, pași abia distincți trecând pe trotuar și, departe, strigatele vânzătorilor de ziare. Oameni sub umbrele se estompau în întuneric. Scoase cartea din buzunarul mortului și fugi.

În seara aceea, juna Octavie nu se întoarse la magazin. Se dusese să se culce în micul mezanin de deasupra cvartalului de antichități din aceeași stradă Courcelles, cumpărat de puțină vreme pe numele ei de către dl Blancmesnil. Paznicul care trebuia să închidă magazinul găsi corpul anticarului cald încă. O chemă pe madarn Lenain, portăreasa, care îl întinse pe moș Guinardon pe o canapea, aprinse două lumânări, puse o ramură de cimbrișor într-o farfurioară cu agheazmă și închise ochii defunctului. Medicul însărcinat să constate decesul îl atribui unei congestii cerebrale.

Anunțată de madam Lenain, Zéphyrine alergă să vegheze mortul. Părea că doarme. În licărul tremurător al lumânărilor, sfântul lui El Greco se înălța ca un fum; aurIturile primitivilor scânteiau în umbră. Aproape de patul funerar se putea distinge o femeie miniaturală de Baudouin, care lua un hap. Toată noaptea, până la cincizeci de pași se auziră în stradă bocetele lui Zéphyrine. Se deslușea:

— A murit, a murit prietenul meu, idolul meu, comoara mea,

dragostea mea... Nu, n-a murit, mișcă! Eu sunt, Michel. Eu sunt, Zéphyrine a ta: scoală-te, ascultă-mă! Răspunde-mi: te iubesc; dacă te-am necăjit, iartă-mă... E mort, mort! Oh, Dumnezeule, uită-te ce frumos mai e! Era atât de bun, atât de deștept, atât de plăcut! Doamne! Doamne! Doamne! Dacă eram lângă el, nu murea. Michel! Michel!

Dimineața, tăcu. Ai fi crezut că doarme: era moartă.

CAPITOLUL XXXII

În care răsună în cabaretul lui Clodomir flautul lui Nectarie.

Cum nu putuse forța intrarea ca infirmieră, doamna de la Verdèliere reveni câteva zile mai târziu, în absența doamnei des Aubels, ca să-i ceară lui Maurice d'Esparvieu obolul pentru bisericile Franței. Arcadie o introduse la căpătâiul con valescenitului.

Maurice îi suflă îngerului la ureche:

— Trădătorule, scapă-mă imediat de furia asta, sau vei fi vinovat de nenorocirile care se vor petrece aici nu peste multă vreme.

— Stai liniștit, făcu Arcadie sigur de sine.

După complimentele de rigoare, doamna de la Verdèliere făcu semn lui Maurice să îndepărteze îngerul. Maurice se prefăcu a nu pricepe. Și doamna de la Verdèliere atacă de-a dreptul scopul vizitei:

— Bisericile noastre, scumpele noastre biserici de la țară, ce se va întâmpla cu ele?

Arcadie o privi cu un aer angelic, ridicând din umeri:

— Se vor prăbuși, doamnă; vor cădea în ruină. Și ce păcat! Nu mă voi putea mângâia niciodată. Printre casele de la țară, biserica e ca o găină în mijlocul puișorilor ei.

— Așa este, făcu doamna de la Verdèliere cu un fermecător surâs, chiar așa și este!

— Și clopotele, doamnă?

— Oh, domnule, clopotele!

— Clopotele, doamnă, se înalță spre cer ca niște seringi gigantice spre fundurile goale ale heruvimilor.

Fără să mai stea pe gânduri, doamna de la Verdèliere o luă din loc.

În aceeași zi, dl abate Patouille veni să aducă rănitului povețe și întărire. Îl îndemnă să renunțe la prieteniile nepotrivite și să se împace

cu familia. Îi zugrăvi o mamă înlăcrimată gata să-și întâmpine cu brațele deschise fiul regăsit. Renunțând printr-un efort bărbătesc la o viață ușuratecă și la plăcerile deșarte, Maurice și-ar fi recăpătat pacea inimii și tăria sufletului, s-ar fi eliberat de himerele mistuitoare, ar fi scăpat de duhul răului.

Tânărul d'Esparvieu mulțumi dlui abate Patouille pentru atâta bunătate și protestă în privința sentimentelor sale religioase:

— Niciodată n-am fost atât de credincios. Și niciodată n-am simțit atâta nevoie să fiu. Închipuiți-vă, domnule abate, că trebuie să reiau catehismul de la capăt cu îngerul meu păzitor care l-a uitat.

Dl abate Patouille suspină din adâncul inimii și-l îndemnă pe scumpul lui fiu să se roage, rugăciunea fiind singurul sprijin împotriva primejdiei în care se află un suflet atacat de demoni.

— Domnule abate, întrebă Maurice, vreți să vă fac cunoștință cu îngerul meu păzitor? Așteptați doar o clipă, a plecat să-mi cumpere țigări.

— Copil nefericit!

Și bucălații obraji ai abatelui Patouille căzură în semn de mâhnire. Și aproape îndată se ridicară în semn de înveselire, căci avea toate motivele să fie mulțumit.

Opinia publică se însănătoșea. Iacobinii, francmasonii, blocarzii erau peste tot rău văzuți. Elita dădea o pildă sănătoasă iar Academia Franceză una de conformism. Tineretul din Cartierul Latin dovedea supunere bisericii, iar Școala Normală răspândea miresme de seminar. Crucea triumfa. Dar trebuiau bani, mulți bani, mereu mai mulți bani.

După șase săptămâni de odihnă, medicul îi îngădui lui Maurice d'Esparvieu să facă o plimbare cu mașina. Mai purta brațul în eșarfă. Prietenul și iubita îl întovărășeau. Se duseră în Bois de Boulogne și gustară încântarea de a vedea iarba proaspătă și copacii. Surâdeau întregii lumi și lumea întreagă le surâdea. Cum spusese Arcadie, greșelile îi făcuseră mai buni. Prin neprevăzutele întorsături ale geloziei și mâniei, Maurice ajunsese la calm și bunăvoință. O mai iubea

încă pe Gilberte, o iubea cu o dragoste îngăduitoare. Îngerul o poftea ca femeie mai mult ca oricând, dar prin posesiune dorința își pierduse veninul curiozității. Gilberte se simțea bine plăcând, și plăcea și mai mult. Băură la Cascadă un lapte care li se păru delicios. Toți trei trăiau din plin nevinovăția. Arcadie uită de nedreptățile vechiului tiran al lumii. Aveau să-i fie curând reamintite.

Întors la locuința prietenului său, o găsi pe Zita așteptându-l. Părea o statuie de fildeș și aur.

— Îmi faci milă, îi spuse ea. A venit ziua așteptată încă de pe când timpul nu exista, și care nu va mai veni, poate, înainte ca soarele și întregul lui cortegiu să nu se piardă în constelația lui Hercule; ne aflăm în ajunul momentului în care îl vom surprinde pe laldabaoth în palatul său de porfir și dumneata, care ardeai de dorința de a dezrobi cerurile, dumneata, care abia așteptai să te întorci învingător în patria eliberată, îți uiți dintr-o dată generoasele planuri și adormi în brațele fiicelor oamenilor. Ce plăcere poți oare gusta în legăturile cu animalele astea mici, necurate, alcătuite din elemente atât de schimbătoare, că s-ar putea spune că mereu curg? Ah! Arcadie! Aveam toate motivele să nu cred în tine. Nu ești decât un intelectual; deci numai un curios. Nu ești capabil de acțiune.

— Mă judeci rău, Zita, răspunse îngerul. E-n firea fiilor cerului să iubească fiicele oamenilor. Deși coruptibilă, carnația femeilor ori a florilor nu farmecă mai puțin simțurile. Dar niciuna din vietățile astea mici n-ar putea să mă facă să uit ura și dragostea; sunt gata să mă ridic împotriva lui laldabaoth.

Dacă îl văzu atât de hotărât, Zita se declară mulțumită. Și îl îndemnă să urmărească fără slăbiciune împlinirea marii misiuni. Nimic nu trebuia făcut în pripă, nimic amânat.

— O acțiune măreață, Arcadie, este alcătuită dintr-o mulțime de altele mici; cel mai majestuos ansamblu se compune dintr-o mie de detalii infime. Să nu scăpăm nimic din vedere.

Îl căutase pentru a-l duce la o întrunire unde prezența lui era

necesară. Acolo aveau să fie trecute în revistă forțele răsculaților.

Și ea nu mai adăugă decât un cuvânt:

— Vine și Nectarie.

Când Maurice dădu ochii cu Zita, o găsi fără vino-ncoa; îi displăcea pentru că era frumusețea întruchipată, și pentru că frumusețea deplină îi uluia totdeauna până la penibil. Zita îi fu de-a dreptul antipatică de îndată ce află că era un înger revoltat și că îl căuta pe Arcadie pentru a-l duce la o întrunire a conjuraților. Bietul băiat încercă să-și rețină tovarășul prin toate mijloacele pe care deșteptăciunea și împrejurările i le furnizau. Dacă îngerul păzitor accepta să rămână cu el, avea să-l ducă la un extraordinar meci de box, la o trecere în revistă de trupe care urma să constituie apoteoza lui Poincaré[150], în sfârșit, la un local unde puteau fi văzute femei extraordinare prin frumusețea, darurile, viciile sau diformitățile lor. Îngerul nu se lăsă însă ispitit și spuse că pleacă împreună cu Zita.

— De ce?

— Ca să punem la cale cucerirea cerului.

— Iarăși nebunia asta! Cucerirea... Dar ți-am demonstrat că așa ceva nu e nici cu putință, și nici de dorit.

— La revedere, Maurice.

— Cum, pleci?... Ei bine, vin și eu.

Și Maurice, cu brațul în ghips, îi urmă pe Arcadie și Zita până în Montmartre, la cabaretul lui Clodomir, unde se trăsese un coviltir deasupra unui separeu cu pereții de viță agățătoare.

Prințul Ișstar și Teofil erau deja acolo împreună cu o mutrișoacă galbenă care semăna cu un copil și care era un înger japonez.

— Nu-l mai așteptăm decât pe Nectarie, spuse Zita.

Și chiar în aceeași clipă apăru fără zgomot bătrânul grădinar. Se așeză, și câinele i se întinse la picioare.

Bucătăria franceză e cea mai bună din lume. Gloria asta va străluci

[150] Raymond Poincaré, om de stat francez (1860—1934), președinte al Franței între 1913—1920.

mai presus de toate celelalte când umanitatea, mai înțeleaptă, va pune frigarea mai presus decât sabia. Clodomir servi îngerilor și muritorului care-i întovărășea o garbură[151], un fileu de porc și niște frigărui de rinichi în sos de vin, dovedind că bucătarul acesta din Montmartre nu fusese dat gata de americanii care corup până și pe cei mai buni bucătari ai Orașului-Ospătărie.

Clodomir desfundă un vin de Bordeaux care, deși neînscris pe lista podgoriilor din Medoc, își dovedi prin aromă și buchet nobila lui origine. E important să amintim că după vinul acesta, și după altele câteva, pivnicerul aduse grav un *romané* roșu, tare și ușor, robust și delicat, bogat în adevărată măduvă burgundă, focos, fumegând îndestul, voluptate a spiritului și a simțurilor.

Bătrânul Nectarie ridică paharul și zise:

— În sănătatea ta, Dionisos, cel mai însemnat dintre Zei, în sănătatea ta, cel care reîntronând vîrsta de aur, se va întoarce să dea vajnicilor muritori ciorchinii pe care Lesbos demult i-a desprins de pe butașii de Methymne, vițele de Thasos[152] și strugurii albi de pe malul lacului Mareotisé[153], și teascurile de Falerno[154] și vinurile din Tmolus[155], și prințul vinurilor, Phanul. Și sucul viilor acestora va fi dumnezeiesc, și ca pe vremea bătrânului Silen oamenii se vor îmbăta de înțelepciune și dragoste.

Când fu servită cafeaua, Zita, prințul Ișstar, Arcadie și îngerul japonez expuseră pe rând situația forțelor strânse împotriva lui Ialdabaoth. Părăsind beatitudinea veșnică pentru suferințele vieții pământești, îngerii sporeau în inteligență, dobândeau mijloacele de a se înșela și

[151] Supă gasconă alcătuită din legume mărunțite, o varză și slănină, la care se adaugă jumări de gâscă sau de rață.

[152] Lesbos, Methymne, Thasos, insule din Arhipelag vestite pentru vinurile lor.

[153] Lac și promontoriu pe care este ridicat orașul egiptean Alexandria, fostă colonie grecească.

[154] Localitate viticolă din provincia italiană Campagna

[155] Munte și oraș în Asia Mică.

facultatea de a fi de altă părere. Așa se face că adunările lor se manifestă ca și acelea ale oamenilor, tumultuos și confuz. Când unul din conjurați amintea o cifră, ceilalți se grăbeau să o tăgăduiască. Nu mai puteau aduna două numere fără să se certe și însăși aritmetica, devenită pătimașă, își pierdea certitudinea. Cherubul, care-l adusese cu forța pe piosul Teofil, se făcu foc și pară auzindu-l cum îl laudă pe Domnul, și-i trase în cap câțiva pumni, care ar fi năruit un bou. Dar capul unui muzician e chiar mai tare decât ornamentul arhitectonic în formă de țeastă de taur. Și loviturile încasate nu-i schimbară lui Teofil opinia despre providența divină. Cum Arcadie a opus multă vreme idealismul său științific pragmatismului Zitei, frumoasa arhanghelă îi reproșă că gândește prost.

— Și asta te miră! strigă îngerul păzitor al tânărului Maurice. Gândesc exact ca și dumneata, în limbaj omenesc. Și ce altceva e limbajul omenesc, dacă nu strigătul fiarelor pădurii ori ale munților, complicat și corupt de orgolioasele primate? Fă-mi dacă poți, o, Zita, din adunătura asta de sunete iritate sau plângărețe, un raționament ca lumea! Îngerii nu gândesc; superiori îngerilor, oamenii gândesc prost. Ce să mai vorbesc de profesorii care încearcă să definească absolutul cu ajutorul unor strigăte moștenite de la antropopiteci, de la maimuțe, marsupiale și reptile – strămoșii lor. Ce bufonerie! Cum s-ar mai distra demiurgul, dacă ar fi destul de deștept!

Noaptea era zugrăvită cu stele. Grădinarul rămânea tăcut.

— Nectarie, îi spuse frumoasa arhanghelă, cântă puțin din flaut, dacă nu te temi că se vor tulbura pământ și cer.

Nectarie luă flautul. Tânărul Maurice aprinse o țigară. Flacăra străluci o clipă, alungă în umbră cerul și stelele lui, și muri. Și Nectarie prinse flacăra pe inspiratul lui flaut și o cântă. Sunetele de argint se înălțată, înfiripând:

— Flacăra aceasta este un univers care și-a împlinit destinul în mai puțin de un minut. Se născură în ea sori și planete. Venus Urania a măsurat orbitele globurilor rătăcitoare în spațiile fără de sfârșit. La

suflarea lui Eros, primul născut dintre zei, se zămisliră plante, animale și gânduri. În cele douăzeci de secunde care s-au scurs între nașterea și moartea acestor universuri, s-au perindat civilizații, imperii și-au târât o leșinată decadență. Mame au plâns și spre cerurile mute au urcat cântecele dragostei, strigătele urii, gemetele victimelor. Proporțional cu micimea lui, acest univers a durat tot atât cât durează și va dura acela căruia îi zărim câțiva atomi licărind deasupra capetelor noastre. Sunt și unul și celălalt doar un licăr în infinit.

Și pe măsură ce sunetele limpezi și pure țâșnesc în văzduhul fermecat, pământul se preschimbă într-un nor molatec, stelele descriu traiectorii repezi. Ursa Mare se dislocă și alcătuirea i se împrăștie în toate părțile. Eșarfa sabiei lui Orion se rupe. Steaua Polară își părăsește axul magnetic. Sirius, care își arunca la orizont flacăra incandescentă, se face albastru, apoi se-mpurpurează, tresare și se stinge într-o clipă. Stârnite, constelațiile formează noi zodiace, care se destramă la rândul lor. În descântecul lui, flautul magic condensase într-o clipă viața și mișcările universului acestuia, care pare imuabil, veșnic, îngerilor și oamenilor. Flautul tăcu, și cerul își reluă străvechea înfățișare. Nectarie dispăru.

Clodomir își întrebă oaspeții dacă sunt mulțumiți de garbura lui, care pentru a scădea cât trebuie rămăsese douăzeci și patru de ore pe foc, și înălță osanale vinului de Beaujolais pe care îl băuseră.

Noaptea era blândă. Arcadie împreună cu îngerul său păzitor, Teofil, prințul Ișstar și îngerul japonez plecară s-o conducă pe Zita până la apartamentul ei.

CAPITOLUL XXXIII

Cum un îngrozitor atentat răspândeşte teroarea în Paris.

Totul dormea în oraș. Pașii răsunau sonor pe asfaltul pustiu. Ajuns până la jumătatea coastei de la Butte, în colțul străzii Feutrier, înaintea porții frumoasei arhanghele, micul grup se opri. Arcadie discuta despre Scaune și Domnii cu Zita, care cu degetul pe butonul soneriei, nu se hotăra să apese. Cu vârful bastonului, prințul Ișstar trasa pe trotuar schemele unor noi dispozitive cu explozibil și scotea asemenea mormăituri mugite, că trezea burghejii adormiți și crispa șalele Pasifaelor[156] din vecinătate. Teofil cânta cât îl ținea gura barcarola din actul doi al *Alinei*, *regina Golcondei*. Cu brațul în eșarfă, Maurice duela cu stânga cu îngerul japonez, făcând să sară scântei din pavaj și strigând „atins!” cu glas ascuțit.

În vremea aceasta, brigadierul de poliție Grolle, la colțul străzii vecine, visa. Era spătos ca un legionar roman și avea toate trăsăturile acelei rase trufaș servile care, de pe când oamenii clădiseră cetăți, apără imperiile și susțin dinastiile. Brigadierul Grolle era vânjos foarte, și totuși foarte obosit. Era plămădit din aluatul pe care-l alcătuiau o meserie dură și o hrană mediocră; om al datoriei, dar om, nu putea rezista descântecelor, farmecelor și nurilor acelor fete galante pe care le întâlnea în cârduri, în umbra bulevardelor pustii, ori pe lângă terenurile virane; le iubea. Le iubea ca un soldat ce era, cu toate armele gata, și îl încerca o oboseală pe care o înfrunta cu curaj. Cum nu ajunsese încă la cumpăna vieții, jinduia la bucatele alese și liniștita muncă de la țară. În noaptea aceasta dulce, la colțul străzii Muller, visa; visa la căsuța în care se născuse, la mica livadă de măslini, la via

[156] Pasiphae, soția regelui cretan Minos, mama lui Androgeos, a Ariadnei și a Fedrei. Din dragostea lui Pasifae pentru taurul care devasta insula, s-a născut Minotaurul.

părintească, la bătrâna lui mamă gârbovită de muncă și pe care n-avea s-o mai vadă. Smuls din visare de zarva nocturnă, agentul Grolle înaintă până la răspântia străzilor Muller și Feutrier, și măsură fără îngăduință banda asta de pierde-vară în care instinctul lui social bănuia niște dușmani ai ordinii. Era răbdător și hotărât. După un lung moment de tăcere, cu un calm de temut decise:

— Circulați.

Dar Maurice și îngerul japonez continuau să scrimeze și nu auzeau nimic; muzicianul nu asculta decât proprlile-i melodii, prințul Ișstar era absorbit de formulele explozibilelor lui, Zita dezbătea cu Arcadie cea mai măreață acțiune care fusese concepută de când sistemul solar ieșise din nebuloasa originară, și cu toții rămâneau străini de ceea ce îi înconjura.

— V-am spus să circulați, repetă brigadierul Grolle.

De data asta, îngerii auziră ordinul solemn, dar fie din indiferență, fie desconsiderându-l, nu se supuseră și continuacă să strige, să cânte, să peroreze.

— Vasăzică vreți să vă înhaț, urlă brigadierul Grolle abătându-și mâna lui mare pe umărul prințului Ișstar.

Indignat de asemenea grosolană apucătură, cu un pumn formidabil cherubul îl trimise pe brigadier în rigola străzii. Dar deja agentul Fesandet alerga în ajutorul superiorului său și se năpustiră amândoi asupra prințului, izbind furioși ca într-un sac, pe care, în ciuda puterii și greutății lui, l-ar fi târât poate însângerat la postul de poliție, dacă îngerul japonez nu i-ar fi năruit fără efort pe unul după celălalt, făcându-i să se zvârcolească urlând în mâzgă înainte ca Maurice, Arcadie și Zita să aibă timp să intervină. În ce-l privește pe îngerul muzician, care tremura într-o parte, acesta implora sprijinul cerului.

În acel moment, doi tineri brutari oare frământau aluatul într-o pivniță din vecini, auzind zarvă alergară așa cum erau, în șorțuri albe și pieptul gol. Dintr-un instinctiv sentiment de solidaritate socială, luară partea agenților doborâți. La vederea lor, Teofil fu cuprins de o

îndreptățită spaimă și o luă la goană; ei îl înșfăcară și erau cât pe-aici să-l predea păzitorilor ordinii, când Arcadie și Zita îl smulseră din mâinile lor. Lupta continuă inegală și teribilă între cei doi îngeri și ucenicii brutari. Asemănător în forță și frumusețe unui atlet de Lysippe[157], Arcadie își strânse îndesatul adversar în brațe, de mai-mai să-l înăbușe. Frumoasa arhanghelă lovi cu un pumnal brutarul care se repezise asupră-i. Pe pieptul lui păros apăru o șuviță de sânge negru și amândoi brutarii, prieteni ai legii, căzură pe pavaj.

Agentul Fesandet rămăsese leșinat, cu fața în rigolă. Dar brigadierul Grolle, ridicându-se, suflă cu putere în fluier, semnal care trebuia să fie auzit la postul vecin și se năpusti asupra tânărului Maurice. Neavând pentru a se apăra decât un braț, cu mâna stângă acesta își descărcă pistolul asupra agemtului, care își duse palma la inimă, se clătină și se prăbuși. Scoase un suspin prelung și umbrele veșniciei îi acoperiră ochii.

În timpul acesta, ferestrele se deschideau una după alta, ivind capete care se aplecară deasupra străzii. Răsunară pași grei apropiindu-se. În capul străzii Feutrier apărură doi polițiști alergând pe lângă biciclete. Atunci prințul Ișstar aruncă o bombă care răscoli pământul, stinse gazul, dărâmă niște case și învălui într-un nor gros de fum fuga îngerilor și a tânărului Maurice.

Arcadie și Maurice socotiră că după aventura aceasta e mai sigur să se întoarcă acasă, în micul apartament din strada Romei. Era sigur că n-aveau să fie imediat căutați și foarte probabil că niciodată, pentru că bomba cherubului suprimase din fericire toți martorii afacerii. Adormiră în zori și încă nu se treziseră pe la zece dimineața, când portarul aduse ceaiul. Mâncându-și felia de pâine prăjită cu unt și cu jambon, tânărul d'Esparvieu îi spuse îngerului:

— Credeam că o crimă e ceva extraordinar. Ei bine, mă înșelam! E acțiunea cea mai simplă, cea mai naturală din lume.

[157] Sculptor grec din secolul 4 î.e.n., celebru pentru aparența de vitalitate pe care reușea să o insufle statuilor sale.

— Și cea mai tradițională, replică îngerul. De-a lungul secolelor, omului i-a fost ceva obișnuit, ceva necesar să ucidă și să despoaie alți oameni. Fapt încă recomandabil în război.

E de asemenea onorabil să atentezi la viața omenească în anumite circumstanțe, și ți s-a dat dreptate, Maurice, când ai vrut să mă asasinezi pentru că ți s-a părut că aș fi avut nu știu ce familiarități cu metresa dumitale. Dar să ucizi un brigadier, asta nu face un om de lume.

— Taci, strigă Maurice, mai tacă-ți gura, sceleratule! L-am omorât instinctiv pe bietul brigadier, fără să știu ce făceam. Asta mă înnebunește. Dar nu eu sunt vinovatul, ci tu, tu ești asasinul. Tu m-ai târât pe calea rebeliunii și violenței, care duce la prăpastie. Tu m-ai pierdut, tu ai sacrificat tihna și onoarea mea orgoliului și răutății tale. Și chiar pe degeaba. Căci te avertizez, Arcadie, că n-ai să reușești în ceea ce întreprinzi.

Portarul aduse ziarele. Văzându-le, Maurice păli. Toate anunțau, în titluri groase, atentatul din strada Feutrier. Un brigadier ucis, doi agenți ciclișți și doi ucenici brutari grav răniți; trei imobile năruite, numeroase victime.

Maurice scăpă ziarul și zise cu glas slab, plângăreț:

— Arcadie, de ce nu m-ai ucis în grădinița aia din Versailles, în mijlocul trandafirilor, când fluiera mierla?

*

În vremea asta, asupra Parisului domnea teroarea. În piețe și pe străzile aglomerate, gospodine cu plasa în mână ascultau pălind povestirea crimei și cereau pentru vinovați cele mai crude suplicii. În pragul dughenelor, prăvăliașii puneau nelegiuirea pe seama anarhiștilor, sindicaliștilor, socialiștilor, radicalilor și cereau ca legea să-și spună cuvântul. Gândiri mai profunde descopereau mâna Jidanului și Neamțului, și reclamau expulzarea străinilor. Câțiva, lăudând moravurile americane, recomandau linșajul. Știrilor tipărite li se

adăugară zvonuri sinistre. În diferite puncte fuseseră auzite explozii; peste tot se descopereau bombe. Pretutindeni indivizii care erau luați drept răufăcători erau doborâți de brațul mulțimii și predați fărâme justiției. În Piața Republicii, trecătorii făcură bucăți un bețivan care striga: „jos sticleții!”

Președintele Consiliului și ministru al justiției conferi îndelung cu Prefectul poliției și convenină să procedeze imediat, pentru calmarea efervescenței parizienilor, la arestarea a cinci sau șase din cei treizeci de mii de apași cât poseda capitala. Șeful poliției ruse, considerând că recunoaște în atentat stilul nihiliștilor, ceru să fie predată guvernului său o duzină de refugiați, care îi și fu imediat acordată. Se procedă, de asemenea, la câteva extrădări în favoarea siguranței regelui Spaniei.

Aflând aceste energice măsuri, Parisul răsuflă ușurat și ziarele de seară felicitară guvernul. Știrile privitoare la soarta răniților erau excelente. Aceștia se aflau în afara oricărui pericol și în toți indivizii care li se arătau erau convinși că-i recunosc pe agresori.

E drept, brigadierul Grolle era mort, dar două surori de caritate îl vegheau, și Președintele Consiliului de miniștri veni în persoană să depună crucea de onoare pe pieptul acestei victime a datoriei.

Noaptea, în câteva locuri se stârni panică. În Avenue de la Revolte, niște agenți luară la ochi pe un maidan o rulotă de saltimbanci, care li se păru că ar fi un adăpost de bandiți. Chemară ajutoare și când fură destui asediară căruța. Li se adăugară și niște cetățeni săritori; cincisprezece mii de focuri de revolver fură trase; rulota fu aruncată în aer cu dinamită și printre sfărâmături fu găsit cadavrul unei maimuțe femele.

CAPITOLUL XXXIV

În care asistăm la arestarea lui Bouchotte şi a lui Maurice, la dezastrul bibliotecii d'Esparvieu şi la plecarea îngerilor.

Maurice d'Esparvieu petrecu o noapte îngrozitoare. La cel mai mic zgomot pe care-l deslușea, apuca revolverul pentru a nu cădea viu în mâinile justiției. Dimineața smulse pur și simplu ziarele de la portar, le parcurse avid și scoase un strigăt de ușurare: citi că brigadierul Grolle fiind transportat la morgă în vederea autopsiei, medicii legiști nu constatară pe corp decât echimoze, plăgi și contuziuni foarte superficiale, moartea sus-numitului datorându-se rupturii unui anevrism al aortei.

— Vezi, Arcadie, strigă el cu un aer triumfător, vezi? Nu sunt un asasin! Sunt nevinovat! Nici nu mi-ar fi trecut prin minte cât de plăcut e să fii nevinovat!

Apoi căzu pe gânduri și, fenomen firesc, meditația îi risipi veselia.

— Sunt nevinovat. Dar n-am de ce să mi-o ascund, spuse el clătinând din cap, fac parte dintr-o bandă de răufăcători; m-am înhăitat cu niște bandiți. Printre ei te afli la locul tău, Arcadie, tu care ești un individ echivoc, crud și pervers. Dar eu, eu care sunt de familie bună și am primit o educație excelentă, roșesc de rușine.

— Eu în egală măsură, făcu Arcadie, am primit o educație excelentă.

— Unde asta?

— În cer.

— Nu, Arcadie, nu; tu n-ai primit nicio educație. Dacă ți s-ar fi insuflat principii, le-ai mai avea. Principiile nu se pierd niciodată. Din copilărie am învățat să respect familia, patria și religia. N-am uitat nimic, nici nu voi uita vreodată. Știi care ce mă șochează mai mult la tine? Nu perversitatea, cruzimea, neagra ingratitudine, nu

agnosticismul tău care la nevoie s-ar mai trece cu vederea, nu scepticismul tău cu toate că e demodat (căci după redeșteptarea națională, nu se mai află sceptic în Franța), nu, ceea ce mă dezgustă e lipsa ta de gust, e urâta nuanță a ideilor tale, ineleganța doctrinelor tale; gândești ca un intelectual, ca un liber cugetător, ai teorii care miros a demagogie, put a combism1[158], ai concepții infame. Pleacă! Mă dezguști... Arcadie, singurul meu prieten, Arcadie, bătrânul meu înger, Arcadie, scumpul meu copil, asoultă-ți îngerul păzitor: cedează rugăminții mele, renunță la ideile tale nebune, fii iarăși bun, simplu, inocent, fericit. Pune-ți pălăria; hai cu mine la Notre-Dame. Vom spune o rugăciune și vom aprinde o lumânare.

*

În vremea asta, opinia publică mai era încă tulburată; marea presă, organ al redeșteptării naționale, în articole de o veritabilă elevație și reală profunzime dezvălui filosofia acestui atentat monstruos care revolta conștiințele. Îi erau descoperite adevărata origine și cauzele indirecte dar eficace, în doctrinele revoluționare nepedepsit răspândite, în slăbirea legăturilor sociale, în prăbușirea disciplinei morale, în repetata atâțare a tuturor apetiturilor și cupidităților. Pentru a smulge răul din rădăcini trebuiau repudiate cât mai repede himerele și utopiile de teapa sindicalismului, impozitului pe venituri etc., etc., etc... Mai multe ziare, și nu din cele mici, vedeau în recrudescența crimelor fructul natural al necredinței, conchizând că izbăvirea societății se află numai în întoarcerea unanimă și sinceră spre religie.

În prima duminică de după crimă, fu observată în biserici o neobișnuită afluență.

Judecătorul Salneuve, însărcinat cu instrucția cazului, interogă mai îmtâi indivizii arestați de Siguranță și se rătăci pe piste ispititoare, dar

[158] Aluzie la politica anticlericală a lui Émile Combes, prim-ministru al Franței între 1902 și 1905, care a propus legea separării bisericilor de Stat.

false; raportul informatorului Montremain, care îi fu adus la cunoștință, îi îndreptă însă atenția pe calea cea bună și-l făcu să vadă curând în autorii crimei de pe strada Feutnier pe bandiții de la Jonchère. Trimise după Arcadie și Zita și lansă un mandat de arestare împotriva prințului Ișstar, pe care doi agenți și puseră mâna pe când acesta ieșea de la Bouchotte, unde ascunsese niște bombe de un model nou. Aflând intențiile agenților, cherubul surâse cu gura până la urechi și-i întrebă dacă dispuneau de un automobil solid. La răspunsul lor că într-adevăr aștepta unul la poartă, îi asigură că era exact tot ceea ce-și dorea. Și fără să mai stea pe gânduri doborî cei doi agenți pe scară, se îndreptă spre mașina care-l aștepta, îl aruncă pe șofer sub un autobus care trecea la țanc pe acolo, și sub privirile mulțimii îngrozite se instală la volan.

În aceeași seară, dl Jeancourt, comisar de poliție la parchet, pătrunse în apartamentul lui Teofil în momentul în care Bouchotte tocmai înghițea un ou crud ca să-și limpezească vocea, căci în seara aceea trebuia să cânte la *Eldorado național* noul său șlagăr, *N-au ei asta în Germania*. Muzicianul lipsea. Bouchotte îl primi pe magistrat cu o aleasă curtoazie, care înnobila simplitatea ținutei. Era în cămașă. Onorabilul magistrat confiscă partitura *Alinei, regina Golcondei* și scrisorile de dragoste pe care cântăreața le păstra cu grijă în sertarul noptierei, căci era ordonată. Era gata să se retragă, când observă un dulap pe care-l deschise neglijent și unde găsi bombe capabile să arunce în aer jumătate din Paris și o pereche de aripi mari, albe, cărora nu le putea explica nici natura, nici rostul. Bouchotte fu invitată să-și completeze toaleta și, în ciuda țipetelor, condusă la arest.

Dl Salneuve era neobosit. După examinarea hârtiilor confiscate la domiciliul cântăreței și pe baza informațiilor lui Montremain, el lansă împotriva tânărului d'Esparvieu uit mandat de arestare care fu executat miercuri 27 mai, la șapte dimineața, cu multă discreție. De trei zile, Maurice nu mai dormea, nu mai mânca, nu mai iubea, nu mai trăia. Nu se îndoi nicio clipă asupra naturii matinalei vizite pe care o

primea. La vederea comisarului de poliție, un calm neașteptat se revărsă peste simțurile lui. Arcadie nu venise să se culce în strada Romei. Maurice îl rugă pe comisar să aștepte un moment și se îmbrăcă grijuliu, apoi îl urmă pe magistrat la taxiul oprit în fața porții. Îl încerca o serenitate care se tulbură abia când grilajul închisorii Conciergerie se închise în urma sa. Rămas singur în celulă, urcă pe masă pentru a putea privi afară. Zări un colț de cer albastru și surâse. Calmul său izvora din oboseala spiritului, din amorțirea simțurilor și din aceea că nu-i mai încolțea teama de arestare. Nenorocirea îi inspira o înțelepciune superioară. Simțea pogorând asupră-i harul divin. Nu se prețuia, nici nu se disprețuia prea tare și își punea soarta în mâinile Domnului. Fără a încerca să tăinuiască păcatele pe care nici sieși nu și le ascundea, se adresă în gând Providenței pentru a-i atrage atenția că, dacă se prăbușise în neorânduială și răzvrătire, o făcuse pentru a-și readuce pe calea cea bună îngerul rătăcit. Se întinse pe cușetă și adormi liniștit.

Aflând de arestarea unei stele din teatru și a unui tânăr de familie, Parisul și provinciile încercară o surpriză penibilă. Impresionată de tablourile tragice pe care i le prezenta marea presă, opinia cerea ca legea să târască în fața tribunalului niște anarhiști neîmblânziți, fumegând de incendii și mustind de crime, și nu înțelegea ca cineva să se atingă de lumea artelor și a eleganței. Aflând noutatea și fiind printre ultimii care o aflară, Președintele Consiliului de miniștri, ministru al justiției, sări din jilțul său împodobit cu sfincși mai puțin teribili decât el și, în frământarea meditației lui furioase, tăie cu cuțitul de birou, precum odinioară Napoleon, acajoul mesei imperiale. Și când somat de el judecătorul Salneuve i se arătă înaintea ochilor, Președintele azvârli cuțitul în șemineu, cum își azvârlise Ludovic XIV bastonul pe fereastră când i se înfățișase Lauzun[159]; și numai grație unui mare efort se stăpâni și spuse cu un glas alterat:

[159] Antonin Nompar de Caumont, duce de Lauzun (1633—1723), ofițer aventuros și curtezan, căsătorit în cele din urmă cu la Grande Mademoiselle, verișoara regelui.

— Ești nebun?... Și totuși am repetat destul că vreau ca acest complot să fie anarhist, antisocial, funciarmente antisocial și antiguvernamental, cu o nuanță sindicalistă; mi-am exprimat destul dorința de a-l păstra între aceste limite, și dumneata ce-mi faci? Jocul anarhiștilor și liberaliștilor. Îmi arestezi pe cine? O cântăreață adulată de publicul naționalist, și fiul unui bărbat care se bucură de o înaltă considerație în partidul catolic, care-i primește pe episcopii noștri și este primit la Vatican, un bărbat care poate fi trimis de la o zi la alta ambasador pe lângă papa. Îmi înstrăinezi dintr-o lovitură o sută șaizeci de deputați și patruzeci de senatori de dreapta, chiar în ajunul unei interpelări asupra pacificării religioase; mă învrăjbești cu prietenii mei de astăzi și cu cei de mâine. Numai ca să-ți dai seama dacă ești încornorat ca imbecilul ăla de des Aubels ai confiscat scrisorile de dragoste ale tânărului Maurice d'Esparvieu? În privința asta, te pot asigura: ești, și tot Parisul o știe. Dar nu ca să-ți răzbuni afronturile te afli la Parchet.

— Domnule Păstrător al Sigiliului, murmură sugrumat sub un val brusc de sânge judecătorul, sunt un om cinstit.

— Ești un imbecil... și un provincial. Ascultă-mă: dacă Maurice d'Esparvieu și domnișoara Bouchotte nu vor fi liberi într-o jumătate de oră, te strivesc ca pe un vierme. Du-te!

*

Dl René d'Esparvieu merse în persoană la Conciergerie după fiul său, și îl aduse în vechea casă din strada Garancière. Întoarcerea fu triumfală; fusese răspândit zvonul că tânărul Maurice se angajase cu o generoasă imprudență într-o tentativă de restaurație monarhică, și că judecătorul Salneuve, infam francmason, creatura lui Combes și a lui Andre[160], încercase să-l compromită pe curajosul tânăr, pretinzând că

[160] Louis Andre (1838—1913), general francez, ministru de război (1901—1904) în guvernul prietenului său Emile Combe, a cărui lege privind separarea bisericilor de Stat a sprijinit-o.

ar fi în relații cu niște bandiți. De asta părea convins dl abate Patouille, care garanta pentru Maurice ca pentru sine însuși. De altfel se știa că, rupând relațiile cu tatăl său raliat Republicii, tânărul d'Esparvieu se apropiase de regalismul integral. Persoanele bine informate vedeau arestarea sa ca o răzbunare a evreilor. Nu era oare Maurice un antisemit notoriu? Tineretul catolic se adună să-l huiduiască pe judecătorul Salneuve sub ferestrele apartamentului pe care acesta îl ocupa în strada Guénégaud, vizavi de Monetărie.

În bulevardul Palatului, un grup de studenți îi înmână lui Maurice o ramură de palmier.

Maurice se înduioșa revăzând vechiul palat în care-și petrecuse copilăria și căzu plângând în brațele mamei sale.

A fost o zi memorabilă, tulburată, din păcate, de un eveniment penibil. Dl Sariette, care-și pierduse mințile după drama, din strada Courcelles, devenise subit furios. De mai bine de douăzeci și patru de ore se închisese în bibliotecă, scotea niște strigăte oribile și în ciuda amenințărilor și rugăminților refuza să iasă afară. Petrecuse noaptea îmtr-o extremă agitație, căci o lampă fusese văzută alergând fără încetare în spatele perdelelor. Dimineața, auzindu-l pe Hippolyte care-l chema în curte, deschise o fereastră din sala sferelor și filosofilor și azvârli două sau trei cărțoaie destul de grele în capul bătrânului valet. Întregul personal de serviciu, bărbați, femei, tineri, alergară afară și bibliotecarul începu să arunce asupra lor vrafuri de volume. Într-o astfel de situație, dl René d'Esparvieu nu întârzie să intervină. Apăru cu bonetă de noapte și în halat, și încercă să-l facă pe bietul nebun să asculte glasul rațiunii. În chip de răspuns, acesta împroșcă torente de injurii asupra omului pe care până mai ieri îl venera ca pe binefăcătorul său, și se strădui să-l strivească sub toate bibliile, talmudurile, cărțile sacre ale Indiei și Persiei, ale tuturor Părinților greci și latini, ale sfinților Ioan Crisostomul, Grigore din Nazianza, Augustin, Ieronim, sub tomurile tuturor apologeților și ale *Istoriei Schimbărilor*, adnotată de însuși Bossuet. Volume in-octavo, in-quarto,

in-folio se prăbușeau jalnic pe pavajul curții. Scrisorile lui Gassendi, ale părintelui Mersenne, ale lui Pascal se risipiră în vânt. Aplecându-se să culeagă câteva file dintr-o rigolă, camerista se trezi în cap cu un masiv atlas olandez. Doamna René d'Esparvieu, înspăimântată de zgomotul sinistru, apăru abia fardată. La vederea sa, furia lui moș Sariette se dublă. Lansate în zbor unul după altul cu toată puterea, busturile poeților, filosofilor, istoricilor antichității, Horner, Eschil, Sofocle, Euripide, Herodot, Tucidide, Socrate, Platon, Aristotel, Demostene, Cicero, Virgiliu, Horațiu, Seneca, Epictet se sparseră de pavaj, iar globul terestru și sfera celestă se năruiră cu o larmă îngrozitoare, pe care o urmă liniștea ororii, străbătută când și când de râsetele limpezi ale micului Léon ce contempla spectacolul de la înălțimea unei ferestre. Când un lăcătuș deschise ușa, toți oamenii casei pătrunseră în bibliotecă și îl găsiră pe moș Sariette fortificat în spatele unor mormane de cărți, sfâșiind *Lucrețiul* priorului de Vendome, adnotat de mâna lui Voltaire. A fost nevoie să se deschidă o breșă în baricadă. Însă nebunul, văzându-și forțată întăritura, se strecură în mansardă și de acolo pe acoperiș. Timp de două ceasuri urlă acolo de răsuna până departe. O mulțime din ce în ce mai numeroasă se înghesuia în strada Garancière, urmărindu-l cu privirea și scoțând strigăte de spaimă când nenorocitul se clătina pe țiglele de ardezie care i se spărgeau sub pași. Amestecat în mulțime, așteptându-se să-l vadă de la o clipă la alta prăbușindu-se în gol, dl abate Patouille recita pentru el rugăciunile celor în agonie și se pregătea să-i dea absolvirea *în extremis*. Polițiștii supravegheau casa și alcătuită un serviciu de ordine. Fură chemați pompierii, ale căror goarne răsunară curând. Ei ridicară o scară pe peretele clădirii și după o luptă teribilă puseră mâna pe furios care, în rezistența lui disperată, își dislocă un mușchi al brațului. Fu imediat condus într-o casă de sănătate.

Maurice cină în familie și cu toții surâdeau înduioșați când Victor, bătrânul majordom servi friptura de vițel. Dl abate Patouille, așezat la dreapta creștinei mame, contempla cu o privire care parcă miruia

această familie binecuvântată de cer. Totuși doamna d'Esparvieu era îngrijorată. Primea în fiecare zi scrisori anonime atât de injurioase și grosolane, că le atribuise mai întâi unui valet dat afară, dar acum știa că proveneau de la cea mai tânără dintre fetele ei, Berthe, o copilă! Micul Léon îi prilejuia și el motive de neliniște și mâhnire. Nu învăța și deprinsese obiceiuri proaste. Se arăta crud. Jumulise de vii canarii surorii sale; împăna cu ace scaunul pe care se așeza domnișoara Caporal și furase patrusprezece franci bietei fete, care nu făcea decât să plângă și să se smiorcăie de dimineața până seara.

*

Îndată ce se sfârși cina, nerăbdător să-și regăsească îngerul, Maurice alergă în micul apartament din strada Romei. Auzi prin ușă un zgomot asurzitor de glasuri; în camera apariției îi zări adunați pe Arcadie, Zita, îngerul muzician și cherubul, care, întins pe pat, fuma dintr-o pipă enormă arzând neglijent perne, cearceafuri și cuverturi. Cu toții îl îmbrățișară pe Maurice și-i anunțară plecarea. Chipurile lor străluceau de bucurie și îndrăzneală. Numai inspiratul autor al *Alinei, regina Golcondei* vărsa șiroaie de lacrimi, înălțând spre cer priviri îngrozite. Cherubul îl adusese de urechi în tabăra revoltei arătându-i două alternative: sau rămânea să mucezească în temnițele pământului, sau accepta să poarte sabia și focul în palatul lui Ialdabaoth.

Maurice își dădu îndurerat seama că abia mai țineau puțin de pamânt. Plecau plini de o speranță imensă și care le era îngăduită. Fără îndoială, aveau puțini luptători pe care să-i rânduiască împotriva nenumăraților oșteni ai Sultanului cerurilor; dar ei socoteau să compenseze inferioritatea numerică prin irezistibilul elan al atacului prin surprindere, Nu pierdeau din vedere că Ialdabaoth, care se laudă că e atotcunoscător, se lasă uneori surprins. Și părea cât se poate de adevărat că prima revoltă l-ar fi luat pe nepusă masă dacă n-ar fi fost prevenit de arhanghelul Mihail. Oștirea cerească nu progresase deloc

după victoria asupra rebelilor de dinaintea începutului timpurilor. Ca armament și material, ea era tot atât de înapoiată ca armata marocană. Generalii erau toropiți de moleșeală și ignoranță. Copleșiți de onoruri și bogății, preferau oboselilor războiului veselia serbărilor. Mihail, generalisimul, mereu loial și viteaz, își pierduse odată cu perindarea veacurilor înflăcărarea și îndrăzneala. Dimpotrivă, conjurații din 1914 cunoșteau aplicațiile cele mai noi, cele mai rafinate ale științei și artei distrugerii. În sfârșit, totul era. Gata și definitiv hotărât. Armia revoltei, adunata pe corpuri de câte o sută de mii de îngeri în toate pustiurile pământului: pampasuri, stepe, deșertări, ghețuri, zăpezi, era gata să se avânte spre cer.

Modificând ritmul mișcării atomilor oare-i compun, îngerii pot traversa mediile cele mai diferite. Duhurile coborâte pe pământ, formate după întrupare dintr-o substanță prea compactă, nu mai pot zbura de la sine; pentru a se ridica în regiunile eterate, pentru a se volatiliza pe nesimțite în ele, spiritele întrupate au nevoie de ajutorul fraților lor, revoltați și ei, dar aflați totuși în Empireu și rămași nu imateriali (căci totul este materie în univers), ci glorios subtili și diafani. E-adevărat că Arcadie, Ișstar și Zita se pregăteau să treacă de la atmosfera densă a pământului în abisurile limpezi ale cerului nu fără o anxietate dureroasă. Pentru a plonja în eter trebuiau să dezvolte o asemenea energie, că până și cei mai cutezători ezitau să se avânte. Pătrunzând în mediul subtil al eterului, substanța lor trebuie să se subtilizeze ea însăși, să se vaporizeze, trecând de la dimensiunile omenești la volumul celor mai întinse straturi de nori care au învăluit vreodată globul nostru. Curând vor fi depășit apoi în mărime planetele telescopice cărora invizibili, imponderabili le vor traversa orbita fără să le-o tulbure. În efortul acesta, cel mai mare pe care îl pot depune îngerii, substanța lor devine rând pe rând mai arzătoare ca focul și mai înghețată ca gheața, și ei încearcă o durere mai crâneenă decât moartea.

În ochii lui Arcadie, Maurice citi îndrăzneala și groaza unei

asemenea încercări.

— Pleci, îngăimă el plângând.

— Ne ducem împreună cu Nectarie să-l căutăm pe marele arhanghel care să ne conducă spre victorie.

— Cui îi spui tu astfel?

— Preoții demiurgului te-au făcut să-l cunoști calomniindu-l.

— Nefericitule! suspină Maurice.

Și cu capul în mâini plânse îndelung.

CAPITOLUL XXXV

Şi ultimul, în care se desfăşoară visul sublim al lui Satan.

După ce au urcat cele șapte terase care suie de pe țărmul râpos al Gangelui până la templele învelite în liane, cei cinci îngeri ajunseră pe șterse cărări până în grădina sălbatecă plină de ciorchini parfumați și de maimuțe zglobii, în fundul căreia îl găsiră pe Acela pe care veniseră să-l caute. Arhanghelul sta rezemat în coate pe niște perini negre brodate cu flăcări de aur. La picioarele sale se odihneau lei și gazele. Înfășurați în jurul arborilor, șerpi domestici întorceau spre el priviri prietenoase. La vederea angelicilor săi vizitatori, fața i se umbri de melancolie. Încă pe vremea când cu fruntea încoronată de ciorchini și purtând sceptrul de trestii îi învăța și-i îmbărbăta pe oameni, inima i se umpluse de atâtea ori de tristețe; însă niciodată după glorioasa cădere chipul lui mândru nu arătase atâta durere și zbucium.

Zita îi înșiră stindardele negre adunate puzderii prin toate pustiurile globului; vorbi apoi despre dezrobirea pusă la cale și pregătită în ținuturile cerului unde se urzise odinioară prima revoltă. Și ea adăugă:

— Prințe, oștirea ta te-așteaptă. Vino s-o conduci la izbândă.

— Prieteni, răspunse marele arhanghel, cunoșteam motivul vizitei voastre. Coșuri cu fructe și faguri de miere vă așteaptă la umbra copacului aceluia înalt. Soarele e gata să coboare în apele trandafirii ale fluviului sacru. După ce vă veți ospăta, veți dormi cu plăcere în grădina aceasta în care domnesc inteligența și desfătarea, de când am alungat de aici spiritul bătrânului demiurg. Mâine vă voi da răspunsul.

Noaptea își întinse deasupra grădinii vălurile albastre. Și Satan adormi și avu un vis, și plutind în vis deasupra pământului, îl văzu acoperit de îngeri răzvrătiți, frumoși ca zeii și cu priviri care aruncau fulgere. Și de la un pol la celălalt, un singur strigăt născut din miriade

de strigăte urcă spre el, greu de speranță și de iubire. Și Satan zise:

— Haideți! Să căutăm străvechiul dușman în înaltu-i lăcaș.

Și el conduse prin plaiurile cerești armia fără de număr a îngerilor. Și i se dădu de știre lui Satan de cele ce se petreceau în cetatea celestă. Când știrea acestei a doua revolte ajunse până la dânsul, Tatăl îi spuse Fiului:

— Neîmpăcatul potrivnic se ridică din nou. Să cumpănim cum se cuvine și în ceasul primejdiei să ne plănuim apărarea spre a nu se nărui înalta noastră casă.

Și Fiul, de-o ființă cu Tatăl, răspunse:

— Vom birui sub semnul care l-a dus spre izbândă pe Constantin.

Pe Muntele Domnului izbucni indignarea. Serafimii credincioși mai întâi afurisiră spre cazne de spaimă rebelii; apoi se gândiră la împotrivire. Aprinsă în toate inimile, mânia înflăcăra fiecare chip. Nimeni nu se îndoia de izbândă; însă era temută trădarea și de pe acum se cerea ca iscoadele și zavistnicii să fie dați întunericului veșnic. Se răcnea, se cântau vechile imnuri, se înălțau osanale Domnului. Se benchetuia cu vinuri sfințite. Semețiile prea umflate erau gata să plesnească și o tainică neliniște se strecura în străfundurile umbrite ale sufletelor. Arhanghelul Mihail luă comanda supremă. Prin calmul lui, întărea spiritele. Oglindindu-i sufletul, chipul arăta cât disprețuiește primejdia. Din ordinul său, căpeteniile trăsnetelor, cherubii, îngrășați de lunga pace, străbătură cu pas greu întăriturile Muntelui Sfânt și, plimbându-și pe norii fulgerători ai Domnului privirea înceată a ochilor lor bovini, se străduiră să pună în bătaie bateriile divine. După ce inspectară meterezele, jurară Prea-înaltului că totul era pregătit. Se sfătuiră asupra rânduielii de bătaie. Mihail se arătă pentru neîntârziată năvală. Era, zicea el ca războinic hârșit prin multe, cea mai sfântă rânduială. Ori afurisești, ori ești afurisit. Cale de mijloc nu se află. Și apoi, adăugă el, o purtare bătăioasă se potrivește de minune ațâțării Scaunelor și Domniilor.

În rest, nu se mai putu smulge un singur cuvânt din gura vitezei

căpetenii, și tăcerea lui fu socotită drept semnul unui geniu sigur pe sine.

Îndată ce se vesti apropierea dușmanului, Mihail îi trimise în întâmpinare trei oștiri comandate de arhanghelii Uriel, Rafael și Gavril. Flamuri în culorile Răsăritului fluturară deasupra câmpiilor eterului și trăsnete se rostogoliră pe pavajul de stele. Trei zile și trei nopți nu se știu nimic pe Muntele Domnului de soarta mândrelor și înfricoșătoarelor oștiri. În zorii celei de a patra zi sosiră vești vagi și tulburi. Se vorbea de victorii nedeslușite, de triumfuri potrivnice. Glorioase fapte de arme se săvârșeau și se iroseau în câteva ceasuri. Se spunea că, azvârlite asupra rebelilor, trăsnetele lui Rafael mistuiseră cu siguranță escadroane întregi. Trupele comandate de necurata Zita, susțineau oameni bine informați, fuseseră îngropate sub vârtejurile unei furtuni de foc. Sălbatecul Ișstar se zicea că fusese prăvălit în genune răsturnându-se cu capul în jos atât de brusc, încât afuriseniile pe care le voma gura lui se terminaseră printr-un pârț furios. Se vorbea cu încântare că Satan, cetluit în lanțuri de diamant, fusese din nou azvârlit în hău. În tot acest timp însă, căpeteniile celor trei armate nu trimiseseră niciun fel de mesaje. Zvonurilor despre victorii li se adăugară murmure surde care dădeau glas temerii că avuseseră loc bătălii nedecise și retrageri în grabă. Niște neobrăzați pretindeau că un duh din cel mai umil cin, un neînsemnat înger păzitor, Arcadie, dăduse peste cap și risipise strălucitoarea oștire a celor trei mari arhangheli.

Se mai vorbea și de dezertări în masă din cerul de miazănoapte, unde izbucnise și prima răscoală de dinaintea timpurilor, și unii chiar văzuseră nori negri de îngeri necredincioși trecând de partea armiilor rebele alcătuite pe pământ. Dar adevărații buni cetățeni nu-și plecau urechea la zvonurile scârbavnice și credeau în veștile de izbândă, care zburau din gură în gură ici susținându-se, colo întărindu-se. Înaltele lăcașuri răsunară de imnuri de veselie; pe harfe și psalterioane, serafimii îl celebrară pe Sabaot, dumnezeul tunetului. Glasurile aleșilor

se uniră cu acelea ale îngerilor pentru a-l slăvi pe Cel Nevăzut. La gândul masacrelor săvârșite de înalții dregători ai mâniei sfinte, suspine satisfăcute urcară din Ierusalimul celest către Prea-înalt. Dar veselia preafericiților fiind de la bun început preadeplină nu mai putea crește, iar excesul fericirii îi făcea de-a dreptul nesimțitori.

Nici nu încetaseră bine cântecele, când străjile care vegheau pe metereze vestiră primii fugari din oștirea divină, serafimi jumuliți de pene zburând în dezordine și cherubi informi, șchiopătând în trei picioare. Cu o privire impasibilă, Mihail, prințul războinicilor măsură întinderea dezastrului și inteligența lui luminoasă îi pătrunse cauzele. Oștirile Domnului luaseră ofensiva; dar, printr-una din fatalitățile care-i descumpănesc în război până și pe cei mai mari căpitani, dușmanii luaseră la rândul lor ofensiva, iar rezultatele se vedeau. Abia se deschiseseră porțile citadelei pentru a primi glorioasele și informele resturi ale celor trei armate, că o ploaie de foc începu să cadă asupra Muntelui Domnului. Armata lui Satan încă nici nu se ivise și zidurile de topaz, cupolele de smaragd, acoperișurile de diamant și începură să se fărâme cu un zgomot asurzitor sub descărcările eleotrofoarelor. Bătrânele turme de nori încercară să răspundă; dar tunau prea scurt și trăsnetele lor se pierdeau în câmpiile pustii ale cerurilor.

Loviți de un inamic invizibil, îngerii fideli părăseau întăriturile. Mihail se duse să-și anunțe Dumnezeul că în douăzeci și patru de ore Muntele Sfânt va cădea în puterea demonilor și că singura salvare care i-a mai rămas stăpânului lumii e fuga. Serafimii așezară în lăzi juvaerurile coroanei celeste. Mihail își oferi brațul Reginei Cerurilor și divina familie părăsi palatul printr-o subterană de porfir. Pe citadelă cădea un potop de foc. Întors la postul de comandă, gloriosul arhanghel declară că nu va capitula niciodată și puse să fie aduse de îndată flamurile Dumnezeului celui viu.

În aceeași seară, armata revoltei își făcu intrarea în orașul de trei ori sfânt. Satan se afla în fruntea demonilor, pe un cal de foc. Înapoia lui mărșăluiau Arcadie, Ișstar și Zita. Ca odinioară la tiasele lui Dionisos,

bătrânul Nectarie își călărea asinul. Veneau apoi, fluturând până departe, stindardele negre. Garnizoana depuse armele înaintea lui Satan. Mihail își lăsă la picioarele arhanghelului victorios sabia lui de flăcări.

— Ridică-ți spada, Mihail, spuse Satan, Lucifer ți-o înapoiază. Poart-o, întru apărarea păcii și legii.

Apoi, rotindu-și privirea deasupra căpeteniilor falangelor cerești, strigă cu glas răsunător:

— Arhanghele Mihail, și voi, Puteri, Scaune și Stăpânii, jurați cu toții credință Dumnezeului vostru.

— Jurăm, răspunseră ei într-un singur glas.

Și Satan zise:

— Puteri, Scaune și Stăpânii, din toate războaiele trecute nu vreau să-mi amintesc decât de nebiruitul vostru curaj, de credința pe care ați păstrat-o puterii, și care stă chezășie jurământului ce mi-l veți face mie.

A doua zi, pe întinderile eterate Satan puse să fie împărțite trupelor stindardele negre pe care soldații înaripați le acoperită de sărutări și le scăldată în lacrimi.

Și Satan se încoronă Dumnezeu. Înghesuindu-se pe zidurile scânteietoare ale Ierusalimului ceresc, apostoli, pontifi, fecioare, martiri, duhovnici, întregul popor al aleșilor care, bucurându-se de o netulburat delicioasă liniște în timpul înverșunatei lupte, gusta acum din spectacolul încoronării o nesfârșită desfătare. Aleșii priviră extaziați cum Prea-înaltul e azvârlit în iad iar Satan se așază pe tronul Domnului. Potrivit voinței lui Dumnezeu care le interzisese durerea, ei cântau după Vechiul canon osanale noului Stăpân.

*

Și Satan cufundându-și în spațiu pătrunzătoarea-i privire, contemplă micul glob de pământ și apă, unde odinioară plantase vița de vie și alcătuise primele coruri tragice. Și își opri privirile asupra acelei Rome

în care zeul doborât își întemeiase prin fraudă și minciună puterea. În vremea aceasta, biserica era cârmuită de un sfânt. Satan îl văzu cum se ruga și plângea.

Și-i spuse:

— Îți dau în grijă mireasa mea. Păzește-o cu credință. Îți întăresc puterea și dreptul de a hotărî dogma, de a orândui folosirea sfintelor taine, de a întocmi legi care să păstreze curăția moravurilor. Și orice credincios dator va fi să le dea ascultare. Biserica mea e veșnică și porțile iadului n-au nicio putere asupră-i. Tu ești nesmântnic. Nimic nu s-a schimbat.

Și urmașul apostolilor se simți copleșit de desfătare. Se prosternă, și cu fruntea lipită de dalele pardoselii răspunse:

— Doamne, Dumnezeul meu, îți recunosc glasul. Suflarea ta s-a răspândit asemeni unui balsam în inima mea. Fie numele Tău binecuvântat. Facă-se voia ta, precum în cer așa și pre pământ. Și nu ne duce pre noi în ispită, ci ne izbăvește de cel viclean.

Iar Satan se desfăta în laude și rugăciuni fierbinți de mulțumire; îi plăcea să i se ridice în slăvi înțelepciunea și puterea. Ascultă bucuros cântecele heruvimilor care-i proslăveau binefacerile, și nu încerca niciun strop de plăcere ascultând flautul lui Nectarie pentru că acesta celebra natura, dând gâzei și firului de iarbă partea lor de putere și de iubire, și pentru că flautul preamărea bucuria și libertatea. Satan, care odinioară fremăta până în ultima fibră a trupului la gândul că în lume domnea durerea, simțea acum că devenise inaccesibil milei. Socotea suferința și moartea drept niște fericite efecte ale atotputerniciei și ale bunătății lui supreme. Și sângele victimelor fumega către el ca o parfumată tămâie. Condamna inteligența și ura curiozitatea. Refuza să mai cunoască el însuși ceva, de teamă că dobândind o știința nouă să nu lase să se întrevadă că nu cunoscuse totul și de la bun început. Se complăcea într-un aer de taină și, crezându-se micșorat dacă era înțeles, se prefăcea că e de nepătruns. O deasă ceață teologică îi afuma creierul. Într-o zi îi trecu prin gând să se proclame, urmând

pilda predecesorului său, o întreită divinitate îmtr-una. Văzându-l pe Arcadie surâzând în timpul ceremoniei proclamării, îl alungă de lângă sine. Ișstar și Zita se întorseseră de multă vreme pe pământ.

Astfel trecură veacuri ca tot atâtea clipe. Or, într-o zi, coborându-și din înaltul tronului privirea spre străfundurile genunii, îl zări pe Ialdabaoth în Gheena în care-l prăvălise după ce el însuși fusese atâta amar de vreme înlănțuit. În beznele veșnice, Ialdabaoth își păstra mândria. Înnegrit, sfărâmat, înfricoșător, sublim, ridică înspre palatul regelui cerurilor o privire disprețuitoare, apoi își întoarse capul. Și observându-și adversarul, noul dumnezeu văzu trecând pe fața lui îndurerată inteligența și bunătatea. Acum Ialdabaoth contempla pământul, și văzându-l cufundat în rele și suferință îi nutri în adâncul inimii un gând bun. Pe neașteptate, se înălță bătând cu brațele sale imense în chip de vâsle eterul și se avântă pentru a-i instrui și consola pe oameni. De pe acum umbra lui imensă învăluia nefericita planetă într-o umbră tot atât de mângâioasă ca o noapte de dragoste.

Și Satan se trezi, scăldat într-o sudoare de gheață.

Nectarie, Ișstar, Arcadie și Zita se aflau lângă el. Bengalii cu pene albastre ciripeau.

— Nu, prieteni, spuse marele arhanghel, nu vom cuceri cerul. E destul că ne stă în putință. Războiul cheamă război și victoria, înfrângere.

Dumnezeu cel învins va deveni Satan, Satan învingător va deveni Dumnezeu. Fie ca ursitoarele să mă cruțe de o asemenea soartă îngrozitoare! Mi-e drag infernul care mi-a format geniul, mi-e drag pământul pe care am făcut o fărâmă de bine, dacă așa ceva este cu putință în lumea asta groaznică în care ființele nu dăinuie decât prin omor. Acum, mulțumită nouă, vechiul Dumnezeu a fost deposedat de împărăția lui pământeană, și tot ce gândește pe glob îl disprețuiește sau nu-l bagă în seamă. Dar ce importanță are faptul că oamenii nu-i mai sunt supuși lui Ialdabaoth, dacă spiritul lui Ialdabaoth încă trăiește în ei, dacă ei sunt asemeni lui pizmași, violenți, certăreți, cupizi,

dușmani ai artelor și ai frumuseții; ce contează că l-au respins pe crudul demiurg, dacă nu-i ascultă pe demonii prieteni care-i învață să cunoască adevărurile – Dionisos, Apolo și Muzele? În ce ne privește, noi, duhurile cerești, demonii sublimi, l-am nimicit pe Ialdabaoth tiranul, dacă am nimicit în noi ignoranța și frica.

Și Satan se întoarse spre grădinar:

— Nectarie, tu ai luptat alături de mine încă înainte de nașterea lumii. Am fost învinși pentru că n-am înțeles că victoria este Spirit și că în noi și numai în noi trebuie să-l atacăm și să-l nimicim pe Ialdabaoth.

SFÂRȘIT

CUPRINS

CAPITOLUL I....4
CAPITOLUL II....9
CAPITOLUL III....16
CAPITOLUL IV....22
CAPITOLUL V....25
CAPITOLUL VI....35
CAPITOLUL VII....39
CAPITOLUL VIII....45
CAPITOLUL IX....52
CAPITOLUL X....56
CAPITOLUL XI....64
CAPITOLUL XII....70
CAPITOLUL XIII....76
CAPITOLUL XIV....82
CAPITOLUL XV....90
CAPITOLUL XVI....97
CAPITOLUL XVII....107
CAPITOLUL XVIII....113
CAPITOLUL XIX....124
CAPITOLUL XX....130
CAPITOLUL XXI....139
CAPITOLUL XXII....150
CAPITOLUL XXIII....157
CAPITOLUL XXIV....162
CAPITOLUL XXV....164
CAPITOLUL XXVI....169
CAPITOLUL XXVII....176
CAPITOLUL XXVIII....184
CAPITOLUL XXIX....187
CAPITOLUL XXX....193
CAPITOLUL XXXI....201
CAPITOLUL XXXII....207
CAPITOLUL XXXIII....214
CAPITOLUL XXXIV....219
CAPITOLUL XXXV....229